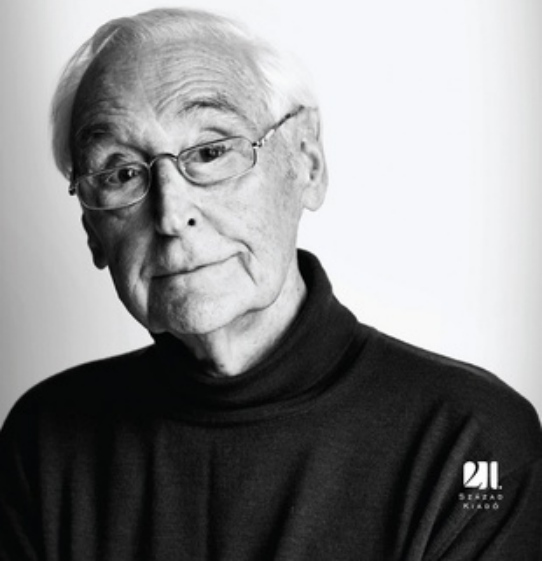

M. KISS CSABA

CZEIZEL ENDRE
KÉT ÉLETEM,
EGY HALÁLÓM

ORVOSLÁSRÓL, VÁDAKRÓL,
SZERELEMÉRŐL, HALÁLRÓL, ÉLETRŐL

21.
SERTÁD
KIADÓ

M. KISS CSABA
CZEIZEL ENDRE - KÉT ÉLETEM, EGY HALÁLOM
ORVOSLÁSRÓL, VÁDAKRÓL,
SZERELEMÉRŐL, HALÁLRÓL, ÉLETRŐL

© M. Kiss Csaba, 2015

© XXI. Század Kiadó, 2015

Borítófotó © Emmer László

Szerkesztette Bérci Ágnes

Borítóterv Váraljai Nóra

Elektronikus változat

Békyné Kiss Adrien

ISBN 978-615-537-355-8

MIÉRT?

Időbe telt eldöntennem, akarom-e ezt a könyvet vagy sem, amit M. Kiss Csaba az életemről kívánt írni. Tudom magamról, extrovertált vagyok, túlságosan is kitárulkozó, ami egy orvosprofesszor esetében talán nem a legszerencsésebb személyiségjegy, s éppen ezért korlátoznom kellene önmaga-mat. Ez tehát a visszautasítása mellett szólt.

Másrészt Csaba felkérése lehetőséget adott arra, hogy még egyszer végiggondolhassam az életművem, hiszen a megjelent tudományos munkák mellett ezek létrejöttének körülményei is fontosak. Sokak szemében csak egy vagyok a tévében szereplők közül, pedig ez életemnek csak a harmadlagos része. A sikereimet hetven százalékban kutatóorvosként értem el. Maradék szakmai energiáim további huszonöt százalékát egyéb orvosi tevékenységeimre, elsősorban a genetikai tanácsadásra fordítottam. S csupán munkásságom öt százalékára tehető a tudományos ismeretterjesztés és egészségi felvilágosítás, amelynek jelentős része a televízió nyilvánossága előtt zajlott. A legfontosabb érv tehát a felkérés elfogadása mellett az volt, hogy ebben az országban félreismernek engem. Teljes mértékben azonos vagyok magammal, de meglehet, nem az vagyok, akinek látszom, illetve nem csak az. Ebben a könyvben Csaba közvetítésével megismerhetők életem fontosabb eseményei is, hiszen ezek határozták meg a sorsomat. Az így szerzett tapasztalataimat és következtetéseimet a gyermekeimen túl talán mások is hasznosíthatják.

Mesélek mindenről. Olvassák végig a könyvet, és majd kiderül, az a kép élt-e önökben rólam, ahogyan én látom, láttam magamat. Csaba a diktafonjába mondottakat legépelte, és ebből írta ezt a könyvet. Természetesen megmutatta nekem a kéziratot, amelyen én javítottam, korrigálva az általam hibásan elmondott adatokat, illetve beszédem félreértéseit. Elnézést kérek a szövegben ritkán ugyan, de előforduló csúnya, sőt trágár szavakért. Ezek mind idézetek, kimondásuk nélkül viszont nem lenne érthető az adott történet.

A könyv megírásakor két további problémával kellett szembesülnöm. Egyfelől a könyvet író Csaba végig kísérhette a második kemoterápia utáni sorsomat, éppen amikor „második” életem rosszra fordult, kiújult akut mieloid leukémiám. Csaba erről mint helyszíni riporter számol be. Mindez talán tanulságos lehet mások számára is, mivel előbb vagy utóbb, de mindenkinek szembe kell néznie a halállal. Félek ugyanakkor, hogy rosszakaróim a betegségem részleteinek elmesélését is amolyan reklámfogásnak tartják majd. Másfelől nagyon szerettem volna kihagyatni e könyvből a magánéletemet, mert ez mindenkinek a magánügye. A magánéletemről én soha nem nyilatkoztam senkinek, de sajnos a sajtóban akaratom ellenére erről is gyakorta volt szó mástól szerzett információmorzsák alapján, ezért szükséges rossznak éreztem az életem e részéről a könyvben beszélni. Semmit nem szégyellek, de tudom, a magánéletem határozottan kritizálható. Emiatt József Attila némileg módosított szavaival kérem: csak az olvassa a rólam írt könyvet, ki ismer engem és szeret.

Dr. Czeizel Endre

„Abban azért biztos vagyok, hogy nekem egyszer szobrot fognak állítani.” Ez volt az egyik utolsó mondat, amit rögzítettem a Czeizel Endrével folytatott beszélgetések során. Az eddig a mondatig vezető útról szól ez a könyv.

Rögtön az elején megállapodtunk: életrajzot írni csakis teljes őszinteséggel érdemes. Az igazság szabaddá tesz. Ennek megfelelően minden benne van ebben a könyvben, ami teljessé tette Czeizel professzor életét. Köz-és magánéleti meg tudományos kalandok, küzdelmek, sikerek, kudarcok.

A beszélgetéseink 2014 májusa és 2015 februárja között zajlottak. Olyan emberről szerettem volna írni, aki annak ellenére tud népszerű lenni ma is, hogy van mögötte valódi tartalom. Kevés az ilyen ember. És általában csendesek, zárkózottak. Czeizel Endre viszont szeret beszélni. És tud is.

És van is neki miről.

Normál betűtípussal az élete történetét írtam.

Dőlt betűvel a betegsége történetét.

Vastag betűvel gondolatai, kiselőadásai kerültek a könyvbe.

Vastag, dőlt betűvel pedig néha én is közbeszólok.

M. Kiss Csaba

1. FEJEZET

Amelyből kiderül, hogy nagy baj van, továbbá megtudjuk, hogy a kis Bandi csak véletlenül született meg, ráadásul egy enyhén antiszemita családba, ám Londonban jött a fordulat.

A csontvelőm hetven százalékban rákos sejteket tartalmaz. Most az a nagy kérdés, mikor fog elhatalmasodni rajtam a kór. Mikor győz le?

2013 májusában Törökországban voltam előadókörúton, amikor először rosszul lettem. Éppen valami minaretbe vittek vendéglátóim. A tehetetlenség érzésénél kevesebb rossz van. Én hetvenkilenc évesen is föl tudtam szaladni a lépcsőn. Akkor viszont meg kellett állnom. Lépni is alig bírtam. Ki voltam szolgáltatva valaminek. Nem tudtam minek, és ez még elviselhetlenebbé tette a kínlódásomat.

Tudtam, hogy nagy baj van, de én inkább valami szív-és érrendszeri problémára gondoltam. Hazajöttem, és kiderült: rákos vagyok. Leukémiás.

Ilyenkor gyorsan kell dönteni, hogy a szóba jöhető orvosok közül kit választ az ember. A Szent László Kórház professzora, Masszi Tamás mellett döntöttem.

Bementem hozzá kedd reggel, megcsinálta a vérképet, aztán még délután elvégeztette a csontvelő-

biopsziát, és kedd estére megvolt a diagnózis.

Két lehetőség van, mondta. Vagy belemész egy kemoterápiába, és akkor talán remélhetsz még két évet, vagy nem mész bele, és akkor egészen biztosan nincs több hátra hat-nyolc hétnél. Tényszerű és tárgyilagos volt. Nem beszélt mellé. Az ember közel a nyolcvanhoz sejti, hogy túl sokáig már nem élhet, de ilyet hallani akkor is megrendítő.

Nem gondolkodtam sokat. Élni akartam.

Szerda délelőtt még megcsináltam a genetikai tanácsadást, mert hozzám előjegyzéssel jönnek, nem akartam lemondani senkit, ha már annyit vártak rám, és szerda délután befeküdtem. Este pedig már megkaptam az első kemót.

Körülöttem a kórházban sorra hagyták el magukat a betegek. Az első kritikus kezelés után reggel hatkor keltem, és napi nyolc órát dolgoztam. Megírtam egy könyvet. Lógtak belőlem a csövek, folyt belém az a „méreg”, és tudtam, hogy nem halhatok meg. Most még nem.

A kollégák a csodámra jártak, hogy én ezt a kezelést milyen jól viselem. Egy fenét viseltem jól. Csak sok dolgom volna még.

A rák egy nehezen megfékezhető betegség. De engem sem könnyű megállítani.

Annak ellenére születtem meg, hogy senki sem akarta a megszületésemet. Anyám egyszer elmesélte, hormoninjekciót adatott be magának, hogy a terhessége

megszakadjon. Hogy én ne legyek. De lettem... Ha most anyu ezt hallaná, nem biztos, hogy örülne, amiért én ezt elmesélem, de hát születésem minden körülménye az életem része...

Anyu viszont majdnem meghalt, mielőtt még állapotos lett volna velem. Apámnak volt egy oldalkocsis motorja. Száz szónak is egy a vége: anyám és apám kapcsolata különlegesen alakult.

Apám érzelemdús férfi volt, rajongott anyámért. Anyám is szerette, csak teljesen másképpen, mondjuk így, visszafogottabban. Anyám elég hideg nő volt. Aztán mégis eljegyzés lett a dologból.

Nem tudom, az oldalkocsis motornak mennyi köze volt hozzá, de tény, apám mindig büszkén fu-varozta vele a mamát. És ő nem is bánta. Mindig büszkélkedtek vele, hogy még a Großglockner hágóit is megjárták a géppel.

Egyszer Csepelen viszont megcsúszott apám a motorral, anyu pedig kirepült az oldalkocsiból.

Fejjel a járdasziget kövének csapódott. Akkoriban még nem volt kötelező a bukósisak. Apámon is csak szemüveg volt. Anyun az sem.

Anyut azonnal elvitték a mentők, apámnak még meg kellett futnia a rendőrökkel a kötelező

köröket, és mire beért a kórházba, azt közölték vele, hogy a menyasszonya meghalt. Apám zokogva kezdte keresni anyámat. Mindenképpen látni akarta. Jó egy óráig abban a hitben élt, hogy a szerelme halott. Miatta. Aztán kiderült, összekeverték anyut valakivel. Volt egy másik motorosbaleset is ugyanakkor, és valaki elnézett valamit.

Anyám hosszú ideig maradt a kórházban, de túlélte.

Összeházasodtak, és megbeszélték, néhány évig még gondtalanul, csak egymásnak örülve akarnak élni. A családalapítás ráér. De ügyetlenek voltak. Besikeredtem. Jött a hormoninjekció. És annak ellenére én mégis megszülettem 1935. április 3-án. Már orvosgyetemista voltam, amikor anyu elmesélte. Szerintem a legtöbb családban hallgattak volna erről. A miénk nem olyan család volt, mint akkoriban a legtöbb.

Apám szerint a német etnikumhoz tartozó cipszer családból származom, római katolikusnak kereszteltek, és a gyerekkorom enyhe antiszemitizmus jegyében telt, ez oltódott otthon belém.

Hosszú utat jártam be, amíg antiszemitából filoszemita lettem. Azért szeretnék beszélni erről az útról, hogy mindenki megértse, mennyire fájdalmas ostobaság az antiszemitizmus.

A rendszerváltozás óta engem nagyon sok csalódás ért. 1989-ben talán először éreztem úgy, hogy valóban függetlenek vagyunk, nem más uralkodók, más hatalmak döntenek el a sorsunkat, és most meg fogjuk tudni mutatni, hogy mi, magyarok mire is vagyunk képesek. Hazafi vagyok, még ha német származású is.

De hazafias érzelmeim ellenére is nagyon sokat csalódtam. Az egyik nagy csalódásom azoknak az ordas eszméknek az újbóli előjövetele, amelyeket összefoglalva antiszemitizmusként emlegetünk.

Apám, Czeizel Ignác ambiciózus, sokra vágyó, okos ember volt. Enyhe antiszemitizmusát inkább csak üzleti tapasztalatai diktálták. A nagyapám, Czeizel János által 1912-ben alapított kisipari, festő-mázoló-tapétázó céget a bátyjával együtt vitte tovább. A fővárosban a kisiparosok között sok volt a zsidó. Apám az erős konkurenciát látta bennük, így érthető, hogy nem rajongott értük. A zsidók ilyenek, a zsidók olyanok, a zsidók becsapják az embereket. Ezt hallottam otthon. Ez oltódott belém. A házban, ahol éltünk, ott is laktak zsidók, a szüleim jóban voltak velük. Én gyermekként vegyes érzelmekkel néztem rájuk.

A zsidók iránti antipátiám tovább nőtt, amikor a ciszterci gimnáziumba kerültem. Tele volt zsidó diákokkal. Mert a zsidók mindig nagy hangsúlyt helyeztek arra, hogy a gyerekeiket a legjobb iskolákba járassák. 1949-ben pedig a ciszterek és az evangélikusok gimnáziuma volt a két legerősebb középiskola, meg talán még a Trefort. Ma elképzelhetetlen lenne egy keresztény iskolában, de akkoriban a cisztereknél kifejezett zsidótúlsúly volt. Az igazgató, Brisits Frigyes – Vörösmarty-kutató akadémikus – maga is kikeresztelkedett zsidó volt, mint utólag megtudtam. A gimnáziumban azzal kellett szembesülnöm, hogy ezek a zsidó gyerekek mennyivel okosabbak, mint én, és már nyelveket is beszélnek. Erős kisebbségi komplexusom lett velük szemben.

Szépen fejlődő antiszemitizmusom az orvosegyetemen a nagy tekintélyű zsidó orvosdinasztiák sarjainak árnyékában tovább nőtt. Első generációs értelmiségiként elég anyátlanul éreztem magamat. De itt kezdődött a fordulat is. Keményfejű, akaratos, győzni akaró srác voltam. Igyekeztem behozni a lemaradásomat és jól tanulni. A harmadik évben már demonstrátor voltam az Anatómiai Intézetben. És akkor Braun Pál és Trencsényi Tibor, két zsidó ember, az Orvosi Hetilap főszerkesztője és szerkesztője, mellém állt. Alám nyúltak, fölemeltek, serkentettek, biztattak: te okos fiú vagy, írdál nekünk, számolj be a kutatásaidról, hasonlók. De ugyanígy tett a szülészek között Hirschler Imre is, akivel korábban nem volt semmifajta nexusom, de a pártfogásába vett. A gyerekgyógyász Lenart György és Véghelyi Péter is támogatt. Péter nagyon kulturált ember volt, és később nagyon jó atyai barátom is lett.

Van egy olyan hiedelem, hogy a zsidó csak a zsidót támogatja. Ez a zsidó szolidaritás. Sok évfolyamtársam nem szeretett engem, magas voltam, jóképű, okos, és tombolt bennem a versenyszellem. És akkor egyszer csak az említett zsidó mentoraim mellém álltak. Ma már tudom, és ki is jelenthetem, miért. A zsidókban él az erős minőségigény, és meglátták bennem a minőséget. És nem elnyomtak, nem akadályokat gördítettek elém, hanem felemeltek.

Kikerültem 1971-ben Londonba ösztöndíjasként, hogy tiszta forrásból tanuljam

a genetikát. Az itthoni hajtás után az esték eléggé unalmasak voltak kint. Egy-két kolléga meghívta az embert néha-néha vacsorázni, a többi üresjárat. Aztán észrevettem, hogy az intézet melletti könyvtár éjszaka is nyitva van. Jé, itt feltételezik, hogy még éjszaka is olvasnak az emberek? Bementem. Egy óriási polc előtt álltam meg először. Ez volt ráírva: Jewish Genetics – zsidó genetika. Rácsodálkoztam, mert ez egy ilyen Kádár-fiúnak, mint én, roppant érdekes volt, hogy hát ilyen is van. Azt addig is tudtam, mert megtanultam, hogy vannak olyan ritka betegségek, amelyek kizárólag askenázi zsidókban fordulnak elő. De hogy mit lehet erről ennyit írni?!

Belevettem magamat az olvasásba.

Kirajzolódott az, amit akkor még én nem tudtam, hogy van a világ nem zsidó része számára egy nagyon nagy kihívás. Nevezetesen az, hogy a zsidó kultúrában felnövekvők sokkal sikeresebbek a társadalomban, mint a nem zsidó kultúrában felnövekvők. És itt az volt a kérdés, hogy ebben van-e genetika, vagy pedig mi lehet ennek a magyarázata. Mindennél jobban ez kezdett foglalkoztatni.

Röviden azt kell hogy mondjam, a zsidó sikeresség mögött van egy kis genetika is, de döntően az ok a szociokulturális háttérükben keresendő. Akkor rögtön térjünk is rá. A zsidók háromezer-ötszáz éve tudnak írni, olvasni. A magyar ember meg talán százötven éve. Még most sem tudnak néhányan. Már Krisztus korából írásos feljegyzések vannak, hogy minden zsidó fiúnak hatéves korában el kell mennie a zsinagógába, és föl kell olvasnia a Tórából részleteket. Ugyanis ők négyéves korukban kezdenek járni a jesivába, hatéves korukban már tudnak írni, olvasni. Ha kiderült róluk, hogy jobbak az átlagnál, akkor a rabbi felhívta az egész zsidó közösség figyelmét, hogy van itt egy kivételes palánta, és akkor az egész zsidó közösség támogatta az iskoláztatásukat. A mai napig mindent megtesznek, hogy a legjobbak a legjobbat kapják.

Itthon a hazai zsidóság aranykora a kiegyezéssel kezdődött 1867-ben, és nagyjából 1914-ig tartott.

Eötvös József megteremtette a felekezetek közötti egyenlőséget, a zsidók emancipációját, és euró-

pai színvonalú oktatást indított be. Magyarország rohamtempóban zárkózott fel Európához, és virágzása nem kis részben köszönhető a gazdasági, illetve kulturális és művészeti életben szereplő

zsidóságnak.

Akkoriban a Fasori Evangélikus Gimnázium volt a legerősebb középiskola. Gondolják el, több akadémikus is tanított ott. Akadémikusok középiskolában! Roppantul magas színvonal volt, de hát meg is fizették őket rendesen. Szoktam is ezzel bosszantani pedagógus ismerőseimet, hogy ott akkoriban nem csak politikai szólam volt a minél több kiművelt emberfő. A tanárok fizetése eleve magas volt, de a faszoriban egy tanár annyit kapott, mint a miniszterelnök. Magunk között szólva ez

is a zsidók miatt volt. A tanárok egyrészt kapták az államtól a fizetésüket, de a zsidók által fizetett magas tandíjból kijött nekik egy újabb fizetés. És el ne felejtsem: az evangélikus iskolában rabbi tartotta nekik a hittant. El tudnak képzelni ma ilyen keresztény iskolát? A gyerekek egy része egyébként kikeresztelkedett, de ez nem volt kötelező.

Nekem nagyon furcsa, hogy egyetemre már inkább külföldre járatják a zsidók a gyerekeiket. Akkori zsidó vélemények szerint a középiskolákkal ellentétben a magyar felsőoktatás nem volt európai színvonalú. Ennek okát abban látták, hogy az egyetemi professzorokat már a politika nevezte ki, és így nem feltétlenül csak a tudás és a rátermettség számított.

A fasori magas tandíj miatt tényleg csak a leggazdagabb zsidók gyerekei járhattak oda, vagy azok a kiugróan tehetségesek, akiknek a közösség összedobta a pénzt. Nem véletlen, hogy a Fasori Evangélikus Gimnáziumból két Nobel-díjas és sok világhírű tudós került ki. De erről majd később.

Amikor hazajöttem Londonból, megírtam azt a dolgozatot, aminek címéül azt adtam, amit a londoni könyvtár polcán is láttam: A zsidóság genetikája. Elküldtem a Valóságnak. Sükösd Mihály volt ott az ismerős, sőt baráti szerkesztő. Hát rögtön felhívott, hogy Bandi, te hülye vagy. Csak nem képzeled, hogy ilyen le lehet hozni Magyarországon? Hát, mondtam, hogyha ilyen beszariak vagytok, akkor biztos nem. Én kiírtam magamból, ami foglalkoztatott, ezért jól vagyok, a többi a ti dolgotok. Két hét múlva felhívott, hogy volt szerkesztőbizottsági ülés, és Kőrösi József, az akkori főszerkesztő, azt mondta, küldjék el a cikkemet Aczélnak. (Aczél György, a Kádár-korszakban a kultúra legfőbb ideológusa, irányítója, ellenőrzője – a szerk.) Aczél majd eldönti, hogy lehet, vagy nem lehet.

Úgy egy hónap múlva jött a telefon, Aczél elvtárs magához hívatott.

Ez nagyon érdekes beszélgetés volt, bár biztos, az emlékezetem már kicsit színez is rajta.

Megérkeztem hozzá, a parlamenti dolgozószobájába. A nagyszoba egyik sarkában nagy asztal, mögötte Aczél elvtárs. Én, gondolom, köszöntem, hogy jó napot, de hogy ő köszönte, nem tudom, de biztos vagyok benne, hogy ezt kiáltotta oda: „Czeizel, maga zsidó?” Mondtam, nem. Én római katolikus vagyok. „Akkor miért foglalkozik velünk?” Ezt kérdezte.

Leültem, rögtön nekem támadt, hogy „maga rasszista?”. Mondtam, nem, nem vagyok rasszista.

„Hát ilyen nézeteket előszedni! Ilyen a náci Németországban volt, ahol származás alapján bé-

lyegeztek meg embereket.” Mondtam, tessék megállni. Éppen nem megbélyegzésről van szó, hanem például, ha megnézzük a magyar Nobel-díjasokat vagy megnézzük a világhírű

művészeket, mindig nagyobb a zsidók aránya köztük, és én nem hiszem, hogy a

génjeik mások, hanem a zsidó kultúra tud valami olyasmit, amit a többi kultúra nem tud. Én szeretem ezt a hazát, és szeretném, ha ez jobb haza lenne, ezért ezt el kellene tanulni a zsidó kultúrától.

Aczél egy darabig hallgatott, majd elkezdett példákat mondani, hogy tényleg, ha végiggondolja, hogy Radnótitól kezdve Szép Ernőig és Szomorytól kezdve Molnárig. És hogy tényleg szinte mindent ezek az izgága zsidók csináltak. Hát, mondom, ez nem izgágaság, ez kivételes képesség kérdése. Úgyhogy nagyon furcsa volt, de a végére teljesen megenyhült. Nekem Aczélról különben is jó benyomásom maradt, mert okos ember volt. Képes volt észérvek hatására egyetlen beszélgetés alatt felülbírálni a nézeteit.

Végül azt mondta: „Czeizel elvtárs, ez okos dolog, foglalkozzon a kérdéssel. Mert ha a zsidó kultúra pedagógiai lényegét valahogy át lehetne venni, és ezzel javítani tudnánk a magyarok tanulási képességét, alkotóképességét, akkor az jó dolog volna.” Úgyhogy a végén annyira bizalmas viszonyban voltunk, hogy én már pofátlanságra is vetemedtem a búcsúnál: Aczél elvtárs, maga kérdezte, hogy „miért foglalkozik velünk”. Ezek szerint Aczél elvtárs zsidó? És akkor hosszabb csend után azt mondta: „Nem, én kommunista vagyok!”

Később jöttek a saját kutatási témák, a zsidó genetikával évtizedeken át nem foglalkoztam, de mindig is izgatott. Amerikában azt láttam, ha egy professzor nyugdíjba megy, csak a hobbijának élhet. Én valójában történész akartam lenni, így nyugdíjaskoromban végre elkezdhettem a magyar géniuszokkal foglalkozni. A genetikusi tudásomat és családfaelemző képességemet arra használtam, hogy feltérképezem a magyar géniuszok gyökereit.

Kutatásomat arra a négy területre terjesztettem ki, amelyről már az ókori görögök is azt tartották, hogy magas szintű művelésükre születni kell. Ezek a matematika, a zene, a képzőművészet és a költészet, illetve az irodalom. De aztán Marx György barátom rám szólt, hogy tessék belevenni a tudósokat is. És akkor szembesültem a magyar Nobel-díjasok problematikájával.

Állandóan verjük a mellünket, hogy nekünk milyen sok Nobel-díjasunk van. De valójában mennyi is? Hát már ebben az egyetlen számban sem tudunk megegyezni. Mindenki mást mond.

Szerintem olyan Nobel-díjasunk, aki magyar állampolgárként kapta ezt az elismerést, mindössze három van. Szent-Györgyi Albert, Hevesy György és Kertész Imre. De ebből Hevesy már határeset.

Őt Horthyék 1919-ben elkergették, és attól kezdve Koppenhágában, Németországban, majd Stock-holmban élt, de valami furcsa módon a magyar útlevelét megtartotta, és csak amikor megkapta a Nobel-díjat, 1943-ban, akkor vette fel a svéd állampolgárságot. Tehát az, hogy őt hova soroljuk, elég kényes dolog. Mindenesetre a Nobel-bizottságnál három magyar állampolgárt tartanak nyilván díjazottként.

Vannak heten, akik Magyarországon születtek, de már más ország állampolgáraként kapták meg a Nobel-díjat: Lénárd Fülöp, Békésy György, Wigner Jenő, Gábor Dénes, Oláh György, Harsányi János és Herskó Ferenc. A híres történet szerint, amikor az egyiküket megkérdezték, miért van ennyi jó magyar tudós Amerikában, akkor azt mondta, a magyar titok annyi, hogy idejében kell lelépni.

Valóban, ha itthon maradtak volna a magyar kriptában – ez megint egyikük szavajárása –, akkor nem lett volna belőlük Nobel-díjas.

Vannak még hatan, akik már nem Magyarországon születtek, nem is tudtak magyarul, de azért többen még hazaszámolják őket magyar származásuk okán, még akkor is, ha van köztük olyan, aki még meg is tagadta a magyarságát. A hat név: Róbert Bárány, Richard Zsigmondy, Milton Friedman, Carleton Gajdusek, Elie Wiesel és John Polányi. Mindegyikkel, aki élt még, fölvettem a kapcsolatot. Friedman például hat szót írt válaszelevelében, amikor arról kérdeztem, tud-e magyarul. Ezeket: jó napot, jó isten, baszd meg.

Úgyhogy száz szónak is egy a vége, ha tizenhatot nem is, de tízet szerintem, azért „haza” számol-hatunk. Ebből a tízből hét zsidó. Ha mégis a tizenhatot vizsgálom, akkor tizenhatból tizenegy zsidó. Tehát ez megint cirka hetvenszázalékos részesedés.

1905-ben volt az utolsó olyan népszámlálás, amikor vallás szerint is nyilvántartották az embereket, és akkor öt százalék vallotta magát zsidónak. Tegyük egymás mellé: öt százalék és hetven százalék – tízennégyszeres a különbség.

Az is nagyon érdekes, hogy amikor 2001-ben közzétették a százéves Nobel-díj történetét, akkor a 719 Nobel-díjas között 18,5 százalék volt a zsidók aránya. Ez önmagában döbbenet, mert a világ népességének csak 0,2 százaléka zsidó. Tehát ki lehet számolni, hogyha valaki zsidónak születik, akkor közel százszor nagyobb az esélye, hogy Nobel-díjat fog kapni. Miért? Van itt genetika?

Van. De alig.

Mindjárt rá is térek, de azt még tudni kell, hogy amikor ezt a statisztikát közzétették, azért ebből lett egy némileg antiszemita élű, nemzetközi reakció. Az amerikai tanulmány írója feltette ugyanis a kérdést: hogyan is adják a Nobel-díjat? Minden országban vannak titkos Nobel-díj-jelölők, akiket nem az állam választ, és mindig megkérdezik a korábbi Nobel-díjasokat is, akik közül mintegy 20

százalék zsidó. És ha eléjük teszik a várományosok listáját, akkor – írta a tanulmány – ők az egyenlők közül nyilván a zsidót fogják választani.

De a szolidaritás pozitív dolog, mondom én. Jó lenne, ha ez a magyarokra általában is jellemző

lenne.

Na, akkor mi is itt a genetika?

Mondanám a három genetikai lehetőséget. Az első genetikai lehetőség alapja az

a leegyszerűsített, közismert teória, miszerint az okos zsidók sokkal inkább megmenekültek a pogromoktól, mint a buta zsidók. Mert egyrészt tudták, hogy mi lesz, azaz jó információik voltak, másodsorban meg volt pénzük. Ez egyfajta társadalmi kiválasztódás. Ez elég durva feltételezés, de tény: voltak, akik idejében el tudtak menekülni, és voltak, akiknek sikerült kivásárolniuk magukat. Mindkettőhöz ész, információ és pénz kellett.

A második genetikai alapú magyarázat a zsidók házasságkötési szokásaiban keresendő. És ez számomra érdekesebb.

A zsidó kultúrában a szülők döntötték el, hogy a gyerekeik kivel házasodnak. Tehát a gyereküknek ebbe semmi beleszólása nem volt. Amikor a fiúk 18, a lányok 16-17 évesek lettek, a szülők eldöntötték, kivel fognak házasságot kötni. Sakkoztak. Tehát, hogy a vagyont meg egyebet hogyan lehet összehozni. Általában a házasság aztán a fiúk 24, a lányok 18 éves korában következett, vagyis az iskolák elvégzése után.

Volt egy másik alapszabály is, miszerint a legokosabb fiúnak kellett a rabbinak lennie. És a rab-bihoz mindig a leggazdagabb zsidó család lányát kellett hozzáadni. Így került össze a pénz és az ész. Ezek így együtt eleve jó jövőt ígértek. Nem bíztak semmit a véletlenre. Kisakkozták mindig, hogyan lesz a legjobb az utódok szempontjából.

Régen minden harmadik csecsemő meghalt. Az ilyen rabbi családokban kisebb volt a csecsemőhalandóság. A német Widukind Lenz professzor, atyai barátom, mutatta ki, hogy ez 6-8 generáció alatt már az IQ-ban, tehát az általános értelmi képességben is hozhat javulást. Úgyhogy egy másik genetikai magyarázatként talán volt ilyen genetikai kiválogatódás is.

És van a harmadik lehetőség, és ez a legfontosabb. 1092-ben I. Szent László hozott egy törvényt, hogy keresztény nem házasodhat zsidóval, és ez 1896-ig élt. Tehát csakis egymás között házasodhattak. Emellett a zsidó vallás is előírja, hogy zsidó férfi csak zsidó asszonynak nemzhet gyereket.

A zsidók viszonylag kis közösségekben éltek, és nagyon gyakori volt a zárt közösségen belüli, egymás közötti házasság. Az általam vizsgált családfákon is látszik, hogy az unokatestvérek közötti házasság milyen sokszor fordult elő. Huszonhárom pár kromoszómánk, abban 25 000 génpárunk van, és átlagosan mindannyian hordozunk 5 hibás gént. Képzeljük el a géntérképünket. Az 5 hibás gén mellett az adott kromoszómahelyen mindig ott van párként a jó gén, és itt a jó győz, tehát elnyomja a rosszat. Ön valószínűleg nem tudja, hogy melyik az az 5 hibás gén, amit hordoz. És ennek a hétköznapi életben nincs is jelentősége, nem kell tudnia, mert ha a gyereknemzéskor a hibás gént adja is tovább, a párjától, tehát a másik szülőtől arra a helyre megint jó gén fog kerülni, és akkor a hibás gén tovább lappang. Csak minden 5000. nemző pár olyan, hogy véletlenül azonos

kromoszómahelyen hordozza a rossz gént.

Ilyenkor van négy alapelehetőség. Az első, hogy az apa a rossz gént adja tovább, de az anya jó génje a gyereken elnyomja azt. A második ugyanez fordítva. A harmadik, hogy mindkét szülő a jó gént adja tovább. A negyedik pedig, hogy a két rossz gén találkozik. Na, ilyenkor van baj, de ez szerencsére ritka. Hozzám a genetikai tanácsadóba az ilyen párok jönnek el, akik egészségesek, de a gyermekük beteg.

Ha egy kis közösségben, beltenyészetben élnek az emberek, és mondjuk, unokatestvérként nemzenek utódot, akkor a nagyszülők között vannak testvérek is. Emiatt már sokkal nagyobb a valószínűsége, hogy azonos helyre kapja a gyerek ezt a hibás gént. Ezért tilos a vérfertőzés. Tehát, ha egy apa fölcsinálja a lányát, mivel bennük a családi közös gének aránya 50 százalék, akkor 50

százalék az esélye annak, hogy a születendő gyerek beteg lesz. De az unokatestvérek csak harmadfokú rokonok. Ott már csak 12,5 százalék a családi közös gének aránya. Ehhez jön még a rossz gén-jó gén négy találkozási lehetőségéből adódó 25 százalékos kockázat, tehát lényegében már csak 3 százalékkal nagyobb a kockázat az unokatestvéreknél. Mégis, így megértjük, miért van az, hogy bizonyos genetikai betegségek szinte csak askenázi zsidók körében fordulnak elő. A Tay–Sachs–Schaffer-kór, a Niemann–Pick-vagy a Canavan-betegség például a tipikus askenázi betegségek közé tartozik. Az ő őseikben fordult elő ilyen génmutáció, és a vérrokonság, tehát az egymás közötti házasság miatt, ez feldúsult. Ezért minden 21. zsidó hordozza a Tay–Sachs–Schaffer-kórért felelős hibás gént. Minden huszonegyedik!

Kiderült, hogy a Tay–Sachs–Schaffer-betegség tekintetében háromfajta ember van. Egyik, akiben ott van ez a két hibás gén, tehát beteg. Ő meghal hároméves koráig, mert a neuritnak, az ide-grostonak nincs borítása, és ennek következtében a gyerek teljesen képtelen bármifajta életre. A többség a jó gént és a rossz gént is hordozza, és vannak, akik csak a jókat. Utóbbiak egészségesek.

A zsidók a gettóban rossz körülmények között éltek, ahol a fertőző betegségek, elsősorban a tbc, nagyon pusztítottak. Kiderült, hogy az az ember, aki egy hibás gént hordoz, az nem Tay–Sachs–Schaffer-kóros, de védett a tbc-vel szemben. A legújabb vizsgálat azt is kimutatta, hogy ezeknek a génhordozó embereknek az IQ-ja eleve magasabb az átlagnál. Tehát bejön az úgynevezett szelektív előny is, mivel akik hordozzák ezt a hibás gént, azoknak bizonyos előnyeik is vannak. Emellett, ha a mi huszonötezer génpárunk között van öt hibás gén, ami betegséget okoz, akkor egy faj csak úgy maradhat fenn, hogyha megvan ennek az öt hibás génnek az ellentétpárja. Tehát kell lennie öt kivételesen jó génnek is, ami ugyancsak lappang bennünk.

Erről majd még sokat beszélek, mert mindig is izgatott, hogyan lesz egy Petőfi Sándor vagy egy József Attila. Mert ugye tanulatlan szüleik voltak. Ám az

utódokban szerencsésen találkoztak ezek a lappangó gének. De költőkről, művészekről, géniuszokról később.

Most egy konkrét példát említek, ami világossá teszi mindezt. Állatorvosoktól hallottam, hogy az állattenyésztők régóta tudják, hogyan lehet „előállítani” jó versenylovakat. Ki kell választani egy jó fajtát, és unokatestvéreket kell párosítani. Amelyik állatban a hibás gének találkoznak, abból lesz a virsli. Ez az egynegyed részük. De a másik egynegyedbe tartozókban a jó gének találkoznak össze, és belőlük lesznek a derbigyőztesek.

Tehát azt ne felejtsük el: ha belterjes házasságból származó beteges zsidókról beszélünk, akkor a másik végletről is beszélnünk kell, mert körükben a jó gének is nagyobb eséllyel találkoznak össze, mint másoknál. Van tehát némi genetika is abban, hogy a zsidóság köréből arányaiban nagyobb számban kerülnek ki kiváló emberek, mint más népek köréből. De a kivételes képességeik oka elsősorban szociokulturális eredetű.

Hasonlítsuk össze a zsidó kultúrát a keresztény kultúrával. Döntő az, hogy a zsidó kultúra szerint a szülők legfontosabb kötelessége biztosítani a gyermekek számára a legkorábbi és legmagasabb szintű iskoláztatást. Le is van írva, hogy ennek érdekében még be is szabad csapni a keresztényeket.

És a zsidó szülő tényleg meg is tesz mindent a gyerekéért. Tényleg kiválasztják a legjobb iskolát, és végig is viszik, mivel nemcsak a szülők támogatják a saját gyerekeiket, hanem a zsidó közösség is segítette a tehetséges gyerekeket.

Egy másik példával a nagy tudósok életrajzában találkoztam. A kis Neumann Jancsihoz vagy Teller Edéhez hasonlóan a három-öt éves zsidó gyerekek már ott ülnek a felnőttek asztalánál, akik bevonják őket a beszélgetésekbe. Neumann-nak mindig fölítették a kérdést, hogy miért ért ő a pénzhez, hiszen ő matematikus. A válasza az volt, a dolog egyszerű: az apja bankár volt, ő pedig mindig ott ült az asztalnál, amikor a felnőttek pénzről beszélgettek. Ezzel szemben a keresztény családokban a Nicht vohr dem Kind! – tehát a Ne a gyerek előtt! – elv a gyakoribb. A gyerek kis éretlen tacskó. Ha fontos dolgokról kezdünk beszélni, akkor azt neki nem kell hallania.

Mindezek mellett a zsidó gyerekek küldetéstudatot is kaptak. A keresztény kultúrára az jellemzőbb, hogy folyamatosan kritizáljuk a gyereket. Tiltunk, és ha a kölyök vét a tiltások ellen – márpedig fog, mert gyerek –, egyfolytában csak szidjuk. A zsidók meg inkább dicsérik a gyerekeiket, és ezzel küldetéstudatot adnak nekik. A Jewish Mother, a zsidó anya, azt mondja: neked igenis sokra kell vinned, ki akarnak minket irtani, nem szabad hagynunk, neked is meg kell mutatnod, hogy te mire vagy képes. Lássuk be, ez a küldetéstudat azért inkább visz előre, mint az állandó szidás, kritizálás.

Az visszafog.

Ugyanakkor ennek vannak veszélyei is. Mert ha egy olyan emberre tesznek

küldetéstudatot, aki nem tud ennek megfelelni, az gyakran beleroppan. A zsidók között a skizofrénia kétszer gyakoribb, mint a nem zsidókban. De azért összességében a gyermeknevelésük pozitív hatású. A küldetés-tudatból következik egy másik negatívum is. Ha a zsidók felismerik, hogy ők jobbak, ebből születik a zsidó arrogancia. Mert van ilyen. Valóban vannak zsidó emberek, akik tényleg elviselhetetlenek.

Nagyképűek, merthogy ők mennyivel jobbak, mint a többiek.

Az üldözések következménye, hogy a zsidók mobilisabbak. Tulajdonképpen ők állandóan fel vannak készülve arra, hogy meneküljenek. Közismert anekdota szerint a nagypapa megérkezik Galíciából mint szegény, házaló kereskedő, de fia már Pesten bankár lesz, az unoka pedig Amerikában Nobel-díjat kap, mert tudják, hogy mindig oda kell menni, ahol a legjobbak a körülmények. És ez nem csak anekdota. Szilárd Leónak például soha nem volt lakása, mindig szállodákban lakott, és két kofferja volt.

Az egyikben voltak az irományai, a másikban meg a ruházata. És többször is éppen csak hogy el tudott iszkolni a pogrom elől. Mondjuk, más szempontból is extrém élete volt. Szilárd Leó mondta, hogyha nagy tudós akarsz lenni, akkor hagyd a fenébe a nőket. Mert a nők nemcsak az idődet, hanem az eszedet is elveszik. Aztán hatvanhat éves korában megnősült, és három hónapon belül meghalt infarktusban – úgyhogy tudta a sorsát.

De mitől is mások még a zsidók? Nézzük tovább! Van itt még néhány nagyon érdekes jelenség.

A keresztény kultúrára a dogmák jellemzők. A szent atyák megfogalmazzák a dogmákat, amikben nem szabad kételkedni. Ezzel szemben a zsidókat arra nevelik, hogy állandóan kételkedjenek a Tórában. Állandóan vitassák, hogy tényleg igaz-e, ami oda le van írva. Innen jön ez az állandó, egészséges kíváncsiságuk, az állandó kérdésfeltevésük, amely a kreativitás táptalaja, és persze a tudományos gondolkodásé is. A tudományban is alapelv, hogy semmit nem szabad elfogadni, mindenben kételkedni kell. Ez visz előre, ez teremti meg az új gondolatokat.

A sok tiltás között felnövő keresztény gyerekekből nagyobb eséllyel lesz hedonista felnőtt. A magyar általában csak az első infarktusa után kezd vigyázni az egészségére. A zsidók előtte. Okosak, és tudják, az egészség fontos. Jó statisztikáik is vannak, miszerint az átlagosnál hat évvel élnek tovább Magyarországon is.

Végül itt van a zsidó szolidaritás, amiről a Nobel-díj kapcsán már beszéltem. A zsidók is tudják utálni egymást, de amikor baj van, azért összefognak. Buda visszafoglalásának az évében, 1686-ban, egyrészt a keresztény zsoldosok megölték sok budai zsidót, másrészt meg eladták őket rabszolgának. És akkor a nyugati zsidók összeadták a pénzt, és kiváltották őket. Úgy, ahogy a legtehetségesebb gyerekeknek is összeadják a pénzt, hogy sokra vigyék. Szerintem, nekünk nem zsidóknak el kellene tanulnunk a valódi szolidaritást is a zsidóktól.

1092-ben László királyunk nemcsak a keresztény–zsidó házasságot tiltotta meg, hanem törvényeiben kitiltotta a zsidókat az államapparátusból, tilos volt katonának vagy állami tisztségviselőnek lenniük, de még a földművelés is tiltott lett számukra.

Tehát mik lehettek? Lehettek kereskedők, uzsorások, majd bankárok, és ez hosszú távon biztos anyagi egzisztenciát hozott sokuknak. Jóval később, a felvilágosodás korában tulajdonképpen a zsidók megszállták az orvosi és jogi egyetemeket. Az orvosok és ügyvédek hetven százaléka zsidó volt, és ezekben az átlagnál nagyobb tudást, okosságot igénylő szakmákban a mai napig is felülreprezentáltak. Az 1900-as évek elején az újságírók nyolcvan százaléka is zsidó volt Magyarországon. Mert végül is nem maradt más útjuk, ha ki akartak törni az elnyomatásból, mint használni az eszüket.

A magyar arisztokráta és dzsentri a kereskedelmet és az ipart lenézte, ők inkább az államapparátust részesítették előnyben, és főleg mulatni meg kártyázni szerettek. Így a kialakuló ipart és kereskedelmet is megszállták a zsidók.

Tehát jól meg lehet magyarázni a zsidók társadalmi sikerességét. Ha lenne eszünk, tanulnánk tőlük. Én például létrehoznék egy PhD-iskolát a zsidó kultúra alapjainak megtanulására, hogy át lehessen venni tőlük, ami jó. Egyébként ebből az elnyomatásból kitörni akarás nemcsak a sikerük kulcsa lett, hanem részben a vesztük is. Itthon mindenképpen növelte az antiszemizmust például a Tanácsköztársaság megszületése. A kiutat keresve a munkásmozgalomban mindenhol a zsidók lettek a vezetők, és abban, hogy a Tanácsköztársaságban zsidó terror volt, ahogy Horthyék mondták, abban igazuk is volt. Aztán később, már az én koromban, a fő kommunisták többsége is zsidó volt. Így Rákosi Mátyás, Gerő Ernő, Révai József és Farkas Mihály is. Őket is utálták. Az, hogy a hazai zsidóság ilyen szorosan összefonódott a kommunizmussal, az az ő nagy szerencsétlenségük.

A hazai kiemelkedő matematikusok családfáját is megvizsgáltam genetikai szempontból.

Döbbenetes volt. Amikor ilyen kutatást végzek, akkor már rögtön az elején ott a nehézség, hogy kik kerüljenek be a vizsgálati mintába. Mert nemcsak a szép lányok megítélése szubjektív, hanem azért a tudományos eredményeké is. A Nobel-díjnál nem volt ilyen gondom. Ott egyértelműen adottak voltak a személyek. De kik a legjobb magyar matematikusok? Egyik barátomhoz, Tusnády Gábor akadémikushoz fordultam, és ő ötven magyar matematikust megkérdezett, szerintük ki az öt legjobb.

Összeadtam a szavazatokat, és így kaptam egy listát. Az első tizenöt legtöbb szavazatot kapót kezdtem vizsgálni. Érdekes, hogy ebből a tizenötből tizenhárom zsidó volt.

Később e tanulmányom kapcsán hívtak sokfelé, például a szegedi Bolyai-társaságba. Nagyon súlyos kritikát kaptam ott, hogy szerintük szándékosan a zsidókat választottam be a mintába. De akkor könnyű volt leszerelni őket, mert

mondtam, hogy nem én választottam, hanem Tusnady Gá-

bor. Hát az egy nagy szám volt! „Tusnady Gábor? – kérdezte az elnök. – Pedig hát ő antiszemita.” Így lezárult a vita. Mert ha egy állítólagos antiszemita tesz elem egy olyan listát, amelyen az első tizenöt kiválóságból tizenhárom zsidó, akkor én erről nem tehetek.

Bibó Istvánt is izgatta, hogyan lehetséges az, hogy a zsidók ennyire értenek a pénzhez, a számokhoz. Írt is erről. Úgy gondolta, mindennek az alapja az évszázadokon átívelő kereskedői lét.

A kereskedő állandóan a pénzt számolja, és ez az állandó kalkulálás fejlesztette a képességeiket, és ezeket örökítették tovább. Ez így nem igaz, mivel a szerzett tulajdonságok nem öröklődnek. A sikeres és gazdag kereskedőnek viszont, ahogy a jó cigány muzsikusként is, sokkal inkább életben maradt a gyereke, mint a házalónak vagy a putriban élő szegénynek. Így hosszú távon az ő jobb génjeik inkább öröklődtek és terjeszkedtek.

Számomra a matematika a leginkább zsidóorientált tudomány. Egyéb tudományterületekre, és fő-

leg a művészetekbe, később és kisebb számban törtek be. De ott vannak a legjobbak között mindenütt, és mindenütt lehet érzékelni, hogyha valaki zsidónak született, akkor nagyobb az esélye arra, hogy kibontakoztassa adottságait, megmutassa a képességeit, és sikeres legyen. A kultúrájuk erre predesztinálja őket.

A keresztény Biblia szerint az első emberpár a földön Ádám és Éva volt. Az ő gyermekeik, Káin és Ábel története jól ismert. Káin földműveléssel foglalkozott, Ábel bárányokat őrzött. Mindketten tisztelték Istent. Mindketten áldozatot is mutattak be Istennek, ahogy illett. Ábel áldozati tüzének füstje föl is szállt az égbe Istenhez. Káiné azonban ott gomolygott földközélen. Mit tett erre Káin?

Átment a testvéréhez, és megölte. Káin, ha rendes ember lett volna, és lett volna esze, akkor elmegy Ábelhez, és megkérdezi, te mit csinálsz jobban, öcsém, hogy téged Isten szeret. De ő az egyszerűbbnek tűnő lehetőséget választotta, és agyonütötte Ábelt. A Biblia szerint a keresztények Káin leszármazottjai. És hát úgy gondolom, hogy Auschwitznak ez a fő tanulsága. Ha az egyszerű embertömegek rájönnek, hogy mások többre képesek, mások elfoglalják a vezető pozíciókat, mások több pénzt keresnek, akkor a legegyszerűbb végezni velük. És eszükbe sem jut, hogy talán inkább azon kellene törniük a fejüket, hogyan lehetne tanulni tőlük, hogyan lehetne hasonlóan jól csinálni. A káini ösztön arra hajtja őket, hogy elpusztítsák a sikeresebbeket.

A rendszerváltás után bő két évtizeddel ezek az ordas eszmék itt vannak újra Magyarországon.

Mindezek azonban korunk muszlim terroristáira is érvényesek. Ők sem a zsidó-keresztény kultúra eredményeit akarják elsajátítani, hanem inkább a náluk többre képesek likvidálására szövetkeznek.

Leszállóágban vagyok. Hat hónapos kezelés után hagytam el a kórházat.

Nekem az orvosok a kemoterápia után két évet ígértek. A két évből még tíz hónap van hátra. Szerintem nem fogom addig húzni. Vészesen csökken a csontvelőben termelő sejteim száma. A közhely szerint a suszternek lyukas a cipője, a fodrásznak rossz a frizurája meg ilyenek. Én meg orvos vagyok, mégis így jártam.

Én nem játszom meg magamat, nem félek a haláltól. Egyrészt már hetvenkilenc múltam, már így is kilenc évvel túléltem a magyar férfi átlagot. Másrészt a nagy dolgokat, amikre képes voltam, azokat megcsináltam.

Tegnap nagyon rosszul voltam. Átkozottul rosszul. Nem kaptam levegőt. Légszomjamb volt. Nem csoda, mondom, csökken a vörösvértesteim száma is. Keddenként szoktam bejárni a kórházba kontrollra.

Legutóbb kétmilliót mértek. A normális érték ötmillió körül van. Egyre kevesebb a hemoglobinom is, most húsz körül van a korábbi százötven helyett. 2. FEJEZET

Amelyben Adyné leégeti a cseperedő Bandit, ám a foci erőt ad, és Endre egy piros mokaszinban Szent Jenő segítségével a diplomáig szárnyal, s közben az élet borzalmait igazi férfivá edzik.

Az egyik első, ködös emlékképem a gyerekkoromból, hogy fekszem anyám műhelyének a padlóján.

Négyéves lehettem. Akkoriban költöztünk a Törökvész útról, ahol a születésemkor laktunk, a Margit körútra. Anyám varrónő volt, egy alagsori műhelyben dolgozott. Csak az emberek lábát láttam, ha kibámultam az ablakon. Sok nő jött anyuhoz próbálni, én meg, azt mesélik, leskelődtem. Lehet, de nem biztos. Mindenesetre leszidtak, amikor észrevették, hogy a padlón fekvé igyekszem minél jobban belátni a nők szoknyája alá, pedig valószínűleg csak unatkoztam. Anyám később abbahagyta a varrást, és az öcsém születése után csak a háztartásnak élt. Apám kivételes képességű ember volt, jól tartotta a családot. Bátyjával a Czeizel és Elischer nevű céget vitte, amelyet még a nagyapám alapított. A nagymamámnak Elischer Gizella volt a neve, az ő családja is a feltörekvő famíliák közé tartozott. Elischer Gyula például a Debreceni Egyetem első radiológiai professzora volt, az ő halálát a röntgensugarak okozták. A cégalapító iparművész Elischer a nagyanyám fivére volt. Ahogy mondtam, szobafestéssel, mázolással, tapétázással foglalkoztak, de nem kicsiben. Időnként nyolcvan– száz munkással dolgoztak. Apám a festékeket maga állította elő. Nem voltunk gazdagok, de jó módban éltünk. Nem kellett nélkülöznünk soha semmiben.

Ötéves voltam, amikor megszületett az öcsém. Anyu sírva ment be a kórházba, mert vesemedence-gyulladás lett, és félt volt, hogy meghal a magzat. Tamás egészségesen született, de nagyon hamar tbc-s agyhártyagyulladást kapott. Akkoriban abba még belehaltak. Ő volt az egyik első, aki a sztreptomycinnek

köszönhetően megmaradt, de kórházban volt vagy egy évig, és utána is hosszú ideig lábadozott. Betegsége hosszú évekre meghatározta az ő és anyám helyzetét is. Én ezt úgy éltem meg, hogy anyu Tomit jobban szereti. Mert hát anyu majdnem minden idejét vele töltötte, a beteg gyerekekkel foglalkozott.

Anyut később megértettem, és nem nehezteltem rá. Mégis én inkább az apám szeretetét éreztem, aki nagyon büszke is volt rám. Apám örömeire én már fiatalon is szárnyaltam a fociban, gyakran eljött a meccseimre is. Az ő kedvéért lettem orvos is. Aztán jött a televíziós ismertségem. Apunak ez nagyon sokat jelentett. Ő kisiparosként, festő-mázoló mesterként nagyon fontosnak érezte, hogy a fiai többre vigyék. Apu egy dolgot viszont nem értett meg soha. Látta, hogy a nemzetközi kutatásaimnak köszönhetően sikeres vagyok. Érzékelte, milyen gyakran hívnak külföldre, és milyen sokan jönnek hozzám világnagyságok is, és micsoda tiszteletben tartanak, de azt is látta, hogy soha nincs elég pénzem. „Ha ilyen nagyra tartanak külföldön is, hogyan lehet az, hogy nem keresel több pénzt?” Többször kérdezett erről. A kisiparosoknál a pénz az értékmérő. Pénzü-

gyekben az anyám génjeit örököltem, engem a pénz sosem érdekelt, őt sem.

Öcsém, Tamás-Tomi kiváló ember, nagyon jó testvér. Mérnök lett, de talán lassabban bontako-zott ki, mint én. Házasságából két lánya született, Bea orvos lett, de nem annyira a klasszikus orvoslásban, hanem inkább a természetgyógyászat általa művelt változatában hisz. Az öcsém inkább apám génjeit vitte tovább, ért a pénzhez, és sokkal gazdagabb, mint én...

De egyelőre még csak a háborús éveknél tartunk. Szóval a Margit körúton nem sokáig maradtunk, először a Ferenchegyi útra költöztünk, majd a Tárogató útra, ahol apu a nagybátyámmal egy jóko-ra házat építtetett. Négy nagy és három kisebb lakás volt benne. A Ferenchegyi útról láttam, amint bombatalálat éri a Zilahi-villát, a másik bomba a városmajori templomra esett. A Tárogató úti házunkból pedig a Várban lévő levéltári torony lebombázását és összeomlását figyelhettem meg Buda ostromakor.

Nehezen illeszkedtem be az iskolában. Az Áldás utcai elemibe kezdtem járni, az első osztá-

lyfőnökömet Adynénak hívták, de nem sok köze volt Endréhez. Később, amikor kikutattam Ady családfáját, rájöttem, hogy csak nagyon távoli rokonok voltak. Emlékszem egy nyílt napra, amikor az összes szülőt meghívták az iskolába, és a tanítónő sorra kérdezgette a gyerekeket mindenki előtt.

Amikor Adyné arra volt kíváncsi, mi a különbség az emberek és az angyalok között, én jelentkeztem, föl is szólított, és én kivágtam, hogy az emberek szőrösek, az angyalok meg nem szőrösek. Erre kitört a röhögés. Gyerekek, felnőttek és Adyné együtt nevettek. Rajtam. Azt a röhögést én súlyos becsmérlésként éltem meg. De azért szintiszta jeles lettem.

Később átmentem a Fenyvesi úti iskolába. Ott ért az első szerelem. H-ék

szépséges szőke Judit lánya vette el az eszemet. Szerelmemet úgy próbáltam a tudomására hozni, hogy maroknyi kövekkel megdobáltam. Nem találtam el szerencsére, és egymásra sem találtunk soha. Bár a sors egyszer összehozott minket. Én szülész-nőgyógyászként dolgoztam már, ő pedig várandósgondozásra jött hozzám.

A 4 elemi után 8 osztályos gimnáziumba mentem. Apám, akárcsak a gondos zsidók, hosszas mérlegelés után kiválasztotta a lehető legjobb intézményt. A ciszterek gimnáziumába kerültem.

És sorra értek a szégyenek az okos, jóval előrébb tartó zsidó osztálytársak között. Nem bírtam a tempót. Már egyáltalán nem voltam szintiszta ötös. Az erős vallásosságom is itt kezdett fel-lazulni. Nagy volt a szigor. Minden héten gyónni meg áldozni kellett, és naponta reggel imád-kozni. Én meg akkor akartam, amikor szükségét éreztem. De talán azért is voltam ilyen dacos, mert nem ment úgy a tanulás, ahogy addig.

Olyan emlékképem is van, hogy otthon ülök az asztalnál, és szidnak, hogy fiam, hát miért nem tanulsz jobban! Kanalazom a levest, a könnyeim potyognak a tányéromba, és elcsukló hangon győzködöm a szüleimet, értsék meg, én nem vagyok olyan okos gyerek, mint a többi, én buta gyerek vagyok.

Mondjuk, az iskola nevelési módszerei sem segítették elő igazán, hogy magamra találjak az ország egyik legelitebb gimnáziumában. Egyszer a magyartanárom a fülemnél fogva vonszolt végig a folyosón a szünetben, és azt kiabálta: nézzétek, itt van az a gyerek, aki ly-nal írta a hajót. A durva és rossz pedagógiai módszerek ellenére később javulni kezdtem.

A fordulat egyik oka a foci volt.

A lehető legjobbkor, a magyar foci aranykorában derült ki, hogy nagyon jó játékos vagyok. Odaálltam apám elé, és mondtam neki, hogy le akarok menni a Fradiba focizni. Azt mondta, szó sem lehet róla. A Vasasba méysz. Apám okos, megfontolt ember volt. Mint ahogyan a fiának a legjobb iskolát, a fiának a legjobb csapatot is körültekintően választotta ki. Később az egyetemem is ő választotta nekem. Én történész akartam lenni. „Micsoda, fiam? Történésztanár? Hát az egy sivár lét!

Történész tudós? Most? A kommunizmusban? Hát ott csak hazudni lehet. Én mindig arról álmodtam, hogy orvos leszel.” Ezt mondta. És akkor szó nélkül jelentkeztem az orvosira.

Tizenéves korban, amikor a gyerekeknek le kell válnia a szülőkről, ez a folyamat általában nagy balhékkal jár. Abból a kis gyermekbábbból, akit a szülők irányítanak, egyszer csak önálló személyiség akar lenni. A szülők erre nincsenek fölkészülve, és csak azt látják, hogy micsoda pimasz kamasz lett a kölyökből. Hát nálam ez kimaradt. Szóval, ha apu azt mondta, hogy így, akkor így. Ha azt mondta, hogy Vasas, akkor Vasas. Tíz éves éveim elején voltam, nem tudhattam, amit ő már tudott,

hogy azért lesz a legjobb helyem a Vasasban, mert az a munkásosztály csapata.

Az MTK a zsidók csapata volt, később az ÁVH-é lett. Az Újpest, a Dózsa később a rendőrségé. A Kispestből lett a Honvéd, nevét nem kell magyarázni. A Vasas pedig a munkásosztály csapata volt, és maradt. A Fradit, a közönség csapatát, amely akkor Kinizsi néven játszott, a reakciósök csapatának tartották. El is akarták tüntetni, de túl népszerű volt.

Emlékszem, a Vasasba kerülésem is mennyi konfliktussal járt. Ott ugye röpködtek a lófaszok és a baszdmegek, mint a legyek, és én, a pasaréti „úri” gyerek, eleinte ettől elpirultam. Ezek az angyalföldi srácok aztán csak azért is szórták a közelemben a trágár szavakat. Innen jön az, hogy a mai napig hajlamos vagyok a csúnya szavak használatára. Mert nem csak a pályán, az öltözőben is meg akartam felelni. Nem csak az edzőmnek, a társaknak is. Pedig elég röhejesen indultam. Egyszer egy bajnoki meccsen összefejeltem a középhátvéddel, mire ő azt mondta nekem: „az apád faszát”. Én a szünetben elmondtam Jekli Pista bácsinak, az edzőmnek, hogy a hármas mit mondott nekem. „És akkor te mit válaszoltál neki?” – kérdezte.

Hát nem tudtam mit mondani rá, feleltem. Az edzőm kioktatott: „Ilyenkor, fiam, azt kell mondani, hogy az anyádba reklámnak!” Nehezen illeszkedtem be, de végül sikerült. Megszerettek, és én is megszerettem őket.

A Vasasban repült az idő, és én egyre jobb lettem. Tizennyolc évesen középcsatárként bekerültem a korosztályos válogatottba is. Abban az évben megnyertük az ifibajnokságot. A Ferencváros ellen játszottuk a döntőt. Életem egyik legszebb és legrosszabb emléke lett az a meccs. A Fradi má-

sodik pályáján játszottunk, nem a stadionban. Győztünk 3-2-re, én két gólt rúgtam. A nézők pedig kiszúrtak engem mint gólerős középcsatárt. Zrikáltak. Talán joggal.

A két összekötő nálunk Mathesz és Kaszás volt. Mathesz később a nagyválogatottba is bekerült, Kaszás meg '56-ban lelépett, ő volt a legnagyobb tehetség. Mathesz és Kaszás az iskolában nem tündököltek, de a futballintelligenciájuk elképesztő volt. Hihetetlenül átlátták a játékot, a pályát, a helyzeteket. Én meg, aki amúgy nem vagyok egy bunkó, a fociban hatalmas bunkó voltam! Egy tank. Ahogy mentem, úgy hullottak körülöttem az emberek. De sok gólt rúgtam, ezért szerettek. A Vasasban. Az ellenfélnél persze, soha. Szóval a döntő meccsen a Fradi közönsége kikezdett. A dolog odáig fajult, hogy amikor megint elfutottam a szélén, valaki bedobott valamit elém a pá-

lyára, talán egy esernyőt, nem tudom, de hatalmasat estem. És akkor én annak a palinak adtam egy nagy pofont, erre kiállítottak. Amikor mentem le a pályáról az öltözőbe, a fradista nézők sorra leköptek. Szerintem legalább harmincan. Az öltözőben alig tudtam levenni a mezemet, annyira csúszott a rengeteg köpettől.

Akkortájt Szilágyi „Szisi” volt a Vasas legendás középcsatára, és ő kinézett

engem utódjául. Én is magas, robusztus, gólerős középcsatár voltam. Sínen voltam. Már a Vasas kettőben játszottam, csak néhány lépés választott el attól, hogy bekerüljek a nagy csapatba. Hatszáz forint havi kalóri-apénzt is kaptam az egyesülettől, ami akkoriban nagy összeg volt. És apám azt mondta, hogy ez a tiéd, nem kell hazaadnod. A pénz kissé elvette az eszemet. Ruhákra rengeteget költöttem. Imádtam a fehér nadrágot színes cipőkkel, tarka ingekkel. Jól jártam tehát a Vasassal. De érdekes mó-

don még most is a Fradié a szívem. Ezek az első szerelmek nem múlnak el. A Vasas is ott van a lelkemben, persze, de az igazi rajongás a Fradihoz köt.

A sporttal kicsit előreszaladtam az időben, de arról is beszélnék, hogy közben a sulis körök is dúltak a változások. A ciszterek iskoláját államosították, és én harmadikos gimnazistából hetedikes általános iskolás lettem. Később a Keleti Károly utcai II. Rákóczi Ferenc iskolába helyeztek át, sok konfliktussal. Nem miattam.

Az új általános iskolában gyorsírásból különbözeti vizsgát kellett tennem, mert olyat a cisztereknél nem tanultunk, az állami iskolában viszont kötelező volt. Készültem a különbözetre, ahogy illik, keményen. És mégis: engem félévkor megbuktattak gyorsírásból! A Czeizel család tagjaiban egy világ omlott össze: nagy reménységüket meghúzták gyorsírásból! Hiába magyaráztam, hogy ez csak valami tévedés lehet, hiszen év közben harmadik lettem az iskolai gyorsíróversenyen, a tanár biztosan csak összekevert valakivel, nem hittek nekem. Egyébként utólag kiderült, a tanár valóban összekevert két dolgot.

De ez a bukás jól jött nekem. Bedühödtem, és kezdtem még jobban tanulni. Év végére az osztály második legjobb tanulója lettem. Két hatosom volt csak, a többi hetes. Akkoriban éppen a hetes volt a legjobb jegy. Eredményemre még a pártközpontban is fölfigyeltek, hiszen a féléves bukót-ból lettem kitűnő tanuló, ezért a Piros nevű elvtárstól „Jó tanulási érdemért” kaptam. (Piros elvtárs, ha jól tudom, '56-ban öngyilkos lett.)

Ezután viszont megint hatalmas pofon következett. Nem akartak fölvenni a gimnáziumba.

A Keleti Károly utcában volt a gimnázium, és a Keleti Károly utcában volt a Czeizel és Elischer cég is. A gimnázium párttitkára pedig kiszúrta a Czeizel és Elischer táblát, és úgy gondolta, egy kapitalista kölykének semmi keresnivalója nincs az ő iskolájában. Apám megint okos volt. Elment Piros elvtárshoz, és megkérdezte, hogy is van az, hogy jó tanuló érdemért kap a gyerek, de mégsem akarják fölvenni a gimnáziumba. Hathetes késéssel fölvettek.

Közben egyre kevesebb időm maradt a tanulásra. Tudniillik a Vasasban nekem kedden és csütörtökön volt edzésem, vasárnap meg a bajnokik. Ráadásul a testnevelő tanárom kiszúrta, hogy milyen jó labdaérzékem van, és a BVSC-be kellett mennem kosarazni. Ott hétfőn, szerdán és pénteken volt edzés. Ezért nem nagyon

maradt időm és erőm a tanulásra. Reggel hatkor keltem, és gyorsan megnéztem az aznapi órák feladatait. Szerencsére az osztály legjobb tanulója ült mellettem, Leszkovszky Gyuri. Gyuriból később pap lett, de már akkor is nagyon vallásos volt.

Tőle kértem el mindig reggelente a házi feladatát, hogy gyorsan lemásoljam. Nem mindig akarta odaadni, de ilyenkor megfenyegettem, ha nem adja, csúnyán fogok beszélni... És ennyi elég volt ennek a kedves fiúnak, így végül inkább gyorsan odaadta.

Tehát beindult az érésem.

Futballsikereimnek az iskolában is híre ment. Kezdett tekintélyem lenni, nekem meg lassan nőni kezdett az önbizalmam, és múlni a szorongásom: végre jobb vagyok valamiben az osztálytársaimnál!

Abban az ábrándozós korban voltunk, amikor már nagyon szerettünk volna felnőtt férfivá válni.

Társaimmal másról sem beszéltünk, csak a csajokról, hogy most már itt az idő átesni a tűzkeresztségen, dugni kell. És az én életemben volt egy olyan esemény... hát nem is tudom, hogy ez illendő-e, vagy nem illendő... de elmesélem. Szóval 14-15 éves lehettem, amikor a szüleim a barátaikkal elmentek szilveszterezni, és a kisgyerekeket rábízták egy 18 éves, Éva nevű

nagylányra. Engem is otthon hagytak. Miután a kisebb gyerekek elaludtak, Éva elkezdett engem froclizni, hogy „te még nem is vagy férfi”. Akkor én begurultam, és mindenáron bizonyítani akartam. A mai napig bizonytalan vagyok abban, hogy mi történt. Az biztos, hogy sötét volt. Az is biztos, hogy én „elmentem”, de hogy hol mentem el... A két lába között, bejutottam-e a hüvelybe, vagy nem jutottam be, ki tudja... De a lényeg, hogy a suliban ezek után már magabiztosan mondhattam: én már voltam nővel! A személyiségfejlődésem tekintetében ez is nagyon fontos állomás volt. A haverok továbbra is csak álmodoztak, én meg már túl voltam rajta. Ez és a focisikereim hatalmasat emeltek a tekintélyemen. A kis félénk, gátlásos gyerekből lett egy nem félénk és nem gátlásos tizenéves.

A gimnáziumi történelemtanáromat Hegyi Károlynak hívták. Morcos, Hitler-bajuszos férfi volt. A feleltetés után az első padokra két kézzel támaszkodva mindig azt mondta: „Gyerekek, tanuljátok meg, ami a könyvben van, mert azt kell majd az érettségien elmondani, én meg elmondom nektek az igazat.” Fantasztikusan tudta a magyarság és a világ történelmét feltárni előttünk. Miatta akartam történész és tanár lenni. Hegyi tanár úr szeretett röpdolgozatokat íratni, és az volt a szokása, hogy megkérdezett minket, hányasra taksáljuk a teljesítményünket. A többség általában alábecsülte magát, én mondtam, hogy hetes. A reakciója az volt, van pofád, de igazad van.

A magyartanárom, Kiss Jenő is lenyűgözött. Ő úgy tudott például Vörösmartyról beszélni, hogy a mai napig visszhangzanak bennem a sorok, ahogy őt idézte: „Most tél van és csend és hó és halál. *A föld megőszült*; Nem hajszalanként,

mint a boldog ember. / Egyszerre őszült az meg, mint az isten, / Ki megteremtven a világot, embert, *E félig istent, félig állatot*, Elborzadott a zordon mű felett / És bánatában ősz lett és öreg.”

Végül kitűnőre érettségiztem. És akkor jött egy újabb pofon.

Kitűnő érettségim ellenére nem ajánlottak az orvosira. X-es voltam, rossz származású, még felvételizni sem mehettem el. Azt mondták, legfeljebb a számviteli főiskolára juthatok be. És akkor megint apám ötlötte ki a megoldást. „Fiam – mondta –, most te elmész a Vasasba, és szépen előadod az elnöknek, hogy mi a helyzet.” És akkor én elmentem a Vasas vezetőségéhez, akik nagyon rendesek voltak, mert azonnal elküldtek Hegyi Gyulához. Hegyi Gyula volt akkor a sportcézár, vezető kommunista személyiség. Neki is elmondtam, hogy miről van szó, meghallgatott, és erősen csodálkozott, mert a Vasasból a proli gyerekek nem nagyon akartak orvosira menni. Aztán írt egy levelet. Azzal a levéllel el kellett mennem a Heim Pál Gyerekkórház főigazgatójához, Sárkány Jenőhöz, akiről akkor még nem tudtam, hogy kicsoda. Természetesen megbízható pártkader volt, akkoriban ilyen pozícióba nem is kerülhetett más, de mint később kiderült, emellett jólelkű, rendes zsidó ember volt, akit Szent Jenőnek hívtak a háta mögött, mert mindig erős ájtatossággal beszélt.

Sárkány professzorhoz fehér nadrágban és piros mokaszinban érkeztem. Ő teljesen kiborult a látványtól. „Maga akar orvos lenni, maga egy pojáca?!” Ezt mondta. De aztán megígérte, hogy ő is ír egy levelet a megfelelő helyre, menjek csak nyugodtan haza. Nem tudom, kinek írt, de egyszer csak jött a levél, hogy fölvetek. Ez volt 1953-ban. És még felvételiznem sem kellett, mert közben Nagy Imre hozott egy rendeletet, hogy aki kitűnőre érettségizett, az fölmenthető a felvételi vizsga alól. Bekerültem!

Kicsit lelkiismeret-furdalásom volt. Több osztálytársamról, például Gyarmati Laciról vagy Halmá-

gyi Bandiról tudtam, hogy bilis koruk óta orvosok akartak lenni, de nekik ez a vágyuk nem teljesült. Egyébként Leszkovszky Gyuri – a padszomszédom, aki szerint a csúnya szavak bűnnek számítanak – bekerült. El is végezte az orvost, és azután lett pap belőle.

Tisztában vagyok a sorsommal. A betegségem gyógyíthatatlan.

Azt szokták mondani, nagyon nem jó, ha az ember tudja, mikor fog meghalni. Van ennek előnye is. Be tudom osztani az időmet, és rendezem a dolgaimat, de csak annyit tudok, nincs sok hátra, ám nem tudom, pontosan mennyi az annyi. A kemoterápia kezdetekor két évet ígértek. A kezelés hat hónapig tartott, és utána öt hónapig úgy éreztem magamat, mintha semmi bajom nem lenne. 2014 májusában viszont kiújult a betegségem. Ezen némiképpen föl vagyok háborodva. Többet reméltem. Elméletileg volna még a két évből szűk tíz hónapom. Állapotom mostanában sok reményre nem jogosít fel. Nem hiszem, hogy kihúzom addig.

Kilencéves lehettem, amikor először láttam halottat. Nem is egyet. Szovjet kiskatonák voltak. A Pasaréti téren ravatalozták fel őket. Ott is kerültek a földbe. Nyitott koporsóban feküdtek sorban.

Mindnek ki volt rúzsozva a szája.

Ez 1944–45 tele volt. A Tárogató úton laktunk, véres harcok dúltak a környékünkön. A mi házunkat a szovjet frontarcosok már 1944 karácsonyeste elfoglalták. Mi mindezt az óvóhelyen vészeltük át. Időnként bejött néhány géppisztolyos katona. Kiválasztottak egy nőt, és elvitték. Azt mondták, krumplit pucolni.

Apám is itthon volt. Az orosz fronton harcolt, de amikor meghalt az édesanyja, tehát a nagymamám, hazaengedték. Már nem tudott, de nem is akart visszamenni. Apu egyszer szembeszállt azzal a katonával, aki a barátjukat, Lonci nénit akarta elvinni krumplit pucolni. Apám Lonci néni elé állt, és azt mondta, őt hagyják békén, láthatják, hogy állapotos. A katonák apámra fogták a gépfe-gyvert, és elvitték Lonci nénit. Én akkor igazából nem tudtam, hogy hova és miért, de éreztem az iszonyatos rettegést és feszültséget. Korábban fél füllel hallottam, hogy apunak van mérge, és amikor Lonci nénit elvitték, kérdeztem, nem kellene-e most bevenni.

Apu német származása okán németbarát volt. A Vörös Hadsereg megérkezését pedig irtóztató fenyegetésként élte meg. A szovjet csapatok viselkedése részben meg is felelt apu várakozá-

sainak. A részeg katonák nem csak a nőket erőszakolták meg, másra is képesek voltak. Apu mindenre fölkészült. Kis fiolákban arzént szerzett be, mert még az is fölmerült benne, hogy ki fogják végezni a magyarokat, de őt a származása miatt egész biztosan. A kivégzésnél pedig már jobb, ha ő és szerettei önkezükkkel vetnek véget az életüknek.

Lonci néni hamar visszajött. Mindegyik nő hamar visszajött. Némán jöttek, és sokáig senki sem szólt egy szót sem. Később a házmesternőt, Erzsí nénit is elvitték. Csend volt akkor is.

Nyomasztó feszültség, vibrált és forrt a levegő.

Szerencsénkre januárban az oroszok vezérkara költözött be a házunkba. Szép nagy, hétlakásos ház volt, ezért – azt mondták – maga Tolbuhin marsall lakott nálunk az első és második emelet négy lakásában. Bennünket meg összetereltek a két legkisebb földszinti lakásba. Mégis ez részben jó volt, bizonyos védettséget jelentett.

Egyik éjjel a szovjet vezérkar váratlanul eltűnt a házunkból. Elmenekültek. Végre egyedül maradtunk. Ez 1945. február 11-e lehetett, a kitörés éjszakája. Kemény harcok zajlottak a közelünkben, fegyverropogást hallottunk mindenfelől. Nem aludtunk semennyit. A budai Várból az Ördögárok felé próbáltak kitörni a körbezárt német és magyar csapatok. Reggel egy sebesült német katonát találtam a kertünk végében. Él, de alig. Álltam fölötte. Néztam. Nézett. „Wasser, wasser”,

ennyit bírt mondani. Akartam neki hozni vizet, de a nem messze strázsáló orosz katona nem engedte, sőt durván elkergetett. Különben az orosz katonák a gyermekekhez kedvesek voltak, nekem még kenyeret is adtak.

Apám néha kijárt a városba. Muszáj volt élelmiszert szereznie. Nem volt veszélytelen dolog.

Lelőhették volna bármikor, és a ruszok vadásztak is a magyar férfiakra. Akiket elkaptak, vitték a Szovjetunióba málenkij robotra. Egyszer apu is fogságba esett, már a teherautón állt, mégis sikerült kiszabadítania magát. Mindig volt nála két-három darab karóra. Kettőért engedte le a platóról a ruszki őr. Örültem, hogy hazaért, még ha üres kézzel is.

Transzfúziókat kapok. Friss vért. Tele vörösvértestekkel. Működik. Négy-öt napig jobban vagyok, mások vörös vértestjei kiválóan szállítják az oxigént az én szerveimnek. De legkésőbb a hatodik napon már levegő után kapkodok. Igyekszem keveset mozogni, azaz minimálisra szorítani sejteim oxigénigényét. Lépcsőn felmenni nehezen bírok, de még sétálni is alig.

Apu nyolcvanegy éves korában hunyt el. Anyu kilencvenhárom volt. Ennek alapján számoltam ki, hogy nekem kilencven évet kellene élnem. Hát elég szomorú, de nem fogok annyit élni. Ez is arra utal, hogy a genetika sem mindenható tudomány.

'56-ban is sok halottat láttam.

Harmadéves orvostanhallgató voltam, és a forradalom lelkes híve. A forradalom elbukott. Nem sok hiányzott ahhoz, hogy az én orvosi tanulmányaimnak is örökre vége legyen.

Az egyetem első évében nem túlságosan izgatott a tanulás. Meg kell mondanom, én eleinte futballistaként jártam az egyetemre. Vagyis, nekem fontosabb volt a foci, mint az egyetem. Tanulgattam, tanulgattam, de hát az én fejemben a futballkarrier vágya dominált, és az orvoslás másodrendű küldetésnek vagy lehetőségnek tűnt. Ez meg is látszott a tanulmányi eredményemen, mert első év végén, a fizikaszigorlaton becsúszott egy négyes. Ez soha többé nem fordult elő, innentől kezdve színjelessel abszolváltam az egyetemet. De hogy őszinte legyek, az első évben nem minden vizsgán érdemeltem meg a legjobb jegyet. Év közben nem értem rá tanulni. A foci miatt. Szó-

val, ha az embernek év közben fontosabb dolga akad, mint a tanulás, és csak év végén, a vizsga előtt veszi elő a könyvet, akkor előfordul, hogy nem tudja elolvasni az egészet. Így mentem el például biológiavizsgára is, hogy a tankönyvnek csak a háromnegyedére maradt időm.

Kiszely György biológusprofesszor nagyon kedves, rendes ember volt, később nagyon jó barátságba is kerültünk. Ő régimódi, mélyen vallásos ember volt, így az akkori rezsim érdemei ellenére is a háttérbe szorította, mint annyi más kiválóságot. De Kiszely professzor mindvégig emberséges tudott maradni.

A vizsgán három kérdésre kellett választ adni. Az első kettőre jól feleltem, de a harmadikról, sose felejttem el, a tífuszról, semmit sem tudtam. Erről a tankönyv harmadik részében volt szó, amit nem olvastam el. Gondolom, várta a jó folytatást, de hiába. A tífuszról akkor csak ötolni-hatolni tudtam. Ő hamar észrevette ezt, és szerencsére nem hagyott kínlódni, hanem rákérdezett: „Hogyan van az, hogy az első két témáról kiválóan tudott beszélni, de a tífuszról meg láthatóan fogalma sincs, és így nehéz helyzetbe hozott engem? Milyen osztályzatot adjak magnak? Mondjon még valamit, amit tud.” Én akkor elmondtam a 6:3-as angol csapat összeállítását, amit még most is tudok: Merrick, Ramsey, Johnston, Eckersley, Wright, Dickinson, Matthews, Taylor, Mortensen, Sewell, Robb. Elmosolyodott, „maga majd máskor is kivágja magát”, és ötöst kaptam.

Ilyen voltam. Vagány, magabiztos focista. És némileg krakéler. De ez a vizsga választóvonal lett az életemben. Nem érdekelttem meg az ötöst, és ez zavart. Komolyan tanulni kezdtem, nem akartam ilyen trükköket alkalmazni többé.

A szemtelenségem nehezebben múlt el. Sosem fogom elfelejteni a harmadéves biokémia vizsgámat. Nehéz tantárgy volt, és a professzor, Székessyné, Szent-Györgyi Albert korábbi munkatársa, nagyon szigorúan őrködött tantárgyának magas nivójú tudásán. És imádta az esszenciális aminosavakat. Mind a húszat. Tőlem is megkérdezte a vizsgán, hányat tudok elmondani ezek közül. Büszkén feleltem, hogy az összest. Szemöldöke erőteljes felvonásával jelezte a kételkedését, de akkor én fölnéztem a plafonra, és elmondtam mind a húszat. A professzor asszony megkérdezte, miért a plafonra nézve soroltam. Én, a marha, viccelődni akartam, és szemtelenül azt mondtam, mert oda van írva. Akkor szegény professzor asszony fölállt, elkezdte nézni ő

is a plafont, de nem talált ott semmi írást. Rám förmedt: „Hol van ez odaírva?!” Akkor bevallottam, hogy csak vicceltem, a nevük az én fejemben van, csak felnézve tudtam onnan ezeket előcsalogatni. Tudniillik nekem az volt a tanulási technikám, hogy amikor például a húsz aminosav nevét kellett bemagolnom, akkor a nevek első betűjéből igyekeztem egy mondatot kialakítani. Jelen esetben ezt: „valahol temet.” Mindegyik betű egy aminosavat jelentett, azaz valin, alanin, lizin, arginin, hisztidin stb. Nálam ez a módszer jól bevált, mert így sokkal könnyebb volt memorizálni a racionálisan meg nem érthető dolgokat. És amikor ezt a professzor asszonynak felelés közben végigmondtam, valóban a plafont nézve koncentráltam a mondatom megfejtésére. Mindezt bevallottam neki, ő pipa volt, de azért ötöst kaptam.

De mondom, az elsőéves biológiai vizsgám után megjavultam. Igaz, ahhoz, hogy a foci helyett a tanulás legyen a legfontosabb, ahhoz kellett egy tragédia is. Egy személyes tragédia. Az első nagy törés az életemben.

Májgyulladást, hepatitist kaptam, kórházban feküdtem sokáig. Túléltem persze, de onnantól kezdve nem bírtam a kilencven percet végigfocizni. A májam azóta sem

jó teljesen, de mi ez ahhoz képest, hogy az ember nem bír végigjátszani egy meccset!? Sokszor le kellett cserélni engem.

Elviselhetetlen szégyen volt ez nekem. Engem lecserélni? Engem, aki eddig a kilencvenedik per-cben is úgy ment, mint a tank, és ha kellett, a százhuszadikban is kivágta a sprintet a labdáért?

Na, ne!

De hát tényleg nem bírtam az iramot. Azzal kellett szembesülnöm, hogy soha nem lehetek már az, ami akartam lenni. Soha nem lehetek már válogatott focista. A focira tettem fel az életemet, és ennek most vége, a legnagyobb álmom szertefoszlott. Meg kell mondanom, még az öngyilkosság gondolata is eszembe jutott. Úgy éreztem, így már nem érdemes élni.

Akkor még nem tudtam, de később kiderült számomra is, hogy meglehetősen szélsőséges kedé-

lyű vagyok, gyakran túl aktív és optimista, ám a mániás fázist időnként depresszió követi. Hát ezért merült fel bennem a kérdés, hogy tulajdonképpen érdemes-e élni.

Óriási szerencsémre ekkor jött Judit! Gerőfi Judit. Korábban már megismertem őt egy házibulin, de akkor még nem rezonáltunk egymásra. Az egyetemen viszont szerelembe estünk. Végzés után ő lett a feleségem, és három gyerekem anyja. Ő segített nekem a fontos felismerésben, nevezetesen, ha ló nincs, a szamár is kincs, azaz, ha már nem lehetek focista, akkor akarjak orvos lenni...

A második év a szűrő az orvosegyetemen. Ott négy szigorlat van, és például három évfolyamtársam, akik középiskolában villogtak, ekkor megbuktak. Volt, aki a négyből mind a négy szigorlaton elvázott. Én meg mindegyikből ötös lettem. Ekkor jöttem rá, hogy bennem óriási tartalék van, hiszen a középiskolában fociztam és kosárlabdáztam, tehát tulajdonképpen a tanulás – némi túlzással – csak másodrendű dolog volt az életemben. Az addig sportra fordított energiáimat is a tanulásba öltem. Tiszta erőből elkezdtem tanulni, amit tetézett a bennem meglévő – nem tudom, rossz vagy jó értelmű – állandó győzni akarás. Innentől kezdve nemcsak a legjobb jegy megszerzése volt számomra a kihívás, hanem hogy a legjobb is legyek mindenből. Elszántságom, végtelen motiváltságom több társamban visszatetszést keltett. Görgényi Frici, az egyik csoporttársam, aki máig az egyik legjobb barátom, egyszer például azt mondta: „Bandi, értsd meg, ötösnél nincs jobb jegy, hatost már nem kaphatsz!” De hiába beszélt. Hajtottam. Muszáj volt nyernem!

Ekkor jött el az egyetem életében az az idő, amikor tanulmányi versenyeket kezdtek szervezni. A mi évfolyamunkon az első ilyen a Hőgyes Endre tanulmányi verseny volt. Maximum 50 pontot lehetett szerezni, és én ezt a versenyt 49 ponttal nyertem meg. Negyvenhárom pontos volt a má-

sodik, de én azon az egy bukott ponton is bosszankodtam. Később a különböző

tanulmányi pályázatokat is sorra nyertem, és egy idő után ez feltűnést is keltett. Amit persze én élveztem. Viszont az egyetemen az úgynevezett népi kádereknek, a Kommunista Ifjúsági Szövetség oszlopos tagjainak, már kevésbé voltak örömteliek a sikereim. Kikezdtek.

Szerencsémre viszont a professzoraink közül többen is felfigyeltek rám. Már harmadéves koromban meghívtak az Anatómiai Intézetbe. A leendő orvosoknak először az emberi testet kell megtanulniuk. Az előadásokat a professzorok tartják, a gyakorlati órákat a tanársegédek irányítják, de az egyes csoportokat a demonstrátorok vezetik. Én harmadéves koromtól kezdve demonstrá-

torként már tanítottam az első-és másodéveseket. Nagyon hamar rutinos előadó lettem, és jó volt érezni, hogy szeretnek a tanítványaim. Amikor hetvenéves voltam, kiadtak egy tisztelgő

kötetet, ebben Buda Béla is írt rólam. Mint kiderült, ő is tanítványom volt az Anatómiai Intézetben. Szerinte én nagyon más szellemet sugároztam, mint ami akkoriban, a kommunizmus legsötétebb időszakában megszokott volt az egyetemen. Béla szerint vidámabb, lazább, em-beribb légkört sikerült kialakítanom az állandó vigyázzban állás helyett.

Az Anatómiai Intézetben már kutatásra is lehetőségem nyílt. A nyirokkutatás itthon akkoriban a reneszánszát élte, én a női nemi szervek nyirokrendszerével kezdtem foglalkozni. Úgy mond, ez akkoriban szűz terület volt Magyarországon, de nemzetközileg is lehetett újat mondani, így már egyetemista koromban tanulmányaim jelentek meg külföldi lapokban, németül. Nem tudom, hogy emiatt, de elhatároztam, szülészorvos leszek. Lehet persze, hogy előbb fogalmazódott meg bennem ez az elhatározás, és az említett kutatási téma már ennek a következménye volt. Az azonban biztos, hogy amikor az orvostörténelemben megismertem Semmelweist, ő vált az eszményképemmé. Rajta kívül, persze, más dolog is motivált.

Nem tudom, van-e igazságtartalma annak a föltételezésnek, hogy az orvosi pályán belül a sza-kosodást bizonyos belső motivációk is meghatározzák. Érdekes módon például a tüdőgyó-

gyászok nagy része korábban tébécés volt. Vagy úgy tartják, pszichiáternek az megy, aki kicsit a saját lelki egészségében is kételkedik, szülészorvos pedig abból lesz, aki szereti a nőket. Fene tudja... Én nagyon heteroszexuális vagyok, ez biztos. És az is, hogy ami az életemben igazán szép volt, azt a nőktől kaptam. Azt azért nem mondanám, hogy szexorientált férfi vagyok. Judithoz, az első feleségemhez például 12 évig hűséges voltam, ami a mai világban elég jó teljesítmény. Száz szónak is egy a vége, a végső lökést Semmelweis példája adta, és én a gyakorlatban is a legjobb akartam lenni, pont úgy, mint az elméletben. Nagyon jólesett, hogy az Anatómiai Intézet vezetője, Kiss Ferenc professzor külön dedikált egy képet nekem mint legkiválóbb tanítványának.

Sínen voltam. Úgy nézett ki, eldőlt a pályám, egyetemi ember leszek, mivel Kiss professzor meg is hívott munkatársának. Úgy terveztem, még egy ideig a tudománnyal foglalkozom, és majd a kandidátusi tudományos fokozat megszerzése után kezdek csak szülészorvosként dolgozni.

Ekkor jött 1956. október 23-a. Judittal éppen az anatómiai demonstrációm után hatalmas lelkesedéssel mentünk a felvonulásra. A budai Bem-szobornál hallgattuk meg Sinkovits Imre szavatatát, majd a szónoklatokat, és utána hazamentünk hozzánk. Estétől kezdve hallottuk a fegyverropogást. Másnap reggel az egyetemen tudtunk meg részleteket a súlyos és véres harcokról. Mi is segíteni akartuk a forradalmárokat. Judittal bementünk a Baross utcai sebészeti klinikára, és munkára jelentkeztünk. Szükség volt ránk. Már akkor sok sebesült várt ellátásra. Így október 24-e és 30-a között folyamatosan bent voltunk a klinikán. Judit, akinek nagyon jó kézü-

gyessége volt, asszisztált a műtéteknél, én meg sebesültszállító lettem. Ez elég veszélyesnek bizonyult, mert rá is lőttek a vöröskeresztes kocsinkra. A Baross utca nagyon közel volt a Corvin közhöz, a harcok fő központjához. Rengeteg volt a vérző sebesült, kezdetben főleg magyarok, később orosz katonák.

Az első halott, akit láttam, egy orvostanhallgató volt. Puskás Öcsinek hívták a társai. Puskás volt a családi neve, az Öcsi meg a beceneve. Puskás Öcsi részt vett a felvonuláson, elment a rádióhoz, és reggel a Nemzeti Múzeum előtti padon találták fejbe lőve. A rádiónál kitört lövöldözés egyik eltévedt golyója ölhetette meg. Gyorsan terjedt a városban a hír: Puskás Öcsi meghalt! Természetesen mindenki az igazi Puskás Öcsire gondolt, de ő akkor nem is volt Magyarországon.

Szóval az első halott, akinek a tetemét szállítottam, orvostanhallgató-társam volt. Kitörölhetetlen nyomot hagyott bennem. Nagyon más volt, mint az anatómiagyakorlatok személytelen holttesteivel találkozni.

Sajnáltam az orosz katonákat is, mind húsz év körüli, nagyon jó testfelépítésű srác volt, akiket általában fejbe lőttek. Merthogy kinéztek a tankból, és a tetőkről lőttek rájuk. Ezek a katonák mind meghaltak. A lövés miatti vizenyő okozta nagy agnyomás csökkentése érdekében kivágták a koponyatetejüket, de ezzel nem tudták megmenteni az életüket. Sokak ágyánál ott álltam, amikor haldokoltak. Csaknem mind az anyja nevével a száján halt meg. Az embert láttam bennük, nem az ellenséget.

Október 24-én Puskás Öcsi tetemén kívül még két halottat kellett elhelyeznem az egyik üres kis teremben, de 30-án már tele volt. Mind a százkilencven centimre szükség volt, hogy legfelülre még be tudjak polcolni tetemeket.

Sajnos nagyon gyakran előfordult, hogy sebesülthöz hívtak, de mire kiértünk, már elhunyt a forradalmár. Nem cifrázom, minden egyes útnál félttem, hogy nem élem túl. De az embert vitte a forradalmi hevület, a tettvágy, a segíteni akarás. Amikor a többiek kézfegyverekkel, Molotov-koktélokkal harcoltak tankok ellen,

úgy gondoltam, az a legkevesebb, amit nekem leendő orvosként meg kell tennem, hogy próbálom megmenteni, akit lehet.

Volt, hogy a Corvin közben tapssal fogadtak a forradalmárok. Olyankor minden félelmem elszállt, és büszke voltam. Kétszer a felkelők nem engedték a tetem elszállítását, hanem csináltak az utcán kis ravatalt, sok virággal borítva, és tettek mellé egy dobozt, amelybe pénzt lehetett rakni. Másnap, amikor arra jártunk, láttuk a ravatalt, és a dobozban a pénzt. Senki sem vitte el. Azóta is úgy gondolok az '56-os forradalomra, hogy ez az az idő, amikor a magyar ember megdicsőült. Akkor éreztem először, és sajnos utoljára, hogy a magyar emberek milyen naggyá tudnak válni.

Hősökké, akikre fel kell nézni. Pedig hát esztelen hősök voltak, hiszen ki gondolhatta komolyan, hogy a szovjetekkel szemben egy ilyen forradalom győzhet.

Minden szörnyűség ellenére életem legszebb időszakai közé tartoztak a forradalmi napok. Csak az első, győztes időszak végén, 30-án éreztük persze különlegesnek magunkat, mert a sikerben igazából nem is mertünk bízni, de aznap végre mégis győztesként mehettünk haza.

A hazafiságom jelentősen elmélyült. Addig ezt inkább csak az olimpiai bajnokaink tiszteletére eljátszott Himnusz alatt éreztem, de akkortól kezdve rettentő büszke lettem a magyarságomra, és arra, milyen hatalmas dologra voltunk képesek '56-ban.

Judittal akkor már harmadik éve szerettük egymást, de soha nem aludtunk még együtt, mert hát szüleink ezt nem engedték. A forradalom idején, a sebészeti klinikán, a földre terített matracokon feküdve először aludtunk összeölelkezve. Ne értsék félre, rajtunk kívül sok kolléga is aludt a teremben.

Száz szónak is egy a vége: október 30-án gyönyörű tervekkel mentünk haza, hogy végre most egy új Magyarország, egy új demokrácia fog születni, és Ausztriához hasonló semleges ország leszünk.

Nagy Imréről tudtuk, hogy korábban moszkovita kommunista volt, de ő is felnőtt élete nagy ki-hívásához, és a forradalom vezére lett. Későbbi helytállása ezt a véleményünket sokszorosan igazolta. Úgy volt, hogy hétfőn bemegyünk újra az egyetemre, és elindítjuk a szabad egyetemi életet.

Még a klinikán mi, orvostanhallgatók összeesküdtünk, hogy leváltjuk a kommunista kádereket, akik minden vezető pozíciót elfoglaltak. Az egyetemet szovjet mintára a pártbizottság uralta. Mi egy nyugati típusú egyetemi autonómiát akartunk létrehozni a párttitkárok diktálta rendszer helyett. Nem sikerült. A forradalommal együtt buktunk mi is. De nálunk, legalábbis a diákok körében, a megtorlás valamiért elmaradt.

Csak '57 februárjában merték összehívni az orvosegyetemistákat. A nagy előadóterembe tereltek minket, és a központból lejött elvtárs elmagyarázta nekünk, miért volt ellenforradalom, ami októberben történt. Természetesen kiemelte a

Köztársaság téri atrocitásokat, meg egyebeket. A végén az elvtárs hallani akarta a mi véleményünket is. Felszólítását néma csend követte. Én nem bírtam befogni a számat. A mai napig nem tudom, hogy hibám vagy értékem, de gyakran fejjel megyek a falnak. Talán felróható nekem, hogy szeretek hősnek látszani. Akkor is a hősiesség feszítette huszonéves lelkemet. Bennem ott élt az elesett forradalmárok képe, és fűtött az a maga-sztos eszme, ami az októberi napokban megfogalmazódott bennünk. Fölálltam, és azt mondtam, hogy ez nem ellenforradalom, hanem forradalom volt. Sőt, szabadságharc! Eljön az idő, amikor erre majd úgy fognak visszagondolni, mint az 1848–49-es szabadságharcra. Akkor a magyarok a Habsburgok ellen keltek föl, azt is az oroszok verték le, most a szovjet gyarmatosítás ellen keltünk föl... stb., stb. Megállt a levegő a teremben. Emlékezetem szerint több hozzászólás nem volt. Az elvtárs akkor higgadtan azt mondta, megérti az indulatomat, tiszteli a véleményemet, de nincs igazam, és akkor újra, türelmesen és határozottan elmagyarázta, miért volt '56 ellenforradalom.

A rendezvény végén odajöttek hozzám a barátaim, az évfolyamtársaim, és nekem rontottak: „Hát te megőrültél? Nemcsak hogy kirúgnak, de emiatt még börtönbe is kerülhetsz.” Vártam a következményeket. De nem történt semmi. Legalábbis akkor nem.

Két évvel később rendeltek csak be a Gyorskocsi utcai rendőrségi központba kihallgatásra. Én azt vallottam, hogy csak a kommunista rendszer hibáit kritizáltuk, nem megdönteni akartuk a rendszert, hanem megjavítani. Akkor már ötödéves voltam, orvos akartam lenni, nagyon jó orvos, és ehhez a legjobb úton haladtam.

Amikor 1956. november 4-én bejöttek a szovjet csapatok és kiújultak a harcok, akkor a Tárogató úton laktunk, ami közel volt a János Kórházhoz, tehát oda mentünk be Judittal munkára jelentkezni.

A szülészeti osztályon nagy örömmel fogadtak minket, mert sokan disszidáltak. Judit egy idő után elmaradt, én nagyon bevágódtam, mert egészen 1973-ig dolgoztam externistaként, azaz külsősként, természetesen fizetés nélkül a II. számú szülészeti osztályon. Orvostanhallgatóként először sameszkodtam, tartottam a kampót a küreteknel, asszisztáltam a műtéteknel, meg töltöttem ki a papírokat.

Negyedés ötödéves koromban már szülést vezettem le a bábák közreműködésével. Sok abortuszt is csináltam, lényegében minden nem fizető terhességmegszakítás nekem jutott. Akkor erre még büszke is voltam. Orvosi ellenőrzés mellett néhányszor császármetszést is végeztem. Mindent megtanultam. Néha a rosszat is.

Innen ered egy, mondjuk így, csúnya szokásom, ami amúgy sok orvosra jellemző. A műtét előtt be kell mosakodni, és eleget tenni egy fontos szabálynak, nevezetesen pisilni kell, hiszen nem lehet tudni, meddig tart a műtét. A végé azonban általában messze van, ezért az operáló orvosok rászoktak a mosdóba vizelésre. Én is.

Hetente kétszer éjszaka ügyeltem, de azért ott volt mindig a szakorvos a főorvosi szobában, de beosztottként én voltam az, aki fogadta a mentők által behozott nőket. Megvizsgáltam és elláttam őket. Egyik este behoztak egy asszonyt erős hasfájásokkal. Megvizsgáltam, és nem találtam okát a bajának. Ha ilyen előfordult, akkor fölkeltem az orvost, hogy nézze meg ő is. Akkor is így történt, és akkor is retentő morcos volt, hogy háborgatni merészeltem éjnek idején. De megnézte, majd a következő diagnózist mormolta az orra alatt: apenia dolorosa.

Ilyen betegségről nem tanultam addig, de megkérdezni nem mertem, miről is van szó. Csak később jöttem rá, hogy az apenia dolorosa azt jelenti: fájdalmas f... hiány. Elnézést a durva szavakért, de hát orvosi körökben ez a neve. És ne feledjék, most éppen a rossz példákat sorolom.

Ügyeleteim idején többször megengedték, hogy orvostanhallgatóként esténként én viziteljek.

Nagy dolog volt ez számomra! Ellestem az orvosoktól, hogyan is kell ezt csinálni. Én, a már majdnem doktor úr, az ápolónői sleppel minden kórterembe bevonultam, minden pácienszt megkérdeztem, hogy van, soknak a hasát is megtapogattam. Az egyik tizenkét személyes kórterem utolsó ágyánál is eljátszottam a „szerepemet”, majd az ajtóban visszafordulva még megkérdeztem, van-e valakinek valami óhaja. S akkor a hatos ágyon fekvő nő azt kérdezte: „Az én picámát miért nem nézte meg?” Az ápolónők kuncogtak, több beteg hangosan nevetett.

Kiröhögtek. Leesett a fejemről az odaképzelt korona. Alig tudtam éjjel aludni. Másnap reggel visszamentem a hatos ágyon fekvő harminc év körüli nőhöz, és megkérdeztem, miért csinált belőlem bohócot. Látszólag nem értette a kérdést, aztán kiderült, ő valóban csak az után akart érdeklődni, hogy miért nem vizsgáltam meg, és otthon náluk a női nemi szervet tényleg úgy hívták, ahogy ő megnevezte. Mindenesetre onnantól kezdve kevésbé magas lóról viziteltem, tehát az incidens nem volt haszontalan.

A mi farizeus társadalmunkban a nemi szerveinkre viszont azóta sincs széles körben elfogadott, szalonképes kifejezés. Vannak az orvosi nevek, penis meg vagina, de ezeket az egyszerű emberek nem használják. Vannak az úgymond hivatalos nevek: hímvessző és hüvely. Köznapi beszélgetésekben ezek idétlenek. És végül vannak a gyakran használt, viszont trágárnak tartott megnevezések. Tehát nincs olyan nevünk, amit szégyen és szeméremértés nélkül lehetne használni.

Büszke voltam, hogy a későbbi tévéműsoraimban a lélektelen közöszülés helyett sikerült elfogadtatnom a szeretkezést. A bennem viszolygást keltő hímvessző helyet pedig a fütykös megnevezést használtam. Szabó Lőrinc fia, Lóci ehhez még írásban is gratulált. A női nemi szervre talán még a puncsi lenne a legelfogadhatóbb, de sokak számára már ez is átlépi a jó ízlés határát.

A szerelem és a szex életünk nagy ajándéka, le kellene már számolni a

keresztény farizeussággal, és megfelelő nevet találni e fontos szerveinknek!

Az állandó szülészeti ügyeletek mellett továbbra is demonstrátor voltam az Anatómiai Intézetben, így az egyetemi előadások látogatására nem igazán maradt időm. Lett is ebből egy-két balhé. Amikor például a fül-orr-gége szigorlatra mentem, rádöbentem, hogy még sosem jártam ebben az intézetben, és nem voltam egyetlen előadáson sem. Odabent meg kellett keresnem a professzori szobát, ahol vizsgázn szerettem volna. Arra jött egy orvos a folyosón, és megkérdeztem tőle, hol találom meg a professzor urat. Mondta, hogy itt, mert ő az. Hát, kínos volt, mert egy orvostanhallgatónak illett volna azt a professzort ismernie, aki az előadásokat tartotta neki. Mégis, a professzor nagyon rendes volt, ötöst kaptam a feleletemre. Mert igaz ugyan, hogy rengeteg előadást kihagytam, de mindig ötösre megtanultam a tananyagot a vizsgaidőszakban reggel hat és este hat óra között.

1959-ben fejeztem be tanulmányaimat az orvosegyetemen. És előtte, 1958. december 31-én feleségül vettem évfolyamtársamat, Gerőfi Juditot. A templomi esküvő a diplománk megszerzése után volt, a szertartást Brisits Frigyes celebrálta.

3. FEJEZET

Amelyből megtudjuk, mi a közös Semmelweis Ignácban és Czeizel Endrében, mert Endre elmesél egy hátborzongató történetet, aminek a vége, úgy tűnik, hepiend, de aztán mégsem, mert újra jön a hátborzongás.

A pályámon Semmelweis példája inspirált. Semmelweis szülei németek voltak, apai ágon az én őseim is német földről érkeztek a Felvidéken át, de soha nem gondoltam, hogy ezen kívül is lesz né-

mi hasonlóság az ő sorsa és az enyém között.

Az egyetemen azt tanították nekünk, hogy miután megvolt a nagy felfedezése, akkor Semmelweis hazajött, és itthon tárt karokkal fogadták, de aztán sajnos megőrült, ezért elmeegógyintézetbe kellett őt zárni, ahol végül vérmérgezésben meghalt. Később bebizonyosodott, hogy mindez csúnya manipulációja a valójában törtéteknek. Hazugság.

Amíg Semmelweis nem jött rá a gyermekágyi láz okára, addig a szülők 5–10 százaléka belehalt a szülésbe. A felnőtt népesség körében óriási férfitöbblet alakult ki, mivel a nők a gyermekvállalás mártírjai lettek. Valahol olyasmit is olvastam, hogy azért kellett fölfedezni Amerikát, mert Európában akkoriban nem volt elég nő.

Az igazság kiderítése egy zsidó ember kitartásának és ravaszságának köszönhető, meg Antall Józsefnek. Az '56-ban disszidált orvos, Silló-Seidl György, aki az akkori Német Szövetségi Köztársaságban szexológusként dolgozott, úgy tervezte, hogy amikor nyugdíjba megy, akkor majd orvostörténelemmel akar foglalkozni. Valamikor az 1970-es évek közepén megkereste Antall Józsefet, aki a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár főigazgatója volt. Kért tőle feladatot.

Antall József arról tájékoztatta, hogy Semmelweis életének a vége fekete folt. Attól fogva, hogy Bécsben az elmeegógyintézetbe került, semmi bizonyosat nem tudunk a sorsáról. Ő is mint a Nemzetközi Orvostörténeti Társaság alelnöke, és mások is tettek erőfeszítést a korabeli hiteles dokumentációk beszerzésére, de hiába. Az osztrák illetékesek azt állították, hogy a papírokat Semmelweis halála után harminc évvel, tehát 1895-ben megsemmisítették.

Antall József arra kérte Silló-Seidl doktort, próbáljon e téren valami előrelépést elérni. Silló-Seidl György, okos zsidó emberként nem egyből az illetékesekhez fordult, hanem körüljárta az ügyet, úgy mondanám, alulról építkezett. Nagyon hamar kiderítette, megvan a dokumentáció, csak elzárták és titkosították. Ezt követően írt az akkori osztrák egészségügyi miniszternek, hogy amen-nyiben ő mint orvos történész nem kapja meg a Semmelweis halálával kapcsolatos iratokat, akkor a Spiegelben közzéteszi a cikkét, miszerint az osztrák szervek a mai napig

rejtegetik a Semmelweis halála körüli adatokat, gyaníthatóan a tények elhallgatása miatt. Két héten belül megkapta a teljes dokumentációt. És ami azokból kirajzolódik, az horror! Ami Semmelweisszel történt, az borzalom.

Ahhoz, hogy megértsük ennek rettenetét, összefoglalom az életét.

Kezdjük ott, hogy Semmelweis apuka, mint ahogyan akkoriban szokás volt, eldöntötte, mi lesz a fia.

Hadbíró Bécsben. De Ignác nagyon utálta a jogi kart. Jó barátságban volt Markusovszky Lajos orvostanhallgatóval, aki elvitte egy boncolásra. Nyilvános boncolásra. Abban az időben bárki beme-hetett ilyenre, csak fizetni kellett érte. Sokan jártak. Nem állítom, hogy ez korabeli ismeretterjesztés lett volna. Az embereket nem a tudásvágy fűtötte, sokkal inkább a borzongás élménye. Még fizettek is érte, a pénz pedig tudományos célra hasznosult. Szóval Semmelweis is eljutott egy ilyen nyilvános boncolásra, és nagyjából ott döntötte el, hogy szembeszegül apja akaratával, orvos lesz.

Az orvosegyetemen egyáltalán nem tűnt ki, meglehetősen közepesen tanult, de elvégezte.

A Semmelweis „fehér zsömlét” jelent, hát elég furcsa lenne, ha valakit Magyarországon Fe-hérzsömle Ignácnak hívnának. Az ifj Ignác jó kedélyű fiatalember volt, a tanulás mellett szeretett táncolni és úszni. Belgyógyász akart lenni Škoda professzornál, aki akkoriban a Bécsi Egyetem legnagyobb személyisége volt. Az ő testvére alapította a Škoda-gyárat, amely kezdetben fegyvereket gyártott, majd később autókat is. De Škoda professzornál neki nem jutott hely. Végül csak huszonnyolc évesen kapott tanársegédi kinevezést Klein professzor bécsi szülészeti klinikáján.

Ott, a szülészeti klinikán gyökeresen megváltozott a munkához és a tudományhoz való viszonya.

Ott szembesült a ténnyel, hogy mindennap kétszer-háromszor jön a pap föladni az utolsó kenetet a szülőknek, akik gyermekágyi lázban haltak meg. Ez őt nagyon megrázta. Háborogva kérdezte a kollégáit, miért hal meg ez az óriási tömegű szülő, de csak azt a választ kapta, hogy ha Isten így akarja, akkor ez megmásíthatatlan végzet.

A tragédiák hatására az addig elég középszerű orvos megváltozott: kreatív kutató lett. Semmelweis ugyanis nem tudott beletörődni az anyák elvesztésébe. Keresni kezdte az okokat. Tulajdonképpen a szó tudományos értelmében vett kutatást egyetlenegy sem végzett, csak elkezdett gondolkodni. Logikusan és kreatívan. Miért van az, hogy az otthon szülő gazdag nők nem halnak meg? A kórházba, ahová a szegények mennek, ott viszont sorra veszítik el a családok az anyákat. Miért?

Miért van az, hogy 1822-ig alig haltak meg a szülők, onnantól viszont hirtelen tíz százalékuk so-ha nem tért haza a kórházból? Korábban két osztályra

osztották a Klein-féle klinikát, az I. osztályon az orvosok a szokásos munkájuk mellett az orvostanhallgatókat is oktatták, a II. osztályon csak a bábákat. Semmelweisnek feltűnt, hogy az I. osztályon, ahol az orvostanhallgatók tanulnak, ott 10

százalék a halálozási arány, sokszor még magasabb is, ellenben a II. osztályon, ahol a bábákat képzik, ott csak 1–4 százalék. Nem hagyta nyugodni a téma, folyamatosan kereste az okot. A feszült és állandóan kutakodó beosztottja idegesítette Klein professzort, hamarosan ki is rúgta az izgága magyart. Semmelweis elkeseredésében barátjával, Markusovszkyval négy hónapra Velencébe ment, hogy kipihenje magát, és elfeledje csalódását.

Négy hónap múlva viszont ismét Kleinnél dagozott. A jó hírű klinikán képzett szülészeket tárt karokkal várták máshol, és mentek is sokan, ezért újra szükség volt Semmelweisre. Visszatérése után rádöbben, hogy amíg ő távol volt, addig a gyermekágyi halálozás lecsökkent 1-2 százalékra.

10-15 százalékról 1-2 százalékra! Mintha a szülők halálozása vele lett volna kapcsolatos. Ez kínzó érzés volt számára, de hamarosan jött a megvilágosodás! Ehhez az egyik professzor halála kellett, bizonyos Kolletschkáé. Kolletschka a törvényszéki orvostan neves professzora volt, de egy boncolás közben az egyik asszisztense megvágta a kezét, majd hamarosan meghalt. Vérmérgezésben.

Kolletschka halálával minden összeállt Semmelweis fejében. Tiszta lett a kép: a szülők halálát okozó gyermekágyi láz nem önálló, rejtélyes betegség, hanem valójában vérmérgezés, orvosi nevén: szepszis. Fertőzés, amit maguk az orvosok okoznak. Az otthon születő gazdagabb nők azért maradtak nagyobb eséllyel életben, mert csak a bába nyúlt hozzájuk, orvos viszont nem. A II.

osztályon azért hunyt el kevesebb anya, mert a szülést ott általában nem orvos vagy gyakornok vezette le, hanem bába. A bábák soha nem boncoltak, de az orvosoknak és az orvostanhallgatóknak kötelező volt. Itt jön be újra az 1822-es évszám is mint választóvonal. Tudniillik 1822-től a klinikán minden orvosnak kötelezően fel kellett boncolnia saját elhunyt betegét. Ezt az orvosok ímmel-ámmal végezték, Semmelweis viszont nagy gondossággal boncolt föl minden egyes elhunyt szülőt, mert mindenáron meg akarta találni haláluk okát. Csak arra nem gondolt, hogy ő

maga a kórok. Ugyan mindig megmosta a kezét, de még este is érezte rajta a hullaszagot. Szóval rájött, hogy a gyermekágyi láz oka a hullaméreg.

A felfedezését elmondta professzorának, aki megint csak kiborult. Klein szerint a gyermekágyi láz a levegőszennyezéssel kapcsolatos, ezért a kórtermek ablakát mindig zárva kellett tartani, sőt el is kellett sötétíteni, hogy a rossz levegő ne hasson...

Semmelweis zsenialitását jelzi, hogy az ok felismerése után mindjárt kereste a megoldást is.

Mindenfajta kézmosási módszerekkel kezdett kísérletezni, végül a klórvizes kézmosást találta a leghatékonyabbnak. A klórvizes kézmosás megszüntette a hullaméreg hatását. Szerencsére a kollégáit sikerült meggyőznie, és ha jól emlékszem, 1847 májusától a bécsi klinikán kötelezővé vált az orvosok és orvostanhallgatók számára, hogy mielőtt hozzányúljanak a szülönőhöz, klórvizes kézmosást kell alkalmazniuk. Erre csak Klein professzor nem volt hajlandó. Ám egy alkalommal az egyik nő vizsgálata előtt Semmelweis erőszakkal bedugta a professzor kezét a lavórba. Ezzel meg is pecsételte a saját sorsát. Annak ellenére, hogy a klórvizes kézmosás bevezetése után lement 1 százalékra a halálozás, sőt volt olyan hónap, amikor senki sem halt meg, Klein megint kirúgta Semmelweist.

Fantasztikus a történet! Semmelweis egyszerű logikai levezetés, a tények feltárása és az összefüggések felismerése útján megtalálta a gyermekágyi láz okát, sőt azonnal rá is jött megelőzésének a lehetőségére. Később fölfedezték a gennykeltő baktériumokat, és a gennykeltő baktériumokkal azonosították a hullamérget.

Semmelweis keresett állást Bécsben, de nem talált, ezért hazajött. A Rókus Kórházban lett főorvos, fizetés nélkül, majd megpályázta a pesti egyetem szülészeti klinikáját, amit meg is kapott. Mind a Rókusban, mind a klinikán bevezette a klórvizes kézmosást, ettől kezdve Budapesten nem haltak meg a szülők gyermekágyi lázban. Markusovszky rávette barátját, hogy írja meg könyvben a tudományos eredményeit. Meg is írta 1858-ban. Ez azért fontos, mert a felfedezés 1847-ben történt, a könyv pedig csak tizenegy évvel később jelent meg, Aetiologia címen. Semmelweis elküldte könyvét az összes európai professzornak, de azok jóformán tudomást sem vettek róla, nem érdekelte őket, hogy az izgága magyar miket talált ki.

Ez az értetlenség nagyon megviselte Semmelweist. Elhatalmasodott rajta személyiségének rossz oldala. Állandóan dühkitörései voltak. Ha valaki például nem úgy látta el a várandósokat, ahogy ő

azt előírta, azzal nagyon durván beszélt. De hát mai aggyal persze, tökéletesen érthető a magatartása: ő tudta, hogy ezzel az egyszerű kézmosással lehet az anyák életét megmenteni.

Felfedezésének nemzetközi elutasítása is kétségbe ejtette. Végso elkeseredettségében nyílt leveleket írt Európa vezető professzorainak, ebben őket gyilkosnak, hóhérnak, Nérónak vagy Caligulá-

nak nevezte, akikre az utókor a nők gyilkosaiként fog tekinteni. Ezeket a leveleket postán is elküldte a legnagyobb európai klinikák vezetőinek, de szakfolyóiratokban is megjelentette. Az egyik professzor öngyilkos is lett, miután megértette Semmelweis tanait, és meggyőződött arról, hogy őmiatta halt meg rengeteg szülönő. De alapjában véve alig kapott választ. A szakma nem fogadta el a felfedezését. A tudományos gőg még azt sem engedte meg, hogy legalább

kipróbálják a fertőtlenítő kézmosást. Döbbenetes!

Semmelweis nyílt leveleit a pesti professzortársai is nagyon rossz néven vették. Az egyetemen rettentő kínosnak érezték, hogy náluk dolgozik Semmelweis, aki magatartásával lejáratta a budapesti egyetemet. Ráadásul ők is szimpla fantazmagóriának tartották az egész klórvizes kézmosást.

Semmelweis helyzete tarthatatlanná vált. Ettől a ponttól, tehát élete végéről, két verzió ismert. A korábbi, hivatalos álláspont, amely súlyosan manipulált, illetve a Silló-Seidl által feltárt szegyen-letes tények, amelyeket még jelenleg is igyekeznek elhallgatni.

A két álláspont között a különbség ég és föld. Nekünk úgy tanították az egyetemen, hogy 1865-ben Semmelweis megőrült, professzortársai a bécsi tébolydába utaltatták, ahol egy korábbi műtét közben szerzett sebe elgennyedt, ez szepsziszhez vezetett, és vérmérgezésben meghalt.

A Silló-Seidl által megszerzett orvosi dokumentumok egészen mást mutatnak. A történet valóban 1865 júniusában válik tragikussá. Semmelweis felesége ekkor panaszkodott Bókay János gyerekgyógyásznak, a család barátjának, hogy Nácival valami nagy baj történt. Semmelweis felesége szerint Náci izgágasága már átlépett egy olyan határt, ami nem normális. Többet iszik, mint korábban, társaságban elalszik és a sexualitása is rendellenes, például meztelenül ment be a feleségéhez a hálószobába. Ráadásul gyakran akart szeretkezni, de leginkább sikertelenül, és akkor hozzányúlt a saját nemi szervéhez. A feleség arról is beszámolt, hogy akkor telt be nála a pohár, amikor a férje bevallotta – kipróbált egy örömlányt, és ott jól működött minden. A feleség szerint tehát a férje megőrült.

Mindezek alapján a gyermekgyógyász Bókay megvizsgálta Semmelweist, és egyetlen kóros jelenséget talált, nevezetesen, hogy izzad. Szakvéleményében azonban pontosan leírta a feleség panaszait, innen is ismertek ezek. Bókay ezután összehívott egy konzíliumot, amelynek jelentése alapján az illetékesek örömmel érzékelték, hogy el tudják távolítani Semmelweist az egyetemről. Ki is állították azt a szakvéleményt, amellyel Semmelweist hivatalosan is őrültté nyilvánították. Mindezt a felesége sugallatára, a felesége információi alapján. Eközben Semmelweis operált, oktatott, ráadásul még ő volt az egyetem gazdasági igazgatója is, és a fellelhető korabeli pénzügyi kimutatások alapján is igazolható, hogy teljesen tiszta volt az elméje. De hát ez nem számított, a professzortársai meg akartak szabadulni a túl sok problémát okozó Semmelweistől. Finoman szólva is, ez disznóság. És ez még csak az első!

A következő lépésben lépre csalták. Professzortársai azzal a mesével álltak elő, hogy Semmelweis a tanai terjesztéséért folytatott ádáz harcában kimerült, ezért pihenésre szorul. Rábeszélték, hogy menjen rövid fürdőterápiára a grafenbergi szanatóriumba, amit korábban a híres Priessnitz alapí-

tott. Semmelweisnek még jól is esett, hogy a professzortársai milyen rendesek,

törődnek vele, vigyáznak rá. Pedig aljas módon átverték. Ez a második disznóság.

Semmelweis fölült a vonatra a feleségével, az akkor egyéves kislányával, az egyik tanársegédével, és Bécsbe utazott. És most jön a harmadik disznóság... 1865. július 31-én érkeztek Bécsbe. Az állomáson már várták, és ott azt mondták neki, hogy barátja, Hebra professzor várja őt, mivel szeretné megmutatni az új bőrgyógyászati klinikáját. Hebra két gyermekének a születését még Bécsben Semmelweis vezette le, teljesen természetes volt tehát, hogy elment. Csak hát nem oda kísérték, hanem az elmebetegek klinikájára. És most következik a már szinte elképzelhetetlen negyedik disznóság: nyersen közölték Semmelweisszel, amikor távozni akart, hogy ez egy zárt intézet, ahová őt a budapesti professzorok utalták be mint őrültet, innen nem mehet sehova.

Semmelweis 47 éves volt, erős, sportos alkat, büszke ember, és természetesen nem akart bemenni a számára kijelölt kórterembe. Ki akart törni a tébolydából. Elkezdtek verekedni. Először két kórházi dolgozóval, de ketten nem bírtak vele. Végül hatan győzték le. Silló-Seidl szerint ezek az ápolók 1848–49-ben harcoltak a magyarok ellen a szabadságharcban, és nagyon örültek, hogy még egy nyakas magyart agyonverhettek. Merthogy agyonverték. Megvan a boncjegyzőkönyv. Négy helyen volt eltörve a bordája, kinyílt a tüdeje, légmell alakult ki nála, de a végtagjai is több helyen eltörtek.

És ezt a horrort még tudták fokozni! Ez az ötödik disznóság. Semmelweis nem halt meg azonnal.

Összeverése, összezúzása után kényszerzubbonyt húztak rá, és betették egy kórterembe. A kórlap szerint folyamatosan jajgatott, de semmiféle ellátást, kezelést nem kapott. Ez történt tehát július 31-én, és augusztus 13-án meghalt vérmérgezésben. Papot sem hívtak hozzá, bár ez kötelező klinikai előírás volt.

Gyorsan eltemették, a temetés idejéről a családtagjait és a pesti professzortársait sem értesítették.

Később a budapestieket megdöbbenetette a halálhíre, hiszen ők nem megöletni akarták, csak az egyetemről szerették volna eltávolítani. Ha egy professzor meghal, akkor búcsúbeszédet kell tartani, Semmelweis esetében ez is elmaradt. A később róla elnevezett egyetem akkori urainak hosszas gondolkodás után az lett az álláspontjuk, kussolni kell az ügyről, és előbb-utóbb úgyis elfelejtődik az egész.

Majdnem úgy lett!

Semmelweis szakmai rehabilitációját a kor két jeles külföldi orvosa, a német Hegar, majd az angol Sinclair kezdte meg. Ők német, illetve angol nyelvű könyvekben megírták, mit köszönhetnek a nők és a világ tudománya Semmelweisnek. Igazolni lehetett, hogy nők százezreinek az életét mentette meg.

Itthon mindenképpen be akarták bizonyítani, hogy Semmelweis elmebeteg volt. Előálltak a bábaeskü mesével, ami szerint az 1865. július 16-i kari ülésen Semmelweis már annyira rossz állapotban volt, hogy azt sem tudta, mi történik

körülötte, és hozzászólás gyanánt a bábaeskü szövegét olvasta fel egy zsebéből előhúzott fecniről. De a vádlói és a halálba küldői csak arra nem gondoltak, hogy az egyetemnek nagyon rendes volt az adminisztrációja, és utána lehetett nézni a tényeknek. E szerint a július 16-i ülésen Semmelweis kétszer szólalt fel. Egyszer azért, hogy a tanter-meket hogyan kellene használni, másodszor azért, mert neki már négy éve egy magasabb fizetési kategóriába kellett volna tartoznia, de nem kapta meg az emelést. Tehát csúnya hazugság a bábaeskü. Mint ahogyan az is, hogy halálát egy olyan vérmérgezéssel magyarázták, amelyet még itthon szerzett, amikor egy csecsemőt operálva megvágta az ujját. Semmelweis csecsemőket sohasem operált, és a megszerzett boncjegyzőkönyvben a korábbi műtét közben szerzett állítólagos sebe, illetve annak elgennyedése nem szerepel.

A felesége egyébként később megváltoztatta a családi nevét, és morfinista lett. Tizenéves Béla fia öngyilkosságot követett el.

Semmelweist először a világ tudományos közössége ismerte és fogadta el. Itthon csak jóval később kezdődött meg a rehabilitációja. Csontjai ma már a Kerepesi úti temetőben nyugszanak.

Tény, Semmelweis nehéz ember volt. Egyfelől a személyisége sok gondot okozott, állandóan veszekedett, trágár szavakkal fűszerezte nyers mondatait, vele higgadtan vitatkozni nem lehetett, nehezen volt elviselhető. Másfelől nem tűnt okos embernek sem, mivel hiányzott belőle a diplomáciai érzék, és nem törődött a kollégái véleményével. És hát a felfedezése túl egyszerű volt.

Ha ő valamilyen rettentően bonyolult módszert vagy gyógyszert állított volna elő, akkor bizonyára több megértést kap itthon is – na de hát egy kézmosás!?

Ady Endre megrázóan írt a magyar messiások sorsáról. Semmelweisé tipikus magyar messiási sors. Több százezer asszony életét mentette meg egy egyszerű, de nagyszerű felfedezéssel.

Döbbenet volt látni, hogy a fellépése és a klórvizes kézmosás bevezetése után milyen mértékben csökkent az anyai halálozás. És döbbenet volt az a meg nem értés, az az ellenállás, az az el nem fogadás a személye és a felfedezése kapcsán, ami itthon és kezdetben külföldön is körülvette.

De itt még nem ér véget a Semmelweis sorsával kapcsolatos elképesztő történések sora!

Antall József kiváló ember volt, de azért mégiscsak politikusi alkat. Amikor Silló-Seidl meghozta a dokumentumokat, és egyértelművé vált, hogy Semmelweis gyilkosság áldozata lett, Antall nem engedte, hogy mindez nyilvánosságra kerüljön. A Semmelweist örültnek minősítő konzíliumi bizottságban ugyanis benne volt a korabeli magyar orvoslás több nagy hőroza, például Bókay és Balassa, akiknek ma is mellszobra áll a Semmelweis Orvostudományi Egyetemen. Antall úgy gondolta, ha kiderül, hogy részük volt Semmelweis halálában, az olyan mértékben feketítené be a magyar orvostörténelmet, amit nem szabad megengedni.

Silló-Seidl ebbe képtelen volt beletörődni, és 1977-ben Frankfurt am Mainban magyarul, majd 1978-ban Genfben németül saját pénzén egy kis füzetben kiadta a megszerzett dokumentumokat.

Ezek hatására itthon 1977-ben kisebb sajtóvita alakult ki az Élet és Irodalomban és a Magyar Nemzetben. Antall József végig azon az állásponton volt, hogy Semmelweist nem ölték meg, és igyekezett a Semmelweist elmeegógyintézetbe juttató professzorok szerepét relativizálni. Antall azt írta, elismeri Silló-Seidl érdemeit a dokumentumok megszerzésében, de a papírok Antall szerint nem bizonyítanak gyilkosságot. A vita hamar el is ült, csak a néma csend maradt.

Silló-Seidl hamarosan meghalt. Nekem később kezembe akadt Silló-Seidl kis füzete, amikor a nem Nobel-díjas magyar tudós géniuszokról írtam a könyvem, és ebben is leírtam Semmelweis történetét. Szerintem egyértelműek a bizonyítékok, hogy megölték, agyonverték. A könyv 2004-ben meg is jelent. És itt jött az én újabb csalódásom. Azt gondoltam, ha ez megjelenik Magyarországon, ennek erős társadalmi reakciót kell kiváltania. Néhány újságban le is hoztak kis kom-menteket, de ezek közül a legsúlyosabb az volt, hogy nahát, még ilyet... Én ennél nagyobb társadalmi visszhangot reméltem. Még akkor is, ha tudom, hogy a könyvem csak néhány ezren olvasták. Döbbenet számomra, hogy a magyar társadalom inkább elfogadja a legnagyobb magyar orvos halála körüli manipulált verziót, mert így kellemesebb, kényelmesebb, hiszen nem kell szembenéznie az igazsággal.

Lehet engem is persze elfogultsággal vádolni. Valóban fanatikus Semmelweis-rajongó vagyok. Sorsunkban, azon túl, hogy valószínűleg sokak szemében én is elviselhetetlen és nehéz ember vagyok, két közös pontot látok. Az első: az én magzatvédő vitaminokkal kapcsolatos felfedezésemet is hamarabb ismerték el külföldön, mint itthon. A második: amikor bajba kerültem, a magyar orvostársadalom nem állt ki mellettem, csak néhány kollégám fejezte ki szolidaritását velem. De er-ről majd még később.

2014. augusztus 28-án Czeizel Endrét Semmelweis-díjjal tüntette ki Balog Zoltán miniszter.

Az elismerés átadásának eredeti időpontja szeptember 3-a lett volna. Erre Endre felesége, Mécs Erzsébet hívott meg, még augusztus 20-a előtt. Akkor már úgy két hete nem láttam Endrét, túl voltunk a könyv megírásához szükséges beszélgetések nagy részén, és én elutaztam a családdal egy kis nyaralásra. Endre ennek örült. Azt mondta, amíg én pihenek, addig ő átolvassa, rendezgeti és javítgatja az interjúk nyers szövegét. Hiába mondtam neki, hogy ez az én dolgom, hajthatatlan volt. A munka, a gondolkodás tartja életben, ezt felelte. Szóval, amíg én a hasamat süttettem a tengernél, ő a könyvön dolgozott. Nem tudta befejezni az eltervezett munkát.

Állapotában hirtelen erős romlás következett be.

Augusztus 22-én hívott a felesége, hogy a Semmelweis-díj átadása nem szeptember 3-án lesz, hanem öt nappal korábban, mert Endrének 28-án be kell

feküdni egy utolsóesély-kezelésre.

Délután egykor, a minisztérium dísztermében gyülekeztek a meghívottak. A család, a barátok, közeli munkatársak, illetve az orvosegyetem és a minisztérium vezetői és néhány politikus.

Amikor megérkeztem és megpillantottam Endrét, alig akartam hinni a szememnek. Bő két hét alatt teljesen megváltozott. Nagyon lefogyott, sápadt lett, megtört. Az ember kénytelen volt elhinni most már, hogy Czeizel professzor tényleg hamarosan meg fog halni. Borzalmas szembesülés volt.

Endre egy széken várakozott, a felesége állt mellette. Odaléptem hozzájuk. Erzsébet szokás szerint kedvesen kezet nyújtott, üdvözöltük egymást. Aztán Endre felé fordultam. A keze nem mozdult. Nem foghatok kezet, Csaba, mondta. Senkivel. A fertőzésveszély miatt. Egymás szemébe néztünk. Nem láttam még ilyenek a tekintetét. Mintha szégyellte volna magát, hogy elgyengült, elesett állapotában látom. Én is zavarba jöttem. A helyzet nem volt alkalmas arra, hogy bármit mondjak neki. Az utolsó sorban ültem le, később két ismeretlen, negyven körüli hölgy ült még oda. Először Balog miniszter beszélt, aztán Czeizel Endre. A hölgyek mellettem végigsírták Endre beszédét.

Balog Zoltán beszéde Czeizel Endre kitüntetése alkalmából: „Tisztelt professzor úr! Kedves Czeizel család,

elnök úr, rektor úr, államtitkár úr!

Kedves képviselőtársam!

Aki sokat és mélyen foglalkozik titkokkal, az előbb-utóbb maga is titokzatos ember lesz. Czeizel Endre megpróbált belelátni az öröklődés, a születésünk titkaiba, és aztán a gyermekkor titkaiba, a tinédzserkor titkaiba, az ifjú emberek, a felcseperedő emberek életébe. Aztán vannak titkai az anyai és apai létnek is, meg titkai a tudósoknak, a közszereplőknek. A születésünk titkaival kezdődik az életünk, és aztán jön az élet titkainak sora, egészen addig az utolsó nagy titokig, a titokzatos végig, ami persze a kezdetből indul, csak hát az különbözteti meg talán tőle, hogy több benne a bölcsesség – és talán a félelem is.

Egy olyan embert köszöntünk, egy igazi kiváló tudóst, aki bizonyítja, hogy a tudomány gyakran elképzelhetetlenek és befogadhatatlannak tűnő titkaiba is be lehet avatni másokat is, és hát ezek a tudományos titkok valójában az életünk titkai.

Professzor úr életművét az új utak keresése jellemzi, sokszor bizony a szélmalomharcok, a népszerűség és a siker, a magaslatok, de hát bizony a mélységek is. Sokszor a küzdelem a tudományos és emberi igazságért, néha felemás elégtételek, új és újabb kezdetek, és hát a titkok közvetítése, mert az igazi tudós a titkát egy olyan nyelven tudja elmondani és megosztani az emberekkel, hogy azt közel, közelebb érezhetik magukhoz. Nagy tudás, nagy bölcsesség, nagy képesség másoknak az életét izgalmassá tenni. Nagy tudás arra rádöbenteni az embereket, talán egy egész generációt, hogy az életünk fontos, az életünk értékes, az

életünk izgalmas, az életünk titokzatos, és hogy ennek a titoknak a részeseivé válhatnak a családjukban és a saját életükben.

Egy korábbi könyvében ezt írta professzor úr: »Az embereket boldoggá a szerelem, kiegyensúlyozottá a jó magánéletük, megelégedetté pedig a gyermekeik tehetik.« Mert valóban a legnagyobb ajándék a gyermek, és ő mindig fáradhatatlanul küzdött azért, hogy ebből az ajándékból minél több család részesülhessen. Ahogy segített abban is, hogy a gyermekvállalásról hozott döntések tudatosabbak és felelősségteljesebbek legyenek. Annak idején szerkesztőként, televíziós mű-

sorvezetőként olyan felejthetetlen sorozatokat készített, mint Az öröklődés titkai, a Születésünk titkai, ami a családtervezés, a gyermekvállalás korszerű módszereit közvetítette, és mégis köze volt ahhoz az ősi tudáshoz, amit valamilyen módon generációk óta továbbadunk a gyermekeinknek, az utánunk következő generációnak. Könyveiben kutatta a magyarság genetikáját; a zeneszerző, a költő-, a természettudós, a festőgénuszok rendkívüli tehetségének eredetét még izgalmasabbá tette. Aztán a rendszerszerű megoldások, a rendszerszerű kísérletek, amelyeknek struktúrákká kellett volna válniuk ebben az országban; a veleszületett rendellenességek országos nyilvántartása, az úgynevezett kóroki monitor, a genetikai tanácsadás, az optimális családtervezési modell, a magzatvédő vitaminok fejlődési rendellenességeket megelőző hatásainak kutatása és kifejlesztése. Érdekes, vagy talán nem is érdekes módon – magyar sors az ilyen – először ezért az Egyesült Államokban jutalmazták Kennedy-díjjal.

Sok ember, magyar ember szívében és könyvespolcain, ismeretterjesztő irodalmunkban ott van az a tudás, amit önnek köszönhetünk a genetika és az orvostudomány területén. Évtizedes munkássága, iskolateremtő tevékenysége, a magyar szellemi és kulturális élet fontos magaslata, mint ahogy az állam oldaláról, az egészségügyi kormányzat oldaláról a Semmelweis-díj egy olyan magaslat, ami valóban a legjobbaknak jár. Ön méltó erre a díjra, ezért kapja meg ma a Semmelweis-díjat, és ez egy fontos dolog, számunkra is fontos dolog. De van ennél még egy fontosabb dolog: az ember élete, az eddigi munkája ne legyen hiábavaló. Azért vagyunk itt együtt, hogy segítsük azt, gondoskodjunk mi is arról, hogy ez a munka ne legyen hiábavaló.

Professzor úrnak azt kívánom, hogy az az erő és bölcsesség maradjon vele ezután is, amivel má-

sok életét széppé, gyümölcsözővé tudta tenni.

Köszönöm a figyelmet!”

A miniszter felolvasása után az első sorban ülő Endre felállt, és a mikrofonhoz indult. Arra gondoltam, csak nehogy elessen. De olyan volt, mint akit kicseréltek. Amikor a közönség elé kellett lépnie, úrrá lett a betegségén. Szálfaegyenesen, mondhatni peckesen lépett a mikrofonhoz. Csak a hangja emlékeztetett mindenkit arra, hogy egyre betegbb. Papír nélkül, fejből beszélt.

Czeizel Endre beszéde a Semmelweis-díj átadásán:

„Miniszter úr! Kedves vendégek!

Nagyon meg vagyok hatva, egyfelől a díj miatt. Amikor az ember az élete végére ér, akkor különösen jólesik, hogy elismerik azt, amit próbált tenni. Még azt is bevallom – és most azt hiszem, hogy ezt vissza kell vonnom –, sokáig úgy éreztem, hogy külföldön sokkal jobban megbecsülnek, mint a saját szülőházamban. De egy ilyen szép ünnepség után ez már sose fog eszembe jutni.

Másfelől, amikor az ember orvostanhallgató lesz, az az álmodozások kora, és nekem Semmelweis lett a vezérlő csillagom. Ezért külön nagy megtiszteltetés számomra, hogy éppen a Semmelweis tiszteletére alapított díjat kapom meg. Semmelweis miatt akartam szülészorvos lenni, és az ő eszméje, a megelőzés vitt el a genetika felé. Próbáltam hozzá – amennyire lehet – méltónak lenni. S

most egy kicsit azért hadd legyek szerénytelen; az Egészségügyi Világszervezet szerint most évente négyszázezer gyerek azért nem nyitott gerinccel születik, mert a magzatvédő vitaminokkal igazoltuk, hogy van megelőzés is, nemcsak a modern Taigetosz. Mert tudom, hogy a magzati diagnosztika is fontos, de ott mégiscsak egy beteg magzat elpusztításáról van szó. És hogyha ezt meg lehet előzni, akkor nem lehet összehasonlítani a két orvosi beavatkozást. És megint csak talán dic-sekvésnek tűnik: nem tudom, hogy mennyire ismert: Washingtonban van a Tudománytörténeti Világmuzeum, ahol kiválogatják azokat a tudományos eredményeket, amiket mérföldkőnek tartanak a tudományban, és akkor bekérik a teljes kutatási anyagot, mert mint egy múzeumban, az ott halhatatlanul rendelkezésre áll. És az az 1992-ben, a The New England Journal of Medicine című orvosi lapban megjelent vizsgálat, amikor először tudtuk igazolni, hogy a nyitott gerinc előfordulását kis adag folsavat tartalmazó magzatvédő-vitaminokkal ki lehet védeni, az ott van – nem tudom, hogy Magyarországról van-e erre más példa. S most, amikor az ember lezárja az életét, s megnézi eredményeit, – kicsit ezt már szégyenkezve mondom –, kiderül, hogy 677 angol közleményünk van.

Ez egy kicsit sok, de hát azért, ha megnézi az ember, hogy hol jelentek meg: mégiscsak a The Lancet, amely a világ egyik vezető általános orvosi folyóirata, vagy a Science és a Nature, amelyek a világ legfontosabb természettudományos sajtóorgánumai. Ez mégiscsak azt mutatja, hogy azért tettük a dolgunkat.

Semmelweishez visszatérve; elhangzott és miniszter úr is utalt rá, hogy vannak sajnos magyar messiások, mint Semmelweis – és azt azért nagyon rossz néven veszem, hogy amikor elkövetünk bűnöket, akkor sokszor próbáljuk azt manipulálni. Ahogy ma tudjuk, Semmelweis 47 évet élt, és tulajdonképpen becsalták egy pszichiátriai intézetbe, pedig nem volt őrült, és amikor ki akart onnan menekülni, akkor lényegében agyonverték. Remélem, hogy a jövőben nem ez a magyar messiások sorsa. Hozzáteszem még, hogy hatnapos embertelen szenvedés után hantolták el, és erről még a családját sem értesítették. A legnagyobb magyar orvost

ilyen körülmények között veszítettük el.

Meg kell mondanom, augusztus 5-én találkoztam a miniszter úrral először; nem tudom, illik-e ilyet mondani, de rögtön belopta magát a szívembe. Tudniillik, nekem is volt az életemben hét év, amikor úgy éreztem, talán nem is akarják, hogy éljek – ez az örökbeadással kapcsolatos ügy volt. Amikor miniszter úrral találkoztam, akkor azt a második mondatával lelkészként is mondta: milyen furcsa, hogy az senkinek nem jutott eszébe, hogy az egy olyan hivatalos program volt, ahol magzatok életét próbáltuk megmenteni az abortusz helyett, és végül is 70 magzatnak az életét sikerült megóvnunk. Tudom, hogy miniszter úrnak most a legnagyobb küldetése a magyar demográfiai helyzet javítása, kívánom, hogy legyen sikeres, mert ez sajnos nem sikertörténet Magyarországon. Természetesen az idő változik, de kérem, hogy vegyék figyelembe a mi tapasztalatainkat is.

Köszönetet szeretnék mondani feleségemnek, mert ahhoz, hogy a munkamániámat kiélhettem, ahhoz háttér is kellett, és ezt neki köszönhetem. Köszönöm öcsémnek, jó testvéremnek, hogy itt van. Köszönöm a gyerekeim szeretetét, és itt megint csak büszkén mondom, hogy én tudtam a shakespeare-i tanítást: »A Kaszással, ki holnap elragad, / Csak úgy dacolhatsz, ha gyermeked marad!« S olyan jó lenne, ha azt a magyar emberek is megértenék, hogy a társadalmi halhatatlanság keveseknek adatik meg, de elvileg a biológiai halhatatlanság, az mindenkinek járna, csak ahhoz gyermekek kellene. Mert a gyermekeinknek átadjuk a génjeinket, a kromoszómáinkat, a szeretetünket, a tudásunkat, tehát ha gyerekeink és unokáink vannak, akkor nyugodtabban hagyhatjuk itt ezt a világot. Megint csak köszönöm miniszter úrnak, hogy meghívhattam barátaimat, munkatársaimat és tanítványaimat, mert a családomtól biztos még el fogok tudni búcsúzni, de tőlük nem. Hogy az ember mögött maradjon egy életmű, az sosem egy ember dolga, hanem az mindig csapatmunka. Azt gondolom, talán ez az utolsó alkalom, hogy megköszönhetem munkatársaimnak az együttműködésüket. Úgy érzem, hogy a mi közös munkánk, az jó mulatság, férfimunka volt.

Köszönöm szépen, miniszter úr!”

A díj átadása után fotók készültek. Czeizel Balázs kamerája előtt Endre lényegében minden jelenlévővel lefotóztatta magát. Én is csak remélni tudtam, nem most látom utoljára.

A fogadáson Czeizel Barbara jött oda hozzám. „Apu nagyon beteg – mondta. – Ma este bemegy a kórházba, és az orvosai holnap reggel egy háromnapos, sokterápiászerű kezelést kezdenek meg nála. Ez már túl van az orvosi protokollon, nem szoktak itthon ilyen kezelést adni ennyire idős korban, ezért azt sem tudják, mire számítsanak. De azt tudják, ha ezt nem vetik be, maximum két hete van apunak. Ha bevetik, lesz még néhány hónapja. Majd hívunk, Csaba, ha többet tudunk.”

Nem maradtam tovább ott a pezsgők és sütemények között. 4. FEJEZET

Amelyben szó esik a patkány májáról, végébe dobandó magzatról, egy véres

balesetről, tax-izásról, a némi akadályoztatás után villámsebességgel induló karrieréről, és arról is, mi történik a magánrendelő zárt ajtaja mögött.

Az 1956-os forradalom alatti, illetve azt követő viselkedésemnek az egyetem elvégzésekor lett meg a következménye. Amikor megkaptam summa cum laude diplomámat, akkor Kiss professzor tanársegédnek hívott maga mellé az Anatómiai Intézetbe, ahol addig is demonstrátorkodtam. Ő

sokra tartott a medikusként végzett nyirokkutatásaim miatt. Így az állaspályázatok kiírásakor természetesen ezt az igényemet adtam be professzorom ajánlásával együtt. Berendeltek a személyzeti osztályra, ahol az MSZMP-és KISZ-tagokból álló bizottság közölte velem: ellenforradalmi nézeteim miatt alkalmatlan vagyok arra, hogy az egyetemen maradjak, és orvostanhallgatókat tanítsak. Azt is közölték, vidékre kell mennem körorvosnak.

Nem volt egyszerű megemészteni, hogy az egyetemi pályafutásomnak vége. Próbáltam magamat elképzelni, ahogy valahol messze a fővárostól náthás néniknek recepteket és beutalókat írogatok naphosszat. Nem nagyon ment. Sőt kizártnak tartottam! Ne értsék félre, nem becsülöm le a körorvosok munkáját, csak egyszerűen az én álmom más volt. Az álmok meg azért vannak, hogy valóra váltsuk őket. Nem is értettem, hogyan képzelhették annak a megbízható elvtársakból álló bizottságnak a tagjai, hogy engem a summa cum laude diplomámmal, nemzetközi publiká-

cióimmal, egyetemi tanítási tapasztalatommal, kórházi gyakorlatommal és kutatásaimmal együtt eltesznek vidékre körorvosnak?!

Apámnak hála többször megtapasztaltam, hogy nincs olyan helyzet, amiből ne lehetne jól kikev-eredni. Minden érvünket bevetettük Judittal, hogy Budapesten maradhassunk. Bátraké a sz-erencse!

A személyzeti osztály vezetője kedves, középkorú hölgy volt, és láthatóan kedvelt minket. Judittal akkor már házasok voltunk, ezért együtt helyezett el bennünket Budapesten. Én az Országos Közegészségügyi Intézetbe (OKI) kerültem, Judit meg az Országos Munkaegészségügyi Intézetbe. Mindkettő a Nagyvárad téren volt, tehát reggelente együtt villamosozhattunk az édesapám által rendelkezésünkre bocsátott Budenz úti lakásunkból a munkahelyünkre.

Viszont mégis úgy éreztem, hogy az OKI-ba helyezésemmel, ha nem is vidékre, de azért mégiscsak jól eldugtak, hiszen a közegészségügy a klinikai orvoslás mellett amolyan másodvonalnak számít. Ám végül az OKI-ban is megtaláltam a lehetőségeket. Igyekeztem az OKI-ba való száműzetésemet úgy felfogni, hogy minden rosszban van valami jó is.

Egyrészt az élettani kutatóosztályra kerültem, tehát nem valami adminisztratív, hanem kutató profilú osztályon dolgozhattam. A főnököm nagyon rendes ember volt, dr. Kertai Pál, aki a rendszerváltás után országos tiszti főorvos lett. Másrészt vele lett egy megállapodásom. Azt mondta: ha rendszeren eleget teszek az osztályon

kapott hivatalos téma kutatásának, akkor utána foglalkozhatom azzal is, ami igazán érdekel. Mivel én a magzatokkal akartam foglalkozni és a János Kórházban már külsősként dolgoztam, hasznosítottam a két intézmény összekapcsolásából adódó előnyöket.

Az OKI-ban, tudományos munkatársi beosztásban, a májregenerációt vizsgáltam patkányokon.

Rengeteg patkányt műtöttem meg. Kivettem a májuk két nagylebenyét, azaz a májuk jó kétharmadát.

Tudniillik, a patkánynak négy májlebenye van, de a maradék két kisebbel is elváltak, a műtét után egy héttel pedig már ki is nőtt a hiányzó májrészük. Fantasztikus a májnak ez az óriási regenerálódó képessége! Az ember azon is elcsodálkozik, hogy ezt honnan tudták már az ókorban. A görög mitológia szerint Prométheuszt, aki ellopta a tüzet, Zeusz büntetésül kikötötte a Föld szélén, és napközben jöttek a sasok, kizabálták a máját, de amit nappal kirágtak, az éjszaka visszánőtt. Babits Mihály még verset is írt erről Immortale Jecur, azaz Halhatatlan máj címmel. Nem könnyű vers, nem is idézném ide, de a lényegét fejezi ki.

Száz szónak is egy a vége, főmunkaidőben a májregenerációt kutattam, és különböző anyagok hatásait a patkány májára, pontosabban a sejtosztódásra. Hogy például a röntgensugárzás hogyan hat erre, és ezek a tapasztalatok természetesen emberre is érvényesek lehetnek. Még kö-

zleményt is írtunk belőle angolul. Keveseknek adatik meg, hogy első angol nyelvű közleményük azonnal a világ legnagyobb presztízsű szaklapjában, a Nature-ben jelenjen meg. Nekem összejött. Többen írtuk, de az én nevem szerepelt elől, mivel én voltam a kutatás kivitelezője. Boldog és büszke szerző. És még csak huszonnyolc éves!

Az OKI mellett továbbra is dolgoztam a János Kórház II. számú szülészeti osztályán. Ott, ahol már az egyetem alatt is. A forradalom után nagyot változott az osztály helyzete. Az új főorvos Hancsók Máriusz lett, ő '56-ig a Kútvölgyi úti kórház igazgatója volt. Úgy hallottam, az apja a Tanácsköztársaságban fontos szerepet vállalt, ezért őt kiemelték erre a posztra, mert a Kútvölgyi már akkor a magas beosztású pártkáderek és politikusok intézménye volt. Ő azonban igazi szülész-nőgyógyász orvosként rühellte ezt az adminisztratív állást, és a forradalmat fölhasználva kinevezette magát a János Kórház II. szülészeti osztályának főorvosává. Becsültem benne, hogy otthagya ezt a nem kis hatalmat és kapcsolati tőkét jelentő beosztást a valódi gyógyítás kedvéért.

Nagyon jó viszonyba kerültünk, jó klinikus és őszinte ember volt. Mivel ismerte a szakmai előéletemet, a diplomám megszerzése után elég érdekes ajánlással lepett meg.

A főorvosoktól akkoriban elvárták, hogy évente egy-két tudományos cikket írjanak, ami elég nagy baromság volt. Miért kell jó klinikusokat, akik a

tudományhoz általában nem nagyon értenek, publikációk kiizzadására kötelezni? A diplomám megszerzése után Máriusz arra kért, bővítsük az együttműködésünket. Azt mondta: ha segítesz nekem, hogy évente egy-két közleményben ott legyen a nevem, ahogy ezt a főigazgató elvárja, akkor én rendelkezésemre bocsátom az osztály teljes személyzetét, teljes jogú orvosi munkát végezhetsz, és a kutatás érdekében azt csinálhatsz, amit csak akarsz. Éltem a lehetőséggel. De nem éltem vele vissza, minden leendő kutatási témát megbeszéltem Máriusszal, és természetesen az eredményekből is közösen vontuk le a következtetéseket. A kutatási témák szinte önként adódtak.

Az OKI-ban elvégzett munkám után rohantam a János Kórház szülészetre. Az Országos Közegészségügyi Intézet volt a fertőző betegségek csúcsintézménye, kiváló laboratóriumi háttérrel.

A János Kórház várandósaiban ezért elkezdtem az összes fertőző betegség szűrővizsgálatát.

Szegény ápolónők! Extra feladatként állandóan vért vettek attól a havi átlag kétszáz szülőnőtől, akik a Jánosban megfordultak. A kutatási céloom annak kiderítése volt, hogy az egyes fertőző kórokozók hogyan befolyásolják a terhességet, illetve a magzatok egészségét. Mert sajnos gyakori, hogy elvetél egy asszony, nem ritka az sem, hogy rendellenes magzatot szül, de igazából nem nagyon tudtuk, hogy mi ezeknek az oka.

Mindkét munkahelyemen örültek az elszántságomnak és lendületemnek, mert én, úgymond, imádtam „csinálni a tudományt”, ők meg hagyták, mert a kutatásokból született közlemények mindkét intézmény hírnevét emelték. Túlzás nélkül merem állítani: új irányt nyitottunk a szülészetben. Itthon mindenképpen, de sok tekintetben világviszonylatban is úttörő munkát végeztünk. Akkoriban sokáig csak a vérbajra és a kankóra szűrték a várandósokat itthon. Mi a János Kórház összes szülőnőjét leszűrtük toxoplazmózisra, listeriózisra, brucellózisra, influenza-vírusokra és szinte minden ismert fertőző kórokozóra. Az első kutatásunk például a toxoplazmózissal volt kapcsolatos. Az ezt okozó parazita a macskaürülékben van, és ha egy asszony a várandósság alatt fertőződik először ezzel a kórokozóval, akkor ez a parazita agyhártya-és agyvelőgyulladást okozhat a magzatban, amely miatt a magzatnak agykamratágulata (csúnyább nevén vízfeje) keletkezik, értelmi fogyatékos és vak lesz. Ez a magzati toxoplazmózis. Mi meghatároztuk, hogy Magyarországon milyen gyakori ez a kórkép, milyen klinikai tünetekkel jár, és ami a lényeg, hogyan lehet megelőzni. Szisztematikusan, lényegében az összes kórokozón végimentünk. Eredményeinkről pedig sorozatban jelentek meg a magyarokon kívül Amerikában és Angliában is tudományos közlemények.

Egyszer a Wartburgommal az első jeges napon a Városmajor utcában nekicsapódtam az Érsebészeti Klinika falának. Nagyon. Annyira, hogy beszorultam. Nem tudtam az ajtót kinyitni. A közelben állók kétségbeesetten rohantak hozzám.

Csak azt látták, ömlik ki a vér az ajtó alatt... Kicsit messzebb kell kezdenem a balesetem történetét, hogy egészen világos legyen, kinek a vére is volt.

Szóval...

A János Kórházban kedd éjszakánként ügyeletes is voltam. Addigra a nővérek szépen összegyűjtötték nekem a levett vérmintákat. Ezeket a véreket megfelelő állványba helyezett kémcsövekben bevittem az OKI-ba, ahol a kollégáim elvégezték a szükséges laboratóriumi vizsgálatokat. Az átszállítást szerda reggelenként végeztem. A Wartburgommal...

Igen, jól gondolják! Amikor a Wartburgommal a jeges úton megcsúszva az Érsebészeti Klinika falára kenődtem, akkor is tele volt az autóm vérrel. A kémcsövek az ütközéstől összetörték és/

vagy kiborultak. A balesetemet kívülről szemlélők csak azt látták, hogy az ajtó alatt vér csöpög ki.

Leírhatatlan rémülettel az arcukon integettek és kiabáltak, ne mozduljak, ne csináljak semmit, azonnal hívják a mentőket. De én ugyanolyan kétségbeesetten integettem és kiabáltam vissza nekik, hogy nem tudok kiszállni. Csak nagy nehezen értették meg, hogy amit patakezni látnak, az nem az én vérem, hanem vagy ötven várandósé. Végül letoltak a falról, és ki tudtam mászni a kocsiból. Nem lett semmi bajom. De a Wartburgom alaposan összetört. Pedig de sokat dolgoztam érte!

Mint említettem, Judittal kaptunk egy lakást aputól. Nekünk így albérletre nem kellett költenünk, ellentétben sok fiatal pályakezdő kollégával. Judit és az én fizetésemből egészen jól megéltünk már csak azért is, mivel a János Kórházban nemcsak kutattam, hanem rendes orvosi munkát is végeztem. Így nekem, a fiatal orvosnak is jutott, ha ritkán is, borítékban zsebbe csúsztatott hálapénz. Ezenkívül éjszakánként hetente egyszer vállaltam háziorvosi ügyeket is. Tehát, ha hívtak, a gépkocsivezetőm az adott házhoz szállított. Elsősorban a Wartburg megvétele miatt vállaltam ezt az extra munkát, de így igazi orvosi tapasztalatokat is szereztem.

Az első halálesetre emlékszem is. Cifra ügy volt. A telefonhívás alapján érkeztem meg egy szép lakásba, ahol kétségbeesett fiatal nő fogadott. Az ágyon pedig egy idős úr feküdt. Már nem élt.

Csak a halál bekövetkeztének jeleit tudtam megállapítani. Tájékoztattam a hölgyet, hogy hívnom kell a hullaszállítókat. Ő még idegesebb lett, végül kinyögte, hogy a halott a titkolt szeretője volt, és most mit fog szólni a családja. De ez már nem tartozott rám.

Más esetek kapcsán életre szólóan éreztem a két nem erősen eltérő betegségérzékenységét.

Gyakorta hívtak sürgősséggel férfi beteghez. Nemegyszer a „nagyon beteg” férfinak hőemelkedése volt, minden komolyabb betegségi tünet nélkül. Viszonylag ritkák voltak a „ha majd ráér, kérem, jöjjen el hozzánk” jellegű hívások. Egy ilyen után, amikor megérkeztem, az asszony nyitott ajtót, aki éjszaka éppen családja

ruháit mosta. Körülnéztem, kerestem a beteget. A férj elég hangosan horkolt, nem tűnt annak. Kicsi gyermekük csendben és nyugodtan aludt az ágyukban.

Kérdésekre, hogy hol a beteg, a nő magára mutatott. Megvizsgáltam. Harminckilenc fokos láza volt, és már kialakult tüdőgyulladása. De azért még mosott... Elképedtem az erején és az erős akaratán.

Fiatalon tehát égtem a tettvágytól. Dolgoztam az OKI-ban, a János Kórházban, ahol ügyeltem is, emellett kutattam, tudományos közleményeket írtam, és hetente egy éjszaka általános orvosi munkát is végeztem. Végül is egy negatív élmény hatására a János Kórházban megszületett bennem a felismerés, hogy mi is az én igazi küldetésem.

Az történt, hogy egy 6 hónapos várandós anya elvetélt az osztályon. Ilyenkor ki kellett tölteni egy 4 oldalas nyomtatványt, amivel leküldtük a magzatot a kórbonctanra. Miközben töltöttem ki a pa-pírt, megállt mellettem az alorvos, nézte, mit csinálok, majd megszólal: „Hát, Bandi, te hülye vagy, miért nem húzod le a vécébe a magzatot, és akkor nem kell kitölteni semmit.”

Nem volt ő rossz ember, csak nagyon tapasztalt. A vetélések nagy részét az asszonyok úgy élik meg, mintha kakilniuk kellene, és gyakran valóban a vécébe pottyán a magzat. Sokszor észre sem veszik, hogy már nincs bennük, csak mi, amikor bejönnek a kórházba. Ilyenkor a diagnózis „befejeződött spontán vetelés”, és ezekben az esetekben tényleg nem kellett kitölteni semmit.

Bennem azonban kollégám rideg tanácsa döbbenetet keltett, és lényegében eldöntötte a sorsomat. A János Kórház szülészetén kellett azzal szembesülnöm, hogy a magzatot mennyire nem veszik emberszámba még az orvosok sem. Addig is szülészorvos akartam lenni, Semmelweis büvöletében éltem, de az álmodozások korának ez a vágyálma akkor konkretizálódott: Semmelweis az anyák megmentője volt, én a magzatok védelmére teszem fel az életemet!

Tudom, hogy ezek fiatal titánokra jellemző nagy szavak, de akkor is, és most is komolyan hiszem: ez a küldetésem. A magzat is ember, hiszen az élet a fogantatással kezdődik. Az a 6 hónapos elvetélt magzat, akit nekem a vécébe kellett volna dobnom, az egy életét vesztett ember volt. Hát hogy jönnék én ahhoz, hogy lehúzzam a csatornába?

Az egyensúly-érzékelésem teljesen cserbenhagyott. Gyenge is vagyok. Folyamatosan azt érzem, el fogok esni. Pedig igyekszem jó beteg lenni. Amit előírnak, megteszem. Sőt annál többet is. A nevelt lányom, Andrea alternatív gyógymóddal segít, ezért tibeti meditációs gyakorlatokat is végzünk. Nem hiszem, hogy ettől meggyógyulok. Mégis csinálom. Andrea ötvenperces kezelései olyan elmélyülést tesznek lehetővé, ami nagyon jó hatással van az idegrendszeremre.

Harmincéves koromban már beadtam a disszertációm az orvostudományok kandidátusa fokozat elnyerése érdekében. Akkoriban az, hogy ilyen fiatalon valaki kandidátus legyen, ritkaságnak számí-

tott. Disszertációm természetesen a fertőző kórokozók okozta magzati ártalmakról írtam. A kandidátusi értekezésemben világrengető új eredmények nem voltak. De nem is ez volt velem a célom. Csupán csak annyi, hogy bizonyítsam önálló kutatásra való alkalmasságomat. És azt be tudtam bizonyítani.

A tudományos fokozatom megszerzése után is kaptam egy nagy pofont. Szerettem volna befejezni tevékenységemet az Országos Közegészségügyi Intézetben, ahol egyébként még a laboror-vosi szakvizsgát is letettem. Szülésként akartam tovább dolgozni. Korábban már kinéztem a szülészprofesszorok közül azt, akit a legtöbbre becsültem, az Orvostovábbképző Intézet professzorát. Ismertük is egymást, mert elég sok előadást tartottam már addigra különböző szakmai rendezvényeken. Ez a professzor többször odajött hozzám, megveregette a vállamat jelképesen is, valóságosan is. Biztatott. Ifjú kandidátusként elmentem hozzá, és elmondtam, a professzor úrhoz szeretnék jönni, dolgozni. Kedvesen válaszolta, „Bandi, én nagy örömmel vennék ide, de tudod, ennek két feltétele van. Az egyik, hogy legyen üres státus, az nincs, a másik, hogy mostanában a párttagság is nagyon fontos.” Javasolta, igyekezzek státust szerezni, és jó lenne, ha belépnék a Magyar Szocialista Munkáspártba. Hát, én akkor nagyon megsértődtem, mert úgy gondoltam, harmincévesen, 30 nemzetközi közleménnyel a hátam mögött lelkesebben fogad. Így soha nem dolgoztam álmaim szülészeti osztályán. És a professzor osztálya már meg is szűnt álmaim osztálya lenni. El voltam keseredve.

De megint szerencsém volt. Maga Hruscsov elvtárs állt mellém, illetve váratlanul a genetika tudománya mellé, és ezzel velem is roppant jót tett. Az '56-os forradalom leveréséért tartozott is nekem ennyivel. De a fekete humort félretéve: Nyikita Szergejevics Hruscsov akkoriban a Szovjet Kommunista Párt első titkára volt, és a Szovjetunió Minisztertanácsának elnöke, egyszóval maga az atyáúristen az Alpoktól keletre.

Hruscsov elment az Egyesült Államokba, ahol érzékelte, hogy az amerikai kukorica hozama sokszorosa a szovjet kukoricáénak. A titok nyitja pedig a genetika tudományát felhasználva előállított hibrid kukorica volt. Hruscsov akkor jöhetett rá arra, hogy az ő „nagy” növénygenetikusként, Liszenko, valójában szélhámos, és ha versenyben akarnak maradni az amerikaiakkal, akkor a genetika nélkülözhetetlen a mezőgazdaságban. A kommunista blokkban addig a genetika bűnös tudomány volt, én az egyetememen is csak a marxizmus–leninizmus tantárgy keretében hallottam róla mint imperialista ármányról. De Hruscsov az amerikai termés hozamokkal szembesülve ismét engedélyezte a genetika működését a Szovjetunióban. Hamarosan a csatlós államokban is lehetőség nyílt a genetika művelésére, és én úgy gondoltam, talán genetikusként többet is tudok tenni a magzatok élete védelmében, mint szülészorvosként. Elkezdtem megtanulni a genetikát.

Nem volt egyszerű!

Nem volt ugyanis kitől tanulni. Az 1930-as években a genetikának álcázott

fasiszta nézetek minden jóérzésű szakembert elriasztottak tőle, különösen az eugenikától, ami lényegében az emberi faj genetikai javítását célozta. Később, az 1950-es években a szovjet befolyási övezetben az örült liszenkói tanok tették lehetetlenné az igazi genetika művelését. Trofim Gyenyiszovics Liszenko volt az az orosz biológus, növénygenetikus, aki tönkretette a szovjet mezőgazdaságot. Sztálin elvárta volna, hogy minden öt éves tervben duplázzák meg a gabonatermést. A genetikusok felvilágosították, hogy ez nem elhatározás kérdése, és akkor lépett színre Liszenko: igen, Sztálin elvtárs, megcsináljuk. Ő úgy látta, ez csak párthűség kérdése. Akik valódi szakemberként nem voltak hajlandók az áltudós Liszenkót követni, azokat jó esetben kirúgták, rosszabb esetben internálták, legrosszabb esetben kivégezték.

Autodidakta módon kellett tehát elkezdenem a genetika megtanulását. Erről viszont mindig egykori kiváló belgyógyászprofesszorunk, Haynal Imre jutott eszembe. Ő gyakorta kérdezgette a mediku-sokat előadás közben is. Egyszer az után érdeklődött, tudjuk-e, ki az autodidakta. A kérdésre pedig azonnal megadta a választ is: autodidakta az, aki önmagától marha.

Marha, nem marha, ki tudja? Czeizel Endrének mindenestre bejött az autodidakta tanulási forma.

Közel ötven évvel az után, hogy belevágott, még mindig sikeres genetikai és családtervezési rendeléseket tart. Hetvenkilenc évesen, rákosan, a kemoterápia után is.

A Városliget közelében, a hetedik kerület diplomatanegyednek nevezett részén, egy patinás ház több emeletén található az az orvosi intézmény, amely a leendő várandósok komplex felkészítését végzi. Ennek része a Genetikai Ártalmak Társadalmi Megelőzése Alapítvány, amelynek tudományos igazgatója Czeizel doktor. Genetikai és családtervezési tanácsadást végeznek, önkölt-ségi áron. Minderről magyar és angol nyelvű tábla tájékoztat. Aki még csak állami egészségügyi intézményben járt, valószínűleg már a lépcsőházban elcsodálkozik. Tiszta. Ízlésesen festett.

Márványlépcsős. Vörös szőnyeges.

A második emeleten, Czeizel professzor birodalmában hasonló a kép. Vörös szőnyeg ugyan nincs, de tágas, friss levegőjű, kulturált a fogadótér. Egyszóval: normális. És ami az állami intézmények legtöbbszörében vár a betegre, az meg abnormális. Itt senkinek sem kell várakoznia, mivel előzetes telefonbejelentkezés után mindenkit pontos időpontra rendelnek be, és azt igyekeznek maximálisan betartani. Igaz, mindennek ára van. Az első találkozás tizenöt-, a többi tízezer forintba kerül.

Az első ember, akibe belebotlom, egy ismert zeneművész. Üdvözljük egymást, de semmi több. Ez nem az a hely, ahol az ember arról faggatózna, hogy mit keres itt a másik.

A várakozó páciensek szeméből némi haragot vélek kiolvasni, amikor Endre a rendelőjébe invitál, pedig csak most érkeztem.

A rendelő berendezése inkább egy banki vagy ügyvédi irodáéra emlékeztet. Csak Czeizel doktor fehér köpenye nem illik a képbe. Bár igaz, ami itt zajlik, az nem klasszikus rendelés vagy vizsgálat, hanem elsősorban tanácsadás.

Harminc körüli házaspár lép be az ajtón. Irén és Imre. Pozsony mellől jöttek Budapestre. Azt sem kérdezik, ki ez a köpeny nélküli fickó a professzor úr mellett, nyilván valami orvosféle lehet, ha a professzor úr nem küldi ki, és már kezdik is mondani a problémájukat. Én azért megakasztom őket, és elmagyarázom, miért van a diktafonom az asztalon. Irén és Imre örül, hogy benne lesznek a doktor úr élettrajzában.

IRÉN: Igazából nem is azért jöttünk, mert nem sikerülne teherbe esnem, hanem azért, mert a nővéremnek volt két vetélése. A második az körülbelül egy hónapja. Ikrei lettek volna, de meghaltak, és azért jöttünk, hogy nálunk ez ne forduljon elő. Kiszűrhető, hogy ez nem valamilyen genetikai ok-ból történt, és én járhatok-e úgy, mint a nővérem? Tervezzük és tudatosan szeretnénk családot.

IMRE: Ühüm.

CZEIZEL: Jó. Próbálunk segíteni, hogy önöknél ez ne forduljon elő. De hadd mondjam el, én minden gyereket akaró pártól elvárnám, hogy úgy viselkedjenek, mint önök, azaz tegyenek meg mindent még a tervezett fogamzás előtt, hogy az a kisbaba egészséges legyen.

Irén és Imre egymásra néznek, összemosisolyognak.

CZEIZEL (főleg a nőnek magyaráz): Az általam kidolgozott úgynevezett Optimális Családtervezési Szolgáltatás keretében három lépésben kell felkészülni arra, hogy valakinek kisbabája legyen. Az el-sőt mi úgy hívjuk, hogy családtervezési alkalmassági vizsgálat. Ugye, ez egyrészt nagyon természetes dolog, mert ha ön gépkocsivezetést akar tanulni, akkor megnézik, alkalmas-e rá. Nekem furcsa az, hogy gyereket viszont lehet csinálni mindenféle alkalmassági vizsgálat nélkül. Pedig az a gyerek fontosabb, mint az autó. Az autót azt ki lehet dobni tíz év múlva, de a gyerek életre szóló ajándék. Szóval, a családtervezési alkalmassági vizsgálat a következőkből áll. Egy: megnézzük a családfát, hogy felmerül-e genetikai probléma. Itt jön majd be a nővére ügye. Meg kell mondanom, hogy a vetélés a terhességnek nagyon gyakori szövődménye, 20 százalék körül van. Kegyetlen dolog, amit mondok, de tulajdonképpen jó, ha egy asszony elvetél, mert ott olyan súlyos baj volt a magzatban, hogy ha ő megszületne, akkor életre szólóan fogyatékos lenne. Ha az ember latolgatja, akkor mégiscsak jobb így, hogy ez a „hulljon a férgese” elv érvényesül, mert ezek a vetélések 50 százalékban kromoszóma-rendellenességekre vezethetők vissza. Elsősorban persze a nővérénél kellene a kromoszómákat megnézni, mert ha nála rendben van, akkor önöknél kicsi a kockázata. Mégis érdemes a kromoszómavizsgálatot önöknél is elvégezni, mivel

minden 500. ember hordoz olyan kromoszóma-rendellenességet, ami önökben nem okoz semmi bajt, de a magzatukban igen. Tehát az első lépés a genetikai háttér tisztázása. A második a leendő édesanya, mivel ezt a kisbabát ön hordja ki, döntő, hogy milyen az egészségi állapota. Szív-, tüdő-, vese-és májprobléma, cukorbetegség, depresszió. Nincsenek ilyenek?

Irén nem szól, csak rázza a fejét, tekintetét le sem véve az orvosról.

CZEIZEL: A nőgyógyászati vizsgálat is nagyon fontos, mert úgy kell nekimenni a várandósságnak, nehogy valami hüvelyi fertőzése legyen. A szexuális életben elég gyakoriak a fertőzések. Ami önnek csak kellemetlen, az a várandósság alatt a magzatra nézve akár halálos is lehet. Van nőgyógyásza?

IRÉN: Van.

IMRE: Ühüm.

CZEIZEL: Mert ha nem lett volna, itt is meg tudnák vizsgálni, de akkor nem erőltetem, kétszer biztos nem akarja. Nem olyan nagy élmény a nőgyógyászati vizsgálat. Szóval, akkor majd mondom, milyen vizsgálatokat kell elvégeztetnie, és a leleteket magával hoznia, ha legközelebb jönnek. Viszont, Imre, az apa is csaknem ugyanolyan fontos, mint az anya, tehát önnek ajánlok egy ondóvizsgálatot. Ez úgy történne, hogy amikor a következő alkalommal jönnek, akkor hoz otthonról egy ondómintát. Mielőtt produkálja, előtte három napig nem szabad szexelni. Rendben?

IMRE: Ühüm.

CZEIZEL: (Irénhez) Az is nagyon fontos, hogy a mintavétel közvetlenül indulás előtt történjen.

Tehát neki otthon kell produkálnia az ondót. Egy kis gyógyszeres üvegbe ügyesen felfogja. Irén, segít neki?

IRÉN: Nagyfiú, megoldja.

IMRE: Ühüm.

IRÉN: De ha kell, természetesen segíték.

CZEIZEL: Nagyszerű. Az utolsó pillanatban levett minta azért fontos, mert az ondósejtek száma nem változik ugyan, csak a mozgásuk, de abból tudunk egy korrekciót csinálni. De azt hiszem, Pozsony mellől itt lesznek három órán belül, ha sietnek. Tehát megnézzük, hogy Imre milyen formában van, másodsorban, még csak véletlenül se legyen fertőzése. Tudniillik ezt egy férfi soha nem tudja, a fütykösön ez nem látszik. Viszont így is továbbadhatja, és ahogy mondtam, ez a várandósság alatt nagy veszély. A szexszel nincs különösebb gond?

IRÉN: Nincs.

IMRE: Ühüm.

CZEIZEL: Irén, ön kapott rubeóla és bányahimlő elleni oltást? Magyarországon 1986 óta kötelező

a rubeólaoltás. Szlovákiában is az?

IRÉN: Igen.

CZEIZEL: Ha viszont nem volt kislány korában b \acute{a} rányhíml \acute{o} je, akkor \acute{e} rdemes ezt most beadatnia magának. Ha volt ilyen gyermekbetegsége, akkor m \acute{e} g egyszer nem kaphatja meg, tehát a magzata védett. Ez a két v \acute{i} rus az \acute{e} rt olyan fontos, mivel a v \acute{a} rand \acute{o} ss \acute{a} g alatt s \acute{u} lyos rendelleness \acute{e} get tud okozni a magzatban, ami megelőzhető. Szóval, ez lesz az első csomag. Aztán jön a következ \acute{o} , hogy az élet a fogamzással kezd \acute{o} dik, és nekünk a fogamzást kell előkészítenünk. Hogy védekeztek eddig?

IRÉN: Én hormonális fogamzásgátlót szedtem.

CZEIZEL: Mikor hagyta abba?

IRÉN: Május végén.

CZEIZEL: Akkor az két hónap. Régen azt mondtuk, hogy három hónapot kell várni a teherbe eséssel, de amióta ezek a minitabl \acute{e} tták vannak... Szóval rendben a két hónap. De meg kell várni, amíg beáll rendesen a menstruációja. Megjött? Beállt már?

IRÉN: Hát késett, de viszont...

CZEIZEL: Ez természetes. Nem tudom, tudják-e, hogy végül is az ön agyában van egy biológiai óra, ami irányítja a női ciklust, így a menstruációt is. És amikor tablettát szed, akkor az kikapcsolja ezt a ciklust. A nők ezt sokszor nem tudják, mert véreznek ugyan, de az nem menstruáció, az csak egy megvonásos vérzés. Amikor 1956-ban a tablettát bevezették, akkor nem menstruáltak, mert úgy adták a szert, hogy folyamatosan szedjék. De hát sehogy se jó! Igaz, Imre? A női lélek eléggé kiszámíthatatlan, mert egyrészt rühellnek menstruálni, másrészt, ha nem menstruálnak, akkor meg azon vannak kiakadva. Ezért a tableta fogamzásgátló komponenséhez hozzá kellett adni egy mesterséges hüvelyi vérzést kiváltó komponenst.

IMRE (nevet): Ühüm. Igen. Tudom.

CZEIZEL: De a lényeg az, most vissza kell jönnie, és szabályosan kell járnia ennek a biológiai órának.

IRÉN: Igen.

CZEIZEL: Mindjárt kap is Irén egy ezzel kapcsolatos házi feladatot... Alkohol, cigaretta, drog?

IRÉN: Cigaretta.

IMRE: Én is.

CZEIZEL: Abba kell hagyni!

IRÉN: Tudom.

CZEIZEL: Abbahagyni. Itt mindenki fél mindentől, sugárzástól, gyógyszerektől, meg szennyezésektől. A cigaretta sokkal veszélyesebb. Valahogy ezt most a gyerekért egy nagy fohászkodással le kellene tenni.

IRÉN: Persze.

CZEIZEL: Mondjuk, ez különösen önre vonatkozik, Irén, mert sajnos mindig a nők húzzák a rövidebbet. De Imre, ha önben van szolidaritás, akkor szintén megpróbálhatná. Jó? Próbálják meg!

IMRE: Ühüm, ühüm.

IRÉN: Alkoholt is ivott, aztán most nem iszik. Menni fog.

CZEIZEL: Az alkohollal úgy vagyunk, hogy attól kevésbé félünk. Mondjuk, egy társasági ivás az nem olyan rossz, de a várandósság alatt még az sem. És akkor jön, amit mondtam, az ön házi feladata, Irén. Két cikluson keresztül kellene mérnie az ébredési hőmérsékletét. Az első nap az mindig a menstruáció első napja, tehát nem a naptár. És az ébredési hőmérséklet azt jelenti, hogy ágyban, párnák közt, és higanyos hőmérővel. Most nagy gond, hogy az Európai Unió betiltotta a higanyos hőmérőt. De ezek a digitális hőmérők egyelőre nagyon megbízhatatlanok. Tehát, ha valahol a családban, a szülőknél...

IRÉN: Biztos van valahol még higanyos hőmérő.

CZEIZEL: Szájban. Nyelv alatt mér. Csukott száj, orron vesz levegőt. Öt perc. Le van itt írva külön a hátuljára.

(Czeizel doktor egy nyomtatványt ad Irénnek, és elmagyarázza, a mérései alapján hogyan kell majd megrajzolni a saját hőmérsékleti grafikonját.) IRÉN: Értem.

CZEIZEL (a papíron mutogatva): Itt jönnek el majd hozzám két ciklus után, és akkor kell hozni az ondót is. Beérkeznek, leadják, és mire hozzám bejönnek, addigra meglesz az eredmény. A grafikon pedig azért hasznos, mert meg tudom mondani, hogy önnek melyik nap van petetermelése. Tudniillik egy nőnek csak huszonnégy óráig van petéje, és igazából a tüszőrepedés napján és az azt megelőző két napon van esélye a fogamzásra. A tüszőrepedés napján 33 százalék, hogy lesz fogamzás. Csak ha szeretkeznek, persze. Egy nappal előtte 31, két nappal előtte 27 százalék.

Egy nő lényegében három napig tud viszonylag nagy valószínűséggel teherbe esni. Azt is fontos tudnia, hogy a tüszőrepedés után ön már nem eshet teherbe, tehát a ciklus második felében védett. A második dolog: a grafikon alapján azt is ki tudom szűrni, hogy teljesen rendben van-e a hormonműködése. Tudniillik, ide egy kétfázisú görbének kell kirajzolódnia, és a második fázisnak tizenkét napig kell magasnak lennie. Amikor fölmeleg mintegy kéttized fokkal a hőmérséklete, akkor már túl van a tüszőrepedésen, és a tüsző átalakul sárgatestté. A sárgatest készíti föl a méhét, hogy ha teherbe esett, akkor befogadja a magzatkezdeményt. Ideális esetben ez a magasabb ébredési hőmérséklet tizenkét napig tart. Ha túl rövid ez az időszak, akkor hiába esett teherbe, mert elvetélhet rögtön az elején. A vetélések leggyakoribb oka a kromoszóma-rendellenesség, meg a sárgatestgyengeség. Ez alatt az időszak alatt már kell szednie a magzatvédő vitamint. Még jobb, ha már korábban elkezdi. Napi egy tablettát kellene szednie...

Mit dolgozik, Irén?

IRÉN: Egy irodában adminisztrátor vagyok.

CZEIZEL: Ott nincs különösebb munkahelyi ártalom, legfeljebb, ha fölidegesítik.

IRÉN: Igen. De az mindenhol előfordul.

CZEIZEL: Sportol?

IRÉN: Pilates.

CZEIZEL: Régen, amikor én fiatal orvos voltam, akkor azt mondtuk, hogy hű, megemeli magát, és elvetél, de ez egy baromság, tudniillik a harántcsíkolt izomzatnak semmi köze a simaizomzathoz álló méhhez. Svédországban például a várandósokkal súlyt emeltetnek. Kiderült, hogyha az izmokat rendszeresen megmozgatják, akkor jobb az oxigénellátása a magzatnak, és akkor okosabb lesz. Másrészt pedig ön könnyebben szül, továbbá a várandósság alatt felszedett 10-15 kilóját könnyebben adja majd le. A felkészülésbe az is beletartozik, esetleg meg tudja-e oldani azt, hogy reggelente kicsit tornázik, vagy rendszeresen folytatja...

IRÉN: Igen. Rendszeresen.

CZEIZEL: Akkor az utolsó a táplálkozás. A jódot pótolni kell, Magyarországon és Szlovákiában is jódhány van. Ez nagyon fontos, mert a 14. héten, amikor beindul a magzat pajzsmirigye, akkor igen sok jódot igényel. Attól kezdve a pajzsmirigy olyan, mint a sebességváltó. Az se jó, ha túl gyorsan, de az se jó, ha túl lassan működik, mert mindkettő kedvezőtlen a magzatra. Ugyanis, ha lassan fejlődik, akkor a magzat agya is kicsit visszamaradhat... Hát így kell felkészülni az optimális fogantatásra, és csak ha minden rendben van, akkor jön el a „start” ideje. Ezt követően, Irén, ha kimarad a havi vérzése, akkor rögtön csinál egy terhességi próbát. Ha az pozitív, akkor azt kérem, majd jöjjenek el hozzánk a magzat 6 hetes korában, egy úgynevezett nullás ultrahangra. Azért nullás, mert Magyarországon az első ultrahangvizsgálat a 12. héten van. Mi a nullás mellett kardosko-dunk, mert minden 100. terhesség méhen kívüli, és ha mi azt idejében felismerjük a nullás ultrahangon, akkor általában egy gyógyszerrel meg tudjuk szüntetni. A méhen kívüli terhesség nagyon veszélyes szövődmény, abba bele is lehet halni. Az is fontos, hogy 100 asszony közül hatnak vannak ikrei a fogamzáskor, viszont a szüléskor már csak szából egynek. A nullás vizsgálatnál ezt is idejében észlelhetjük. De a legfontosabb, megmutatjuk önöknek, hogy ott van egy kis szederacsíraszerű

csomó, akiből 8 hét alatt csodás kis ember lesz. (Czeizel doktor itt olyan korú magzatok fényképét is megmutatja nekik.) Ha mindezt követik, akkor valóban egy csodás kis embert hoznak a világra.

IRÉN: Igen.

IMRE: Úhüm.

CZEIZEL: De hát ugye önnek a fő félelmet a nővére vetélései jelentik. Itt van most a nővére? Meg a szüleiket is jó volna látnom.

Irénék készültek. Mindenki itt van. Bejönnek és folytatják. Czeizel doktort a szülők ajánlották a gyerekeknek. A szülők még látták őt a tévében. Azóta tudják, ő a legjobb. Bízunk benne.

5. FEJEZET

Amelyben Ady vérbaján, Arany szagán, Pilinszky homoszexualitásán át bepillantunk a magyar géniuszok sorsába, továbbá Endre mesél arról is, milyen volt apaként a fia homoszexualitásával szembesülnie.

Amikor harmincévesen nekifeküdtem a genetikának, senki nem gondolta volna, hogy 8 évvel később már a televízióban tartok majd előadásokat róla. Én sem. De elég jól sikerült. Nem tudom, legenda-e, vagy valóban megtörtént, mindenesetre jól hangzik az, amit egy az akkori politikusi körökben bennfentesként mozgó barátom mesélt. E szerint Aczél György valamelyik nemzetközi sajtóértekezleten tréfálkozva azt állította, a szocializmus fölénye azon is lemérhető, hogyha itthon egy fiatal genetikus elkezd a tudományáról beszélni a tévében, akkor kiürülnek az utcák. Ezzel szemben a nyugati, kapitalista országokban ezt legfeljebb pornófilmek vetítésével lehetne elérni.

Tény, valóban népszerűek voltak a sorozataim. Rengeteget profitáltam belőlük. De legalább ugyanakkora károm is származott miattuk.

A nézők szerettek, a szakma, azaz a kollégáim jó része viszont rám szállt. Amikor a második sorozatért is Nívó-díjat kaptam, akkor kapott Latinovits Zoltán is. Utána, a poharazgatáskor, Latinovits odajött hozzám, és azt mondta, egy-két adást látott, és jó színészi képességeim vannak.

Hát, mondtam, ha ő állítja, biztos így is van, de inkább csak erősen extrovertált vagyok. Mindenesetre egyetértettünk abban, a jó előadónak szuggesztívnek kell lennie. Latinovits mindig is szép férfinak számított, akkor is nagyon elegáns volt fehér öltönyében. Sosem felejttem el, amit mondott nekem. Furcsán, mélyen a szemembe nézve azt suttogta: „Két bajod van, szép vagy, és okos.

Ezt a magyarok nem tűrik. Meg fognak téged ölni.”

Bizonyára, a saját példáján keresztül érezhetett ilyeneket. Csak azt dadogtam neki, ne vicceljen.

Később ez a jóslata gyakran eszembe jutott, hol ok nélkül, hol nagyon is okkal.

A magyarok is szeretik az átlagtól elütő embereket – a földre döngölni. Géniuszaink sorsa erre több példát is kínál.

A magyarnak – saját sztereotípiánk szerint – nem üt szöget a fejébe, hogy az a rengeteg átlagos ember miért átlagos, miért nem viszi többre. A magyarnak az szúr szemet, aki kimagaslik. És a géniuszokat képtelenek megérteni. Csak azt látják, a géniusz különbözik tőlük, ezért legjobb esetben is min-imum csodabogárnak, de inkább örülnek bélyegzik.

A géniusz szót köznapri értelemben ma arra használjuk, aki lángész, aki különleges talentumú, vagyis képes kivételes tehetségét valóra váltani. De a latin

eredetű géniusz szavunk eredeti értelemben egyrészt jelenti azt a szellemet, aki beleszáll az alkotóba, irányítja a kezét és az agyát az emberfeletti alkotások létrehozásakor, másrészt védőszellemet, jóakarót is jelent.

A kutatásaim szerint a költők nagyon gyakran mániás depressziós személyiségek. Az ihletettség mániás lázában elhiszik magukról, hogy ők próféták, vagy maguk az atyaúristenek, és mint ilyenek, képesek átformálni, megmenteni a világot. Ma már orvosi eszközökkel igazolható, hogy a mániás fázisban gyorsabban dolgoznak az idegsejtjeik, és jobb az idegsejtek közötti kommunikáció. Az ihletettség lázában tehát valóban olyat tudnak produkálni, amit aztán még maguk sem hisznek el. A géniusz fogalma tehát egyfajta, jó értelemben vett megszállottságot is jelent. A megszállott, mániás vagy ihletettnek nevezett állapotban jönnek tehát a halhatatlan gondolatok és művek. De aztán ez úgy kiszipolyozza az agyukat, hogy jön a depresszió, amit ők úgy mondanak: alkotói vál-ság.

Néhány költőnkéről szeretnék most beszélni. Különböző típusú géniuszokról. Természetesen nem az ismert irodalomtörténeti nagyságuk, hanem emberi sorsuk miatt.

Sok költő géniuszunk meggyőződésem szerint már nemcsak szélsőséges személyiségű, de szélsőséges kedélyállapotú is volt. A szélsőséges kedélyállapotnak is nehéz mindkét fázisát elviselni.

Petőfi Sándor például leírta a depressziós fázisában, hogy nála hitványabb ember nincs a világon, mert nem képes semmire. Ady a mániás fázist viselte nehezen, majd szétrobbantotta a belső feszültség, az elviselhetetlenségig izzott, és – mint a többiek közül is sokan – alkohollal próbálta csití-

tani ezt a belső tüzet. Amikor pedig jött az alkotói vál-ság, a teljes depresszió, akkor ezek az írásra és alkotásra termett emberek még a tollat sem voltak képesek a kezükbe venni, és ennek ugyanaz lett a következménye, mint a mániás szélsőségnek: elkezdtek inni. E kóros állapot mindkét szélső pontján a géniuszok éppen ezért gyakran lesznek önártók, sokszor még öngyilkosok is.

E területen végzett kutatásom fő üzenete az, hogy költőink nem őrültek voltak, hanem szélsőséges kedélyűek. Ennek a szélsőségességnek is vannak fokozatai. Van a szélsőséges kedélyű szemé-

lyiség, aztán van a szélsőséges kedélyállapot, és van a szélsőséges kedélybetegség. Juhász Gyula például a legsúlyosabb kategóriába tartozott. Kilenc alkalommal kezelték elmeklinikán. Ott is lett öngyilkos. Gyógyszerrel az 54. születésnapja estéjén.

József Attila sem volt őrült, nem volt skizofrén, de szélsőséges kedélyállapota többször átlépte a betegségküszöböt.

Tudom, miről beszélek, Nem csak az alapos kutatásaim okán. Én is mániás depressziós személyiség vagyok. Tudok lángolni, tudok égni, és aztán letörni. Ez

inkább a munkáim kapcsán jellemző rám. A magánéletemben szerencsére alig. Most, egyre közelebb a halálhoz, most sem vagyok depressziós. Inkább égek. Annyi mindent kellene még csinálnom.

Arany János a sok egzaltált, de nem őrült magyar költő között az egészséges paraszti ész megtestesítője volt. A puritán kispolgár.

Őt most igazából a testi bajai miatt említem meg. Egyrészt állandóan fejfájására és fülzúgására panaszkodott. Utólag teljesen világos, hogy magas vérnyomása lehetett, csak akkor még ezt nem tudták mérni. Emiatt nem is voltak képesek megfelelően kezelni, végül a halála is ezzel kapcsolatos. Mégis 65 évet élt, amit egészséges életmódjának köszönhetett. Pedig volt egy másik nagy baja is, ami miatt kerülte a társaságot. Még akkor is, amikor a Magyar Tudományos Akadémia titkára volt, és mint ilyennek, nagyon is társasági embernek kellett volna lennie. A magyar gondolkodásra jellemző módon kortársai le is vonták a tanulságot: nyilván az agyával történhetett valami, ezért nem hajlandó emberek közé menni. Pedig olyan egyszerű a magyarázat, ha az ember gondosan feldolgozza az életrajzát.

Arany hasán 1869-ben, 52 éves korában, jobboldalt egyszer csak egy furcsa, nagy daganat keletkezett, ami aztán be is lilult. A kor vezető sebésze, aki megvizsgálta, nem sokat gondolkodott, elővette a bicskáját, és fölívágta. Rengeteg epekő ürült. Az epehólyagjában kövek alakultak ki, amelyek áttörtek, mégpedig kifelé. Ez volt a mázlija, mert ha a kövek befelé, a hasüreg felé indulnak meg, akkor nem élt volna tovább.

A baj csak az volt, hogy Arany sebe egészen a haláláig nem gyógyult be. Tizenhárom éven keresztül naponta kétszer kellett átkötni a hasát, hogy a sebéből kifolyó bűzös, gennyes, epés váladékot felitassák. Hát ezért nem ment társaságba. Egyszerűen úgy érezte, bűdös.

Ady pont az ellentéte volt Aranyinak. Ady Endre sem volt őrült, de az egzaltált költők minden karakter-jegyét tökéletesen hozta. Fiatal titánként nagyjából minden nőt meg akart kapni, akivel találkozott.

Megkapta a bárénekesnő és/vagy szexmunkás Rienzi Máriát is, és vele együtt a vérbajt, 1902-ben.

Ady ezt később meg is írta a Mihályi Rozália csókja című novellájában. Rienzi Mária egyébként elmondta neki a vérbaját. Adyt ez sem érdekelte, géniusz tudata miatt magát sérthetetlennek vélte.

A vérbajnak három fázisa van. Az első fázis általában három héttel a szex után kezdődik, amikor a szeretkezés során keletkező kisebb hámsérülések helyén apró, fekélyes sebek jelennek meg, és mindez ágyéki nyirokcsomó-duzzanattal jár. Ady a tünetek jelentkezése után elment orvoshoz. De az az orvos nagyon balfácán lehetett, mert fölívágta Ady nyirokcsomóját, amit abszolút nem lett volna szabad, ezzel csak újabb szenvedéseket okozott. Ettől függetlenül a vérbaj előírászerűen terjedt. Három hónappal később jelentkezett a második fázis, amikor már szétszóródtak

vérében a kórokozók, amik a bőrön és a nyálkahártyán foltos kiütéseket okoztak. Erre már szinte büszke volt Ady Endre! „Nyílnak rajtam a véres rózsák” – írta.

A vérbajnál a fertőzéstől számított második év fontos választóvonal, mert akkor megjelennek a szervezetben a természetes ellenanyagok, és attól kezdve a beteg már nem fertőz. Ady például Csinszkát nem fertőzte meg. Léda viszont megkapta Adytól a vérbajt. Később ez okozta az ő halálát is.

A kórokozók azonban megbújhatnak a szervezetben, és 10-15 évvel később beindulhat a harmadik fázis, amely egyebek között a nagy ereket betegíti meg. Ady végül is ezért halt meg. Elvérzett, mert megrepedt az aortája. Mindezek ismeretében érdekes a magyar irodalomtörténet korábbi, naiv leírásait olvasni.

Ady és Léda kapcsolata, hogy úgy mondjam, meglehetősen érdekes. Egyrészt, mert Léda férjnél volt, másrészt pedig Ady Lédát is csalta. Adyt Léda vitte Párizsba. 1904 áprilisában Ady ott jelentette be Lédának és férjének, Diósy Ödönnek, hogy kiújult a vérbaja. Azt állította, a vérbaj kiütései jelentek meg rajta ismét. Ez hazugság volt a részéről. Minden orvos tudja, hogy egyrészt a vérbaj nem újul ki, azaz nincs olyan, hogy kétszer jelentkezik a második fázis. A vérbajt viszont többször is meg lehet kapni. Az igazság az, hogy Ady kóborolt a párizsi éjszakában, és megkapta a második vérbaját. De ha ezt megmondta volna Lédának, a nő agyonüti.

1906 nyarán Lédáék újra elvitték Adyt Párizsba, és akkor megkapta a harmadik vérbaját is, ami a dolog természetéből adódóan azt is jelentette, hogy nemcsak elkapta, hanem terjesztette is a sá-

padt démont, a spirochaeta pallidumot, a vérbaj kórokozóját.

A harmadik fertőződése után Ady ismét ügyesen manipulálhatta a valóságot, mert ezek után még hat évig együtt maradtak Lédával. A férj tudtával.

A férjek általában nem szeretik a feleségük szeretőjét elvinni magukkal a nyaralásokra, hogy ott hármásban éldegéljenek együtt. Rossz érzés lehet, ha a szomszéd szobában éppen a szeretőjével van a feleség. De Diósyt ez nem zavarta. E családi háromszög léte is sokáig komoly fejfájást okozott az irodalomtörténészeknek.

Diósy Ödön viselkedésére a magyarázat egyszerű: meleg volt. Tulajdonképpen örült annak, hogy Ady levette a válláról a férji terheket. Az, hogy Diósy meleg volt, igazolt. Egyik levelében Léda például azt írta a nővérenek, „az a baj, tudod, hogy a Bandi Dodónak (ez volt férje beceneve) is tet-szik”.

Hát, szegény Ady nagyon nehéz helyzetben lehetett. Egyik szobában Léda, a másikban Ödön... De arra, hogy Adynak Diósyval is lett volna kapcsolata, nincs bizonyíték. Annyi viszont bizonyos, hogy Ödön halálát is vérbaj okozta.

Az Öröklődés titkai című tévés sorozatomban, a televízióban akkor debütáló Lukács Sándor szavalt kérésemre egy verset, amelyben Ady leírja annak a férfinak a mélységes bánatát, akinek nem lehet gyermeke. Szerintem viszont Ady teherbe

ejtette Lédát, de várandóssága sajnos halva született kislány világra jöttével végződött 1907. augusztus 20-án, Nagyváradon.

Egyrészt ki tudom számolni a fogantatás idejét. Ekkor Ady és Léda éppen egy háromhetes Földközi-tengeri hajóúton volt, Diósy Ödön jóvoltából. Másrészt Ady apaságára az is bizonyíték, hogy a források szerint Ady a halva született kislánya miatti bánatát baráti körben elmesélte. De ami döntő: a kislánynak hat ujja volt. Adynak is! És ez a fejlődési zavar dominánsan öröklődik.

Ettől egyébként már Diósy is kiborult. Ez volt az egyetlen olyan esemény, ami miatt el akart válni.

Addig titokban lehetett tartani a bonyolult kapcsolataikat, de a kislány hatujúsága mindenki előtt nyilvánvalóvá tette a tényt, vagyis hogy a kislány Adyé. Egyébként a kislány halálát is a vérhaj okozhatta. Ady Lédát megfertőzte, Léda pedig a lány magzatukat. A várandósság alatti vérba-ferdőzés magzati halálozást okozhat. Emellett Léda nagyon erős dohányos is volt, még a terhesség alatt is. Adynak azonban a legnagyobb baja az alkohollal volt, amivel mániás depresszióját „kezelte”. A mániás fázisban azt hitte, ő váltja meg a magyarságot, majd a depressziós fázisban rongy embernek tartotta magát. Léda sikerrel rávette egy elvonókúrára. Ady a kórházból azt írta neki, hogy meggyó-

gyult, hízott is, csak egy baj van: kigyógyult a zseniségéből is. Úgy érezte, hogy teljesen józan állapotában nem képes igazi Ady-verseket írni – legalábbis ezt hitette el magával.

Csinszka egy későbbi írása szerint Adynak „havi baja” volt, ami az ő esetében azt jelentette, hogy havonta várt tőle verset a kiadója, de Adynak nem volt könnyű muszájból verset írnia. Ilyenkor négy-öt liter bort is megivott, lerészegedett, és amikor kijózanodott, akkor írta meg a verseket. Az volt az elmélete, neki azért kell innia, hogy rá tudjon hangolódni a remekművek megírására. Az iszákosok mindig meg tudják magyarázni, miért kell inniuk...

Ady iszonyatosan önpusztító életet élt. Negyvenkét éves korában halt meg. Úgy gondolom, ha jobban megismerjük Ady sorsát orvosi szempontból is, akkor csak még jobban lehet szánni és szeretni.

Pilinszky Jánossal személyesen is találkoztam még egyetemista koromban, amikor dedikáltam a könyvét. Szóba elegyedtünk, mindenfélét kérdezett, kiderült az is, hogy orvos leszek. Ezek után vettem magamnak a bátorságot, és megkérdeztem, miért él önpusztító életet, miért nem vigyáz magára jobban. Beszélgetésünk alatt is egyik cigarettáról gyújtott a másikra. Annyit felelt, megvan annak a magyarázata.

Amikor aztán földolgoztam az ő életét is, akkor kiderült, tényleg megvolt ennek a magyarázata.

Szigorú, vallásos körülmények között nevelkedett, mélyen istenhívő ember volt, és ezzel a kommunista rendszerben már eleve a partvonalra került. De úgy

gondolom, Pilinszkynek a legnagyobb ki-hívást a homoszexualitása jelentette. Annyira vallásos volt, hogy ezt bűnnek tartotta. Vágya csak szenvedést okozott neki, mert szerelmes volt ugyan férfiakba, de soha nem volt szexuális kapcsolata férfiakkal. Sőt! Annyira bizonyítani akarta, hogy ő úgymond rendes, normális ember, hogy kétszer is megnősült. Először Márkus Annát vette el, aki akkor bábokat tervezett és készített a bábszínházban, de később Franciaországba ment, és szobrászként vált ismertté. Döbbenet olvasni a levelezésüket, például amikor Anna négy héttel az esküvőjük után arról írt neki, hogy ugyanúgy szereti, mint szerelmük hajnalán, de ezt a vergődést az ágyban abba kellene hagyni. Szűzen házasodtak. El is váltak hamar.

Aztán Pilinszky elvett egy francia lányt, Ingrid Ficheux-t, aki szerencsére elég egzaltált volt ahhoz, hogy a szokásos férfi-nő szerepek kudarcra ne okozzon neki nagy problémát. Pilinszkynek viszont örök gond maradt a mássága. Amikor azt írja, hogy „én, árva szörny, kit pánfél nyom”, akkor ez a pánfél a homoszexualitása lehet. Az ő költészete révén éreztem át a homoszexuálisok istentelen nagy kihívását: vállalni, vagy nem vállalni. Ha igen, akkor a társadalom majd kiközösít engem, megbélyegez, rohadt buzinak fog nevezni. Ha nem, és megpróbálok a társadalmi elvárásoknak megfelelő életet élni, akkor meghasonlok önmagammal, elfojtom a természetes hajlamomat, és örök hazugságban élek. Így érthetők meg Pilinszky János verssorai: „És egyedül a feneketlen ágyban. *És egyedül a párnáim között.* Magam vagyok az örökös magányban.”

Akkoriban Magyarországon egyik út sem jelentett volna jó megoldást. Csak a két rossz között lehetett választani. Talán még ma is így van.

Pilinszky János nagyon tisztességes ember volt, megoldhatatlannak vélt belső konfliktusát erős dohányzással és gyakorta iszákossággal próbálta csillapítani. Amikor azt mondta nekem, megvan az oka az önpusztításra, akkor nem értettem, most már igen. Amíg ez a társadalom nem tudja elfogadni a kisebbségeket, amíg képtelen átérezni, milyen volt például balkezesnek lenni, vagy milyen zsidónak, cigánynak, homoszexuálisnak lenni, addig az ő sorsuk reménytelen, mert egyedül nem tudják megoldani.

Huszonegy éves volt a legnagyobb fiam, Gábor, amikor elmondta, hogy meleg. Ez nem volt kis megpróbáltatás a számomra. Tudom, nem tehet róla, tudom, tudom, hogy nagyon rendes ember, tudom, hogy jó képességű fiú – volt, jelenleg már 54 éves. Sőt, általánosságban is úgy tapasztalom, hogy a homoszexuálisok sok területen még nagyobb talentumok lehetnek, mint a heteroszexuálisok. Csak mint apa félttem a fiamat, mert tudom, hogy Magyarországon homoszexuálisnak lenni még nem könnyű. Ráadásul félttem a fertőzésektől is, és sok minden mástól. Gábor fiamban roppant mód becsülöm, hogy a családban szociálisan ő a legérzékenyebb. Amikor az édesanyám halá-

los beteg volt, akkor ő mindennap meglátogatta, én meg csak hetente. Nagyon jó

gyerek. Csak benne is megvan a művészvilág krakélersége. És ettől is félttem. Részben értem, hogy a színházi világ tele van feszültséggel, az alkohol a feszültség oldásának fontos része, de hát miért kell piálni minden bemutató után? Nekem ezt megérteni különösen nehéz. Én alig ittam alkoholt, egészen kevéstől is spicces leszek, bizonyára az érzékeny májam miatt.

Gábor meglepett a bejelentésével. Én tudtam, hogy volt neki szexuális kapcsolata lánnyal. Ő mindenképpen színházzal akart foglalkozni, rendező akart lenni. Amikor lekerült Kaposvárra, és találkozott a nagy rendezőidoljával, akkor ő csábította el. Azóta Gábor meleg. Én meg, amióta tudom, csak jobban szeretem, és jobban félttem.

Később az említett rendező is néhányszor meglátogatott minket, mivel rendszeresen voltak nálunk a nagy családi ebédek. Érdekes volt hallani tőle, hogy mennyire irigyli Gábort, mert ő nem merte elmondani szüleinek a másságát. Negyvenöt éves volt akkor.

Örültem, hogy nekem a fiam merte elmondani. Nem tagadom, megrázott a dolog, de jó, hogy tudom. Azt hiszem, az ilyesmi egy apa-fiú kapcsolat nagy próbája. Nekem is elállt a lélegzetem a bejelentésétől, mert tudtam, hogy ez alapvetően fogja befolyásolni az egész életét. Ő egyébként büszkén vállalja a melegségét, nagyon kiáll a meleg jogaiért, és részt vesz a felvonulásokon is.

Amit részben megérték, részben pedig nem. Nagyon jó dolog, ha az ember el tudja fogadni önmagát, és mások előtt is vállalja, hogy olyan, amilyen. Azokat a zsidó embereket is becsülöm, akik vállalják a zsidóságukat, hiszen van is mire büszkének lenniük. Még azt is mondanám, hogy akár a melegségre is lehet büszke valaki. Mert hát kik voltak melegek? Például Michelangelo, Leonardo és Shakespeare, nagyon-nagyon hosszan folytathatnám a meleg géniuszok névsorát.

Csak azt nem értem, hogy ezt a hazai, erősen intoleráns társadalmat miért kell provokálni, miért kell ilyen felvonulásos, furcsa színjátékkal állandó botrányokat kavarni. Gábor persze azt mondja, hogy ez egy harc, amit például Amerikában és mindenhol a világon végig kellett harcolni, hogy elfogadják őket.

Ez igaz. Még Gábor bejelentése előtt láttam Amerikában, hogy néhány nagy ikon kiállt és elmondta: igen, én más vagyok. Próbáltam neki itthon segíteni hasonlóval. Megkerestem magyar idOLOkat, hogy beszélgessenek velem melegségükről a tévé nyilvánossága előtt.

Megkértem például a hetvenes–nyolcvanas évek ünnepezt operaénekesét. Azt mondta, isten ments! Megkértem több színészt. Egy sem vállalta. Egyikőjük nem mondott határozottan nemet.

Vele Kanadában találkoztam, ott eltöltöttünk egy-két napot, és akkor elmesélte a történetét. Papi gimnáziumba járt, a gyóntatópapja csábította el, és akkor rájött, hogy meleg. De azért ő meg akart felelni a társadalomnak, megnősült, gyerekei lettek. Majd egy idő után már úgy érezte, megengedheti magának, hogy ne kelljen a

természete ellen élnie. Szóval ő gondolkodott egy tévés coming outon, de amikor hazajött, nagyon rövid időn belül meghalt. Én viszont nem találtam senkit.

Pedig úgy gondolom, hogy az sokat segítene a homoszexuálisok elfogadásában, ha a társadalmilag elismert emberek nyilvánosan is felmernék vállalni a másságukat.

De hát egyelőre még csak ott tartunk, hogy sok szülő is tragédiának tekinti, ha a gyermeke a saját neméhez vonzódik. Kulka János szintén orvos édesapjával is jó barátságban voltam, és ő is szomorú volt, amikor kivételes talentumú fia másságát megtudta. És azt sem felejttem el sosem, hogy Karinthy Cini a vállamon sírt, mert ő is nehezen viselte el a fia nemi orientációs eltérését. Ez furcsa volt nekem, mert a Karinthy család eleve elég bizarr jelenségnek számít. Mi, azaz én, orvosként és genetikusként, valamint Gábor testvérei, nem éltük meg tragédiaként Gábor melegségét. A fiam most nagyon jó párkapcsolatban él egy kiváló pszichológussal.

A Kerényi Imre által emlegetett színházi buzilobby pedig szerintem nem létezik. Legalábbis úgy nem, ahogyan ő azt elképzei. Gábor fiam homoszexuális, talentumos, művelt, érzékeny, mégsem került be még most sem a rendezői elitbe. Dolgozik folyamatosan, de a második vonalban, szabadúszóként. És hát szabadúszónak lenni, főleg az én szememben, akinek mindig volt fix főállása – néha több is –, nagyon nehéz, rizikós. Ez Gábor életében újabb feszültség. Nagyon rendes gyerek, hiszen mindennap felhív, törődik velem. Én most elsősorban azért félttem, mert a szeszital-fogyasztásban szélsőségekre hajlamos.

Közel fél évig tartott az első kemoterápiás kezelésem. Száznégyszáz kilósan mentem be, hetvennyolc lettem a végére. És kopasz. Egy idegen nézett vissza rám a tükörből. De nem estem pánikba. Mert éreztem, lélek-ben az vagyok, aki mindig is voltam. Magamra ismertem. A havi háromhetes kezelést egyhetes szabadság követte. Első kezelésemet követően elmentem a Weöres Sándor születésének századik évfordulójára rendezett eseményre, és tartottam a költőgénuszról előadást. A kórházban készültem fel. Megszoktam, hogy minden helyzetből fel tudok állni. Ezt el is vártam mindig magamtól. Próbálom emészteni, hogy egyre közelebb az a helyzet, amiből már nem kerülhetek ki győztesen. Jó volna rájönni, hogyan kell jól meghalni. Hogyan kell szépen meghalni.

A halálban mindenki autodidakta.

Szóval, ahogy mondtam, Haynal professzor definíciója ellenére csak autodidakta módon tudtam elkezdni a genetikai tanulmányaimat. De szerencsémre később, 1965-ben Magyarországon dán orvosgenetikusok bevonásával továbbképző tanfolyamot tartottak. Haladtam. 1969-ben Dániába, 1971-ben Angliába és Skóciába kaptam ösztöndíjat, így tiszta forrásból tanulhattam meg az új választott küldetésem szakmai alapjait. Akkortól kezdve publikációim már főleg genetikai tárgyúak voltak. De ezt az egészet még megelőzte egy roppant furcsa találkozás itthon.

Az OKI-ba menet, a 63-as villamoson, egyszer csak odajött hozzám egy férfi, és

azt kérdezte, emlékszem-e rá. Nem emlékeztem. Kiderült, hogy ő volt az az elvtárs, akit a központból leküldtek '57 februárjában az egyetemre. Bemutatkozott. Marcali Lászlónak hívták, és akkor az orvosi könyvek kiadójának, a Medicinának volt a vezérigazgatója. Ha jól tudom, valamikor államtitkári pozíciót is betöltött. Azt kérdezte, nincs-e kedvem Liszenkóról könyvet írni. Marcali László felkérését nem mertem elvállalni. Nem mintha nem lett volna véleményem az áltudós, álgenetikus Liszenkóról, csak akkor még nem volt rutinom a könyvírásban. Akkor ő rátért egy másik témára, nevezetesen, hogy mennyi gondot okoztam neki a forradalom utáni felszólalá-

sommal. Azt mondta: „Tudtam, hogy maga egy balfácán, aki azt hitte, ki kell mondania az igazsá-

got, és akkor hős lesz. Vegye tudomásul, természetesen ki akarták rúgni az egyetemről, és még a letartóztatása is szóba jött. Nekem nagyon nagy harcomba került, hogy elmagyarázzam az illetékeseknek, az a jó, ha az emberek elmondják a problémáikat előttünk őszintén, nem kell bántani magát.”

Így tudtam meg tehát, hogy miért nem rúgtak ki. De azt is megtudtam, hogy az évfolyamtársaim közül a pártelkötelezettek Marcali László jóindulatába nem törődtek bele, és a személyzeti lapom-ra mindezeket rávezették, ellenforradalminak bélyegezve engem. Ők akadályozták meg egyetemi karrieremet, ami azután az életemet később nagyon befolyásolta. Így indult tehát az eltervezett egyetemi oktatói karrierem helyett a genetikusi, a közegészségügyben.

Amíg nem nyíltak meg a külföldi ösztöndíj-lehetőségek, addig is az angol szakkönyveket bújtam.

Igyekeztem a genetika születésének és fejlődésének a történetét is megérteni, hogy ne csak a végeredményt lássam. A nagy áttörést a nyugat-európai tanulmányútjaim hozták. Belecsöppentem a genetika forradalmába, ennek részese lenni nagyon nekem való volt.

6. FEJEZET

Patricia piros bugyijáról, egy túl agresszív bokszoló kivégzéséről, világmegváltó ifjú kutatókról, és arról, hogy néha még a legsikeresebbnek tűnő ember is öngyilkos akar lenni, továbbá Szent-Györgyi Albertről.

Az 1971-es skóciai ösztöndíjamon az akkor éppen Európa vezető kromoszómakutatási in-tézményébe jutottam el, Edinburghba. Az alapító professzor meghalt, helyére a viszonylag fiatal Patricia Jacobs került. Hát a vele való első találkozásom is emlékezetes maradt. Londoni ösztöndí-

jam után költöztem át a híres skóciai városba, ahol a várban a Magyarországon született, Skóciai Szent Erzsébet néven ismert nagy hatású skót királynénak is van kápolnája. De engem akkor jobban érdekelt Patricia Jacobs, és a tudománya. Az első hétfőn, reggel bejelentkeztem az intézet titkárságán, hogy megérkeztem. Felszóltak telefonon a professzor asszonynak, aki azt üzenté, menjek fel, vár. Mentem, kopogtam a megadott ajtón, és ott találtam Patricia Jacobsot az első pillanatban igencsak furcsának tűnő helyzetben. Mindkét lába fenn volt az asztalon, és az ölében valamit matatott. Később jöttem rá, hogy éppen ollóval vágta ki a mikroszkópos fényképekből a kromoszómákat. Leültetett magával szemben. Ez rendben is lett volna, de miniszoknya volt rajta, alatta piros bugyi, ami virított. Akár az én fejem. Elég körülményes volt így beszélgetni vele, azt sem tudtam, hova nézzek. Ő viszont láthatóan élvezte a zavaromat.

A professzor asszonyt akkoriban egy régi téma, a bűnözés esetleges genetikai determinizmusa izgatta. A beszámíthatatlanságuk miatt kényszergyógykezelésre utalt férfi bűnözőket kezdte vizsgálni. Azt találta, hogy náluk gyakoribb az úgynevezett dupla Y nemi kromoszóma. A férfiak nemi kromoszómapárja XY, nekik azonban eggyel több nemi kromoszómájuk volt, vagyis XYY. Elnevezte őket szuperférfiaknak, hiszen a férfiasságért felelős Y nemi kromoszómából nekik kettő

volt. A szuperférfiaknak három jellemző tünetét figyelte meg. Az egyik, hogy magasabbak az átlagosnál. A másik, hogy agresszívabbak, ami a bebörtönzésükhöz is vezetett. Idáig rendben is lett volna, hiszen a férfiak magasabbak és agresszívabbak a nőknél, és a két Y miatt logikus volt e szélsőségük. De a harmadik!? Jacobs úgy találta, hogy enyhén értelmi fogyatékosok is. Na, ez már a női kutató neme nevében történő visszavágása volt a férfisovinizmusért, vagyis hogy a szuperférfiak kissé fogyatékosok is értelmileg.

Akkoriban Jacobs kutatása óriási feltűnést keltett, mivel a nyugati országokban a gyilkosok igazságügyi orvosi vizsgálatába – a korábbi pszichiátriai megfigyelés mellett – bevezették a kromoszómavizsgálatokat. Több gyilkos ennek következtében úszta meg a legsúlyosabb ítéletet, és került a sokkal jobb körülményeket jelentő

egészségügyi intézményekbe. Emlékszem, egy újságban megjelent viccre – és ez jellemző volt az angolokra –, hogy az akkori francia elnököt, De Gaulle-t sürgősen meg kell vizsgálni, mivel bizonyára dupla-Y-ja van, hiszen magas, agresszív, és értelmi fogyatékos.

Későbbi vizsgálatok szerint az XYY-kromoszómaaberráció viszonylag gyakori, ezer fiú közül egy-ben kell számolni az előfordulásával. De többségükből sohasem lesz bűnöző. És az úgynevezett Káin-jelnek kikiáltott dupla-Y-aberrációt csak a bűnözők kis hányadában találták meg. A súlyos bűnt elkövetők ítéletének mérlegelésekor tehát ez a lehetséges biológiai ok is figyelembe veendő, de már nem szokott lényeges befolyást gyakorolni a bírók döntésére.

De mondom, ezek csak későbbi kutatások eredményeként derültek ki, én viszont komolyan vettem az ösztöndíjasok kötelességét, hogy a tanultakat tegyék itthon közkinccsé. Az angol–skót ösztöndí-

jam tapasztalatairól hosszú beszámolót írtam, amit az Egészségügyi Minisztérium illetékes főosztá-

lyvezetője olyan jónak talált, hogy az Orvosi Hetilapban közölte. Más kérdés, hogy kollégáim a stréberségemért, vagyis hogy én komolyan veszem az ilyen minisztériumi előírásokat, eléggé elmarasztaltak.

Az itthoni igazságügyi orvos szakértőknek is tudomásukra jutottak Jacobs kutatási eredményei, és megkerestek, hogyan lehetne ezt a magyar bűnözőknél is alkalmazni. Igent mondtam a kért együttműködésre, pláne hogy még némi kutatási pénzt is kaptunk rá.

Egy többszörös emberöléssel gyanúsított férfiban találtunk dupla-Y-kromoszómát. Az illető kiváló bokszoló volt, de az agresszivitása nem ismert határt. Egyszer kiütötte az ellenfelét, de ez nem volt elég, utána még meg is rugdosta. Eltiltották. Amikor folytathatta az ökölvívást, megint kiütötte az ellenfelét, majd az eléje álló bírót is leütötte. Örökre eltiltották. Több kisebb bűntett miatt börtönbe került, ez idő alatt az élettársa a gyermekével elhagyta. A kiszabadulása után hamarosan halva találták nemcsak az élettársát és a gyermeket, hanem a nekik szállást adó házaspárt is. Baltával ölték meg őket. Ezt a baltát a kútban megtalálták, és a gyanú egyértelműen a volt ökölvívóra terelődött. Ő mindent tagadott. Akkor ez az ügy nagy sajtónyilvánosságot is kapott, később mi is közöltük a vizsgálat eredményeit az Orvosi Hetilapban. Kötél általi halára ítélték. Aki ott volt a kivégzésénél, azt mondta nekem, a kötéllel a nyakában is azt kiabálta: „Ne hülyésked-jenek, nem én öltem meg őket!”

Sokáig azt hittem, hogy a kromoszómakutatások lesznek életemben a legfontosabbak. Ehhez az is hozzájárult, hogy az OKI vírusosztályán dolgozott Ruzicska Péter biológus, aki az Egyesült Államokban volt ösztöndíjas, és járt annak a kutatónak, Joe Hin Tjiónak a laboratóriumában is, aki 1953-ban bebizonyította, hogy az embernek 46 kromoszómája van. Addig azt hitték megfelelő

vizsgálómódszerek hiányában, hogy 48.

Péter két évvel volt idősebb nálam, és erősen visszahúzódó személyisége ellenére el tudta viselni az én túlságosan exhibicionista természetemet. Ő a legmagasabb szinten értett a szövetek kromoszóma vizsgálatához, de jobbára csak rutinmunkát végzett, vágyott a kutatásra.

Én akkor a másik munkahelyemen, a János Kórházban hétről hétre több elvetélt magzattal találkoztam. Általában fogalmunk sem volt a magzatvesztés okáról. Péterrel az elvetélt magzatok kromoszóma vizsgálatára vetettük magunkat. Én vittem a magzatokat a János Kórházból az OKI-ba, ott a laboratóriumunkban felboncoltam őket, a kivett májat átvitték Péternek, aki elvégezte a kromoszóma vizsgálatot, és közösen értékeltük a találatokat.

Óriási meglepetésünkre az elvetélt magzatok felében súlyos kromoszómaaberrációk voltak, megmagyarázva elhalásuk okát. Ennek a felismerésnek a tudományos értékén kívül praktikus orvosi haszna is volt. Addig az elvetélt asszonyok szomorúságát, akik már beleélték magukat az anyaságba, csak jó szavakkal tudtuk csillapítani. Ettől kezdve azonban elmondhattuk nekik: gondolják meg, hogy mi volt a vetélés oka, és sokszor meg is mutattam a házaspárnak a magzat durva kromoszóma hibáját. Megértették, hogy nem lett volna ép ember a gyermekük, hanem sokszorosan fogyatékos szerencsétlen. Így ők is könnyebben elfogadták a biológia kegyetlen törvényét, nevezetesen a „hulljon a férgese” elv érvényesülését, aminek következtében általában csak az egészséges magzatok születhetnek meg, a súlyosan sérültek pedig nem.

Akkoriban ezek a típusú kutatások még egész Európában gyerekcipőben jártak, igazi úttörőnek számítottunk, és roppant fontos eredményeink világszerte nagy feltűnést keltettek. Ha tudom, hogy az elvetélt magzatban milyen kromoszóma-rendellenesség van, az eldönti a következő terhesség kockázatát is. Hála isten az esetek 90 százalékában azt tapasztaltuk, csak egyszeri osztódási hibáról volt szó, ami nem ismétlődik. Az egyszeri baleset tényének ismerete jobban megnyugtatta a szülőket, és kevesebb szorongással vállalkoztak a következő terhességre.

Csak 10 százalékban találkoztunk olyan esetekkel, amikor kiderült, hogy az anyának és/vagy az apának van – mi úgy mondjuk – kiegyensúlyozott kromoszómaaberrációja. Gyakorlatilag minden 500. ember hordoz ilyen kromoszóma-rendellenességet, amiről ők nem is tudnak. Leggyakrabban a letört kromoszómarész áthelyeződik egy másik kromoszómára, ezt transzloká-

ciónak nevezzük. Ilyenkor nincs DNS-vesztés, ezért ők egészségesek, viszont ez a letört kromoszómarész az ivarsejtképzés során az ondó-és petesejtben különböző galibákat okozhat.

Éppen ezért a következő várandósságban is számolni kell bizonyos kockázattal, de a magzat kromoszóma vizsgálatára segítségünkre van ennek a felismerésében. Éppen emiatt, ha a vetélés ismétlődik, meg kell nézni az édesanyát és az édesapát,

hogy nem hordoznak-e kiegyensúlyozott kromoszóma-rendellenességet. Csak a pontos okok ismeretében, csak korrekt, precíz vizsgálati eredmények birtokában vagyunk képesek a későbbi következmények ellen védekezni.

A sok tudományos szöveg után elmesélem a következő emlékezetes wartburgos kalandomat. A szokásos utamat jártam a Wartburgommal a János Kórház és az OKI között, amikor észrevettem, hogy egy rendőrautó követ. Ránéztem a kilométerórára, nyolcvannal mentem. Már nem akartam vis-szafogni magamat. Minek, gondoltam, már úgylis lebuktam. Nyomtam tovább a gázt. Na, meg is lett a döntésem következménye. A rendőrautó gyorsított, szirénázni kezdett, megelőzött, leállított. A fiatal rendőr odajött hozzám, és megkérdezte, tudom-e, hogy mennyivel lehet a városban haladni.

Tudtam, hatvannal, akkor még. És ön mennyivel ment, jött a következő kérdés. Mondtam, nyolcvannal, de nézze meg – és megmutattam az ülésen üvegburákban lévő, már rég halott magzatokat –, sietnem kell velük az OKI-ba! Szegény rendőr majdnem elájult, nyilván fogalma sem volt arról, miket lát, de a magzatok látványa miatt segíteni akart, és szirénázva, a többi autó között utat törve vezetett fel egészen az OKI kapujáig. Azóta is kissé szégyellem magamat a történetek miatt, viszont hálával és szeretettel emlékezem vissza a rendőrrre.

Ruzicska Péterrel kutatásaink és eredményeink hatására olyan hangulatban voltunk, mint ami-lyenben Ady lehetett egy-egy nagy vers megírása után. Emlékszem, Péterrel a Duna-parton sétáltunk, és azt gondoltuk, közel az idő és megváltjuk a világot, de legalábbis megoldjuk az emberi gén-térképezést. A nagyszámú elvetélt magzatban a terveink szerint azonosítani tudtuk volna a különböző kromoszómaaberrációkkal járó magzati rendellenességeket. Vagyis meg tudjuk majd mondani, hogy az egyes kromoszómákban milyen gének lehetnek, amik a talált rendellenességekért felelősek. Az volt tehát az álmunk, hogy a világon először megfejtjük az emberi kromoszómákban rejlő gének működését.

De a folytatás tragikus lett, Péter meghalt 42 évesen, és akkor számomra csődöt mondott ez a kutatási irány. Én nem voltam olyan profi a laboratóriumi munkában, mint Péter. Nélküle nem tudtam folytatni ezt a kutatást. Érzelmi okok miatt sem.

A kromoszómavizsgálat pedig hamarosan bevonult az orvosi genetika rutin laboratóriumi módszerei közé, de én erről a kutatási területről kiszorultam.

Bár ez nem is teljesen igaz, mert egy vietnami munkatársammal, a nálam kandidátusi, majd akadémiai doktori fokozatot szerző Trinh van Baóval elsőként igazoltuk, hogy a szerves foszforsav-pesticidok (rovarirtók, növényvédő szerek) nagyobb dózisban kromoszó-

maaberrációkat okoznak az emberben, és ez a publikációnk jelentős nemzetközi figyelmet kapott.

Sőt, ez elindított egy kutatási irányt, ami a munkahelyi és környezeti kemikáliák genetikai ártalmasságát vizsgálta. Gundy Sarolta vezetésével a mi osztályunkon is

létrehoztunk egy ilyen laboratóriumot, amely azután nemzetközi színvonalú kutatásokat végzett.

És tartozom még egy vallomással. Nagy elánnal fogtam hozzá a kromoszómák értékeléséhez, amikor is a 46 kromoszómát alak és nagyság szerint párokba kell állítani és értékelni. Ilyenkor a mikroszkópos fényképekből kivágott minden egyes kromoszómát az előírt helyre kell elhelyezni.

Egy idő után észrevettem, hogy korábbi asszisztensem, Stark Klári, majd az ő utódja, Horváth Mari ezt sokkal jobban és gyorsabban csinálja, mint én. Hát nem volt mit tenni, mint nagyvon-alúan visszavonulni, és rájuk hagyni ezt a munkát. Kerestem más területet, ahol jobb lehetek.

Szerencsére az élet kínált ilyet is.

Életemben kétszer foglalkoztatott az öngyilkosság gondolata. Most, hogy már nincs sok hátra, el-borzadva gondolok akkori szándékaimra. Élni szeretnék. Ameddig csak lehet. Ameddig csak érdemes.

Elsőéves egyetemista koromban kaptam a fertőző májgyulladást. Kikezeltek. De, mint már említettem, utána nem bírtam végigjátszani egy focimeccset. Hiába akartam mindennél jobban válogatott focista lenni, be kellett látnom, nem lehetek soha. Szinte megemészthetetlen volt, hogy le kellett mondanom az életcélomról. A nagy álmomról. Először akkor merült fel bennem: így nem érdemes élni.

Másodszor valamikor a '90-es évek közepe után, amikor itthon ország-világ előtt elkezdődött a meghurcoltatásom. Koholt vádak alapján perbe fogtak. A bírósági procedúra hét és fél évig tartott.

Engem felboncoltak élve. Nyilvánosan. Ahogy Semmelweis korában a nyilvános boncolásokra járt borzongani a nép, úgy hét éven keresztül a Czeizel-ügy bírósági és bulvársajtós boncolgatásán borzong-hattak. Ott feküdtem kiterítve, felnyitva, mindenki belém nézhetett. Nahát, a híres professzor gy-erekkereskedő!

Sosem voltam az.

Életem csúcspontja 1989 és 1992 között volt. Ötvennégy–ötvenhét éves voltam. Akkor éppen úgy tűnt, lehetek próféta a saját hazámban is, nem csak Nyugat-Európában vagy az Egyesült Államokban. Amerikában 2000-ben nekem ítelték a Kennedy-díjat. A híres család által alapított elismerést 1990 óta már csak ötévenként adják át, ami tovább emeli amúgy is jelentős nemzetközi rangját.

Korábban Teréz anya is megkapta, és rajta kívül olyan eredményekért vehették át nagynevű kutatók, mint például a Down-kór kromoszómaelváltozásának leírása, az emberi kromoszómaszám meghatározása vagy az Rh-vércsoport-összeférhetlenség tisztázása.

Ebből is látszik, hogy a Kennedy-díjat olyan tudósok vehetik át, akik a világon a legtöbbet tették a gyermekek egészségéért, illetve a testi és értelmi fogyatékoságuk megelőzéséért. Én azért kaphattam meg, mert a világon elsőként igazoltam, hogy a kis folsavdagot tartalmazó magzatvédő vitaminnal a leggyakoribb és legsúlyosabb

idegrendszeri fejlődési rendellenességek, a nyitott gerinc és az agykoponyahiány első előfordulása 90 százalékban megelőzhető.

A világ elismert. A Kennedy-díj után sokakban felmerült egy még ennél is komolyabb elismerés odaítélésének a lehetősége, ám itthonról ebbe is belerondítottak. Erről később számolok be, mivel életművem csúcseit és völgyeit is szeretném bemutatni.

Itt most azonban Szent-Györgyi Albert professzor életének legfontosabb eseményeit vázolom.

Semmelweisen kívül ő volt a másik ideálom.

Amikor elmentem nyugdíjba, 1998-ban, volt egy régi vágyam. Megismerni az élet naposabb oldalát. Büszke vagyok arra, hogy 2013-ig közvetlenül nagyjából 34 000 egészséges gyermeknek a világra jöttét tudtam elősegíteni. Később őket sokszor úgy mutatták be nekem a szüleik mint „Czeizel-gyerekek”-et. Ám rajtuk kívül minden erőfeszítés ellenére voltak fogyatékkal és rendellenességgel világra jött apróságok is. Emlékszem például olyan családra, ahol egészséges szülőknek három gyermeke halt meg. Az ilyen tragédiák nagyon megnyomják az ember lelkét.

Szóval sikeres emberekkel, az élet naposabb oldalával akartam foglalkozni nyugdíjba menetelem után.

Szerettem volna a géniuszságot jobban megismerni, mert mégiscsak az élet legnagyobb adománya, ha valakiből géniusz lesz. Kiderült, e tekintetben naiv voltam. Igaza volt André Malraux-nak, hogy a kivételes talentum a legnagyobb átok. Sokan beleroppantak ebbe a küldetésük teljesítésekor. Az ő

sorsukat akartam megérteni elsősorban családfájuk, úgynevezett pedigréjük alapján, hiszen ebben nagy gyakorlatom volt a genetikai tanácsadás révén.

A családfa megrajzolása nem minden esetben egyszerű. Az első lépés az, hogy utánajárjunk, foglalkozott-e valaki már ezzel. Szent-Györgyi esetében nagyon könnyű volt a helyzetem, mert unokatestvére, Andrew Szent-Györgyi már nagy részben föltérképezte a családot. A második lépés a levéltári kutatás, ebben Bárdossy Péter genealógus segített. Végül, ha él az illető vagy vannak élő

leszármazottak, akkor őket természetesen meg kell keresni. Szent-Györgyivel találkoztam, és az első családfarajzot még ki is küldtem neki.

Szent-Györgyi Albert volt az első, aki magyar állampolgárként kapta meg 1937-ben a Nobel-díjat. A sorsfaktor az ő életében is meghatározó volt. Kezdve azzal, hogy édesanyja, Lenhossék Jozefina, aki egy orvosdinasztia kivételesen szép hangú leszármazottja volt, operaénekesnő akart lenni. Annyira tehetséges volt, hogy elvitték Gustav Mahlerhez meghallgatásra, aki akkor az operaház igazgatója volt. Mahler szerint is gyönyörű volt a hangja, de nem tudott hangosan énekelni. Ez azért jelentett problémát, mert a hangerősítést akkor még nem tudták megoldani. Lenhossék Jozefina meghallgatásán is beültetett Mahler valakit az Opera utolsó sorába, és az a valaki nem hallotta Jozefina hangját. Ezért megmondták neki, hogy

nem lehet operaénekesnő. Jozefina, talán bánatában is, szülei elvárásának megfelelően, hozzáment Szent-Györgyi Miklóshoz, aki egy igazi magyar dzsentrí úr volt. Furcsa házasságban éltek. A feleség Pesten, a Kálvin téren lakott a Lenhossék nagybácsi felü-

gyelete alatt. A férj pedig a nógrádi Bugát-pusztán élvezte az életet. Lovagolt, kártyázott és nagyokat mulatott. De azért három gyermekük született, köztük Albert. Az első sorsfaktor: ha az édesanyja hangosabban tudott volna énekelni, akkor nincs Szent-Györgyi Albert.

A kis Albi nagyon rossz tanuló volt. Szeretett sportolni, jó kedélyű srác volt, de a tanulást rühellte.

Korábbi életrajzaiban az áll, hogy ötödik gimnáziumban megbukott kémiából. Megszereztem a bizonyítványát: nem volt ötödikben kémia. Természetrájk volt. És egyébként nem egy, hanem három tantárgyból bukott meg félévkor... A család anyai ágán ezt óriási szégyenként élték meg, a professzor nagybácsi csak tökfeknek hívta Albit. Később megemberelte magát, és hetedik gimnáziumban már egész jó tanuló volt. Orvos szeretett volna lenni, hiszen anyai ágon mindenki az volt, de ezt a nagybácsi nem engedte neki. Azt mondta, legyen kozmetikus. Úgy gondolom, ezzel a professzor nagybácsi csak froclizta Albertet, mert fiúkat akkoriban sem nagyon küldtek kozmetikus-nak. A nyolcadik osztály fél évében viszont már olyan jól teljesített az ifjú Szent-Györgyi, hogy a nagybácsi szerint már fogorvos lehetett volna, mondván, ahhoz nem kell sok ész. A jól sikerült érettségi után mégis bekerült az orvosegyetemre, ahol medikusként a nagybátyja anatómiai in-tézetében lett demonstrátor.

Utólag kiderült, Szent-Györgyi diszlexiás volt, azaz nem tudott jól olvasni. Ezért egész életében utálta a magolást, és ez inspirálta arra, hogy nem elolvasni akart dolgokat, hanem mindig is kitalálni. A nagybácsit és a diszlexiát tekinthetjük a második sorsfaktornak.

Szent-Györgyi hamarosan átkérte magát az Élettani Intézetbe, és akkor jött az első világháború. Mint orvostanhallgatót behívták katonának, felcser lett. Kezdetben nagyon lelkes felcser, de viszonylag hamar megcsömörlött a háborútól. A géniuszokra jellemzők a szélsőséges cselekedetek. A háború elől menekülni akaró Szent-Györgyi például karon lőtte magát, hogy hazamehessen. Ezért akkor a hadbírósnál halálos ítélet is járhatott volna, de ő vitézségi érdemérmet kapott, mivel elfogadták a jelentését, miszerint csatában lőtték meg.

Gyógyulása után azonban nem haza, hanem az olasz frontra került. Ott rájött, hogy a hadifo-golykórházban az osztrák főorvos az olasz hadifoglyokon embertelen kísérleteket végzett, ezért följelentette a főnökét. Mégis őt állították hadbírósnál elé, nagyon nagy bajban volt, de a háború elvesztésével, illetve végével ezt is megúsza. Befejezte az orvosegyetemet. Pozsonyba került Mansfeld Géza intézetébe. Trianon után Pozsonyt elfoglalták csehszlovák katonák, és akkor Szent-

Györgyi az éjszaka leple alatt a Mansfeld-intézet legértékesebb műszereit egy csónakon átmentette a Dunán Magyarországra, miközben lőttek rá. Mindezek együttesét nevezhetjük harmadik sorsfaktornak.

Nem maradt itthon. A Trianon utáni feszült légkör elől előbb Németországba, majd Hollandiába ment dolgozni. Hollandiában kezdte meg az életét meghatározó kutatást. Őt az izgatta, miért barnul meg az asztalon hagyott alma. Eszébe jutott, hogy az embernél is van olyan betegség, amikor a bőr szinte megfeketedik. Ez az Addison-kór, a mellékvesekéreg betegsége. Ezt kezdte kutatni. Igen ám, de a holland főnöke meghalt, és az új főnök nem tartotta sokra Szent-Györgyi kutatásait, ráadásul nagyon tetszett neki Szent-Györgyi szép felesége. Így végül is Szent-Györgyinek mennie kellett.

És ismét a sors! Ekkor elhatározta, hogy öngyilkos lesz. Hazaküldte feleségét Magyarországra a kislányával együtt, ő pedig még búcsúképpen elment Stockholmba, az élettani világkongresszusra.

Ott – legnagyobb meglepetésére – a Cambridge-ben dolgozó egyik professzor az előadásában többször is említette a nevét, alig érthető kiejtéssel ugyan, de dicsérve, mint aki nagyon fontos kutatási eredményeket ért el. Az előadás végén Szent-Györgyi bemutatkozott a professzornak, és azt követően már nem akart meghalni.

A professzor meghívta Cambridge-be, és ott tudta elsőként izolálni a mellékveséből azt a kémiai anyagot, amit keresett. Ezt az anyagot saját magáról Szent-Györgyinek akarta elneveztetni. Nem engedték. Másodjára az Ignose, azaz az „Isten tudja” nevet akarta anyagának adni, de ezt meg komolytalannak tartották. Végül az anyag neve hexuronsav lett.

Közben itthon, miután Trianonnal elkerült Magyarországtól a pozsonyi és a kolozsvári egyetem is, az akkori miniszter, Klebersberg Kunó létrehozott Szegeden egy új egyetemet, amit saját alkotásá-

nak tekintett. Tisztában volt azzal, hogy a magyar professzori kar nem a legjobb. Tájékozódott, hogy külföldön vannak-e kivételes képességű fiatal magyar tudósok. Elmondták neki, hogy Cambridge-ben van ilyen, noha kissé lökött. Klebersberg Kunó fölszállt a vonatra, két napot utazott, és elment Cambridge-be. A miniszter egy fiatal kutatóhoz! Ott két nap alatt rábeszélte Szent-Györgyi Albertet, hogy jöjjön haza.

Ez 1928-ban volt. Szent-Györgyi nehezen mondott igent, mivel Cambridge-ben ideális körülmények között dolgozhatott. Végül abban egyeztek meg, hogy Szent-Györgyi befejezi a kutató-

sait Cambridge-ben, majd kibulizza, hogy egy Rockefeller kutatási ösztöndíjjal a kutatásait Szegeden folytathassa.

Amikor hazatért, óriási feltűnést keltett. Nem elég, hogy okos volt, művelt és jóképű, még ráadásként csupa olyan dolgot is művelt, ami tovább irritálta a

környezetét. Imádta a teniszt, a jó autókat, még versenyzett is, sőt gyakorta repült vitorlázó gépeken. Úgy tűnhetett, mindenhez ért.

Oktatási módszere is teljesen eltért a Magyarországon megszokott poroszos módszerektől. A diákok rajongtak érte, de kollégái, főleg az idős professzorok nem nézték jó szemmel. Még az egyetemisták színházi előadását is támogatta, a Rómeó és Júliát adták elő. Rómeót zsidó fiú játszotta, Júliát keresztény lány. A próbák alatt a fiatalok valóban egymásba szerettek, de a szülők – akárcsak a darabban – ellenezték a kapcsolatukat. Zsidó fiúhoz nem adták a keresztény lányukat, ezért mindketten öngyilkosok lettek.

Szent-Györgyi természetesen a tudománnyal is haladt.

Szegeden megjelent nála Joe Svirebely. Az ő szülei magyarok voltak, de emigráltak. Svirebelynek az volt az elképzelése, hogy a hexuronsav egyenlő lehet a C-vitaminnal, amire Szent-Györgyi is gyanakodott. Ennek bizonyítására Svirebely igyekezett rábírní Szent-Györgyit egy állatkísérletre.

Csak hogy ő nem kedvelte az állatkísérleteket, ő a biokémiai kémcsöves kísérleteket szerette.

A C-vitamint már nagyon régóta ismerték, csak hogy mindig természetes formában vonták ki a narancsból, citromból és más gyümölcsökből. A vitaminokra jellemző, hogy az életünkhöz nélkülözhetetlenek, de nem tudja előállítani a szervezetünk. A C-vitamint sem, noha C-vitamint a legtöbb állat tud termelni. Két faj van, amelyik nem: az ember és a tengerimalac. Egy teória szerint, mivel Ádám és Éva elkövette az eredendő bűnt, Isten azzal is büntette az emberiséget, hogy elvette tőlük a C-vitamin-termelés képességét. A tengerimalacokról nem szól a fáma, de bizonyára ők is elkövettek valami turpisságot...

Svirebely azt ajánlotta Szent-Györgyinek, hogy tengerimalacokon végezzenek egy kísérletet, és végül ebbe a professzor is belement. A kutatási terv szerint a tengerimalacok egy része olyan diétát kapott, amiben egészen biztosan nem volt C-vitamin, a másik rész viszont a rendes tápot kapta.

Azokban a tengerimalacokban, amelyek a C-vitamin-hiányos ennivalót kapták, jelentkezett a sko-rbut, tehát a C-vitamin-hiány okozta betegség. Amikor ez az állapot bekövetkezett, adtak nekik hexuronsavat, és meggyógyultak! Tehát ezzel bizonyították be, hogy a Szent-Györgyi által még Cambridge-ben előállított hexuronsav egyenlő a C-vitaminnal. Ettől kezdve tudományosan aszkorbinsavnak nevezték.

Ez hatalmas tett volt! Innentől kezdve szintetikusán elő lehetett állítani a C-vitamint, és így már nagyságrendekkel olcsóbban juthatott hozzá bárki. A sikeres kísérlet után Joe megkérdezte Szent-Györgyitől: „Professzor úr, tájékozthatom erről amerikai főnökömet?” Szent-Györgyi válasza jól ismert: „Én vacaknak tartanám azt a munkatársamat [a vacak volt a kedvenc szava], ha engem nem tájékoztatna!” Úgyhogy Joe tájékoztatta King professzort, aki a következő héten

leközölte ezeket a kutatási eredményeket a Science-ben. A saját nevén! Vagyis bejelentette, hogy meghatározta a C-vitamin kémiai szerkezetét. Szent-Györgyi teljesen kiborult, és gyorsan ő is közölte az eredményeiket a Nature-ben. De ez a pofátlan plágium az egész további életére rányomta a bélyegét. Amikor kiment Amerikába, rájött, hogy sokak szerint ő lopta el Kingtől a C-vitamin kémiai felfedezését, és nem fordítva. Elképzeltük a lelkiállapotát.

Később Szent-Györgyi rájött, hogy a zöldpaprikában igen nagy mennyiségű C-vitamin van. Kilonyi mennyiségekben állította elő a paprikából a C-vitamint, és elküldte a világ nagy tudósainak, akik ezzel különböző kutatásokat végeztek. Így következett el 1937, amikor áprilisban értesítették: neki ítelték a Nobel-díjat!

Szeretem a patetikus történeteket – ez is olyan. Szent-Györgyi a hír vétele után átment a szegedi fo-gadalmi templomba, mert ott van Klebersberg Kunó márvány síremléke. Letérdelt, és megköszönte a volt miniszternek a Nobel-díjat. Különbö-ateista volt.

Az már csak a magyar professzorokat jellemzi, hogy a budapesti egyetemről levelet írtak a stock-holmi Nobel-díj-bizottságnak, szinte kérdőre vonva őket, hogyan adhattak Nobel-díjat Szent-Györgyinek. Nem olvastam ezt a levelet, de hiteles források szerint az is benne van, hogy ők, a lev-

él írói, sokkal inkább megérdemelték volna.

Bennem azóta is motoszkál a kérdés: elképzeltető-e ma egy kultuszminiszter, aki két napot utazik, hogy külföldi munkahelyén rábeszéljen fiatal kutatókat a hazatérésre?

A Trianon utáni Magyarországon – a Nobel-díj után – Szent-Györgyi testesítette meg a magyar szu-peregőt. Ez a szerep meg is felelt az ő exhibicionista személyiségének. Az ország legjobb színésznői – Bulla Elmától Ladomerszky Margitig – jártak le hozzá Szegedre, hogy megnézzék a kísérleteit...

Szóval nagyon élt. Így érhető meg a híres kémtörténete is.

A második világháború vesztesre állt, a felelős gondolkodású politikusok szerették volna, ha Magyarország kiugrik a háborúból. Ellenzéki vezetők úgy gondolták, hogy Szent-Györgyit, jó angol kapcsolatai miatt, érdemes lenne kiküldeni Törökországba, a béketárgyalások feltételeinek kipuha-tolására. Szent-Györgyi találkozott is a megadott angol diplomatákkal, és tárgyalt velük. Később derült ki, hogy ők a Gestapo emberei voltak. Úgyhogy, amikor hazajött, Hitler követelte Szent-Györgyi kiadatását. Mint Nobel-díjast – mert aki Nobel-díjas, az a svéd állampolgárságot is megkapja – a budapesti svéd nagykövetségen bújtatták. Ezt elvileg nem lett volna szabad tudniuk a németeknek, csak hát Szent-Györgyi a követségen is tudományos cikket írt, és elküldte az egyik szaklapnak publikálás céljából. A levélen pedig szerepelt a feladó címe!

A Gestapo így megtudta a tartózkodási helyét, és elhatározták a svéd követség lerohanását.

Érdekes módon, valamelyik gestapós tiszt egy nappal korábban erről titokban értesítette a követséget. A svéd nagykövet így a kocsija csomagtartójában ki tudta menteni Szent-Györgyit. Ettől kezdve a Ferenchegyí út 21. szám alatti házban bújtatták. Nekem ez azért érdekes, mert korábban mi laktunk abban a házban.

Szent-Györgyi angolbarát volt, de tisztában volt a jaltai egyezmény következményeivel. Elvállalta ezért a Magyar–Szovjet Társaság alelnöki tisztségét, az elnök pedig Zilahy Lajos lett. Rákosi többször megpróbálta rábeszélni a párttagságra, de ő ellenállt. Kezdte érezni, hogy szorul körülötte a hurok, ráadá-

sul a lánya a külföldi sítábor után nem jött haza. Így Szent-Györgyi is döntött: az egyik külföldi útját követően nem tért haza, hanem az Egyesült Államokba ment. Amerikában nem alakult jól az élete.

Egyrészt King miatt. Az Egyesült Államokban többen a mai napig is Kinget tartják a C-vitamin kémiai felfedezőjének. Szent-Györgyinek a Magyar–Szovjet Társaság alelnöki tiszte miatt is sokat kellett magyarázkodnia a kommunizmustól rettegő Amerikában. Szakmai körökben tisztelték, de állami támogatást nem kapott a munkájához. Magánélete sem a legjobb fordulatokat hozta. A lánya emlőrákban meghalt. Szent-Györgyi közben elvált, mert amikor egyszer – még Szegeden – hazament, a feleségét a szobalánnyal találta az ágyban.

Akkor derült ki, hogy a felesége lesbikus. Később az asszony is Amerikába emigrált, és lesbikusként élte le az életét. Szent-Györgyi második felesége, Borbíró Márta, aki korábban az egyik professzortársa felesége volt, ideális asszonynak, társnak bizonyult, de ő is meghalt emlőrákban.

Harmadik házassága rosszul sikerült. A negyedik házasságakor már nyolcvanhárom éves volt, a felesége húsz. Akkoriban leveleztem vele, és rákérdeztem a házaseletének sikerességére. Azt írta, működik minden. Őrzöm a levelét és a nekem dedikált fényképét.

7. FEJEZET

Amelyben szembesülünk a mélyponttal, továbbá választ kapunk arra a kérdésre, kialakulhat-

őszinte szerelem egy huszonhárom éves nő és egy hatvanhat éves férfi között.

Essünk túl legmocskosabb ügyemen, ami 1995-ben kezdődött.

Előtte, 1989 és 1992 között életem csúcspontján voltam éppen. Csehák Judit 1990 májusáig volt egészségügyi miniszter. Az ő minisztersége alatt éreztem azt, mennyivel jobbak a nők politikusként.

Ő nem képzelte, hogy mindenhez ért, nem gondolta, hogy mindenben neki van igaza, nem érezte úgy, hogy a legnagyobb tudás birtokosa ő, hanem nagyon bölcsen kiválasztotta az általa jónak tartott szakembereket, és azokat segítette, támogatta, meg persze elvárta a tanácsait. Korábbról sok férfi minisztert is ismertem, sőt kettővel jó barátságban is voltam. Mégis, amikor miniszterek lettek, hamarosan megromlott a kapcsolatunk. Egyszer-kétszer megmondták, mit kellene csinálnom, és akkor én nemet mondtam. Ezt rossz néven vették, mert a férfi miniszterek hamar elhitték magukról, hogy kizárólag ők tudják a jó megoldásokat, és a „javaslataikat” végre kell hajtani.

Szóval a rendszerváltás előtt és utána is nagyon jól haladtak a dolgom. Akkoriban szüntették meg a házasság előtti kötelező tanácsadás rendszerét, és helyette bevezették az általam kidolgozott Optimális Családtervezési Modellt, amely később országszerte egyfajta szolgáltatásként segítette volna a gyermekre vágyókat. Emellett sikeresen szolgált volna azt a célt is, hogy minél több gyermek szülessen, minél kevesebb rendellenességgel.

A magzatvédő vitaminnal végzett kutatásaink is kiválóan haladtak, és '92-ben jelent meg Amerikában az a nagy visszhangot kiváltó publikációm, amellyel először igazoltuk, hogy a magzatvédő vitaminokkal kivédhető a fejlődési rendellenességek jó része.

Visszatérve Csehák Judithoz: volt egy beszélgetésünk, 1990-ben, amelyen a magyar egészségügy egyik nagy szégyene, a terhességmegszakítások irdatlan száma volt a téma. A térségbeli országok között nálunk volt a leggyakoribb. Egyetértettünk abban, hogy ez az embertelen beavatkozás morálisan nehezen vállalható, mert végül is egy magzat elveszejtéséről van szó. Egyetértés volt abban is, hogy a művi abortuszok nagy száma jelzi egészségügyünk alacsony színvonalát is, mert a rendszer nem tud mit ajánlani a „kaparás” alternatívájaként. Arra a következtetésre jutottunk, hogyha bekövetkezik egy nem kívánt terhesség, és a nő semmiképpen nem tudja vállalni, akkor rá kellene beszélni, hogy szülje meg, és adja örökbe. Mindig is sok olyan pár volt, amelynek valamilyen oknál fogva nem

lehetett gyermeke. A művi abortuszok száma pedig sokszorosa a gyermeket örökbe fogadni akaróknak. Tehát minden egyes elveszejtett magzatnak jutna szerető

család, ha megszülnék őket. Kevés az örökbe adó, sok az abortusz. Az ezen a felismerésen alapuló rendszer akkor már több nyugati országban működött sikeres alternatívaként. Abban maradtunk, nálunk is hasznos lehetne egy hasonló.

Én forrófejű voltam és vagyok, akkor is gondolkodás nélkül felajánlottam a segítségemet, mivel jó ügynek tartottam. Ráadásul jó helyzetben is voltam, mert akkor már működtek az Optimális Családtervezési Szolgáltatás helyi központjai, amelyekben védőnők dolgoztak. A védőnők tovább-bképzését kiemelten fontosnak tartottam. Félévente összehívtuk és tájékoztattuk őket az orvostudomány legújabb, rájuk is vonatkozó eredményeiről. Azt is elmondtam nekik, hogy végül is ők azok, akik találkoznak azokkal a nőekkel, akik várandósak lesznek, de nem tudják, nem akarják vállalni. Kértem, vessék fel nekik az örökbeadás lehetőségét, és az ezt el nem utasítókat irányítsák a mi WHO-központunkba.

Igen. Akkoriban az ENSZ Egészségügyi Világszervezetének, a WHO-nak is dolgoztam, mivel az osztályunkat kinevezték a WHO Együttműködési Központjának. Anyaintézetünk a IX. kerületben lévő Országos Közegészségügyi Intézet volt, ahol a vezetésem alatt lévő humángenetikai és teratológiai osztály az egyik részlegként működött. De mi az Egészségügyi Világszervezet Együttműködési Központjaként is tevékenykedtünk, aminek a Családtervezési és Genetikai Tanácsadója Zuglóban, a Bolgárkerék utcában volt. Ennek a tanácsadónak pedig az igazgatója voltam. Élveztem, mert jó volt kibújni a hazai közegészségügy bürokratikus rendszeréből. A minisztériumban kijelöltek egy osztályvezetőt, akihez közvetlenül tartoztunk, de nekem lényegében Genfben, a WHO-hoz kellett küldenem az éves jelentéseimet.

Évi százezer körül volt az abortuszok száma itthon, amikor a Csehák Judittal megbeszélte örökbeadási program beindult. A program menete a következő volt: a védőnő beküldte a nőket, akik nem tudták vagy nem akarták vállalni a terhességüket, de nem zárkóztak el a magzat esetleges örökbeadásától. Akkor én vagy a genetikai tanácsadást végző valamelyik munkatársam, találkoztunk velük. Elmondtuk, miről van szó, és ha sikerült őket meggyőzni arról, hogy jobb örökbe adni a magzatukat, mint elpusztítani, akkor az e feladatra kijelölt védőnőhöz küldtük. Ő pedig összehozta őket az örökbefogadásra váró párokkal. Ha egymásra találtak, akkor a többit már a hivatalos hatósá-

gok végezték.

Messze nem volt olyan sikeres a program, mint ahogy reméltem. Nagyon kevesen voltak hajlandók kihordani a terhességüket, majd örökbe adni a babát. Férfiaggal nem is könnyű

megérteni, hogy 100 ilyen asszony közül 99 inkább megöleti a saját magzatát, mint hogy másnak odaadja. Ha az ember persze továbbgondolja, akkor több

magyarázatot is talál. Nehéz például titokban tartani egy kihordott terhességet, és utána magyarázkodni a kíváncsi környezetnek, hogy hova lett a gyerek. És ha a nő igazat mond, akkor valószínűleg erkölcsileg inkább elítélnék az ismerősei. Természetesen az abortuszt is titkolja mindenki, de azt tudja is, mert az nem látszik, hiszen korai terhességről van szó.

Nemrég járt nálam egy asszony, akit fölkért a húga, hogy adja oda a petéit, mert különben neki nem lehet gyermeke. De ő végiggondolta, és úgy döntött, a húga az ő petéjéből származó magzatot ne hordja ki. Tehát még a testvérkapcsolatban is benne van az az ősi ösztön, hogy az én génjeimet, kromoszómáimat ne birtokolja más.

Ilyen esetek kapcsán én mindenkit megértek. Itt is egyrészt segíteni akartam a húgon, másrészt megértettem a nővér aggályait is. Ilyenkor csak tárgyilagosan tájékoztatni lehet, megismertetni minden érvet pró és kontra, a döntést pedig kizárólag a páciensek hozhatják meg.

Szóval visszatérve az örökbeadási programhoz, azt kell hogy mondjam, ez életem egyik szakmai kudarca is volt. De azt is hangsúlyozni szeretném, hogy 70 magzat életét azért mégiscsak meg tudtuk menteni. Ez sokkal, sokkal kevesebb volt, mint amit reméltem, de büszke vagyok, hogy a rendszer működésének négy éve alatt 70 magzat az abortusz helyett családokhoz került. A bírósági perem kapcsán erről meg szoktak feledkezni.

Az is az igazsághoz tartozik, hogy több roma terhes örökbe adta volna a magzatát, de itthon ritkán találtunk erre fogadókészséget. Viszont valamikor az 1990-es évek elején felkeresett egy amerikai hölgy, bizonyos G. M., azt állítva, hogy ő a tengerentúlon örökbeadással foglalkozik, hallott a mi programunkról, és szívesen segít, ha bármi problémánk lenne. Nem vettem komolyan az ajánlatát, de amikor megint volt egy roma várandós, aki kihordta volna a magzatát, csak hát nem találtak örökbefogadót, akkor beszéltem Ádám György jogászprofesszorral. Ő azt mondta, a magyar törvények lehetővé teszik magyar terhes magzatának külföldi számára történő örökbeadását a gyámhatóság bevonásával. Megemlítettem ezt az előbbi roma terhesnek, aki – ha utazási költségeit fedezik – vállalta a kiutazást.

G. M. küldött jegyet, és ez az asszony az itthoni papírok beszerzése után hét hónaposan kiment Amerikába. Négy hónap múlva jött haza, és azt mondta: „Doktor úr, itt valami nem tiszta. Engem bújtattak Amerikában. Soha nem vittek el a gyámhatósághoz, soha hivatalos papírt nem kaptam, csak használt ruhákat ajándékba.”

Akkor újra beszéltem Ádám professzorral, aki azt tanácsolta, ezt a csatornát azonnal állítsuk le.

Ezt követően tájékoztattam a munkatársaimat, hogy ez az út nem járható, és ha ilyen probléma van, akkor a külföldi örökbefogadók jöjjenek Magyarországra, és az itteni gyámhatóság felü-

gyeletével bonyolítsák le az örökbefogadást. Ha jól emlékszem, négy ilyen

örökbeadás történt is.

Ketten szinte évente elhozzák a gyermeküket Magyarországra, hogy ismerjék meg a szülőhazájukat.

Sőt, azért négy roma magzatot végül Magyarországon is örökbe fogadtak. Talán érdemes megemlíteni, hogy az örökbefogadók közül ketten zsidó származásúak voltak.

A program ment a maga útján, amikor 1995-ben becsapott a bomba.

Egyrészt, mint kiderült, G. M. itthon elkezdett újságokban hirdetni, hogy ki lehet menni Amerikába, és ott örökbe adni a nem kívánt gyermeket. G. M. fölvette a kapcsolatot azzal a munkatársammal, aki korábban vele a levelezést intézte, és megkérte, segítsen a közvetítésben. Annyit tett, hogy felvette a kapcsolatot az újsághirdetés alapján jelentkezőkkel. A többit már G. M. anyja intézte. Én ezt már mind csak a bírósági tárgyaláson tudtam meg. Másrészt, mint megint utólag kiderült, G. M. be-hálózta azt a védőnőt, aki az itthoni, hivatalos örökbeadási ügyeket intézte. A bírósági tárgyaláson elhangzottak szerint még három terhes került ki Amerikába, akik korábban itthon ugyanazt az utat járták be, mint a többiek. Tehát a védőnő elküldte hozzánk, mi tájékoztattuk őket, hogy itt Magyarországon erre milyen lehetőség van. Összehozták őket az örökbefogadókkal, és ezzel a mi dolgunk befejeződött. A bíróságon derült ki, hogy kettőjüket „valaki” felhívta, hogy ki is lehet menni Amerikába, és hogy azért még pénzt is adnak. A harmadikat pedig az illetékes védőnő erről kézzel írott levélben értesítette. És akkor ők úgy döntöttek, hogy kimennek Amerikába. A tárgyaláson ez az írásos bizonyíték is előkerült, meg az asszony szóban is megerősítette a történeteket. Mégis, a védőnőt csak tanúként hallgatta meg a bíró, ellene vádat nem emeltek. Világos volt, hogy csak engem akartak tönkre tenni.

G. M. Amerikában valahogy lebukott, és az ottani házkutatáskor megtalálták a mi levelezésünket, mert hát ezt mi mint hivatalos programot végeztük. De csak az első, említett eset kapcsán. Azt, hogy volt ilyen hivatalos program, Csehák Judit a bírósági tárgyaláson meg is erősítette. Amikor a titkáromat kihallgatták, akkor ő a parancsra tettem elvvel védekezett, és nagyon helyesen odaadta a külön dossziéban tárolt levelezést. Nyilvánvalóan a rendőrök ezt csak az esetek kis hányadának vélték, és házkutatást tartottak a genetikai tanácsadóban is. Kérték, hogy adjam oda nekik az összes örökbeadásos kartont. Erre nem voltam hajlandó az orvosi titoktartás miatt. Megfenyegettek, hogy akkor végignézik mind a 24 000 borítékot. Mondtam, ez az önök felelőssége, de vigyázzanak, mert a főnöküknek a papírjai is itt vannak. Ez igaz volt, mert az ő felesége is járt nálam egy rokonával genetikai tanácsadáson. Ettől aztán megijedtek, de elindult ellenem az a rágalomhad-járat, ami szerint én pénzért közvetítem ki a gyermekeket Amerikába, és gátolom a bizonyítékok beszerzését.

Az igazsághoz tartozik, hogy az első eset után, ami teljesen hivatalos és

törvényes volt, G. M. átu-talt ötezer dollárt a költségek fedezésére, amit a Családtervezési és Genetikai Tanácsadó alapítványi pénztárába betettünk.

Egy óriási hibát egészen biztosan elkövettem. Amikor megjelentek az újságokban a valótlán hírek, mindig reagáltam rájuk, remélve, hogy bebizonyíthatom az igazamat. De az igazság a rendőri vezetők egy részét nem érdekelte, írhattam vagy mondhattam bármit a kihallgatásokon, ők egyre feljebb és feljebb srófolták a vádak ellenem. És egészen elképesztő dolgokra vetemedtek.

Például a nyomozás akkori vezetője a Népszabadságba megírta, szerinte az egész dajkaterhes programot azért találtam ki, hogy ennek leple alatt magzatokat juttassak ki az Egyesült Államokba.

Agyrém!

Kétszer előfordult, hogy fontos külföldi szakemberek jöttek hozzánk kutatási témák megbeszélésre. Ahogy szokás, este meghívtam őket vacsorázni, például a Gundelbe. Távozá-

sunkkor azonnal láttam, hogy a várakozó rendőrautó követ minket, majd megállítottak.

Megszondáztattak. Az eredmény negatív volt, de ezt a megaláztatást nehéz volt elviselni a vendégeim előtt.

Bevonták az útlevelemet is. Minden külföldi utam előtt külön kellett kérvényeznem, hogy mehessek. Az útlevel-visszakérés kapcsán jó viszonyba kerültem az akkori országos rendőrfőkapitány-helyettessel. Ő megígérte, majd egyszer elmondja nekem, mik történtek a hát-térben, ki miatt és miért kellett engem meghurcolni. Azóta sem kerestem meg ezt a főrendőrt. Nem akarom, vagy lehet, nem merem tudni, hogy mi és miért történt. De ami történt, az így megemészthetetlen.

Az én lelkiismeretem tiszta. Az ügy rejtőzködő szereplőinek pedig majd nem velem, hanem a saját lelkiismeretükkel kell elszámolniuk.

Szóval maradok továbbra is az általam ismert tényeknél.

Amikor először hallgattak ki, a nyomozást vezető rendőr százados azt mondta: „Amit doktor úr csinált, az, teljesen rendben volt.” Ez így is került be a jegyzőkönyvbe.

A következő kihallgatást már nem a százados vezette. Leváltották.

Kétszer az amerikaiak is meghallgattak. Azt sem fogom elfelejteni soha, amit az FBI nyomozást vezető tisztje mondott: „Doktor úr, amit maguk csináltak, azért nálunk kitüntetéset ad az elnök.”

(A 70 magzat életének megmentéséért.)

A magyar kihallgatásokat a százados helyett a Népszabadságba rólam cikket író ezredes folytatta tovább, akiből sugárzott a rosszindulat. Ügyem második részében már nemcsak az amerikai, hanem a magyar örökbeadásokkal is megvádoltak, tehát szerintük nemcsak a tengerentúlon kereskedtem a magzatokkal, hanem itthon is.

Találtak ugyanis egy esetet, amikor az örökbefogadó fizetett a gyerekért egy cigány házaspárnak. Az őket nem érdekelte, hogy én korábban sohasem találkoztam az örökbefogadókkal, tehát a pénzkérdés szóba sem jöhetett.

Emlékeztem az említett cigány párra. A terhesség alatt, amit nem tudtak vállalni, kétszer is jártak nálam. A tanácsadás után az illetékes védőnőhöz küldtem őket az örökbeadás intézése céljából.

Az orvosi teendőimen túl is segítettem nekik. A férfi ugyanis mindig azzal állt elő, hogy doktor úr, nincs pénzünk hazamenni, tessék már kölcsönadni. Kétszer 1500 forintot adtam kölcsön. Kölcsön, de hát soha nem adta vissza. Többet nem tudtam róluk, csak a tárgyaláson hallottam, hogy az örökbefogadókat is megpumpolták, de első fokon még az ő ügyük miatt is elmarasztaltak. Egy év hat hónap börtönbüntetésre ítélt a bíró, de a szabadságvesztés végrehajtását kétévi próbaidőre felfüggesztette.

A sajtó teli szájjal csámcsogott az ügyemen. A Népszabadság például interjút közölt Téglásy Im-rével, aki az abortusz ellen, a magzatokért és a gyerekek örökbefogadásáért küzdő Alfa Szövetség titkára volt, tehát elméletileg egy platformon kellett volna lennünk. De Téglásy az interjúban azt mondta, beszélt az említett roma férfival, aki neki azt mondta, látta a szememen, hogy én egyetértek vele a pénzkérésben az örökbe adott gyermekért – ami sok hónappal később történt.

Vicces?

Számomra siralmas.

A Fővárosi Ítéltáblán sorra dőltek meg az ellenem felhozott hasonló színvonalú vádak. Egyetlen nő

sem állította, hogy én arra biztattam volna őket, menjenek szülni jó pénzért Amerikába. A roma nők is – az említett házaspártól eltekintve – mind az igazat vallották. Sőt! Egy nagy disznóságra is fény derült. Az egyik nő, M. J. a nővérével jött el, és elmondta, már több gyermeke van, de a férje most lelépett, várandós, nem akar abortuszt, segítsünk neki örökbe adni a magzatát. Segíteni akartam ne-ki, és átküldtem a védőnőhöz.

M. J. később – egy telefonon kapott tanács alapján – kiment az Egyesült Államokba, ott szülte meg a gyermekét, és ott adták örökbe. Őt ezért később itthon el is ítélték. Bírósági tárgyalását Debrecenben tartották, én mint tanú voltam jelen. Ezen a tárgyaláson felolvastak egy rendőrségi jegyzőkönyvet, amelyben M. J. arról beszélt, hogy eljött hozzám még egyszer, és én rábeszéltem, menjen ki Amerikába.

A nő ott, a felolvasás közben már felkiáltott, hogy ez nem igaz! Aztán elmesélte az igazat a jegyzőkönyvről a bíróságon. Ő már az első rendőrségi kihallgatáson elmondta, egyszer járt nálam, és magyar örökbeadást ajánlottam neki. Ezt a nővére is megerősítette. Utána éjszaka kiment érte egy rendőrautó, bevitték a kapitányságra, és ott a kihallgató tiszt lediktált egy jegyzőkönyvet, és abban az állt, hogy ő még egyszer eljött hozzám, és én rábeszéltem az Egyesült Államokba történő

kimenetelre. M. J. szóvá tette, hogy ez nem igaz, de a tiszt megfenyegette, ha nem írja alá, akkor előzetes letartóztatásba helyezi. És akkor aláírta.

Amikor mindez elhangzott, azt hittem, összedől a debreceni bíróság épülete.

De nem dőlt. Újságírók is voltak ott a tárgyaláson, akik meg is írták az egészet. De akkor sem történt semmi.

Később Pesten, amikor én voltam az elsőrendű vádlott és M. J. a tanú, ő újra elmondta ezt a történetet, és megint nem dőlt össze a bírósági épület. Sőt, amikor M. J. nővére azt mondta a pesti tárgyaláson, hogy ő még ilyen rendes orvossal, aki velük, cigányokkal is olyan emberségesen bánik, mint én, még nem találkozott, akkor a bíró fennhangon rendre utasította, hogy ez itt nem színház.

Az nem érdekelte, ki telefonálhatott M. J.-nek, és ki szervezte az amerikai útját.

Azóta sem értem, hogy az igen értelmes és felkészült bíróban milyen belső indulatok lehettek ellenem, és miért.

A sógornőmnek, Frech Ágnesnek, aki a Fővárosi Bíróság büntető kollégiumának a vezetője volt, persze elpanaszoltam mindezt. Ő csak annyit mondott, hogy a bírók számára az ilyen rendőri túlkapások nem ismeretlenek. Szerintem ez nem túlkapás volt, ez bűntény.

Nem ragozom tovább. Könyvet írtam a történekről A Czeizel-ügy címmel. Egyetlen könyvem volt, ami alig kelt el. Senkit nem érdekelt az igazság. Az ügyem kapcsán kaptam egy levelet, amelyben leírták, hogy az ellenem sajtóhadjáratot vezető Téglásy Imrét emberölés kísérlete miatt jogerősen elítélték. A könyvemben ezt a levelet közöltem, ezért Téglásy Imre beperelt. A bíróság azonban a tények ismeretében felmentett.

Hét és fél éves pokoljárás után végül kétszázezer forint pénzbüntetésre ítélték. És be kell vallanom, ezt megérdemeltem. Egyrészt azért, mert jó szándékúan ugyan, de gondolkodás nélkül mentem bele egy olyan programba, amit nem láttam át. Eszembe sem jutott, hogy micsoda darázfészekbe nyúlok.

Másrészt, mint vezető, felelős vagyok a munkatársaim munkahelyi tetteiért is. Harmadrészt a kettős beszédem miatt is. Amikor az első eset után leállítottam az amerikai örökbeadási lehetőséget, akkor azért azt mondtam az osztályértekezleten, hogy pedig mennyivel jobb ott egy amerikai családban a gyermeknek, mint nálunk az állami intézetben. Bizonyára az én kettős beszédem belső felmentést adott az ügybe belekeveredett két munkatársamnak.

A családomon kívül sok ember állt ki mellettem. Csehák Judit és Ádám György a bírósági tárgyaláson is. Nagyon sokan az aláírásukkal támogatták a nem is tudom ki által megfogalmazott tiltakozást. Nevük az említett könyvemben szerepel. Csalódtam viszont néhány közvetlen munkatársamban, akik már a botrány kezdetén azonnal leléptek. Nem érzékeltem az orvosok szolidaritását sem, néhány kivételtől eltekintve. A Magyar Orvosi Kamara elrendelhetett volna etikai eljárást ellenem. Ilyenkor nincs orvosi titoktartás, minden örökbeadási esetet szakmai alapon tudtak

volna értékelni, és így az igazság nagyon hamar kiderülhetett volna. De nem tették.

Mint említettem, 2000-ben nekem ítelték a Kennedy-díjat. 1991-ben Washingtonban volt a VIII.

Humángenetikai Világkongresszus, ennek az egyik alelnöke is voltam. Az amerikai egészségügyi miniszter, miután megnyitotta a kongresszust, meghívott egy beszélgetésre néhány vezető amerikai genetikussal együtt. Akkor már befejeztük a kettős vakkutatásunkat, aminek eredményét a Nemzetközi Tanácsadó Bizottság egyesült államokbeli tagjai jól ismerték. A miniszter elmondta, hogy szerinte a magzatvédő vitaminokkal sok százezer magzat fejlődési rendellenességeit lehet megelőzni. Szeretnék, mondta, ha ezért a Nobel-díjat Dick Smithells professzorral közösen megkapnánk. Smithells ötlete volt a magzatvédő vitamin, én pedig igazoltam a hatékonyságát. Ezért mi egyrészt előbb megkapjuk a Kennedy-díjat, majd a World Awardot, másrészt lobbizni fognak a Nobel-díj elnyeréséért. Ehhez képest a már nekem ítelt Kennedy-díjat sem tudtam átvenni.

A következő történt: a díj nekem ítéleséről örömmel tájékoztattam atyai barátomat, Marx Györgyöt. Gyuri nagyon fontosnak tartotta a magyar tudományos sikerek nyilvánosságra hozását, ezért ezt a hírt megjelentette a Népszabadságban. Ezt követően az Alfa Szövetség értesítette a Kennedy családot, hogy emberkereskedő vagyok, és azt majd a díjátadást követő sajtóértekezleten közhírré is teszik. Inkább nem mentem el a díjátadásra. A World Award átvétele pedig éppen egybeesett az elsőfokú bírósági ítélettel, ezért erről is le kellett mondanom. Közben Smithells meghalt. Ezek után a Nobel-díj már szóba sem kerülhetett.

A nyugdíjba vonulásom is végül ezzel az üggyel volt kapcsolatos, és így az sem mondható dicsőséges mennybemenetelnek. Tehát azok, akik tönkre akartak tenni, örülhetnek. Részben sikerült nekik.

Meghurcoltak, de túléltem.

A testi sebek nyolc napon belül meg tudnak gyógyulni, a lelki sebek nem.

Széchenyi felismerésének súlya nehezedett rám is: „A magyarnak legnagyobb ellensége a magyar.”

Apám egy évvel az előtt halt meg, hogy itthon elkezdődött a meghurcoltatásom. Nagyon furcsát mondok, de akkor örültem, hogy apu már nem él. Nem tudta volna elviselni azt, hogy én hét és fél éven keresztül újságok címlapján szerepelek mint emberkereskedő, és hasonló szörnyűségeket is írtak rólam. Apu nagyon büszke volt rám, nem tudom, képes lett volna-e feldolgozni a hét és fél éven át tartó nyomozást és a bírósági perem mocskosságait. Úgy gondolom, a háborút, a forradalmat, a Rákosi-és Kádár-érát hiába tudta bámulatos ügyességgel túlélni. Ebbe belehalt volna.

Azt viszont nem tudom, mit szólt volna ahhoz, ha megéri, hogy a 66 éves fia szerelembe esik egy 23

éves lánnyal. Kezdetben én sem tudtam, hogyan fogadjam ezt az egészet. Aztán

úgy döntöttem, úgy tekintek rá, mint ajándékra a sorstól. Részben szégyenkezve és részben büszkén, noha az okozott konfliktusok mélyen érintettek, érintenek.

A tárgyalásaimon feltűnt nekem egy fiatal szőke lány, aki állandóan ott volt, és láthatóan nagy érdeklődést tanúsított. Azt gondoltam, újságíró. A sokadik alkalom után megszólítottam, mert kíváncsi voltam, kinek és miket ír. Kiderült, hogy nem a sajtót képviseli, hanem joghallgató, akit a szakmai érdeklődés hozott el a peremre, mert úgy tervezte, végzés után az orvosi terület jogi problémáival akar foglalkozni.

A beszélgetésünkből kiderült, hogy ő nekem szurkol, a felmentésemben bízik, és együtt érez velem. Hosszú meghurcoltatásom idején roppant jólesett a szolidaritása. Sebzett volt a lelkem, gyógyír volt rá Dóri minden szava. Sőt már a pusztán nézése is. A tekintetéből megértés, melegség, elfogadás, együttérzés, aggodás áradt. Ahogy mondtam, akkoriban sokszor már-már közellenségnek éreztem magamat, örültem ezért minden emberi szónak, gesztusnak.

Sok hónap alatt szép lassan alakult ki köztünk az az érzelmi kapcsolat, ami egy ponton átcsapott szerelembe. Nem volt egyszerű a helyzet. Házas, családos emberként más nőbe szeretni soha nem az. Idős korban egy egyetemista lánnyal viszonyt létesíteni különösen nem az. Neki pedig még nem volt férfi az életében. A hazai sztereotípiák szerint mindez, úgymond, halmozottan hátrányos helyzet. Elmondtam neki, hogy nem válok el, nem hagyom el a feleségemet, aki akkor már csaknem harminc éve mellettem volt, és szeretett, a meghurcoltatásom alatt is társam volt.

Bizonyára nem gondoltam, hogy kapcsolatomnak Dórral ilyen komoly folytatása lesz. Dóri szerelme és odaadása sokat jelentett nekem, nagyon megszépítette életem alkonyát.

Dóri befejezte az egyetemet, jogászdiplomája mellé még a kriminalisztikát is elvégezte. Egy idő után előállt azzal, hogy gyermeket szeretne tőlem. Romantikus alkatként úgy gondolta, neki soha nem lesz rajtam kívül senkije, teljesen természetesnek találta tehát, hogy gyermekünk szülessen. Meg kell mondanom, orvosként biztos voltam benne, hogy én már képtelen vagyok gyermeket nemzeni.

A férfiak akár 90 éves korukban is nemzőképesek, de a magamon korábban elvégzetett vizsgálat alapján ezt valószínűtlennek tartottam. A természet egyik nagy bölcsessége – bár nyilván vannak, akik igazságtalanságként élik meg –, hogy a nőknél 45 éves koruk táján leáll a termékenység. Végül is az újszülött életben maradása szempontjából az apa nem alapvetően fontos, de anya nélkül egy gyermek nem tudna fölnőni. Ha egy nő 70 éves korban is tudna szülni, akkor hogyan nevelné föl?

De hát az apa ilyen szempontból nem annyira érdekes. Száz szónak is egy a vége, azt gondoltam, nekem már nem lehet gyereke.

És akkor egyszer csak Dóri mégis várandós lett. Meg voltam rémülve. Már a kapcsolatunk elejétől igyekeztem a lehetőségekhez képest tisztességes lenni. Dóri

tudta, hogy nő vagyok, és a feleségem is tudott Dóriról. Meg kell mondanom, én jól elvoltam ebben a helyzetben. A feleségem gondoskodó társam volt, Dóri meg a szerelmem. Mindkét nő mást és mást jelentett nekem, és mindkettőre szükségem volt. Közben pedig azt gondoltam, valójában mindkét nő rosszul jár velem, mert mindkettő csak egy-egy fél embert kap, miközben én kettőt. Mégis mind a ketten kitartottak mellettem.

Úgy láttam, ezt a törékeny, de mégiscsak egyensúlyi helyzetet egy gyermek születése egészen biztosan szétrobbantaná. De mivel mindig is abortuszellenes voltam, és Dóri nagyon akarta, 2006-ban megszületett Andris. És milyen jó, hogy megszületett! Az életünk nem lett egyszerűbb, de bizonyosan szebb!

A feleségemmel megállapodtunk Andris születésekor, hogy baráti társakként élünk tovább. Dórinak el kellett költöznie otthonról. A szülei tudtak arról, hogy a lányuk velem van, de csak akkor találkoztunk, amikor Dóri állapotos lett, és hát az az igazság, nem ilyen vén vőt képzeltek maguk-nak, aki vagy húsz évvel öregebb, mint ők. Tulajdonképpen megértem őket, nem lehet könnyű

megemészteni, hogy a 27 éves lányuk egy 70 éves férfitől vár gyereket.

Szerencsére a családom több tagja is segített. Gábor és a barátja lettek a keresztapák. Ők rendszeresen járnak Dóriékhoz, és viszik Andrist színházba, állatkertbe, ide-oda. Az öcsémel meg tudtam beszélni, hogy Dóri és Andris a nemrég meghalt édesanyánk lakásába költözessen.

Az én életemben mindig is a munka volt a legfontosabb. Én továbbra is reggel hatkor keltem, és este hatig dolgoztam. A bejáratott és igényelt életformám egy kisgyerek mellett nem volt tartható.

A hétköznapokat ezért itthon, a budai házunkban töltöttem a feleségemmel és a munkámmal, a hétvégéket pedig Dórral és Andrissal a Buda környéki kisvárosban, ahol végül is Dóri a lassan megenyhülő szüleivel él együtt egy házban.

A ház kapuja távirányítással nyílt ki előttem, amikor Andre meghívására oda mentem beszélgetni, azaz a könyv megírásához szükséges interjúkat néhány alkalommal ott rögzítettük.

A rendezett és ápolt udvaron átvágva egy hirtelenszőke, mosolygó kisfiú nyitotta ki előttem a ház ajtaját. Szia, apuhoz jöttél? Gyere be, invitált egy nyolcéves minden magabiztosságával. Czeizel Andris vagyok, mondta, miután kezet nyújtva bemutatkoztam neki. Apu fönt van, gyere, megmu-tatom, csicseregte, és már rohant is föl a tetőtérbe.

Czeizel professzor tréningnadrágban és ajándékba kapott, világoskék, Apuka feliratú pólóban várt.

Az étkezőben ültünk le, Andris állva bújt az apjához. A kissrác átölelte Andre derekát, ő pedig a fia vállát. Mindkettejükből sugárzott a szeretet, láthatóan roppant büszkék is voltak egymásra.

Andre arról mesélt, hogy legutóbb, amikor elvitte Andrist egy BKV-s

buszgarázsba, akkor ott kerek perccel kijelentette a szerelőknak meg a sofőröknek, hogy az ő apukája egy génius.

Endre ezt azzal magyarázta, hogy Andris az anyukájától mindig ezt hallja, meg hogy nemcsak okos, de még híres és ismert ember is, de a végső érv Andrisnál az apja kiválóságára az volt, hogy aki képes elintézni, hogy őt beengedjék egy olyan titkos szentélybe, mint egy buszgarázs, az csakis génius lehet, semmi kétség.

Aztán Endre témát vált. Andris is tudja, hogy hamarosan meg fogok halni, mondja. Mindkettejük arcáról eltűnik a mosoly. Megbeszéltek, hogy gyógyíthatatlan beteg vagyok, és nincs sok hátra.

Hogy hiába akarok maradni, nem tudok már sokáig vele lenni.

Andris elengedi az apja derekát, néhányat hátralép, most először jön zavarba, de ismét mosolyog, csak most egészen másképpen. Azért jobb lenne, ha nem halnál meg, mondja az apjának. Jobb lenne, az igaz, mondja az apja, és a karját kinyújtva visszahúzza magához a gyereket. Mintegy végsőóra megjelenik Dóri. Odaáll melléjük. Hasa Endre és Andris arca mellett gömbölyödik.

Együtt a „másik” család. A közel nyolcvanéves apuka, a nyolcéves kisfiú és a hetedik hónapban lévő harminchat éves anyuka.

Az emberek 95 százaléka bizonyára elítél engem. De én sem így képzeltem el, csak így alakult. Ha háborog a lelkem, a géniuszok élete ad erőt. Az ő különbségüket, különlegességeiket, nem szokványos életvitelüket azért általában elfogadták, és meg is bocsátották. Igaz, leginkább csak a haláluk után. Abban bízom, ez rám is érvényes lesz.

Miért van az, hogy döntően a férfiak lesznek géniuszok? Biztos, hogy ebben bizonyos agyi dolgok is szerepet játszanak. A férfi és a nő, értelmi képességét tekintve, egyenlő. De érdekes látni azt, hogy az értelmi képességek két végleténél sokkal több a férfi. Tehát a férfiak között 30 százalékkal több az értelmi fogyatékos, és hát jóval több a férfiak között a génius is. Az utóbbit döntően társadalmi okokkal magyarázom. Régen a nők 10 vagy még több gyereket szültek, hogyan lett volna idejük géniusszá válni. A férfiak életét pedig a munkájuk és más férfias teendők határozták meg.

Egyébként ahhoz, hogy valaki génius legyen, agresszívnek is kell lennie. Az új idők új dalait elfogadtatni a szürke eminenciások tömegével nagyon nehéz, ehhez sok energia és agresszivitás kell. És a géniuszok életét megismerve, sokszor éreztem, hogy átgázoltak a családjukon... Szó-

val, hogy nekik annyira csak az alkotás, annyira a mű volt fontos, hogy a szó hétköznapi értelmében rossz emberek voltak. És ez furcsa tanulsága volt kutatásaimnak, mert az ember azt gondolná, hogy a génius jó ember. Hát nem. A géniuszok többsége nagyon erőszakos, nagyon agresszív férfi, aki nincs nagyon tekintettel mások érdekeire.

József Attila például, amikor kimozdult Szántó Judit mellől, és elment a

lillafüredi írótalálkozóra, a vonaton rögtön beleszeretett egy nőbe, és ott, Lillafüreden, a Szinva patak vízésésénél meg is írta az Ódát. Amikor aztán hazajött, és Szántó Judit megtalálta a zsebében a vers kéziratát, elképzelhető, mit élt át. Ő gondozta, etette, részben eltartotta József Attilát, aki hozzá csak egyetlen verset írt, azt is a szakításuk után. S ez a József Attila pillanatok alatt tud ilyen csodálatos szerelmes verset írni egy másik nőhöz. Szántó Judit ezek után öngyilkos lett. József Attila pedig nagyon mérges, mert Németh Andorékhoz voltak meghíva vacsorára, de hát Judit öngyilkos lett.

Hogy fog akkor ő most vacsorázni?! Elment Németh Andorékhoz egyedül, akik kérdezték, hogy hol a Judit. Hát nincs otthon. Hát hol van? Barkochbázzunk! – javasolta a költő. És akkor kibarkochbázták, hogy kórházban van. És él még? Hát azt nem tudom, mondta József Attila, akinek fontosabb volt az éhsége, meg a vacsora, mint az élet és halál között lebegő nő. Mindezeket onnan lehet tudni, hogy Kosztolányi megírta egy novellában. Barkochba a címe. Nekem József Attila a legnagyobb költőm, de mint ember, nem lehet minta.

Nyilvánvaló, ez az önzés bennem is megvan. Mindig is úgy alakítottam az életemet, hogy a munkamániámat kiélhessem. Most is. Nekem jó, hogy most ilyen kettős életem van. Így tudom kihozni magamból a maximumot. Tudom, hogy a társamnak, a feleségemnek nagyon nehéz lehet egyedül lenni a hétvégéken. A hét többi napján meg Dórinak rossz. Ő is szeretne társasági életet élni, és amikor könyvbemutatóm van vagy előadásaim vannak vagy egyéb nyilvános szerepléseim vagy csak egy koncert valahol, akkor ő is szeretne ott lenni. De olyankor a feleségem van velem.

Szeretném elkerülni azt a helyzetet, hogy egyszer az egyik, máskor a másik nővel jelenjek meg rendezvényeken, és kérdezzessenek, kikezdzsenek az emberek. Dórit azzal kárpótoltam, hogyha külföldre hívtak előadásokra, elvittem magammal, így például voltunk Dubajban, Bejrútban, a kazahsztáni Asztanában, Kijevben. Sőt, amikor kocsival mentünk Ljubljanába és Brioni szigetére, Andris is velünk jött.

A magánélet az magánügy. Nem igazán tartozik másokra. Mégis beszélnem kell róla, mivel akaratunk ellenére sok féligazság a bulvársajtónak „köszönhetően” ismertté vált.

Teljesen átérzem a feleségem és Dóri helyzetét is. Talán bátornak tűnhettem, hogy nyíltan elmondtam mindkét nőnek, mi a helyzet, és én mit szeretnék. De az igazság az, önző és gyáva férfi voltam. Ezzel rájuk bíztam ugyanis a döntést. Én nem mertem meghozni, hogy a feleségem, vagy Dóri. Valójában teljesen megérteném, ha bármelyikük azt mondaná: elég volt.

De közben mindennél erősebb bennem az a jó és erőt adó érzés, hogy van egy kisfiam. Akivel újra mászhattam sziklákra, és akit igyekeztem kultúreberré nevelni. Kiállításokra is vittem, ahol persze az unokámnak nézték. Ezt Andris is észrevette, és több alkalommal kiáltotta oda nekem: „Apuka, gyere ide, és nézd!”

Az az igazság, az első feleségemnek, Juditnak sem volt könnyű dolga velem. Az egyetemen szerettünk egymásba, három gyermekkel ajándékozott meg, és lényegében mellette építettem fel a karrieremet. Nagyon szép szerelem volt a miénk. Tizenkét évig tartott. Kezdetben úgy gondoltuk, akárcsak a szüleim, hogy most egy kicsit még éljünk kettesben, szabadon, tehát nem akartunk azonnal gyereket, de aztán jött 1961-ben az első, 1962-ben a második, 1965-ben a harmadik. Sosem fogom elfelejteni, amikor a Születésünk titkai című tévés sorozatban később arról beszéltem, hogy a két testvér születése között az ideális idő minimálisan két év. Ha ugyanis ennél rövidebb, akkor az a kisebbik testvérnek árt, mert még nem regenerálódott a méh, és még nem állt helyre teljesen a női szervezet. Az adás után a második fiam, Balázs elém állt, hogy de apu, én csak 16 hónappal születtem a bátyám után! Hát, mondtam, akkor ezt még nem tudtuk.

Judittal mi nagyon különböző személyiségek voltunk. Ő nagyon szép nő volt, ezt tudta is magáról, és fontos volt neki, hogy az legyen. Igazi nő volt. Ez már az egyetemen látszott, mert míg én a vizsgákra tanultam, addig ő napozott, mert úgy gondolta, a barnás bőrszín szebb, és jobban ki is emeli a szőkeségét. Sokszor eszembe jut, hogy talán Judit okosabb volt nálam, mert azért végül mindig letette a vizsgákat, és nem úgy, mint én, hogy reggel hattól este hatig tanult.

Ami nekem szorgalommal és nagy akaraterővel ment, azt ő könnyedebben megcsinálta. Judit bőrgyógyász akart lenni, de elsősorban jó anya. És mert az anyaság volt a legfontosabb, nem lett bőrgyógyász. A közegészségügyben kötött ki, közegészségügyi felügyelő lett, és az is egész embert kívánó munka, de legalább nincs éjjeli ügyelet. Szóval helyt kellett állnia anyaként, orvosként, és emellett még szép nő is akart maradni.

Ezt borzasztó nehéz egyszerre csinálni. Sokszor érzem azt, hogy karrier szempontjából nem tisztességes a férfi és a nő összehasonlítása. Nekem nem volt más dolgom, csak az, hogy jó legyek a szakmában. Hát szégyellem, de én egy tojásrántottát sem tudok megcsinálni. Talán egy teát, esetleg. Már gyerekként is mindent készen kaptam. Édesanyámtól ételt, tiszta ruhát, mindent, ami a hétköznapi élet kelléke. Én ezt nem úgy fogtam föl, hogy elkényeztetett gyerek vagyok, hanem mint egy természetes munkamegosztást. Én kihozom magamból sportban és tanulásban a maximumot, ezért cserébe megkapom anyutól, hogy nekem otthon ne kelljen ilyenekkel foglalkoznom.

Ebben nőttem fel, úgyhogy ezt később bevezettem a feleségemnél is. Tehát lett egy ilyen jellegű

munkamegosztás nálunk is. Én keményen dolgoztam, Judit pedig otthon is helyállt. Kezdetben nem is volt ebből semmi baj, mindketten azt csinálhattuk, amire vágytunk. Viszont amikor megszületett az első fiunk, azt kellett tapasztalnom, hogy Judit többet foglalkozott azzal a kis sírós gyerekekkel, mint velem. Addig én voltam a császár, de elsőszülöttem kitúrt a helyemről.

Szóvá is tettem ezt Juditnak, ami persze nagyon rosszul esett neki, én meg nem értettem, hogy miért. Felvonultattam tehát a tipikus macsó férfi összes rossz személyiségjegyét, de azért boldogok voltunk, és született még két gyermekünk. Én mindig is tudtam, hogy a lángoló szerelem átlagosan három évig tart. És azt is tudtam, hogy a lángoló szerelem után a takaréklángot nem könnyű elviselni. Egy ilyen típusú, valamiért állandóan égő, nagy hőfokon izzó férfinak, mint én, pedig különösen nehéz. Az az egzaltált idegállapot, amit szerelemnek nevezünk, az jó. Az csodálatos. A mai napig nem tudom, hogy amikor jön az a takarékláng, amikor már kicsit unottabban mennek a dolgok, amikor már minden rutinná válik, akkor azt hogyan lehet elviselni.

Erre szokták írni és mondani, hogy egy idő után a szerelem átalakul szeretetté, és hogy ez milyen szép. Hááát... Az utóbbiból nekem hiányzik a szenvedély.

Én akkoriban a munkáim során igenis meg akartam váltani a világot. Égett bennem a tűz. Judit végül is belement, hogy éjjel-nappal dolgozhassam, a tudománynak éljek, és ő vállalta a gyerekeket. Csakhogy egy idő után az állandó nyüzsgésem és önhajszolásom odáig fajult, hogy szervi tüneteim is lettek. Beképzelttem magamnak például az infarktust, ami tipikus idegi jelenség, ha valaki túlterheli magát. Még orvoshoz is mentem, aki mondta, hogy meg kell tanulnom kikapcsolódnival a rohanó munkatempómból, kertészkedjem, járjak úszni, vagy szexeljek. Akkoriban Judittal sokat beszélünk erről, és mindketten úgy éreztük, 12 évi hűség ide vagy oda, a szerelemnek már vége van. Együtt maradunk, együtt neveljük a gyerekeket, de már több szabadságot engedhetünk meg magunknak.

1981-ben, amikor egy szlovákiai konferenciáról jöttem hazafelé, apu azzal várt, hogy Judit meghalt.

Egyszerűen félrenyelt. Egy darab sajt megakadt a torkán.

8. FEJEZET

Amelyben mindenki már a legrosszabbra gondol, de jól alakulnak a dolgok, továbbá találkozunk a fókakezűekkel és hazánk legnagyobb genetikai katasztrófájával is.

2014. augusztus 28-át követően, amikor a Semmelweis-díj átadási ceremóniája után Endre azonnal kórházba vonult, hogy megkezdjék nála a második, az „utolsóesély-” kemoterápiát, hosszú hetekig nem tudtam róla semmit. Négy hétről volt szó. Arról, hogy ennyi idő alatt kiderül, hat vagy nem hat a kezelés.

Sokáig nem is kerestem. Négy hét múltán először az ő telefonját hívtam. Nem vette fel. Aztán a feleségét, Erzsébetét. Nem sok jóval biztatott.

Szeptember 24-én Endre lánya, Barbara hívott. Reméltem, nem a halálhírrrel. „Apu él, de alig. Szerintem a könyv tartja életben. Ha van egy kis ereje, a szöveget olvassatja, javítgatja, ha valamire rosszul emlékezett, vagy ha valamit elírtál. Menni nem tud, csak akar. De azonnal elesik.

Leginkább csak fekszik. Enni sem bír, csövek lógnak belőle, mesterségesen táplálják. Nagyon furcsa, hogy mindennek ellenére a tudata tiszta, sőt vág az esze. A testén nagyon látszik a betegsége, csontsovány. Borzalmas ez mindannyiunknak. Nem is tudom, ha már rák, mi a jobb: ha mondjuk, az agyat támadja meg, és akkor a végső stádiumban nem vagy tudatában annak, ami veled történik, vagy az, ami apuval van, hogy végig kell élned a saját elmúlásodat, a tested leépülését viszonylag tiszta tudattal?”

Megválaszolhatatlan kérdés.

Szeptember 29-én Erzsébetet hívtam. Fradt, elgyötört volt a hangja, de felfedezni véltem benne egy kis örömet is. Bár lehet, már csak így utólag képzeltem bele. Tény, azt mondta: „Csaba, holnap beszélhet Endrével is! Várjon... Itt morog mellettem, jaj, mindig morog valamiért ez az ember. Jól van, értem... Szóval azt mondja, tizenegykor várja a hívását.”

Szeptember 30-án, kedden, tizenegykor hívtam. Alig volt felismerhető a hangja. „Dolgozgatok a könyvön, Csaba, de borzalmasak itt a körülmények. Viszont szombaton hazaengednek. De én már nem fogok visszajönni. Én nem fekszem be ide többet, csak ezt az orvosaim még nem tudják. Szó-

val szombaton otthon vagyok, és hívom. Ha nagyon kimerült leszek, akkor maga hívjon vasárnap délelőtt.”

Én hívtam. Kedden reggelre beszéltünk meg találkozót. Szokás szerint Erzsébet nyitott ajtót, mosolygott, mint mindig. Endre dolgozószobájába küldött, de a szoba ezúttal üres volt. Eddig mindig ott ült az asztala mögött Czeizel professzor, hol ingben, zakóban, cipőben, hol melegítőben, pólóban, papucsban, mindig frissen,

fessen és csillogó szemmel, hogy végre beszélhet. Illetve ez utóbbit csak gondolom, de tény, élvezte a beszélgetést. Mindig is a jó előadók közé tartozott, és a könyv alapanyagának rögzítése során lenyűgöző volt, hogy hetvenkilenc évesen, túl egy kemoterápián, még mindig mennyire összeszedett, szuggesztív előadó. Éppen csak a Power-Point kivetítője hiányzott a háta mögül.

A dolgozószoba egyébként annyira szűk, hogy a vendégszék csak összezárva fért el az ajtó mögött.

Alig szedtem elő és nyitottam szét, már lépteket hallottam. Majd Erzsébet hangját: jövünk! És jöttek.

Elöl Erzsébet lépdelt, a cirka százhatvanöt centijével, mögötte Endre a százkilencven centis, és még mindig szálfegyenes természetével. A felesége vállát fogta, csak támaszkodva tudott haladni, tipegve, csoszogva. A szálfá inkább nádszál volt már. De egyenes nádszál. Rettentően lefogyott a második kezeléstől, a tekintete viszont ugyanaz maradt. Egy bölcs, idős férfi okos tekintete és egy huncut, csínytevésre mindig kész kisfiú tekintete kavarodott sajátosan a szemében. Látja, Csaba, így vona-tozunk mostanában, mondta Erzsébet. Endre somolygott, de rosszallóan rázta is a fejét, miket beszél itt ez az asszony! Én pedig nem tudtam, mit csináljak. Álltam ott kezemben a félig szétnyitott vendégszékkal, és átfutott az agyamon az az augusztusi délután, amikor Czeizel professzor elvitt Kertész Imréhez. Czeizel Endre könyvet írt a legfrissebb Nobel-díjasunkról is. Ezen dolgozott az első kemoterápia után.

A szöveggel nagyjából már kész volt, de néhány részletet még tisztázni szeretett volna Kertésszel.

Van magának valami komolyabb fényképezőgépe, Csaba, kérdezte az egyik beszélgetésünk végén.

Miért, érdeklődtem. Mert ha van, akkor megkérem, holnap jöjjön el velem Imre lakására, és készítsen rólunk egy közös képet a könyvhöz.

Naná hogy mentem!

Endre már mindent megszervezett korábban. Úgymond, beszerezte az összes engedélyt a családtól, és az író gondozó ápolókkal is egyeztetett, mikor zavarunk legkevésbé. Erzsébet vitt el minket a budai polgári lakás elé, és Endre hiába volt már akkor is beteg, olyan lendülettel ugrott ki a kocsiból, és olyan lendülettel közelítette meg a lépcsőházat, hogy alig bírtam követni. A feladat felvillanyozta.

De azért lifttel mentünk föl a másodikra.

Megrendítő volt látni Kertész Imrét. Az ágyban feküdt nagybetegen. A karját is alig bírta mozdítani a kézfogáshoz, de Endre megelőzte, odalépett és megfogta a kezét. Kertész olyan halkán bírt csak beszélni, hogy én tőlük másfél méterre állva nem is értettem, mit társalognak Czeizel professzorral. Szomorú helyzet volt. Szégyelltem magamat, hogy így látom a Nobel-díjas író, és inkább a könyvespolcát szemléltem a fényképezőgépet zavartan markolászva. Fő helyen, karnyújtásnyira

Kertésztől, angol és német nyelvű vaskos Hitler-életrajzok, tanulmányok sorakoztak.

Tekintettel Kertész Imre állapotára, Endre nem erőltette sem a beszélgetést, sem a fotózást. Eljöt-tünk. Hát így történt, hogy nem én készítettem fényképet Kertész Imréről.

Lefelé a liftben Endre morcos volt, hogy nem sikerült tisztázni a kérdéses életrajzi adatot, amiért jött. Még nagyobb lendülettel távoztunk, mint ahogyan jöttünk.

Szóval ott álltam Czeizeléknél a vendégszékkal a dolgozószoba sarkában, és nem tudtam, hogyan reagáljak arra, amit látok. Legszívesebben megöleltem volna Endrét a viszontlátás örömeire, de nyilván nem engedte volna, másrészt még kezét fogni sem lehetett, a fertőzésveszély miatt. Végül Erzsébet oldotta fel a helyzetet. „Mit áll ott azzal a székkal? – kérdezte. – Azt hittem, már rég szétnyitotta. Maguk, férfiak mind olyan körülményesek.”

Ültünk ott egymással szemben Czeizel professzorral, és szerintem ő arra gondolt, hogy vajon mit gondolok én most ebben a helyzetben, én pedig egész biztosan arra gondoltam, hogy mit gondolhat ő.

Összetegeződtünk. Ő valami gyógyteát kortyolt, én narancslevet. Erzsébet hozta. Endre pedig mesélt újra.

VRONY. Ez az a rövidítés, amelyről a szakmán kívül valószínűleg senki sem tudja, hogy mit takar. A VRONY életem egyik meghatározó eseménye lett, amelyre nagyon büszkék lehetünk, mert a világon elsőként Magyarországon alakult meg a Veleszületett Rendellenességek Országos Nyilvántartása.

Megalakulását a fejlődési rendellenességek történetének egyik legnagyobb katasztrófája előzte meg. Ennek előzményei az 1960-as évekig és az akkor hanyatlónak bélyegzett nyugati mintaországig, az NSZK-ig nyúlnak vissza. A fejlődési rendellenességeknek ez a borzasztó „járványa” megrázta az egész világot.

A Német Szövetségi Köztársaságban, 1959-ben és 1960-ban vették észre, hogy egyre több végtaghiányos gyermek születik. Mégpedig olyan végtaghiányos gyermek, akinek a keze a vállából nőtt ki. Tehát úgy képzeljék, hogy al-és felkarjuk nem volt, hanem a kézfej egyből a vállon kezdődött. Éppen ezért fókakezű gyermekeknek nevezték el őket. És bár azért volt ennek a fejlődési zavarnak más variációja is, de azért a phocomelia (a fókakezűség angol neve) volt a meghatározó. Az NSZK-ban 6700 ilyen esetet regisztráltak. Szinte járványról volt szó.

Az okot egy német gyerekgyógyász, Widukind Lenz találta meg, aki érdeklődött a genetika iránt is, és akkoriban éppen azt vizsgálta, hogyan befolyásolja a magzatok egészségét a szülők életkora. Ennek kapcsán rájött arra, hogy mindazok az asszonyok, akik ilyen gyermeket szültek, a terhességük alatt egy bizonyos nyugtató gyógyszert szedtek, a Contergan nevűt, amelyben a talidomid volt a kémiai hatóanyag.

Ha jól emlékszem, 1961. november 20-án sajtóértekezletet tartott, és beszámolt a kutatási eredményeiről. Nem hittek neki, sőt örülségnek tartották az állítását. Az egészségügyi miniszter azonban okos volt, mert mit lehet tudni alapon betiltotta ennek a gyógyszernek a forgalmazását. Ez dön-tőnek bizonyult, mert ez szolgáltatta a bizonyítékot: kilenc hónappal később már nem születtek ilyen gyermekek. Vagyis beigazolódott, hogy ez a veszélytelennek tartott nyugtató volt a bűnös.

A terhesség korai szakaszában sok nő nemcsak önmagának okoz gondot belső nyugtalanásával és hisztérikusnak tűnő viselkedésével, de a környezetének is. Éppen ezért nekik kifejezetten ajánlották ezt a gyógyszert.

Katasztrófa, merő jó szándékból.

A Contergan veszélytelenségét az is alátámasztotta, hogy korábban többen öngyilkossági célból nagy adagokat vettek be, minden súlyosabb következmény nélkül. Ezért recept nélkül lehetett kapni.

Nemcsak az NSZK-ban, más nyugat-európai országban is forgalmazták a gyógyszert, így a fókakezűséggel született gyerekek száma 8500 körül volt.

Ennek az óriási számnak az volt a magyarázata, hogy csak nagyon lassan ébredtek rá e rendellenességek szinte járványszerű halmozódására. Ha akkor az NSZK-ban lett volna egy központi nyilvántartás a rendellenességgel született gyerekekről, akár egy évvel korábban is észrevették volna ezt az esethalmozódást, és akkor bizonyára az okot is hamarabb felismerik, megelőzve ezzel sok száz ilyen gyermek világra jöttét.

A vasfüggöny kevés előnyének egyike az volt, hogy itthon nem lehetett Contergant kapni. De a Contergan-ügy adta az ötletet Berndorfer Alfrédnak, hogy létre kellene hozni Magyarországon egy központi nyilvántartást a fejlődési rendellenességekről. Berndorfer a Heim Pál Kórházban volt gyermeksebész, ott, ahol Sárkány „Szent” Jenő volt az igazgató. Az ő nevével már találkoztunk, ő

juttatott be engem az orvosegyetemre. Ő is megértette azt, hogy ha van ilyen központi nyilvántartás, akkor egy esetleges újabb katasztrófát sokkal hamarabb észre lehet venni, majd az okot megtalálva a járványt megszüntetni. Sárkány a kommunista párt erős embere volt, és politikai sú-

lyát mi sem mutatja jobban, mint hogy amikor ő tulajdonképpen rászólt az egészségügyi miniszterre, hogy ezt meg kell oldani, akkor ennek következménye is volt. 1962-ben, a világon először, Magyarországon tették kötelezővé az orvosok számára a fejlődési rendellenességgel született gyermekek bejelentését.

A Hitler utáni NSZK-ban később sem volt ilyen bejelentési kötelezettség, képtelenségnek tűnt, hogy embereket születési körülményeik miatt tartsanak nyilván. Az NDK-ban viszont lehetett ilyen. Sőt a létrehozásában később az én segítségemet is kérték.

Mi egy szocialista országban éltünk, ahol az emberi szabadságjogokat, finoman szólva, nem túlozták el. Nem okozott különösebb gondot, hogy név és cím szerint

nyilvántartsák a rendellenességgel születetteket. Megmondom őszintén, szerintem ez rendjén is volt. A fertőző

betegségeket már évtizedek óta kötelező volt bejelenteni és nyilvántartani. Amikor 1962-ben napirendre került a fejlődési rendellenesség kötelező bejelentése, a csecsemőhalálozásnak kevesebb, mint 10 százalékáért voltak felelősek a fertőző betegségek, ezzel szemben a fejlődési rendellenességek az elhalt csecsemők 25 százalékáért.

Tehát elkezdtek bejelenteni a fejlődési rendellenességgel sújtott eseteket a Heim Pál Gyermekkórháznak, és akkor kiderült, nem tudnak mit kezdeni az egésszel. Jó klinikusok voltak, de adatok tömeges értékelésére nem voltak felkészülve. Helyes, de tipikusan elkapkodott döntés volt, mert anélkül hozták meg, hogy felmérték volna a hosszú távú következményeket.

1967–68 táján merült fel, hogy Czeizel vegye át ezt az egészet. Ez tulajdonképpen logikus elképzelés volt a vezetők részéről, hiszen én a magzati ártalmakból írtam és védtem meg a kandidátusi disszertációmát. Eleinte viszont nekem minden porcikám tiltakozott ez ellen. Fiatal orvosként nem kisebb célom volt, mint a Nobel-díjat kiérdemelni, komoly kutatásokkal, laboratóriumi felfedezésekkel.

Szerintem helyes, ha az ember a Himalája hegység legmagasabb csúcsára, a több mint 8800

méter magas Csomolungmára (angolul: Mount Everest – a szerk.) akar följutni, legfeljebb útközben kiderül, hogy csak 8000 méterig képes felmászni. Ruzicska Péterrel a kromoszómakutatásaink első nagy sikerei után meggyőződéssel vallottuk a régi görög mondás igazát: akinek nincsenek elérhetetlen céljai, az nem éri el az elérhetőt sem.

Nem voltam tehát boldog attól, hogy egy bürokratikusnak tűnő statisztikai feladattal akartak megbízni.

Dániában 1887 óta minden ikret nyilvántartottak, tehát volt egy hasonló országos nyilvántartásuk.

1969-ben kimehettem Koppenhágába ösztöndíjasként, és megnéztem, hogyan működik ez a rendszer. Aztán átnéztem a WHO vonatkozó ajánlásait is, és így némi szaktudással felvértezve végül is még abban az évben elfogadtam a kinevezésemet. Ez lett az első hivatalos minisztériumi megbízatásom, és a feladat mellé kaptam muníciót is, hogy az addigi céltalan adatgyűjtögetés helyett létrehozam és működtessem az OKI-n belül a Veleszületett Rendellenességek Országos Nyilvántartását.

Visszamenőleg kezdtük feldolgozni a bejelentett eseteket, majd 1970-től a legmodernebb és nemzetközileg elfogadott elvek szerint minden évben közzé is tettük az adatokat. Ennek köszönhetően az Egészségügyi Világszervezet (WHO) is megismerte a munkánkat, és onnantól kezdve engem szakértőként hasznosítottak. A

WHO ugyanis a Contergan-katasztrófa miatt minden országnak ajánlotta a VRONY-hoz hasonló rendszer kiépítését. Megnyílt előttem a világ, gyakorta hívtak külföldre, és az addig jószerével ismeretlen közegészségügyi genetika egyik megalapítója lettem.

Magyarország több szempontból is ideális terep volt a WHO szemében. Egyrészt az olyan óriási népességű országokban, mint az Egyesült Államok vagy Kína, egy országos nyilvántartás létrehozása szinte elképzelhetetlen. Másodsorban, amíg például Angliában a szülések 97 százalékát baba vezette le kórházban vagy otthon, addig Magyarországon minden gyermek szülészetten jött a világra, szülészorvos vezetésével. Ez azért érdekes, mert minden születéskor látható rendellenességet a szülészorvosnak be kell jelentenie, tehát elméletileg itthon minden egyes esetről tudomást szereztünk.

Ha a gyerekeknek valami rendellenessége van, akkor annak két kimenetele lehet. Az egyik, hogy bekerül valamelyik gyerekgyógyászati intézetbe, ahol kezelik. A másik, hogy meghal. Magyarországon kötelező volt a halott csecsemők boncolása. A nyugati országokban ez is elképzelhetetlennek tűnt, de Magyarországon Sárkány Jenő elérte, hogy minden csecsemőt föl kellett boncolni. Ez azért volt nagyon fontos, mert a rendellenességek jelentős része belső szervekben fordul elő, amit kívülről nem lehet látni, de a boncoláskor felismerték ezeket is.

Ideális körülményekkel társult tehát a friss szakértelmem és a rámenősségem. Merthogy arra is szükség volt.

A szülések száma alapján minden kórházra lebontva kiszámítható volt, hogy évente hány rendellenesség várható. Ha ettől a bejelentések száma jelentősen elmaradt, akkor írtam az igazgatónak egy levelet, nagyjából ezt: az egészségügyi miniszter által kötelezően elrendelt bejelentési kötelezettségnek az ön orvosai nem tesznek eleget. Erre két magyarázat lehet. Az egyik, hogy az orvosok nem ismerik fel a nyitott gerincet, az ajakhasadékot és a többi fejlődési rendellenességet.

A másik, hogy nem tesznek eleget az előírt bejelentési kötelezettségüknek. Az egyik a szakmai felkészületlenségüket, a másik a fegyelmi vétségüket jelzi.

Ezek a levelek a magyar szülészeteken uralkodó jellegzetes viszonyok miatt tudtak hatni. A helyzet a következő volt: ha az egyetem elvégzése után bekerült valaki a szülészetre, akkor négy évre alkalmazták. Akkor volt esélye újabb négy évre, ha nagyon kiválóan dolgozott, vagy belépett a pártba. Ha viszont fegyelmi eljárás indult ellene, akkor minden esélye elszállt. A bejelentési kötelezettség elmulasztása pedig már fegyelmmivel járt. De mivel roppant fontos volt számukra, hogy maradhassanak, mert a szülészorvosok általában tízszer többet keresnek a kórházban, mint mondjuk, az ambulancián, inkább jelentettek. Engem pedig utáltak.

De nem zavart. A jó cél szentesítette az eszközt.

A maradéktalan bejelentéseknek lett egy sajátos következményük is. Nevezetesen az, hogy az egész világon elterjedt, Magyarországon a legmagasabb a fejlődési

rendellenességgel sújtottak gyakorisága. Pedig nem arról volt szó, hogy nálunk több gyerek született volna rendellenességgel.

Csupán nagyon jól működött a rendszer, és csaknem az összes rendellenes gyermek bekerült a VRONY-ba.

Szívesen dicsekszem azzal, hogy mi lettünk a világon a pozitív példa. Hasonló nyilvántartások később sok országban jöttek létre, de az 1990-es évek elejéig a magyar volt a legjobb, a legmeg-bízhatóbb. Ebben persze az is közrejátszott, hogy a nyugati országokban nagyon nehezen tudtak létrehozni kötelező jellegű nyilvántartásokat. 1980-tól minden esetben kértük mi is az édesanya hozzájárulását rendellenes gyermekük adatainak nyilvántartásához, és 98 százalékban ezt meg is kaptuk. Így tehát az emberi szabadságjogokból következő kívánalmaknak is megfeleltünk. Ezt a nyugati országokban hihetetlennek tartott magas arányt két okkal magyarázhatjuk. Egyfelől, 1980-tól kezdve – a Fejlődési Rendellenességek Kóroki Monitorja keretében – minden érintett szülőnek írásos anyagot küldtünk ki gyermeke rendellenességéről, a lehetséges okokról, kezelésekről és a következő várandósság alatt a megelőzési lehetőségükről. Ezért a családok hálásak voltak, mert a kezelőorvosaik elég felkészületlenek voltak ebben a tekintetben. Másfelől, a kérés az én aláírá-

sommal érkezett hozzájuk, és az én nevem a TV-sorozatok után ismert, sőt elismert volt a szülők körében. A szocialista országokban pedig azért nem jöttek létre, Csehszlovákia kivételével, ilyen nyilvántartások, mert nemigen voltak megfelelő szakemberek. De a lényeg: ezzel mi nagyon kiugrottunk, én pedig bejártam a világot, az NDK-tól kezdve a Szovjetunióig és az arab orszá-

gokig mindenütt én segítettem létrehozni a fejlődésirendellenesség-nyilvántartásokat.

A fejlődésirendellenesség-nyilvántartás milyensége az adatok kezelésének minőségétől függ. A VRONY igazgatójaként biztosítani akartam a rendszer legmagasabb szintű működését. Munkatársaim ezért bizonyos régiókban végigjárták az összes szülészeti és gyermekgyógyászati intézményt, valamint a kórbonctani osztályokat is felkeresték, és kigyűjtötték a rendellenes gyermekek adatait meghatározott években. Ezeket azután össze lehetett vetni a bejelentett adatokkal, így megállapíthattuk a téves diagnózisok arányát, és a rendellenességek bejelentési gyakorisága helyett a valódi gyakoriságukat. Éppen ezért a gyakorlati munka mellett a tudományos publikációk terén is szépen haladtunk, hiszen a nemzetközi értékelés ennek függvénye. A svédekkel közösen ebben is a legjobbak voltunk. Adataink felhasználásával kilenc gyakori fejlődési rendellenesség értékeléséből írtam meg akadémiai doktori értekezésemet, amelyet 1978-ban védtem meg.

Hamarosan beigazolódott a VRONY hasznossága.

1975-ben észrevettük a végtaghiányos gyerekek arányának duplájára emelkedését Magyarországon. Ezek nem Contergan típusú rendellenességek voltak,

hanem egy végtagon fordultak elő, általában a karon. Úgy képzeljék, mintha a felső végtagot amputálták volna különböző szinteken. Kiszálltunk a terepre, és 272 ilyen esetet vizsgáltunk meg. Ki kellett ugyanis deríteni, mi okozta a halmozódásukat. Rájöttünk.

1973-ban „pártunk és kormányunk” megszigorította az abortuszt. Tudniillik, akkor Kádárék észrevették, hogy a világon nálunk a legmagasabb a terhességmegszakítások aránya. Volt olyan év, 1962, amikor 206 000 terhességmegszakítás történt 154 000 születés mellett. Ilyen a világon még soha sehol nem fordult elő, vagyis hogy több terhességet szakítottak meg, mint amennyi szüléssel végződött.

1956 után legalizálták és teljesen szabaddá tették az abortuszt. Emellett Magyarországon még nem volt hatékony fogamzásgátlás. A tabletták alkalmazását itthon csak az 1960-as években engedélyezték, akkor jött előbb az Infecundin, később a Bisecurin. 1973-ban azután megszigorították az abortuszt. Ha az asszony házas volt; fiatalabb volt, mint 35 éves; és ha nem volt két gyereke, akkor tulajdonképpen nem lehetett szociális indokkal megszakítani a terhességet. A vizsgálatunkból az derült ki, hogy általában az asszonyok nem olvastak újságot, nem hallgattak rádiót, és nem fogták föl ezt a drasztikus megszorítást. Ugyanúgy elmentek az abortuszbi-zottsághoz nemkívánatos terhességük megszakítása miatt, mint korábban, csak hogy most már visszautasították a kérelmüket.

A közvélekedés szerint akkoriban volt egy olyan, nagy adag ösztrogént (női hormont) tartalmazó injekció, amelyet ha az asszony megkap, akkor elvetél. Később kiderült, hogy ez nem okoz vetélést, csak ha az asszony nem terhes, akkor meghozza vérzést.

Kutatásaink szerint az ilyen injekciók után alepényben gyakran voltak bevérzések. Tehát ezek a nagy adag hormonok elindították volna alepény leválását, de nem voltak alkalmasak arra, hogy ezt a folyamatot végig is vigyék, vagyis vetélést okozzanak. Kiderítettük, hogy ha egy asszony kapott ilyen injekciót, de nem vetélt el, 25 százalék volt a kockázata annak, hogy amputációs végtaghiányos gyermeket hozzon a világra. Az injekció ugyanis részleges lepényleválást okozott, amely miatt romlott az embrió vérellátása, így a végtagbimbók erei a rossz vérellátás miatt elzáródtak, ezért vérhiányában a végtag nem fejlődött ki teljesen, hanem bizonyos része elhalt.

Korábban ezt az injekciót nem tiltották. Tudniillik addig még orvosi körökben is elterjedt nézet volt, hogy nagy adag ösztrogénnal a terhesség esetleg megszakítható. Közéjük tartozott édesanyám háziorvosa is. Az orvosok ezért kaptak hálapénzt, tehát szívesen csinálták.

Amikor egyértelműen igazoltuk, hogy ez az injekció az oka a végtaghiányos rendellenességek nagy részének, akkor 1978-ban hoztak egy határozatot a minisztériumban, ez megtiltotta az ilyen célból történő adását. Sőt, jellemzően a

kommunista államra, a határozatban még az is benne volt, hogy aki ilyenről tud, az jelentse. Krimi lett belőle. Jó volt viszont látni, hogy 1979-től visszatért a végtaghiányos rendellenességek eredeti gyakorisága.

Végül is ez volt az első olyan bizonyíték, miszerint egy ilyen nyilvántartás nemcsak statisztikailag érdekes, hanem alkalmas a fejlődési rendellenességek gyakoriságváltozásának gyors észlelésére, így a járvány okának gyorsabb megtalálására, végső soron pedig a megfékezésére.

Jelentem, újra rendesen termel a saját csontvelőm!

A második kemoterápiás kezelés nélkül nem volt esélyem az életre, mivel a csontvelőmet elfoglalták a ráksejtek. A neutrofil fehérvérsejtek lényegében nullás értéket mutattak, és a trombocitatermelés is egészen minimális volt. A vörösvértestek száma, és ezért a hemoglobin is, nagyon alacsonyra csökkent.

A kemó mérgező hatását folyadékinfúzióval csökkentették, ezért kilencvenöt kilóról száznegy kilóra nőtt a testsúlyom. Vízhajtókkal fogyasztottak. A kemó mellékhatásait nehéz volt elviselni. Csuklási rohamok, majd nehezen értelmezhető nyelési problémák és testszerte bőrkiütések jelentkeztek, a szájban pedig herpeszes hólyagok. Az étvágyamat teljesen elvesztettem, szinte képtelenség volt valamit is belém erőltetni, ezért később a testsúlyom hetvennyolc kilóra csökkent. Izomzatom szinte eltűnt, minden erőmet elvesztettem. Még a vécére menetelhez is segítségre szorultam, ezért a feleségem éjszakára is beköltözött a kórterembe.

A nagy kérdés az volt, hogy a kemó képes-e a ráksejteket visszaszorítani, és így újra beindulhatnak-e a saját csontvelőm által termelt vérsejtek. Ezt a negyedik hétre várták. Hiába. De az ötödik héten beindult! Addig lényegében mesterségesen tartottak életben. Mindennap kaptam vér-és trombocita-transzfúziót, valamint mesterségesen tápláltak. A saját csontvelőm beindulása után október 3-án hazaengedtek, tolószékben, hogy próbáljam többszörös napi étkezéssel növelni a testsúlyomat, és fokozatos fizikai terheléssel visszaszerezni a járóképességemet.

Amikor a VRONY-nál elkezdtek a munkánkat, akkor elfogadott adat volt, hogy itthon minden 1000.

gyerek születik szívrendellenességgel. Aztán az országos nyilvántartás alapján kiderült, hogy ez hatalmas tévedés! A valódi arány nem 1000-ból egy, hanem 100-ból egy! Hazánkban a gyerekszívműtétek kapacitását is az ezerből egy számhoz méretezték. Sokan vártak a műtetre, és nem kevesen a várakozási idő alatt meghaltak. De a VRONY adataival be tudtuk bizonyítani, hogy valójában tízszer több a szívrendellenességgel született gyermek, és az illetékesek tízszeresére emelték a szív-műteti kapacitást. Rengeteg gyermek köszönheti ennek az életét. De a VRONY legnagyobb durranása mégsem ez volt.

A rendszerváltás előtti években már képesek voltunk arra, hogy világviszonylatban is egyedülálló módon, az ország minden egyes településén külön-külön tudjuk figyelni a rendellenességek gyakoriságát. Számítógépes

elemzéseink azt jelezték, hogy az 1989-ben és 1990-ben születettek között egy településen hihetetlen mértékű rendellenesség-halmozódás történt. Az egyik kis som-ogyi faluban, Rinyaszentkirályon ez alatt a két év alatt 15 gyerek született, és a 15-ből 11 volt rendellenes!

A rendellenesség várható gyakorisága 4 százalék körüli, ez viszont 73,3 százalékos értéket jelentett. Az első gondolatom az volt, elnézést, hogy az orvosok rosszul diagnosztizálták az eseteket.

Elmentünk Rinyaszentkirályra, minden gyermeket megvizsgáltunk, és minden gyermek rendellenességét megerősítettük. Sőt, megvizsgáltuk az összes többi gyereket is, de további rendellenest nem találtunk. Az ott dolgozó doktornő tehát nagyon jól helytállt. Ráadásul kiderült, hogy a 11 rendellenes gyermek közül 4 Down-kóros volt. A várt gyakoriság ezer gyerekre 1,3 Down-kóros.

Rinyaszentkirályon ennél 267-szer nagyobb gyakoriságot tapasztaltunk.

Elkezdtek az okok keresését. Gondoltunk vírusra, gyógyszerre, sugárzásra, mert a közelben volt egy radarállomás. De semmi kapcsolatot nem találtunk. Meglátogattam és beszéltem minden családdal a faluban. Akkor már ismert voltam a televízióból, nagy örömmel fogadtak. Bízta bennem. A beszélgetéseink során megkérdeztem az asszonyokat, hogy mit gondolnak, mitől van a rendellenesség. Többen azt mondták, hogy a halastótól. Őszintén szólva, először ezt nagy butaságnak tartottam, hiszen ilyenről még sohasem hallottam. De a terepmunka végén, amikor semmire se jutottunk, elkezdtem gondolkodni a halastavakon.

Rinyaszentkirályon egy halászati szövetkezet működött. Négy halastavon gazdálkodtak. Kiderült, hogy 1988-ban nyugdíjba ment a korábbi igazgató, és helyette az állatorvosi egyetemről jött docens lett az új vezető. A halgazdaság gazdasági sikere az eladott halak kilóban kifejezett mennyiségén múlt. Ő elhatározta a termelési eredmények javítását. Elképzelése szerint a halakon, a pikkely alatt, olyan paraziták vannak, amelyek nem engedik a megfelelő növekedésüket. Ezért márciusban és áprilisban kifogatta az összes halat, és egy hordóban kémiai gyorsfürdetésben részesítették őket.

A fürdetéshez egy parazitákat irtó anyagot, a Flibolt használták. Ennek a kémiai hatóanyaga a trichlorfon. Ez egy mérgező anyag, rá is volt írva, csak 0,01 százalékos oldatban lett volna szabad használni.

Ezzel szemben az új igazgató utasítására 1,00 százalékos, azaz százszoros töménységben használták. Utána kidobták, hogy nem szabad pecázni. De amikor visszadobták a halakat, egyhar-maduk már döglött volt, a másik kétharmad még élt, viszont eszméletlenül lebegett a víz felszínén még vagy egy napig. Az embereknek ugyan megtiltották a pecázást, de persze hogy odamentek a tavakhoz, és könnyűszerrel kapkodták össze a halakat. Kosárszámra vitték haza a zsákmányt. Otthon pedig, hadd tartson jó sokáig az ingyen étel, kiporciózva lefagyasztották a halakat. A szerves foszforsav parazitairtó különben gyorsan lebomlott volna, de a

jégszekrényben megtartotta az erejét.

Igazolni lehetett, hogy minden olyan asszony, aki rendellenes gyereket szült, evett ebből a mérgezett halból.

Mint említettem, a 11 rendellenes gyermek közül 4 Down-kóros volt, a másik 7-nek különböző

rendellenességei voltak. Minket különösen a Down-kór izgatott, és nemzetközi kapcsolataim révén, Berlinben azonosítani tudták az extra kromoszómájuk eredetét. A Down-kór oka, hogy a 21-es kromoszómából a kettő helyett három van. Az extra kromoszóma az esetek 93 százalékában az anyától, 7 százalékban az apától származhat. A vizsgálat szerint itt minden esetben az anyától származtak. Ennek a Down-kórnak is két fajtája van. Az egyik, ami összefügg az anyai életkorral, a másikat pedig valamely külső drasztikus hatás okozza. Karl Sperling professzor berlini eredményei szerint a megvizsgáltak mind az utóbbiba tartoztak. Tehát így tudtuk bizonyítani, hogy ezt a borzasztó rendellenesség-halmozódást a halak fürdetésére használt mérgek a várandósok szervezetbe jutása okozta.

A 11 rendellenes gyermek közül 4 meg is halt. De akkor valahogy az államapparátus összezárt.

Kinyilvánították, hogy amit mi mondunk, az fantazmagória, az eredményeink nem tekinthetők tudományos bizonyítéknak. Meglepődtem, mivel kutatásunk eredménye a legnagyobb tekintélyű

európai szaklapban, az angol The Lancetben jelent meg. Világviszonylatban is ez a katasztrófa több helyen újságok címlapjára került. Így még azt is felrőtták nekem, hogy Magyarországot lejáratom külföldön.

Az Európai Unió illetékes szakemberei viszont olyan fontosnak tartották az eredményeinket, hogy külön pályázatot írtak ki annak eldöntésére, tud-e a trichlorfon Down-kórt okozni. Ilse-Dore Adler Németországban és Jim Parry Angliában, állatkísérletekben egyértelműen igazolták, hogy igen. Így a világon első ízben a rinyaszentkirályi katasztrófa kapcsán tudtuk bizonyítani egy kémiai anyagról annak Down-kórt okozó hatását. Külön érdekesség, hogy amíg az ilyen hatások vizsgálata általában először állatokon történik, addig nálunk sajnos egyből emberek voltak a kísérleti alanyok, és tudományosan ez megint szenzációnak számított.

Végül az országos tisztifőorvos betiltotta a halfürdetésnek ezt a módszerét.

Tíz évig követtük nyomon a rinyaszentkirályi újszülötteket. A betiltás után egy sem született rendellenességgel.

A fürdetős igazgatót leváltották, egyébként pedig kimosdatták az ügyből, és úgy tudom, nem állí-

tották bíróság elé, pedig négy ember haláláért volt felelős. Nem beszélve a többi gyermek rendellenességéről.

A lényeg az, ez az eset is igazolta, hogy egy profi fejlődésirendellenesség-

nyilvántartás azonnal kimutatja a változásokat, olyan érzékeny, mint a földrengésjelző készülék.

Egyébként mire lezárult a rinyaszentkirályi ügy, megtörtént a rendszerváltás. Előtte a régi elvtársak még próbálták szőnyeg alá söpörni a tragédiát, de az Antall-kormány egészségügyi minisztere, Sur-ján László, már másképpen gondolkodott. Elküldtem neki is a jelentésünket. Felhívott, gratulált a nagyon jól végzett és eredményes kutatáshoz. Sőt, példát is akart mutatni, hogy az új kormány nem tussolja el a problémákat. Elhatározta egy nemzetközi sajtóértekezlet összehívását.

Úgy egyeztünk meg, ő beszél az új kormány egészségpolitikájáról, és a nyilvánossághoz való új viszonyáról, majd én következem e történet előadásával. Természetesen a miniszter teljes titoktartásra kért a sajtóértekezletig. Én meg elkövettem egy súlyos hibát. A meghívók már kimentek a sajtónak, amikor a Népszava újságírója, Lukács Mária, aki korábban sokat segítette írásaival a munkámat, este föl hívott, hogy ő nem tud eljönni a holnapi sajtótájékoztatóra, de mondjam el, miről lesz ott szó. Mondtam, nekem a miniszter ezt megtiltotta, még nem szabad erről beszélnem. De hát Bandi, mondta, megígérem magának, hogy majd úgy írom meg, mintha ott lettem volna a sajtóértekezleten. Barát volt, hittem neki, és elmondtam a szükséges információkat. De másnap reggel, amikor bementem tíz órakor a minisztériumba, a miniszter teljesen ki volt borul-va, mert a reggeli Népszavában megjelent az egész ügy.

Attól kezdve nagyon nem kedvelt engem, bizonyára úgy érezte, átvertem őt. Én pedig félek, hogy az újságírók nem mindig azt írják meg, amit mondtam nekik, illetve amiben megegyeztünk.

9. FEJEZET

Arról, hogy vajon Isten a genetikus, és munkájával használ vagy árt az emberiségnek, és arról is, mit ér itthon egy olyan kutatási eredmény, amelyért a fél világ lelkesedik, továbbá történetek öngyilkos anyákról, és személyes vallomás a problémás prozotáról.

Egészen úgy a huszadik század közepéig azt gondolták az orvosok, hogy a magzat olyan jól el van rejtve az édesanya hasában, a méhben, a lepény védelmében, hogy ott nincs kitéve semmiféle ártalom-nak. És akkor Ausztráliában, 1941-ben, egy szemész észrevette, hogy nagyon sok veleszületett szürke hályogos gyermekkel találkozik. Szerencsére olyan orvos volt, aki tudni akarta ennek az okát, és elkezdett nyomozni. Kiderült, hogy a korábbi hónapokban, Ausztráliában nagy rubeólajárvány zajlott le, és minden olyan várandós, aki szürke hályogos gyermeket szült, átesett e vírusos betegségen. Így Norman Gregg doktor azonosította az első olyan vírust, amely képes fejlődési rendellenességet előidézni. Elsősorban a szemben, de ma már tudjuk, hogy a rubeólafertőzés a magzatban süketiséget és szívrendellenességet is okozhat. Gregg felfedezését sok éven át nem fogadták el, és csak 1950

körül értették meg az orvosok annak igazságát.

A következő felismerés a Hirosimára és Nagaszakira ledobott atom-, illetve neutronbombával kapcsolatos. Azok a várandósok, akik nem haltak bele a sugárbetegségbe, de nagyon nagy adag sugárzást kaptak, jellemző megnyilvánulású rendellenes gyermekeket hoztak a világra. Ekkor bizonyosodott be a sugárzás fejlődési rendellenességet okozó hatása a magzatokban. Elsősorban agyi rendellenességük volt, ezért kis koponyával születtek, és később értelmi fogyatékosok is lettek, emellett nekik is gyakran volt szürke hályogjuk. Ez a két felismerés tehát megcáfolta a korábbi álláspontot, miszerint a magzat úgy el van rejtve az anya méhében, hogy semmi sem árthat neki.

De érdekes módon, még a nukleáris támadás következményei sem rázták meg annyira az orvostársadalmat, hogy figyelmüket elvárható mértékben irányította volna a teratológia felé.

A görög nyelvben a csodaszörnyeket terasnak nevezik, ebből lett a rendellenességekkel foglalkozó tudomány megnevezése a teratológia (teras + logos, azaz tudomány). Ezért minden, a magzatban specifikus rendellenességet előidéző ártalmat teratogénnek nevezünk.

A fő kutatási területnek egyértelműen a fejlődési rendellenességeket tekintem. Egyrészt a várandósok is ettől rettegnek leginkább, másrészt a VRONY, majd a Fejlődési Rendellenességek Kóroki Monitorja (FRKM) olyan nyersanyagot

pottyantott az ölembe, hogy ezekkel az egyedülálló lehetőségekkel nem élni bűn lett volna.

A fejlődési rendellenességek a betegségek speciális csoportját jelentik. Egyfelől a születéstől keserítik meg az életet, míg a betegségek inkább az életkor előrehaladtával válnak gyakoribbakká.

Másfelől olyan defekt állapotot jelentenek, ahol teljes helyreállást nehéz elérni. A tüszős mandulagyulladásból későbbi következmények nélkül ki lehet gyógyulni. A végtaghiányos vagy nyitott gerinces gyermekek ezt nem remélhetik. Így e betegségcsoport esetén csak egyetlen optimális orvosi megoldás van, és az a megelőzés.

A megelőzéshez azonban ismerni kell a rendellenesség kialakulásának okát. A fejlődési rendellenességeket sokáig *lusus naturae*-nak, azaz a természet játékának gondolták. A megelőzésük lehetősége fel sem merült. Több korai társadalomban a torzszülötteket szent embereknek tartották, de azért megölték őket. Ismert egy hegy Spártában, a neve Taigetosz. Ha az ókori Görögországban rendellenes gyermek született, akkor a szülők kérhették az idősek tanácsától engedélyt arra, hogy kivigyék a Taigetosz hegyére. Nem dobták le, de otthagyták őket, úgymint meghaltak rövid időn belül, hiszen többségük életképtelen volt. Csak a huszadik század második felében lett a teratológia nagy kihívása a fejlődési rendellenességek okainak feltárása és megelőzése. Jó példa erre Gregg felfedezése, mivel a rubeólaoltással megelőzhető lett a rubeólavírus okozta ritka rendellenességegyüttes.

Az okok megismeréséhez nagyszámú esetre volt szükség, ezért is számított nélkülözhetetlennek a VRONY. A fejlődési zavarok megnyilvánulása alapján el tudunk különíteni két nagy csoportot. Az egyikbe az izolált fejlődési rendellenességek, a másikba a többszörös fejlődési rendellenességek tartoztak.

A többszörös fejlődési rendellenességek okai között gyakori a génhiba, de talán még gyakoribb a kromoszómaaberráció, nemritkán pedig valamiféle külső ártalom fedezhető fel a terhesség alatt. A Contergan kapcsán csak a végtag-rendellenességeket említettem, de azért a Contergan-gyerekeknek a fókakezés mellett gyakran fülkagylójuk sem volt, továbbá nem ritkán szívrendellenességüket is diagnosztizálták. Tehát többszörös rendellenességük volt, és ez az érintett magzatok 100 százalékában jelentkezett, ha a várandós ezt a gyógyszert a fogamzástól számított 35. és 50. nap között szedte. Két matematikus barátommal három évet szántunk a többszörös rendellenességek értékelésére, azaz azokra az esetekre, amikor az újszülöttekben két vagy több rendellenesség fordult elő. Ebből aztán angol nyelvű monográfiát írtunk.

A másik csoportba sorolt izolált rendellenességekben az ikervizsgálatok igazolták a genetikai hajlamosságot, de ez messze volt a 100 százaléktól. A kialakulásukhoz szükség volt olyan külső

tényezőkre is, amelyek a genetikai hajlamot provokálták. Ilyenek például az

idegcső-záródási rendellenességek, amelyekről még részletesen beszélek a magzatvédő vitaminok kapcsán.

Akkoriban tehát jogosan hittük azt, ha felismerem az okokat, utána meg tudom oldani a problémát, ki tudom védeni a rendellenességet. Bizonyos esetekben ez igaz is volt, de közel sem minden esetben. Itt most két sikertörténetet mesélek el.

Viszonylag gyakori rendellenesség a gyomorkimenet-szűkület. Ilyenkor a gyomorkimenetet lezáró izomzat túlburjánzik. Tünete az, hogy amikor elkezdik etetni az újszülöttet, a táplálék a gyomorból nem kerül át a belekbe, a kisbaba mindent kihány, mégpedig sugárban. Ezek a gyermekek régen csonttá-bőrré fogyva meghaltak. 1912-ben azonban egy sebész átvágta ezt az izomzatot, és azóta ezek a gyerekek életben maradnak. Sőt kiderült, hogy kiváló sportolók lesznek belőlük. Tudniillik az izomzatuk genetikai okokból erősebb. Az olimpiai bajnokok között ez a rendellenesség, orvosi nevén pylorus stenosis, sokkal gyakoribb, mint általában.

A csípőficam kezelése egy másik sikertörténet, amely megint csak igazolja a tudomány haladását és szépségét, ám a jövőt illetően már elgondolkodtató problémákat vet fel. A csípőficam sokáig a leggyakoribb fejlődési rendellenességnek számított, a lányok 1 százaléka született csípőficammal Magyarországon, tehát minden 100. Ilyenkor az ízületi vápa túl sekély, és a combcsont feje kicsúszik belőle. Korábban, amíg a gyerek nem állt föl, ezt észre sem vették, később viszont súlyos medencedeformitáshoz és gerincferdüléshez vezetett. Főleg lányokat érintett, és ezeket a lányokat ritkán vették feleségül, és ha mégis terhesek lettek, súlyos medencedeformitásuk miatt nem tudták megszülni a gyermeket. Így az e rendellenességért felelős gének tulajdonképpen kiválogatódtak a népességből. Aztán jött a császármetszés, és már a csípőficamosok is tudtak szülni.

1973 óta minden újszülöttet szűrünk ortopédiaileg. Megpróbáljuk kibuktatni a combcsont fejét a csípőcsont vápájából, és ha ez sikerül, akkor ez a csípőficamhajlamot jelzi. Ilyenkor a csecsemő

úgynevezett ruginadrágot, majd Pavlik-kengyelt kap, és ezekkel megelőzhető a csípőficam okozta kórkép kialakulása. Ez óriási eredmény, hiszen a szép lányok közül már senki sem lesz csípő-

ficamos nagy korára. Csakhogy 20 százalék az esélye annak, hogy az ő gyermekeik csípőficammal születnek. Ám később ők sem lesznek csípőficamosak, mert szűrjük őket, és a hajlamosakat kezelik.

Viszont ők is 20 százalék eséllyel adják tovább a hajlamot az ő gyerekeiknek, és így tovább. Az egyik matematikus barátom kiszámolta, hogy 2300-ra minden ember csípőficammal fog születni.

A fiúk is. Azzal, hogy segítünk az egyéneken, lehet, hogy rosszat teszünk az emberiségnek? Fontos kérdés ez!

Amikor egy szegedi orvoskongresszuson elmondtuk ezt, akkor az ortopédia egyik kiváló professzora úgy reagált: hát ez nagyon jó, mert akkor majd nem kell

szűrni az újszülötteket, és már a szülőszobán mindenkire fölteszük a Pavlik-kengyelt, és ezzel a probléma meg van oldva.

Mi, orvosok tehát tesszük a dolgunkat, kivédjük a rendellenesség megjelenését, csak arra nem gondolunk, hogy ez mekkora kontraszelekciót jelent. Amit régen a természet elintézett a „hulljon a férgese” szabállyal, azt most mi nem engedjük, és ennek a következményeit majd 50, 100 vagy 200

év múlva fogják tapasztalni az utódaink. Könnyen lehet, hogy akkorra elég nagy bajban lesz az emberiség. Mert most humánus okokból megmentjük a gyengéket, de ezzel rontjuk az egész emberiség génállományát, a teljes emberi fajt.

Ilyen gondolatokkal persze nem lehetne dolgozni, és nekem is azonnal abba kellett volna hagynom a kutatásaimat és a küzdelmemet. De mindig is úgy véltem, nekem az a dolgom, hogy az egyéneken segítsek, a többit pedig majd megoldja 50–200 év múlva a folyamatosan fejlődő

orvostudomány.

Említettem már az 1975 és 1978 között tapasztalt végtaghiányos esethalmozódást, amit a nagy adagú ösztrogéntartalmú injekció okozott. E kutatási eredmények kiértékelésébe bevontam azt a német professzort, Widukind Lenzet, aki az NSZK-ban a fókakezü gyermekek kórokát, a Contergant azonosította. Világhírű ember lett, és a világ minden tájáról vitték el hozzá a különleges eseteket.

Elhatároztunk egy további közös kutatást, mégpedig a következő 10 év összes hazai végtaghiányos-rendellenes gyermekének értékelését, a számuk 998 volt. Minden családot arra kértem, hogy hozza el személyes vizsgálatra rendellenes gyermekét. Lenz professzor számára nagy meglepetést okozott, hogy hívásomra a szülők 97 százaléka a gyermekével meg is jelent in-tézetünkben. Így pontosan meghatározhattuk a végtaghiányos gyermekek különböző típusainak gyakoriságát, és kialakulásuk értelmezésében is előreléptünk. Elsőként például igazoltuk, hogy a terhesség alatti cigarettázás növeli a magzatban az amputációs típus előfordulását. Ez azért is volt fontos, mivel addig a cigarettázó várandósok újszülöttjeinek csak a kisebb súlya volt ismert, ami viszont a megrögzött dohányosokat nemigen riasztotta. Hallottam olyan véleményt, ha kisebb, legalább könnyebben szülöm meg. A végtaghiányos magzat azonban már súlyos fenyegetésnek számított.

Büszkén mondom, ez a munkánk akkora nemzetközi visszhangot keltett, hogy Kanada egyik legnevesebb genetikusa, Jane Evans, szinte bekéredzkedett a kutatásba. Saját költségén Budapestre költözött, és ő értékelte a többszörösen rendellenes eseteket. E kutatásaink eredményét is – kilenc közlemény mellett – angol monográfiában foglaltuk össze. Lenz professzorral pedig barátok lettünk.

A német kollégák nagyon félték Widukind Lenzet. Professzorként szigorú és mogorva volt, ahogy nekem egyik munkatársa panaszolta, nála pokrócabb ember nincs is. Hozzám viszont meglepően kedves volt. Sokat járt nálunk, és mi is náluk, Münsterben. Lánya, Julia Budapesten kezdte meg az orvosi tanulmányait, rövid

ideig nálunk is lakott. Sok időt töltöttünk tehát együtt munkaidő után is. Egyszer borozgatás közben olyan családi titkot mondott el, amit talán nem is lenne szabad itt közölnöm. De hát Lenz már nem él, és ez a borzasztó történet nagyon tanulságos. Szóval: neki volt egy fia is, Andreasnak hívták. Orvos akart lenni.

Lenz professzor édesapja, Fritz Lenz az 1910-es vekben már professzor volt. Nem orvosprofesszor, hanem antropológus. Akkoriban fogalmazódott meg az az utópia, hogy a genetika alkalmas lehet az emberiség minőségének javítására. Ugyanis, aki kitalálta a genetikai tanácsadás gondolatát, az Charles Darwin unokatestvére, Francis Galton volt. Furcsállta, hogy az emberiség micsoda csodákat ért el a növénynemesítésben, lásd például a mesés tulipánokat, rózsákat. Milyen fantasztikus dolgokat produkált az állattenyésztésben. Hányféle jobbnál jobb tulajdonsággal bíró kutyát állított elő az ember, vagy extra jól tejelő teheneket. Galton tehát látta, genetikai módszerekkel hogyan lehetett megfelelően javítani a növényeken és állatokon, de azt is látta, hogy az ember önmagával semmit nem tudott kezdeni. Szerinte az 1880-as években az angol emberek semmivel sem voltak jobbak, mint a Periklész korabeli görögök.

Galton szerint a géneken keresztül javítható lenne az emberiség. Két irányzatot vázolt. Az egyik, hogy a súlyosabb genetikai ártalomban szenvedő családok lehetőleg ne vállaljanak gyereket.

Vagyis ne adják tovább a hibás génjeiket, és ennek elősegítése a genetikai tanácsadás feladata, mivel ily módon csökkenthető az emberi szenvedés. A másik viszont, hogyha valaki nagyon kivételes képességű, akkor az lehetőleg produkáljon minél több gyereket, és ezzel növelje az emberiség szellemi kapacitását. Hát ez nem jött be, mert általában az értelmiségi családokban van a legkevesebb gyermek. Nagyon vázlatosan ezek voltak az általa megalkotott eugenika lényeges célkitűzései. Az eugenika abszolút jó szándékból született, de később mégis a fajelmélet egyik sokat hivatkozott és elátkozott forrása lett.

A dolog úgy kezdődött, hogy Fritz Lenz antropológusként beleszeretett az eugenika ötletébe, és könyvet írt, miszerint a jövőben igenis genetikai módszerekkel kell javítani az emberiséget. Ebből lett a nagy baj! Hitler, miután 1924-ben a sikertelen müncheni puccs után börtönbe került, elvitte magával Fritz Lenz említett könyvét, és a börtönben megírta Mein Kampfban többször hivatkozott rá. Természetesen megfosztva az eugenikát eredeti szellemiségétől, kiforgatva az alapgondolatait.

Hitler csak azt látta az egészből, hogy komoly tudós koponyák szerint is szükség van az emberi faj genetikai nemesítésére. Hitler tehát nem sokat értett vagy nem akart sokat érteni az eredeti galtoni tanokból. Galton ugyanis céljait felvilágosítással és tanácsadással akarta elérni. Hitler viszont egészen más eszközökhöz nyúlt, és a megerőszkolt eugenikát a náci elmélet egyik alapjának tekintette. Ennek végállomása pedig – egyebek között – Auschwitz volt.

Tehát a Lenz családnév az antropológus apa könyve miatt, akaratukon kívül, került be a Mein Kampfba, és vált hírhedtté. A Lenz családból soha senki nem volt a náci párt tagja. Erről az egész történetről a családban egyáltalán nem beszéltek. Szégyellték. Widukind Lenz fia, Andreas is úgy nőtt fel, hogy fogalma sem volt arról, a nagyapja hogyan keveredett bele Hitler könyvébe, és hogy ezért tulajdonképpen sokáig a fajelmélet egyik megalapítójának tekintették.

Amikor Andreast fölvtették az orvosegyetemre, és ott az első évben orvostörténelmet is hallgatott, akkor szembesült azzal, hogy a hitleri eszmék megalapozásában német tudósoknak is szerepük volt, és talán a legfontosabb szerep éppen Fritz Lenz professzornak jutott. Andreas Lenzet ez annyira megrázta, hogy éjszaka fölakasztotta magát. Ő nem akart egy ilyen ember unokája lenni.

Ekkor értettem meg, hogy Widukind miért szeretett meg engem. Nekem az angol nyelvben Andrew a keresztnvem, és körülbelül azonos korú voltam Andreasszal, a fiával.

Egész életemben arra készültem, hogy prosztatarákom lesz. Czeizel nagyapám és Czeizel ági nagybátyám is ebben halt meg. Apunak is lett prosztatarákja. Őt már rá tudtam beszélni, hogy vetesse ki a prosztatáját. Ő így megszakította a sort, és nem ebbe halt meg, hanem aztán később agyvérzésben.

De hát láthatóan a Czeizel-férfiaknak nagyon komoly családi hajlamuk volt/van a prosztatarákra.

Mindig is úgy gondoltam, ahogy mondtam: a genetikából az következik, hogy az ember tulajdonképpen megsejtheti a sorsát. És ezzel most lehet vitatkozni, hogy ez jó vagy rossz. Vannak emberek, akik inkább struccpolitikát folytatnak, nem akarják tudni a jövőt. Míg mások, és ez a racionálisabb csoport, hisznek Szókratésznek: „Ember, ismerd meg önmagad”, mert ha ismered önmagad, akkor talán nem elszenvédője leszel a sorsodnak, hanem aktív irányítója. Én természetesen a második csoportba soroltam magamat.

Amikor 2004-ben megfejtették az emberi géntérképet és később a prosztatarákért felelős géneket is azonosították, akkor ezeket meg akartam nézetni magamon. Csak az volt a gond, hogy ez sok százezer forintba kerül, de hát megint szerencsém volt. Németországban végezték a génjeim vizsgálatát, és amikor megtudták, hogy rólam van szó, akkor ingyen megcsinálták. Az jött ki a 12 gén vizsgálatakor, hogy 96 százalékos valószínűséggel várható prosztatarákom. Akkor erre a nagyon nagy kockázatra gondolva úgy véltem, hogy egy ilyen Damokleszkard árnyékában nehéz élni, és ma már van olyan „robot” műtéti technika, amivel a prosztatát el lehet távolítani a has kinyitása nélkül. Tehát én vál-lalkoztam erre, és kivettem a prosztatámat Debrecenben.

Nem is fogok prosztatarákban meghalni.

Jött helyette más.

Azt gondolom, van létjogosultságuk a preventív műtéteknek. A színésznő

Angelina Jolie-t is megértem.

Ha valaki a BRCA gént hordozza, akkor 85 százalék a valószínűsége, hogy 45 éves kora előtt emlőrákja lesz. Emiatt nem kell pánikba esni. Azért mondom ezt, mert Amerikában, ahol pénzért mindent megcsinálnak, ott most húszéves lányok nézetik meg a BRCA génjüket, és a pozitívak levetetik a mellüket, ami egy butaság, mert először talán szülni kellene, és szoptatni, mert ez az emlőrák 40. életév előtt nem jelentkezik. És utána el lehet azon gondolkodni, ha végül is 85 százalék a kockázat, hogy ilyen súlyos betegségük lesz, mint az emlőrák, és ezt az emlő eltávolításával meg lehet oldani, akkor ezt érdemes megcsinálni. Ma már olyan plasztikai műtéteket tudnak végezni, hogy ez nem is jelent a nő életében nagyon nagy hátrányt. De ugyanígy megelőzhető például a vastagbélrák, a petefészekrák, és még más szervek rosszindulatú daganatos betegsége is. Ez a preventív orvoslásba belefér, csak hát nagyon átgondoltan kell csinálni. Én is megelőztem a prosztatatarákat.

Éltem a modern genetika és műtéti technika előnyeivel. Amire nem számítottam, az az akut mieloid leukémia, amit 2013 májusában ismertek fel nálam, és ami a családkban még sohasem fordult elő.

Ez a legrosszabb típusú leukémia. A lymphoid leukémiások életben maradnak ma már. Őket meg lehet gyógyítani. Az akut mieloid leukémiásokon csak a csontvelő-transzplantáció segíthet, de ezt 65

év felett nem végzik. Azt a tájékoztatást kaptam, hogy ez alól kivételt csak Izraelben tesznek. A beavatkozás kockázata nagy, és amúgy anyagilag sem tudtuk volna előteremteni a költségek fedezetét.

Tulajdonképpen soha nem múlt el belőlem az az egyetemista koromban kialakult érzés, hogy mindenben a legjobb akarok lenni. Munkamániás lettem, és ez a mai napig sem változott. Ráadásul túl sok mindennel foglalkoztam, a kihívásoknak nemigen tudtam ellenállni. Még visszaemlékezni sem egyszerű, hogy mi mindent csináltam. Hajtott a tettvágy, és persze, az a tudat, hogy sok-sok embernek hasznos, amit teszek.

Sokat foglalkoztam a gyermekvárás közben öngyilkosságot megkísérlő nőkkel is.

El-eljöttek hozzám, a genetikai tanácsadóba olyan nők, akik a terhesség alatt öngyilkosságot kíséreltek meg, és túléltek. Azért jöttek, mert tudni akarták, megtarthatják-e a magzatot vagy sem.

A legtöbbjük valamilyen gyógyszerrel próbálta megölni magát. Engem pedig mindig is izgatott, milyen hatással vannak a különböző kémiai anyagok, így a gyógyszerek a magzati fejlődésre. De a gyógyszereket ilyen szempontból értékelni rendkívül nehéz, mert a várandósok a különböző

gyógyszerekből általában csak egy-egy tablettát szednek be. Ezeknek a kis adagoknak a hatása pedig alig értékelhető, hiszen a fejlődési rendellenességek

kialakulása függ az anyai életkortól, a szociális helyzettől, az egészségi állapottól, az élvezeti cikkek használatától, a munkahelyi hatá-

soktól és még másoktól is. Ezekről elkülöníteni egy-egy tableta magzatra gyakorolt esetleges ártalmasságát igen nagy szakmai felkészültséget igényel.

Az öngyilkosságot megkísérlők azonban nagy adag gyógyszert vesznek be. Így az egyébként szomorú öngyilkossági kísérletek jó irányba vihették a tudományt, a szuicid szándékú anyákat vizsgálva pontos képet kaphattunk több gyógyszer magzatra gyakorolt hatásáról is. Ez a fantasztikus kutatási téma ráadásul könnyedén végrehajtható volt Budapesten. Egyrészt, mert többen maguktól eljöttek hozzám, másrészt pedig a fővárosban minden gyógyszerrel mérgezett személyt egyetlen kórházba vittek be. Az ott dolgozó orvosokkal kialakítottam egy kutatási együttműködést, és később a WHO-tól elég nagy anyagi támogatást is kaptam. Így minden felvett nőnél el tudtuk végezni egy terhességi próbát, és föl tudtam venni egy pszichológust is, aki a segítségükre volt.

Az öngyilkosságon belül el kell különíteni a kísérletet, és – furcsán hangzik magyarul – a sikeres öngyilkosságot. Vagyis az öngyilkosság okozta halálozást. Az öngyilkos halálozás esetén jóval több a férfi, és ez az idősebb népességre a jellemzőbb. Az öngyilkossági kísérletben viszont né-

gyszer több a nő/lány, és húsz év alatti az átlagéletkoruk. Az ok általában tipikus párkapcsolati konfliktus. Együtt jár egy fiú és egy lány, bekövetkezik a nem kívánt terhesség, a lány elmondja a fiúnak, az kirúgja, elmondja a szüleinek, azok lekurvázzák. Ő nagy-nagy elkeseredésében a rendelkezésre álló gyógyszereket beszedi. Szerencsére döntő többségük nem hal meg. A velük való kutatást 1980-ban kezdtük, de 1960-ig visszamenőleg feldolgoztuk a kórházi anyagokban szereplő terhések sorsát is. Az 1960-as években még a lányok 7 százaléka halt meg, ami aztán a továbbiakban 1,5 százalékra csökkent. Egy-egy lány tettében gyakorta van egy kis színház is, ezzel a drámával akarják felhívni magukra a figyelmet, és büntetni az őket magukra hagyókat. Ezt azért merem állítani, mivel soha nem vesznek be annyi gyógyszert, mint az azonos életkorú nem terhes öngyilkos nők. Mint említettem, a WHO támogatásának köszönhetően minden 15 és 50 év közötti nőnél, akit öngyilkossági kísérlet miatt bevitték a kórházba, elvégeztük a terhességi próbát az amúgy is levett vérből.

Így kiderült, hogy az adott kórház vonzáskörzetében, Budapest és környéke hárommillió lakosa közül hetente egy-két fiatal terhes nő próbált véget vetni az életének. Azaz évente mintegy száz.

Csaknem mindegyikük gyógyszerrel, de mint mondtam, az önmérgezésük általában enyhébb volt a szokásosnál. Már csak azért is, mert általában nem készültek e szomorú tettekre, hanem első

felindultságukban bevették az otthon találtakat. Többen C-vitaminnal kísérelték meg az öngyilkosságot, de voltak olyanok is, öten, akik folsavval, persze súlyosabb

következmények nélkül.

Az esetekről a velünk dolgozó pszichológus, dr. Lendvay Ágnes is sokat tudna mesélni. Ő rögtön fölvetette a kapcsolatot velük, hogy segítsen a lelki konfliktusaik megoldásában, és a fontos döntésük meghozatalában. A magyar törvények szerint, ha valaki öngyilkossági kísérletet követ el a terhesség alatt, akkor megszakíthatja a terhességét. Nemcsak a 12. hétig, hanem bármikor. A mi kutatásunk kárára vált ez a jogszabály, mert sajnos mintegy a felük élt ezzel a lehetőséggel, így csökkent az értékelhető magzatok száma. De azokra is figyeltünk, akik nem vállalták tovább a terhességüket, mert aki egyszer öngyilkosságot követett el, azoknál nagyobb az ismétlődés veszélye.

Ezt is meg kellene előzni megfelelő gondozással. Azok többségének is, akik a szülés mellett döntöttek, gyenge volt a szociális háttere, ezért azzal is segítettünk, hogy megfelelő várandósgondozást és szülészeti ellátást biztosítottunk a számukra. Így általában jó személyes kapcsolatot épített ki velük a pszichológusunk, ami azután segített a terhességek kimenetelének értékelésében.

Végül 1044, terhesség alatt öngyilkosságot megkísérlő nőt tudtunk értékelni. Az újszülöttek fejlődését iskoláskorig nyomon követtük. Sikerült létrehoznom egy kutatócsoportot, amelyben Pop-per Péter munkatársai is részt vettek, ők értékelték a pszichológiai, magatartási és mentális fejlődésüket.

Fantasztikusak voltak az eredményeink. A Seduxenről feltételezték, hogy ajakhasadékot okoz.

Nekünk pedig 112 olyan terhesünk volt, aki Seduxennel lett öngyilkos. Volt köztük egy gyógyszerésznő, aki 80 tableta Seduxent vett be a terhessége 8. hetében. Három napig volt eszméletlen, de nagyon szép kislányt szült, teljesen egészségeset. A fiatal nők többsége egy vagy két teljes dobozt, tehát 20 vagy 40 tablettát vett be. Egyetlen gyermeknek sem volt ajakhasadéka!

Szinte az összes gyógyszer teratogén hatását tudtuk így értékelni a Sevenaltól a Xanaxig és Riv-otrilig. Kettő kivételével egyik sem növelte a fejlődési anomáliák gyakoriságát, noha igen nagy adagban éltek velük, és általában korai terhességben, tehát a rendellenességek kialakulásának szempontjából kritikus időszakban.

Az egyik kivétel a nitrazepam (Eunoctin) volt, ami a kötőszövettel összefüggő rendellenességek gyakoriságát növelte igen nagy adagok bevitele után. A másik, a Tardyl, és ennek értékelése új felismeréshez vezetett. Tardyllal 74 asszony kísérelte meg az öngyilkosságot, de csak 27 szülte meg a gyermekét. Közöttük a fejlődési rendellenességek gyakorisága nem volt magasabb az átlagosnál, viszont 8 gyerek, tehát több mint 30 százalékuk, értelmi fogyatékos lett, és ez a fogyatékoság súlyos magatartási zavarokkal is társult. Ezeknek az asszonyoknak korábban vagy később 46 további gyermekük született, egy sem volt értelmi fogyatékos. A Tardylnak három komponense van, amelyek külön-külön megtalálhatók a Pipolphen, a Dorlotyn és a Noxyron nevű

gyógyszerekben. Ezekkel is többen követtek el öngyilkosságot, a magzatokra nézve minden ártalmas következmény nélkül. Együttesen viszont értelmi fogyatékoságot okoztak. De ami még en-nél is fontosabb, ez volt az első gyógyszer, ami anélkül idézett elő értelmi fogyatékoságot, hogy testi rendellenességet is okozott volna. Dr. Petrik Dóra ebből írta a PhD-értekezését, ami ha az Egyesült Államokban történik, bizonyára világszenzációt jelentett volna.

Szakmai körökben jó visszhangja volt a munkánknak. Engem minden évben hívtak a londoni orvosegyetemre, hogy vegyek részt a PhD-hallgatók felkészítésében, és az egyik gyakorta kért té-

ma éppen ez volt. Emellett több kongresszuson is beszámoltunk az eredményeinkről. A franciaországi előadás után az egyik amerikai szakmai lap szerkesztője olyan fontosnak tartotta a munkánkat, hogy külön kötetben adta ki kutatásainkat, ebben részletesen, az egyes gyógyszerekre lebontva mutattuk be, hogy Magyarországon milyen új vizsgálati modellt vezettünk be.

Itthon leginkább semmilyen visszhang nem volt. Illetve, amikor Pálinkás József lett a Magyar Tudományos Akadémia elnöke, és találkoztam vele egy békéscsabai konferencia keretében, megmutattam neki az éppen akkor megjelent amerikai kiadványt e kutatásunkról. Nagyon tetszett, és azt mondta, hogy mint új akadémiai elnök, szeretné az eddigieknél jobban reflektorfénybe állítani a magyar tudomány eredményeit. Arra gondolt, kutatási eredményeinket egy nyilvános akadémiai sajtóértekezleten mutatná be, és méltatná. Kérte, hogy készítsem elő az ehhez szükséges anyagot.

Dolgoztam rajta. Pálinkás mintegy két hónappal később értesített, hogy az akadémiai grémium elé vitte az ügyet, és ott az volt a vélemény, sok más eredmény is van a magyar tudományban, és nem nézne ki jól, ha ezt a sajtóértekezleti gyakorlatot Czeizelékkel kezdenék. Hát itthon ennyi volt. 10. FEJEZET

Amelyből végre megtudjuk, honnan származunk, kik vagyunk, ki is az igazi magyar, továbbá azt is, mitől szenvedtek az első amerikai úrhajósok.

Az én hazai megítélésemet alapvetően eldöntötte, hogy az 1970-es években bekerültem a televízióba, és ennek köszönhetően ismert, sőt híres ember lettem. Onnantól kezdve a tudomány hazai irányítói szerint híres lehettem, de támogatott nem.

Mint utaltam rá, tudom, hogy a személyiségem egyik hibája a túlzottan széles körű érdeklődés, ráadásul nemigen tudok nemet mondani a kihívásokra. Mentségemre csak azt hozhatom fel, hogy mindig jó ügyek mellé álltam. Mindezeket azért említem meg itt is, mert ugyan föltettem az életemet a magzatok egészségének és életének védelmére, különös tekintettel a fejlődési rendellenességek kutatására, mégis sokszor hagytam magamat eltéríteni ettől a fő iránytól. Eltérítésemben Illyés Gyula is „cinkos” volt.

Amikor a televízió bemutatta a nagy feltűnést keltő Az öröklődés titkai című

sorozatomat, kaptam Illyés Gyulától egy levelet. Illyés azt írta, „még mindig él bennünk Kőrösi Csoma kíváncsisága a magyarság eredetével kapcsolatban, és hogy nem tudnátok-e most ti genetikai módszerekkel többet megtudni a magyarság eredetéről”. Megtisztelő volt, hogy Illyés elég okosnak és felkészültnek tartott erre a feladatra. Ugyanakkor tájékoztatnom kellett, hogy a népeséggenetika nagyon sok pénzt igénylő tudományág, és Magyarország szegény, tehát erre nincs lehetőség.

De aztán – talán már unják – már megint szerencsém volt!

A világ orvosi és genetikusi köreiben már akkor is elismertebb voltam, mint itthon. Így történt, hogy amikor az NSZK kutatói a világ különböző népeiségeinek genetikai térképét szerették volna megrajzolni, akkor Werner Goedde professzor Hamburgból engem keresett meg. Magyarország és a magyarság eredete náluk is fehér foltnak számított a készülő világtérképen, ezért őket is hajtotta a vágy, hogy ez a fehér folt eltűnjön.

Megkérdeztem a Magyar Tudományos Akadémia illetékeseit, mit gondolnak erről. A válasz az volt, jó lenne ilyen kutatás, de pénz az erre sincs. Tájékoztattam a németeket a hivatalos magyar álláspontról, ők viszont hajlandók voltak vállalni a laboratóriumi vizsgálatok igen jelentős költségeit teljes egészében. De még így is csak hosszas tárgyalások után indulhatott az ötéves kutatási program, aminek keretében évente ők adtak kétszázezer márkát, mi pedig kétszázezer forintot. Tipikus magyar vállalat: életünket és vérünket igen – ezt jelen esetben szinte szó szerint kell érteni –, de a pénzünket azt nem.

Az orvos általában a genetikai betegségben szenvedő pácienssel vagy a terhességre készülő

családtervezőkkel találkozik. Tehát egy-egy személlyel vagy párral. Ezzel szemben a népeséggenetika az adott népesség egészének genetikai jellegzetességeit szeretné megismerni. A népességen a meghatározott földrajzi területen együtt élő emberek nagy tömegét értjük. A teljes népesség vizsgálatára általában nincs mód, ezért mintákat vizsgálunk. A minta a vizsgált népességből származó megfelelő számú embert foglal magába, akik képesek az egész népességet reprezentálni.

Megállapodtunk két referenciamintában. Az egyik budapesti volt, ami a kevert magyar népességet reprezentálta. A másik az őriszentpéteri, mert szakértőnk, a későbbi oktatási miniszter, András-falvy Bertalan szerint az őrségiek tekinthetők a legtörzsközebb (legtősgyökeresebb – a szerk.) magyaroknak. Azt mondta, őket még az Árpád-házi királyok helyezték a nyugati gyepűre, és sok privilégiumot is kaptak, ezért nem nagyon keveredtek a környező népességgel.

A két referenciamintán túl vizsgálni akartuk az összes etnikai csoportot, a kiskunokat és a nagykunokat, a jászokat, a matyókat, a palócokat, a Magyarországra menekült csángókat és bukov-inai székelyeket, plusz a cigányokat Baranyában és Borsodban, továbbá a zsidókat. Érdekes módon a zsidók vizsgálatát megtiltották, amikor beadtuk a kutatási tervet. Indok, elfogadható érzérv a tiltás-ra nem volt. De

megoldottuk ezt is! A legjobb barátom, Losonci András volt a Zsidó Szeretetkórház főigazgatója, és ő segített, hogy az ott kezelt vagy gondozott zsidókat megvizsgálhassuk.

Beszélnék kicsit a népeséggenetika alapfogalmairól.

A mi fajunk a Homo sapiens sapiens (vagyis a mai ember a Homo sapiens egyik alfaja – a szerk.), mintegy 200 000 évvel ezelőtt alakult ki Afrikában, majd cirka 150 000 évvel ezelőtt a fekete emberek kirajzottak a kontinensről. Elkerültek Ázsiába, ahol a környezethez való alkalmazkodás során a bőrük színe sárgára változott. Európába csak mintegy 40 000 éve jöttek, ami sok-sok évezred alatt újabb bőrszínváltozást eredményezett. Így jött létre az európai fehér ember. A környezethez való alkalmazkodásuk, és a jégkorszak alatti izolálódásuk miatt tehát kialakult a három nagy rassz. A fe-héreket kaukázusi rassznak hívták, ami jó nagy butaság. Valaki egyszer kitalálta, hogy a fehér ember a Kaukázusban fejlődött ki, aminek semmi bizonyítéka nincs. Az amerikaiak viszont ezt átvették, minden filmben ez szerepel. Engem az ilyen butaság meghonosodása idegesít. A népeséggenetikusok szerint egyszerűbb, helyesebb és pontosabb európai nagyrasszról beszélni.

Mára kényes kérdés lett a fekete emberek megnevezése. Korábban negroid nagyrasszról beszéltek.

A néger név azonban az Egyesült Államokban olyan pejoratív értelmet kapott, hogy a használóit akár pofon is verik érte a feketék. Bevezették ezért az afrikai nagyrassz fogalmát, ezért nevezik Amerikában a feketéket afroamerikaiaknak. A sárgákat korábban a mongoloid nagyrasszba soroltuk, de ez megint problematikus lett. Egyrészt a mongoloid név is kapott pejoratív felhangot, másrészt a mongol valójában egy népeség. Most őket a keleti nagyrassz tagjainak tartjuk, merthogy ez lett végül is az elfogadott név.

A nagyrasszokon belül vannak a rasszok és az alrasszok, továbbá az etnikai csoportok. Az európai nagyrasszon belül például elkülönítjük az Európában élőket és az Európán kívül élőket, mert hát az arabok is az európai nagyrasszhoz tartoznak.

1983-ban kezdtük meg a kutatást. A németek hozták a laboratóriumi felszerelést, és közösen szálltunk ki azokra a településekre, ahol leginkább éltek a vizsgálni kívánt emberek. Az etnikai csoportokkal kezdtünk. Itt az kerülhetett be a mintába, akinek mind a négy nagyszülője az adott etnikai csoporthoz tartozott.

Előzetes tájékoztatás után vért vettünk tőlük, mivel a génjeikre voltunk kíváncsiak. Korábban a biológiai kutatásokon belül az embertani kutatások, tehát az antropológiai vizsgálatok voltak elfogadottak. Az antropológusok a külső jeleket vizsgálták, tehát hogy milyen a koponya, milyen a csontváz, milyen a bőrszín, milyen a hajkonstrukció stb. De ma már tudjuk, hogy ezekért sokgényes rendszerek a felelősek, amiknek a hatását a külső környezeti hatások számottevően befolyásolják.

A korábbi antropológiai kutatások ezért sok téveszméhez vezettek. Ahhoz

például, hogy mi itt a germánok és a szlávok tengerében egyedül vagyunk Európa közepén. Ebben nyilván szerepet játszott az a motiváció is, hogy utálták a fasizálódó németeket is, és a kommunistává vált szláv orosz-zokat is. Különbözni akartunk mindkettőtől. De a genetika tényeit az akarat nem képes befolyásolni.

Német partnereink nagyon gazdagok voltak, nem sajnálták a pénzt a kutatásra, ezért 26 génjelet tudtunk vizsgálni, ami akkor világrekordnak számított. A génjelek olyan fehérjék (vércsoportok, szérumfehérjék, vörösvértest-enzimek), amelyeket a kromoszómák meghatározott helyén lévő gén-pár határoz meg, és a külső hatások nem képesek befolyásolni a megnyilvánulásukat. Ezért lehet ezeket az apasági vizsgálatokban is hasznosítani.

A népeséggenetika szépsége internacionalizmusában is rejlik. Amikor közzétettük a magyar népeségnek e kutatásban kapott adatait angol monográfiában, akkor az olaszok és a finnek elkezdtek ezen tovább dolgozni. Ugyanis, amikor mi végeztük ezeket a kutatásokat, még két nagyon fontos kutatási irányra nem voltunk képesek, mert nem voltak meg a laboratóriumi módszerek.

Az egyik a mitokondriális DNS vizsgálata. Van a sejt, benne a sejtmag és abban a 23 pár kromoszóma. Ezeket nevezzük magkromoszómáknak. De kiderült, hogy a sejtmagon kívül, a cito-plazmában vannak az erőművek, amelyek az energiát produkálják a sejt működéséhez, ezek a mitokondriumok. És az is kiderült, hogy a mitokondriumokban is elég sok DNS-darab van. Tehát a 46 magkromoszóma mellett van egy 47., ami a sejtmagon kívüli DNS-állományt foglalja magába.

Fogantatáskor az óriási petesejtbe, mint egy csípőből kilőtt rakéta, úgy csapódik be az ondósejt. A két ivarsejt egyesülése után hamarosan megindul a sejtosztódás, elkezdődik az élet. A petesejtben rengeteg mitokondrium van, az ondósejtben pedig gyakorlatilag nincs. Szervezetünk mitokondriumai tehát mindig csak az anyától származhatnak. Az anya pedig az anyjától kapta, a nagymama pedig a dédanyától. Kiderült, hogy a mitokondriális DNS-en belüli aktív részek biztosítják az említett energiatermelést, és emellett vannak úgynevezett alvó DNS-szakaszok is. Hogyha az aktív részben következik be mutáció, akkor abból betegségek lesznek, például Parkinson-kór, amik általában kiválogatódnak. Ám, ha az alvó részben történt ilyen mutáció, annak semmiféle következménye nem lesz. Körülbelül hússzezer évenként alakulnak ki az alvó részben ilyen mutá-

ciók, és ezek változatlanul örökítődnek át a generációk végtelen során.

1991-ben Allan Wilson, a zseniális kutató közölte, hogy a világ különböző részein élő nőktől összegyűjtött mitokondriumok vizsgálata szerint a jelenleg élő nők ugyanattól az egy nőtől származnak, aki mintegy 141 000 évvel ezelőtt élt, és aki természetesen e kutatásban is az Éva nevet kapta. A mitokondriális DNS benne van a csontokban is, és ott évszázadokon át megmarad, ezért született meg a régészeti genetika.

Az ősanya mellett az ősapa létét is igazolták.

Az Y nemi kromoszómánkat az apánktól örököltük, apánk pedig a nagyapánktól és így tovább, vagyis kirajzolódott a férfi ágú evolúciós törzsfa is. Nagy szerencsére az Y nemi kromoszómában is van alvó rész. Ha a mutáció az Y nemi kromoszóma aktív részében következik be, akkor vagy meddő lesz a férfi, és nem tudja továbbadni hibás génjeit, vagy rendellenes lesz az utóda, és emiatt az ő termékenysége is korlátozott. Az alvó részben bekövetkező mutációk a férfiakban sem jelentenek szelekciós erőt, és vizsgálatuk szerint a világ összes jelenleg élő férfiája egy férfitől, persze, Ádámtól származik, aki 142 000 éve élt. Hát ezért azon szoktunk viccelődni, hogy Ádámnak elég hosszú fütykösre lehetett szüksége ennek az ezer évnek az áthidalásához. A viccet félretéve: e vizsgálatoknak plusz-mínusz 5000 év a hibalehetőségük.

Mindezeket azért kellett elmondanom, mert az olaszok és a finnek a munkatársammal, Béres Judittal közösen fantasztikus dolgokat derítettek ki a magyar népestről is. Azt például, hogy a jelenleg élő magyar férfiak 93,3 százaléka négy ősapától származik, és 73,3 százalékuk már az őskőkorszakban itt élt férfiak leszármazottja. Az ő őseik tehát nem Árpádékkal jöttek a Kárpát-medencébe.

Ha most azt gondolják, hogy Wilsonnak racionális eszközökkel sikerült bizonyítania az irracionális létezését, azaz az isteni teremtést, akkor azt kell hogy mondjam, ebben van valami.

II. János Pál pápa egyik enciklikája szerint a Bibliában leírtakat nem szó szerint kell értékelni, inkább jelképesen. Isten a Biblia szerint hét nap alatt teremtette a világot és benne az embert. Ezt jelképesen hét fejlődési fázisként is felfoghatjuk. Az élővilágból az evolúciónak köszönhetően fokozatosan rajzolódott ki az emberhez vezető út. Igazából a mi őseink 200 000 éve Afrika keleti középrészén váltak emberré, ott, ahol az édenkert helyét is jelképesen azonosították. Tehát a darwinizmus is összeegyeztethető a Biblia mitológiai leírásával, ha azokat nem dogmaként kezeljük.

Honnan tudtak volna akkor például a mitokondriális DNS-ről?

A népességgenetikai kutatások teljesen új megvilágításba helyezték az emberiség történetét. A mi fajunkat szándékosan mondom Homo sapiens sapiensnek, mert a Homo sapiensnek vannak más ágai, például a Neander-völgyiek. Nem ők a mi őseink, ahogyan még engem az egyetemen taní-

tottak, azt feltételezve, hogy ők a Gibraltárnál átjöttek Európába. Az Afrikából Ázsián keresztül kirajzó Homo sapiens egyik ága foglalta el Európát, ők a Neander-völgyiek. De a mi őseink csak mintegy 40 000 éve követték őket, és bizony a mi őseink nagyjából úgy 2000 év alatt ki is irtották az itt élő Neander-völgyieket. A Neander-völgyiek tehát egy más emberfajta képviseltek.

A népességgenetika teljesen átírja a történelmet is. Az angolok például

angolszászoknak mondják magukat, mert az őslakosokat, a keltákat az új honfoglalók legyőzték. Kiderült, hogy genetikailag a kelták győztek. A jelenlegi angol népesség génállományának döntő többsége kelta eredetű.

Hasonló kutatásokat már a Magyar Tudományos Akadémia is támogat a szegedi biológiai központban. A mitokondriális DNS-t csontvázakban is lehet vizsgálni, és a honfoglalás kori sírok vizsgálatának előzetes eredményei nagyon érdekesek. A fejedelmi sírokban talált csontvázak és a köznép sírjaiban talált csontvázak mitokondriális vizsgálati eredményei jelentősen eltérnek egymástól. A köznép megfelel az európaiaknak, tehát nem igaz, hogy mi ázsiai, keleti származásúak lennénk. Legalábbis a jelenkori népességben ez biztosan már nem áll fenn, de ezek szerint ez már a honfoglalókra sem volt igaz. Viszont a fejedelmi sírok csontvázaiban erősek az ázsiai, vagyis a keleti nagyrasz jegyei. A történelmi tényekből tudjuk, hogy a magyarság ősei több száz éven keresztül a Kazár Birodalomnak voltak a tagjai. A Kazár Birodalomban a befogadott népek fölé helyeztek egy felső vezetést a saját köreikből. Ebből még az is következhet, hogy Árpádék nem igazából voltak magyarok, hanem a Kazár Birodalom felkentjei.

Korábban kritizáltam a hét vezért a Hősök terén, mert széles a pofájuk, ferde a szemrészük, tehát a keleti nagyraszhoz tartozóknak ábrázolták őket. Most viszont ezt visszavonom, mert a genetikai kutatások szerint a hét vezér lehetett keleti származású. Csakhogy a harcosaik, a köznép nagy tömege európai volt. És hát mindig a tömegek élnek túl a kataklizmákat és nem a néhány vezér leszármazottjai. Köztudott, hogy 1301-ben kihalt az Árpád-ház, de Árpád-házi gén már alig lehetett az utolsó királyban, mert állandóan politikai indíttatású házasságot kötöttek a környező országok királyi/fejedelmi családjaival. Ahogy ezek az Árpád-házi gének kihaltak, ugyanúgy a vezérgének is, és közben az állandóan beáramló népességek vették át genetikailag a hatalmat.

Származásuk a hét vezér és Árpád történelmi érdemeit nem csökkenti, az egészben az volt a szép, hogy egy idő után ők is magyarokká váltak, és a honfoglalással létrehozták a magyar államot.

Valószínűleg elsőre ezt furcsa olvasni, de nekem erről mindig az jut eszembe, hogy Nagy Imre moszkovita kommunista volt, és az '56-os forradalomban mégis a magyar forradalom és szabadságharc hőségévé vált. Tehát nem az számít, honnan jövünk, hanem hogy az adott helyzethez hogyan tudunk alkalmazkodni. Azóta is csodálom Nagy Imrét, hogy csak egy papírt kellett volna aláírnia, és akkor nem végzik ki, de ő nem írta alá, hanem inkább meghalt. Nagy Imre igazolta, hogy az emberi fajban a morál talán még magánál az életnél is fontosabb lehet.

De visszatérek a németekkel közös kutatásunkhoz, amelyben akkor még nem állt rendelkezésünkre a mitokondriális vizsgálat lehetősége. Kutatásunk azt igazolta, hogy nincsenek sajátos magyar gének.

Itt Közép-Európában csaknem azonos génállományú népesség él. A génjelek

alapján kiszámolható az adott népességre jellemző konstans szám, és ezek összehasonlítása alapján becsülhető a különböző népelemek közötti genetikai távolság.

A jelenkori magyarság és a keleti nagyrasz között óriási ez a távolság, magyarán nincs közöttünk rokonság. Hogy ez azért van-e, mert ez alatt az ezer év alatt éppen a keleti gének válogatódtak ki, nem tudom. De, mint mondtam, a legújabb kutatások szerint eleve nem is volt rokonság, hiszen a népesség döntő részét alkotó köznép nem volt keleti.

Az is kiderült, hogy a finn–magyar rokonság nyelvileg bizonyított ugyan, de genetikailag nem igazolható. Mintegy 5000 évvel ezelőtt az Uráznál váltunk ketté, és ők mentek északra, mi pedig délre.

Hadd mondjak el itt egy humoros történetet.

A finnek minden második évben rendeztek egy nemzetközi genetikai kongresszust, ahová a különböző témák legjobb szakembereit hívták meg. Az adott évben engem is. Jó finn barátaim voltak, de nem ők, hanem a minisztériumi emberek vártak a repülőtéren. Mondták, biztosan fáradt vagyok, úgyhogy nem is a szállodába megyünk, hanem mindjárt a szaunába. Hát én frászt kaptam, mert sosem szerettem szaunázni. Szabadkoztam, hogy nincs is fürdőgatyám, mondták, nem számít, úgyis meztelenül leszünk. Na, ettől csak nőtt az ijedségem. Nem szoktam teljesen idegen emberekkel meztelenül tartózkodni egy szűk helyiségben! De nem volt mit tennem, mennem kellett.

Meztelenül szaunáztam finn minisztériumi tisztviselőkkel, ráadásul még nők is bejöttek, és nagy la-pulevelekkel verni kezdték a hátamat. És mosolyogtak. Szóval emlékezetesen bizarr volt a helyzet.

Közben a házigazdáim vicceket meséltek. Ilyeneket: amikor a magyarok és a finnek az Uráltól elindultak nyugat felé, egy tábla volt az útjukban. Ott dőlt el, hogy a finnek mentek a sötét és hideg északra, a magyarok pedig délre, a paradicsomi Kárpát-medencébe. A kérdés az, hogy mi lehetett a szövege annak a táblának. Újdonsült finn ismerőseim megmondták: az okosak mennek délre, a buták északra. S miért a magyarok döntöttek jól? Mert ők már akkor is tudtak olvasni, szemben a finnek analfabetizmusával. És még jó néhány hasonlót meséltek, szinte mindegyikben a finnek gyengeségeit figurázták ki. Elcsodálkoztam...

Szóval se a keleti, se a finn genetikai rokonság nem volt bizonyítható, egyértelműen igazolódott viszont az ugor rokonság. Az Urál mentén nagy ugor népesség élt. A magyarok belőlük váltak ki. A jelenlegi magyar népesség génállományának mintegy 15 százaléka ugor eredetű.

De ami megdöbbsentett: legnagyobb részben iráni-perzsa gének vannak bennünk! És ezt azóta sem tudjuk egyértelműen megmagyarázni. Az egyik lehetséges feltételezés, hogy 10 000 évvel ezelőtt Mezopotámiában bekövetkezett az első nagy népességrobbanás, miután fölfedezték a föld-művelést. Addig vadászgattak,

halászgattak, gyűjtögettek, és általában éhen haltak. A földművelés lehetővé tette a hosszabb életet, mivel létrehozta a termékfölösleget és ezáltal a magántulajdont.

Le kellett telepedni, létrejöttek a városok. Már nem haltak meg olyan gyakran a csecsemők, és ez vezetett a népességrobbanáshoz. Tehát onnan, Mezopotámiából spriccelhettek ki a magyarság ősei az Urálhoz, majd később a Kárpát-medencébe jöttek.

A másik hipotézis szerint a magyarok a népvándorlások közben több perzsa néppel is találkoztak, és talán keveredtek is velük. Erre a jászok a jó példa, ők a népességgenetikai vizsgálat szerint is tipikus perzsa népesség.

Nem tudom mi az igazság, de ez a perzsa genetikai rokonság nagy meglepetés volt számomra.

Na, úgy érzem, összevissza ugrálok a történelemben, de száz szónak is egy vége, a lényeg az, hogy Közép-Európában genetikailag rokon népek élnek. Közép-Európáról beszélek és nem Kelet-Európáról. Közép-Európa keleti határa a Visztula és a Kárpátok, mi pedig azon belül élünk. Ezt az amerikaiak nem tudják.

A magyarság Európában a legkevertebb népek közé tartozik. Amin nem csodálkozhatunk, hiszen már a honfoglaló Árpádék is nagyon vegyes népséget alkottak. Ráadásul a honfoglalás előtti 9

évszázad során 39 népcsoport élt ideig-óráig a Kárpát-medencében, az ő leszármazottjaikra a magyarok rátelepedtek. Később is nagyon sok náció embereit hívták be az országba, de voltak olyanok is, akiket nem hívtak, de jöttek, és maradtak. Csupán 1850 és 1910 között mintegy kétmillió ember vált magyarrá, vagyis az összlakosság 20 százaléka. A Kárpát-medence tehát genetikai kohónak tekinthető, ahol nemcsak a kultúrák keveredtek, hanem színes, tarka egyveleget alkottak a gének is, és ez a keveredés a mai napig zajlik.

Addig nem volt semmi baj, amíg azt bizonyítottuk be, hogy a magyar és a bajor, a magyar és az osztrák genetikailag rokon. De amikor ezt a magyar és a szlovák, a magyar és az ukrán, a magyar és a szerb viszonylatban igazoltuk, az sokaknak nem tetszett. Ám a legnagyobb kritikát azért kaptuk, hogy azt mertük állítani, nincsenek magyar gének. Ezt a kritikát leghevesebben Csurka István fogalmazta meg, és még csatlakozott hozzá néhány akadémikus is. Szóval a napi politikai élet egy része mást szeretett volna hallani, de a tények ettől még tények maradtak! (A magyar és román genetikai viszonyt adatok hiányában nem lehetett értékelni, az akkori román hatóságok nem engedélyezték a vizsgálatokat.)

Érdemes lenne ebből a szédületes népességkeveredésből bizonyos tanulságokat levonni. Nem kellene például utálnunk egymást itt, Közép-Európában. Mert azért legyünk őszinték, a magyar–román/„oláh” és a magyar–szlovák/„tót” sok mindent elmondhat egymásról, de azt nem, hogy szeretik a másikat. A németek és a franciák is gyűlölték egymást, ahogy mi most az említett környező

nációkat. Mégis két államférfinak, Adenauernek és De Gaulle-nak köszönhetően

már békét kötöttek. Egy generáció alatt képesek voltak az ősi gyűlöletnek gátat szabni. Hol vagyunk mi még et-től?!

A magyarságon belüli etnikai csoportok vizsgálata is tarka eredményt hozott. A jászok perzsa eredetén kívül még néhány érdekességet megosztok önökkel.

A történészek szerint a kunok bejöttek Magyarországra, és itt váltak szét kis-és nagykunokra. Nem igaz. Genetikailag két teljesen különböző népeiséget alkottak!

A csángók szintén nagy meglepetést okoztak. Őket még IV. Béla helyezte ki a keleti gyepűkre, hogy a tatárokkal szemben védjék a magyarságot. Aztán Mátyás magukra hagyta őket, de ők a románok tengerében vallásuknak és nyelvüknek köszönhetően képesek voltak megőrizni a magyarságukat.

Ők tűnnek igazából a törzsökös magyaroknak, a magyarok őseinek génjei leginkább bennük találhatóak meg.

A cigányok és a zsidók esetében nem volt semmi meglepetés, ők eléggé elkülönülnek a többiektől.

Mindkét népcsoport csak az elmúlt századokban csatlakozott a magyarsághoz, ráadásul egymás között házasodtak, valamint az antiszemitizmus és antiromaizmus miatt izolálódtak is.

A két fő referenciaminta közül a budapesti megfelelt a várakozásainknak. Közép-Európa, sőt Eu-rópa minden nációjának nyoma fellelhető az itt élőknél. Az őrségi minta viszont meglepetést okozott, mivel a várakozásokkal ellentétben jelentős szláv génállomány jellemezte őket. Erre kétféle magyarázat lehet. Az egyik, hogy a történészek rosszul tudják, és az őrségiek nem a besenyők – akik nagy ellenségeink voltak, de később befogadtuk őket – leszármazottai. Árpádék taktikája ugyanis valóban az volt, hogy a befogadottakat mindig a legveszélyesebb helyekre telepítették, és ez akkor a nyugati gyepű volt. Ám amikor Árpádék elfoglalták a Kárpát-medencét, akkor itt szá-

mottevő szláv népeiség élt, szóval lehetséges, hogy a szlávokat telepítették ki a nyugati gyepűkre.

Ez magyarázat lenne az őrségiek szláv génjeire. Van egy másik lehetséges magyarázat is, egy kissé megmosolyogtató. Állítólag minden gazdag őrségi családnál voltak szláv, mégpedig vend szol-galegények és szolgaleányok, nem kizárt, hogy az ő génjeik is belekeveredhettek az őrségiekébe.

A kutatás legfontosabb eredménye az volt, hogy mi Európa legkevertebb népei közé tartozunk. Ennek orvosilag nagyon fontos üzenete van. Szemben a hitleri mákonnyal, miszerint a vér tisztasága, a gén tisztasága az jó és mindenekfelett fontos, az igazság az, hogy ez egyáltalán nem jó. A gének tisztasága kihozza a bennünk lévő genetikai terheltséget, mert „tiszta” géneket megőrizni csak beltenyésztéssel lehet, ennek következménye pedig a sok beteg gyerek, elsősorban elmebeteg és értelmi fogyatékos. Ezzel szemben a genetikai kevertség – mi úgy mondjuk, a hibrid vigor – az életerőt növeli. Az életerő két legfontosabb mutatója a

gyermekszám és az élettartam. Ma már olyan mérvű a születéskorlátozás, hogy a gyermekszám nem értékelhető. Ezzel szemben az élettartam igen.

Így a nagyon is kevert génjeinknek hála a magyaroknak hosszú ideig kellene élniük. Ezzel szemben az Európai Unió országai közül mi vagyunk a beteg nemzet, az élettartamunk a legrövidebbek közé tartozik. Az osztrákok átlagosan hét évvel élnek tovább, mint mi, pedig ugyanaz a génállományunk.

Tehát nem a génjeink rosszak, hanem mi vagyunk rosszak. Még az albánok is hosszabb ideig élnek, mint mi. Ki kell mondani, nem vagyunk méltók a génjeinkhez!

Az ok szociokulturális. Ebbe elég sok minden beletartozik, a táplálkozás is. A magyar konyha lehet, hogy finom, de egészségtelen. Emellett valami bajunk van önmagunkkal. Mert az az ember, aki sokra tartja magát, az vigyáz az egészségére. A magyarra ez nem jellemző. Ha megnézzük az alkoholt, dobogósak vagyunk, ha megnézzük a cigarettát, dobogósak vagyunk, ha megnézzük az öngyilkossági halálozást, sokáig mi vezettük a világranglistát. Valami lelki problémánk van, a tudatalat-tinkban nem tartjuk sokra magunkat, és nem vigyázunk magunkra. A szociológusok vagy a pszichológusok erről jóval többet tudnának mondani, én csak azt tartom fontosnak, ezeket a tényeket sokkal többször kellene elmondani, hogy fölrázzuk az embereket. Ismétlem: a génállományunk alapján mi a legjobb népek közé tartozunk, mégis önártó életmódunk ennek a megnyilvánulását megakadályozza. Nagyon fontos annak a felismerése, hogy nem a génjeinkben van a hiba, hanem bennünk. A génjeinket nem lehetne megváltoztatni, önmagunkat, beleértve az életmódunkat és a kultúránkat viszont igen. Hadd érzékeltessem ezt az állításomat két példával!

A finnek az első világháború idején még messze elmaradtak a magyarok életszínvonalától, nem is beszélve a környező skandináv államokról. A második világháború táján már közel volt a gazdasági fejlettségük a miénkhez. Jelenleg pedig egy nagyságrenddel jobbak nálunk, és már vetekszenek a többi skandináv állammal. Amikor e csodálatosan gyors fejlődés okairól kérdeztem finn kollégáimat, a következőket mondták. A második világháborút megelőző finn-szovjet háborúban az amerikaiak nagyon magukra hagyták a finneket. Emiatt lelkiismeret-furdalásuk volt később, és az 1940-es és 1950-es években a finn fiatalokat előnyben részesítették az egyetemi és tudományos pályázatok elnyerésekor. Lényegében az új finn értelmiségi generáció az Egyesült Államokban szerezte meg a képesítéseit, majd visszatérve a hazájába ezt otthon hasznosította. A korábbi feudális viszonyok helyett igazi demokratikus, értékorientált társadalmat hoztak létre.

A másik példám elég morbid. Az 1970-es és 1980-as években mi, magyarok vezettük a világ öngyilkossági halálozásának listáját. Szokás a svédekemlítani elsőként e tekintetben, pedig a statisztika szerint csak a 18. hely körül voltak.

Hasonlóan a japánokhoz, ahol pedig az ősök harakirijére a leszármazottak büszkék is. Mi szégyelljük az öngyilkosságot, az újságok csak a kód-ját említik meg, miszerint „tragikus hirtelenséggel elhunyt”. Mégis, mi vezettük sokáig az említett listát. Mostanában hátrább szorultunk, jelenleg az oroszok vezetnek. E változással kapcsolatban hallottam egy rossz viccet. Amióta az emberek rájöttek, hogy éhen is lehet halni, azóta már ritkábban lesznek öngyilkosok. Az igazi magyarázat a depressziósok hatékonyabb kezelése, ami első-

sorban a magyar pszichiátereknek köszönhető.

Nem állítom, hogy néhány politikus háborgásán kívül különösebb visszhangja lett volna itthon a népességgenetikai kutatásainknak. Mondjuk, nem is nagyon izgató. Én mindig rohanva éltem.

Valamit megcsináltam, kész, gyerünk tovább! Ez nem mindig jó. De nem tudtam megváltozni. Az eredetileg angol monográfiában közölt eredményeinket is csak több felszólításra tettem közzé magyarul. Megírtam A magyarság genetikája című könyvem is, de ennek sem lett nagyobb visszhangja.

Illyés Gyulának igaza van: magyar az, aki vállalja a magyarságát. Ez egyszerű és szép megfogalmazás. De legyünk őszinték, nem könnyű magyarnak lenni. És nem az a nagy kérdés, amit mostában nacionalista éllel egyre többször feltesznek, hogy ki a magyar, és hogy mi a magyar, hanem a nagy kérdés az, érdemes-e magyarnak lenni ebben a globalizált világban, ahol azt látjuk, hogy egy másik országban sokkal könnyebb lenne élni. De hát ez már politika. Nem az én asztalom.

Többször lett volna lehetőségem, hogy külföldre költözzem. De mindig maradtam. Mehettem volna például az Egyesült Államokba. 1982-ben hívtak az amerikai közegészségügyi központba, amelynek Atlantában volt a székhelye. Ha megyek, még nagyobb nemzetközi karriert futhattam volna be, továbbá összehasonlíthatatlanul jobb körülmények között kutathattam volna, nagysá-

grendekkel több pénzért, és még az apám is teljes mértékben büszke lehetett volna rám, hiszen végre legalább annyi pénzt keresett volna a tudós-kutató fia, mint ő kisiparosként.

De nem mentem, mert én itthon akartam Amerikát csinálni. Nem igazán sikerült.

A népességgenetikával a magyarság eredetének kutatásán kívül is voltak még nagy kalandjaim, és ezeknek volt közvetlen orvosi hasznuk is.

A Hannoveri Egyetem professzorát, Gebhard Flatzot nagyon érdekelte a tej felszívódása. Flatz professzor meg akarta rajzolni a tejfogyasztási világtérképet, amelyen voltak már biztos pontok, de Magyarország ott is fehér foltnak számított. Engem keresett meg.

Jól ismert, hogy az emberek egy része, ha tejet fogyaszt, akkor hasmenése lesz, mivel nem bírja a tejet. A tejben van a tejcukor, amit laktóznak nevezünk. A laktóz két komponensből áll: glukózból és galaktózból. A vékonybélben van egy enzim, a laktáz, ami a laktózt kettébontja, és így a tejcukornak ezt az értékes két komponensét

az ember jól tudja hasznosítani. Viszont van egy génhiba, ami miatt ez az enzim nem működik. Ilyenkor a laktóz továbbmegy a vastagbélbe, és az ott lévő

baktériumok bontják el. Ez azonban már nagyon kellemetlen mellékhatásokkal jár, mert hasmenést okoz, és gázok keletkeznek, főleg nitrogéngázok, amelyek nagyon büdös szellentéssel távoznak az emberi szervezetből.

Vannak népek, amelyek szinte kollektíven nem tudnak tejet fogyasztani. Vagyis laktóztoleránsak.

Köztudottan ilyenek a kínaiak, a vietnamiak, a koreaiak. Ezzel szemben például a skandináv orszá-

gokban minden őslakos gond nélkül nyeli a tejet. Vizsgálatunk eredménye az lett, hogy a magyar lakosság 36 százaléka laktóztoleráns, de érdekes módon ezen belül a cigány lakosság 51 százaléka érzékeny a tejre. Szóval komoly orvosi problémáról van szó, nem véletlen, hogy a laktózhányos tej már közhasznú termék.

Genetikailag izgalmas kérdés, hogy egyes népek miért laktóztoleránsak, mások pedig miért nem.

Kiderült, az ősember nem tudott állati tejet fogyasztani, tudniillik az anyatejért felelős génpár teljesen más kromoszómán van, mint az állati tejért felelős. De az ősember nem is jutott hozzá állati tejhez. Ahhoz először az állatokat háziasítani kellett, és a háziasított állatoknak a tejét kezdték később fogyasztani. Akkoriban bekövetkezhetett egy génmutáció, és attól kezdve, akikben ez a mutáció kialakult, az ő leszármazottaik tudtak állati tejet fogyasztani. 100 mutáció közül 99 veszé-

lyes, de 1 lehet hasznos. Ez az volt, hiszen egyebek között magas D-vitamin-tartalma miatt a tej nagyon fontos egészségvédő faktor.

Flatz világtérképe végül is azt rajzolta ki, hogy északon, így például a skandináv országokban, ahol kevés a napfény, ami serkenthetné a szervezet D-vitamin-termelését, a tejivási képesség nag-yarányú. Ez óriási segítség volt, hogy a csontfejlődés rendben legyen. A természet pedig belátta, hogy ahol több a napsütés, ott a tejfogyasztási képesség nem lényeges.

Nagyon büszke vagyok, hogy a magyarországi ikernyilvántartás alapján Flatz professzor segítségével tudtuk igazolni a laktóztoleranciáért felelős gén létezését.

Van ezzel kapcsolatban egy tragikus és egy komikus történetem.

Amikor az oroszok elfoglalták Afganisztánt, óriási menekültábrók jöttek létre. Az ENSZ tá-

plálkozási szakemberei úgy akartak segíteni, hogy tejporból készült tejet adtak az embereknek legértékesebb táplálékként. És sok ember meghalt. Tudniillik ők mind laktóztoleránsak voltak, ráadásul eléggé rossz egészségi állapotban, fertőzésekkel a gyomor-bél traktusukban is, így szá-

mukra végzetes melléfogás volt az egyébként éltető tej adása. Sok muszlim menekült ebben a fe-hér, keresztény emberek tudatos, gonosz tettét gyanította.

A másik humorosabb.

Amikor az amerikaiak az első űrhajót fellőtték három asztronautával, akkor nekik is legjobb tá-

plálékként tejport csomagoltak az útra. Igen ám, de odafönt kiderült, hogy az egyik űrhajós laktózintoleráns. El lehet képzelni, hogy abban a kis fülkében, ahol három szorosan ülő ember élt, és az egyik egyfolytában istentelen bűdöset szellentett, ezt hogyan tűrte a másik kettő. Azóta a laktózintolerancia az űrhajósoknál kizáró faktor.

Volt még egy a népességgenetikához kapcsolódó kutatásunk, de abban a projektben csak keveset kellett dolgoznunk. Ez az egyik nemzetközi AIDS-kutatás volt.

Nyugat-Európában fölismerték, hogy a prostituáltak 10-12 százaléka nem kapja meg ezt a fertőzést, pedig ugyanolyan módszerekkel dolgozik, mint a többi. Elvileg persze óvszert kell használniuk, de hát közismert az is, hogy megfelelő felárért elhagyják azt. A prostituáltaknak így általában nagyon súlyos foglalkozási ártalmuk az AIDS, és a kérdés az volt, miben más az a 10-12 százalék, aki nem fertőződik meg.

Gondoljuk végig ezt a fertőzést! A szex hámsérülést okozhat, és akkor a fertőzött emberből a vírus, a HIV bekerül a másik emberbe, és keresi a nyirokrendszert, hogy oda befészkelhesse magát.

Nagyon kis vírusról van szó, még meg kell erősödnie ahhoz, hogy majd betegséget tudjon okozni. Ezért a nyiroksejtbe megbújva készül a végső nagy harcra. A vizsgálatok során kiderült, hogy a nyiroksejten van egy „kulcslyuk”, ennek a vírusnak pedig van egy „kulcsa”, vagyis benyit és be-mászik a nyiroksejtbe, majd 5–10 évig ott lappangva készül a megbetegítésre, amikor aztán jön az AIDS, ami korábban megölte az embereket. Szerencsére jelenleg már egyre hatékonyabb kezelések állnak a rendelkezésünkre, de az igazi megoldás az AIDS megelőzése lenne.

E kutatásból kiderült, hogy az emberek 10-12 százalékának a nyiroksejtjén – egy genetikai hiba miatt – nincs kulcslyuk, ezért a vírus nem juthat beléjük, hanem elpusztul. Ismét egy hasznos mutá-

ció. Ebben a kutatásban minden országból nagyszámú egészséges embert magába foglaló vérmintát kellett leadni, a laboratóriumi analíziseket egy nemzetközi központban végezték. Az értékek összehasonlítása érdekes trendet mutatott. Kiderült, hogy a mutáció az ugor származású népekben volt a leggyakoribb, tehát a mutáció náluk következett be. A spanyoloknál ez az arány már csak 6-8 százalék volt. Amikor erről fiatal fiúknak előadást tartottam, másnap sorban álltak nálam, kérve annak tisztázását, hogy ők védettek-e, mert akkor nyugodtabban tudnának kalandozni.

Mindezekkel tehát azt akartam érzékeltetni, hogy a népességgenetikai kutatásoknak orvosi hasznuk is van. Emellett segítenek választ adni arra kérdésre is,

hogy honnan jöttünk, kik vagyunk, és merre tartunk. Ezek a kutatások teljesen új helyzetet teremtettek a történelemkutatásban is, hiszen a fennmaradt írások legfeljebb 3000–5000 évesek, az emberiség viszont 200

000 éves. Thomas Mann-nak igaza volt: a múlt egy sötét kút, belenézünk, de nem látunk semmit.

A népességgenetika már eddig is némi fényt gyűjtött ebben a kútban.

11. FEJEZET

Amelyben lelepleződnek a televíziós sorozatok titkai, megtudjuk, hogy Endre előtt nincsenek akadályok, illetve vannak, de ő megállíthatatlan, továbbá szerepel néhány kaland az arab világból, és egy kínzó kérdés: mi történt a magyarok spermájával?

A televíziós felkérésre is azért mondtam igent, hogy az addigiaknál kicsivel több fény vetülhessen egy olyan tudományterületre, amely annak ellenére sötét folt volt a népesség számára, hogy alapvetően befolyásolta az életük minőségét. Arról persze nem az emberek tehetek, hogy nem láttak kellő mélységben születésünk és öröklődésünk titkaiba. Egyszerűen csak addig senki nem magyarázta el nekik ezeket a fontos tudnivalókat közérthetően.

Önkritikusan vallom be azt is, hogy bizonyára szeretek szerepelni, bár azzal mentegetem magamat, hogy ezzel másoknak segíthetek. Nemcsak a gyógyszerek és a műtétek, de a szavak is fontosak a gyógyításban, különösen a megelőzésben.

A megkeresés előzménye az volt, hogy amikor az Országos Közegészségügyi Intézetben kezdtem dolgozni, akkor rám találtak a tévések. Elég gyakran jöttek, főként a nagy influenza-és egyéb járványok idején. Egyszer valamilyen oknál fogva, arra nem emlékszem, miért, de engem mint fiatal orvost is megkérdeztek. Addig a kollégáimtól nemigen kaptak olyan információkat, amelyeket könnyen megértettek volna. Az orvosok nincsenek arra felkészítve, hogy magyarul és érthetően mondják el a szükséges szövegeket. Velem viszont nagyon meg voltak elégedve, mivel érthetően el tudtam mondani mindent az influenzaoltásról vagy a különböző fertőző betegségekről. Így lassan rám szoktak, és érdekes módon az idősebb kollégák ezért nem haragudtak, mivel eleve féltek az újságíróktól.

Az OKI-ban kiváló szakmai gárda volt, nagy szeretettel emlékszem rájuk. Ugyan kényszerből kerültem oda, de azután nagyon sokat tanultam abban az intézményben. Ők is megkedveltek engem, szerencsémre hiányzott belőlük a szakmai féltékenység és a rangkórság, pedig már többen professzorok voltak, én pedig fiatal munkatárs. Meggyőződtek arról, hogy jól beszélek, és szinte már küldték hozzám az újságírókat, amolyan szóvivő lettem. Az 1970-es évek elején politikai döntés született a genetika népszerűsítéséről, és elhatározták egy tévés sorozat létrehozását. Gondolom, hosszas keresgélés után, engem kértek fel ennek előadására: értettem is hozzá, és beszélni is tudtam.

Az öröklődés titkai címmel készült az első sorozat. Kárpáti György volt a rendező, aki eredetileg fogorvos. A munka elején nem voltam nagyon lelkes, mert hát a szerkesztő kész forgatókönyvet hozott, amit el kellett volna mondanom. Erre nem voltam hajlandó. Én soha nem olvastam/

olvasom fel az előadásaim szövegét. Hosszabb vita után elfogadták az érveimet, és így végül is azt mondtam, amit akartam. Két cenzor egyébként is mindig ott ült a felvételeknél. Az egyik bioló-

gusként a pártot, a másik orvosként a szakmát képviselte.

Harmincnyolc éves voltam és elég agresszív, nemigen engedtem beleszólást a mondanivalómba.

Az igazsághoz tartozik, hogy csak néhányszor kifogásolták az előadásom egy-egy részletét. Ezeket szerintük ki kellett volna vágni, de én ilyenkor ragaszkodtam az egész szöveg kihagyásához. Kárpáti Gyuri mindig mellém állt, és közösen megvédtük a már felvett részt.

Mondok példát. Határozottan emlékszem az egyik nagy vitára, amit nem is értettem teljesen. Azt akartam érzékelteni, hogy régen a gyermeket a tudatlanok bátorságával nemzették, a szeretkezésnek amolyan mellékterméke volt. Elmondtam ezért a hályogkovács-példát. A hályogkovács elővette a csizmájából a bicskát, és a sűrű hályogot kivágta az idős emberek szeméből. Ezt mindaddig sikeresen csinálta, amíg egy orvos meg nem magyarázta neki, ha egyetlen milliméterrel kijebb vág, akkor nagy vérzés lesz, ha meg egyetlen milliméterrel beljebb, akkor kifolyik a páciens szeme. Attól kezdve a hályogkovácsnak remegett a keze, és már nem is mert operálni.

Bizonyára érthető, miért mondtam ezt el a nézőknek. Egyrészt azért, mert szeretnénk elérni, hogy értsék meg a leendő szülők, miben segíthet a tudomány. Másrészt vigyázni kell, nehogy az emberekben az a tévhit alakuljon ki, miszerint a gyerekcsinálás veszélyes üzem.

Tehát ezt a részt ki kellett volna vágni, de ragaszkodtam hozzá. Már csak presztízszokokból is, hiszen különben nem volt olyan fontos. Ugyanakkor szembesülnöm kellett a beszédemnek néhány, addig fel nem ismert hibájával. A fáraót mindig fáreónak mondtam, ezt például ki kellett javítani, túl sokszor hangzott el a „tulajdonképpen” kifejezés stb.

A 8, egyenként 50 perces részből álló sorozatot három nap alatt vettük fel. Hamarosan elkezdték leadni hétfő esténként, fő műsoridőben. Nagy sikere volt, rengetegen nézték. De azt tudni kell, hogy abban az időben lényegében egyetlen csatorna volt az országban.

Mostanában például a Való Világra figyelnek sokan, de ezzel nem tanítják az embereket, hanem inkább leépítik a tudatukat. Mi, nem középiskolás fokon, tanítani akartuk a népünket. Azt akartuk, legyenek tisztában a genetikával, mert ez hozzájárulhat az egészségvédelemhez és az egészséges gyermekek világrahozatalához. Ebben mélységesen hittem. A huszadik század végi orvosi koncepció szerint a megelőzés jobb, mint a gyógyítás, a megelőzés pedig csak úgy képzelhető el, ha mi, szakemberek megosztjuk a tudásunkat az emberekkel. Mert nem az orvosok előzik meg a betegségeket és a bajokat, hanem az emberek, de

nekik tudniuk kell, hogy ezt miképpen érhetik el.

A tévében soha nem mondtam idegen szavakat, hiszen az újságírók korábban is gyakorta panaszolták nekem, hogy az orvosok mindig olyan latin szavakat használnak, amit rajtuk kívül más nem ért. Azzal is tisztában voltam, hogy az előadásomat nemcsak ábrákkal kell színesíteni, hanem irodalmi hivatkozásokkal és érdekes történetekkel is. Sőt! Egyszer-egyszer még viccek elmondását is megengedtem magamnak. Tudtam, hogy a jó előadónak fönn kell tartania a figyelmet és az érdeklődést, nem elég elmondania a szöveget, hanem azt karizmatikusan kell tennie.

E tekintetben Szent-Györgyi Albert volt a mintám. Amikor ő hazajött Magyarországra, és beszélt a tévében, éreztem, hogy muszáj rá odafigyelni. Nem úgy beszélt, mint az egyetemi professzorok általában. Azok unalmasan elmondják azt, amit akarnak, ezzel szemben Szent-Györgyi tudta, hogy a tartalom nem elég. Tőle tanultam meg, hogy az előadás elején kell mondani valami nagyon meglepőt, mert attól kezdve odafigyelnek. Később már csak fokozni kell... Szóval ott volt a fejemben az előadói retorika, pedig soha nem olvastam retorikai könyveket. Viszont színészagyam van. Kárpáti Gyuri is mindig csodálkozott, nem értette, hogy van az, hogy az ötvenperces adások szövegét kapásból el tudom mondani. Rutinosan könnyítettem is persze a helyzetemen, és nagyon sok ábrát mutattam be. Az ábrák segítik az embert a gondolatmenete véghezvitelében, és róluk a kulcsszavak le is olvashatók.

Jó volt hallani, amit Kárpáti mondott nekem, hogy ő sok adást csinált már, és a stúdióban jelenlévő operatőrök, technikusok általában halkan beszélgettek és cigarettázgattak közben, ellenben az én előadásaim őket is lekötötték. Jólesett ez nagyon, sikerélmény volt, mert azért egyáltalán nem könnyű egy teljesen üres teremben ötven percig folyamatosan beszélni a kameráknak. Mást ugyanis nem lát az ember, csak a felé meredő objektíveket. Ha van közönségem, akkor látom a szemüket, látom a reakciójukat, és ez nagyon megkönnyíti a dolgomat.

Az öröklődés titkai hatalmas siker lett. Az újságok olyasmiket írtak, hogy szupersztár vagyok. Kaptam persze Nívó-díjat is, és az átadáskor azt mondták, mostanában ilyen nagy siker nem volt az MTV-ben. Felvetették, csináljunk egy újabb sorozatot. Ennek a koncepcióját már teljesen rám bízta. Ebből lett a Születésünk titkai, ami konkrét egészségpolitikai célokat is segített. 1973-ban fogadták el az új népesedéspolitikát, aminek a lényege az volt – igen, már beszéltem róla –, hogy az addig inkább csak megtűrt fogamzásgátló tablettákat elkezdték népszerűsíteni, ezzel párhuzamosan megszigorították az abortuszt, és számottevően emelték a családi pótlékot. A drasztikusan csökkenő gyerekszámot akarták megállítani, és ezért bevezették a házasság előtti kötelező orvosi tanácsadást is.

A tanácsadás létrehozása nem volt ésszerűtlen, a mai napig úgy gondolom, fontos, hogy a gyermek születése előtt kapjanak valami oktatást a leendő szülők. A

jó elgondolás azonban két ok-ból is rosszul sült el. Az egyik, hogy a tanácsadást rábízták a nőgyógyászokra, akik ezt nem kedvelték. Itt nem volt hálapénz, csak duma, úgyhogy pillanatok alatt átjártak a védőnőknek. A védőnők nem csinálták rosszul, de végül is az egész tanácsadás a fogamzásgátlásra korlátozódott akkor, amikor éppen a gyermekvállalás ösztönzése volt a cél. A másik ok a kötelező jelleg volt. Ha a pár meg akart házasodni, és már mindent el is intézett, akkor egyszer csak tájékoztatták, hogy hiányzik egy pecsét, tessék beszerezni azt is, irány a tanácsadás. Népszerűtlen volt az egész, a többség utálta, és teljesen formálissá vált. Magam nagy külföldi rálátással bírtam, és akkor azt gondoltam, hogy ebben az új sorozatban elmondanám, milyen lenne a korszerű családtervezési rendszer, amit egyszer majd Magyarországon létre kellene hozni, mert azzal a sikertelen terhességek arányát drasztikusan csökkenthetnénk.

Az egész előadás-sorozat erre a koncepcióra épült. Kilencszer ötven percet vettünk fel, és a végén még egyet ráadásnak. Medve László volt az egészségügyi miniszter, és akkor robbant be az AIDS.

Ő személyesen kért meg, hogy legyen egy 10. adás, amelyben az AIDS-ről beszélek. Medve László azon kevés miniszter közé tartozott, aki szerény ember volt, halk szavú, megfontolt, de azért lehetett rajta érezni, hogy szakember. Ott volt a felvételen, és a végén csak egy kérdése volt: muszáj azt a kifejezést használnom, hogy az AIDS korunk pestise? A miniszter kedvéért kihagytam, végül is ez csak egy bombasztikus frázis volt. Ahogy Az öröklődés titkai esetében, úgy a Születésünk titkai is követte egy pluszadás, amelyben a nézők kérdéseire és problémáira válaszoltam.

A Születésünk titkai még nagyobb durranás lett, mint Az öröklődés titkai. A korábban hosszú ideig tiltott genetika sokakat érdekelt, mert azt mindenki tudta, hogy valahonnan hozza az adottságait és betegségeit. A Születésünk titkai viszont még ennél is izgalmasabb volt az emberek számára, mert hát a genetikánál mégiscsak jobban érdekelte őket a gyerekcsinálás.

A két tévésorozat engem híres-hírhedt emberré tett. Szerettem is ezt, és nem is. Az mindenképpen furcsa volt, hogy attól kezdve én már nem utazhattam villamoson vagy metróon, mert állandóan odajöttek idegenek, és tanácsot kértek, vagy ott helyben elkezdtek mesélni nekem a szexuális problémájukat és más nagyon intim dolgaikat. Megköszöntem a bizalmat, és azt mondtam nekik, szívesen megbeszélem ezeket velük, de nem itt a metróon, hanem az intézetben. Ezt követően emiatt is kellett autóval közlekednem, pedig az intézetbe nagyon kényelmesen bejárhattam volna metróval.

Miután a tévében beszéltem a családtervezésről, döbbenet volt látni, hogy a genetikai tanácsadónk forgalma az évi 1200-ról mintegy 12 000-re nőtt. Erre nem voltam felkészülve, viszont örültem az ajánlott családtervezési program népszerűségének, mivel igazolta a tévés sorozatom remélt társadalmi és

orvosszakmai hasznosságát. Úgy gondoltam, ettől a minisztérium illetékesei is boldogok. De egy fenét voltak azok!

Mindezek után gondosan kidolgoztam azt a programot, amit a házasság előtti kötelező és utált orvosi tanácsadás helyett kellett volna megvalósítani. Tesztelésképpen ezt két nemzetközi konferencián is előadtam, meghallgatva a döntően dicsérő észrevételeket. Ezek után adtam be itthon az Egészségügyi Minisztérium illetékésének. Az osztályvezető teljesen kiborult, ahogy mondta, az alattomos aknamunkám miatt, amivel az 1973-ban bevezetett házasság előtti kötelező orvosi tanácsadást akarom megfűzni.

Úgy tűnt, ezen a szinten elbuktam ezt a témát.

1982-ben eljött hozzám az ENSZ Egészségügyi Világszervezetének anya-és csecsemővédelmi részlegét vezető Anver Kuliev. Arról beszélt, hogy a WHO-nak most a legfontosabb feladata egy olyan családtervezési rendszer kidolgozása, amellyel csökkenteni lehetne a koraszületés és a fejlődési rendellenesség gyakoriságát. Erre én mosolyogva kivettem a fiókomból a már írásba foglalt családtervezési modellemről készült tanulmányt. Angolul is megvolt. Anver megnézte, a vállamra ütött, hogy „Te zseni vagy, de hogyan találhattad ki előre azt, amit mi akarunk.” Hát, mondtam, a zsenik ilyenek. Kitalálják. Elvitte magával az anyagomat.

Három hónap múlva jött Genfből az egészségügyi miniszternek egy levél, amelyben a WHO

Magyarországot felkérte az új családtervezési modell kipróbálására. Megnevezve engem mint programvezetőt.

Akkor a Kádár-rendszer már gyengülőben volt, a minisztériumi pártkatonák már nem mertek ellentmondani a WHO-nak. A főosztályvezető azért „megnyugtatót”, hogy úgyse tudod ezt megcsinálni, mert egy fillért nem kapsz hozzá. Úgy vélem, neki szerepe lehetett abban is, hogy a nőgyógyászok részéről is támadás ért. Ők azt kifogásolták, hogy egy genetikus hogyan merészel az ő felségterületükre lépni, hiszen a nők az övék. Hiába próbáltam megmagyarázni, hogy azért a férfinak is van szerepe a gyermekvállalásban, és hát lelki problémák is vannak, amik a pszichológó-

gusra tartoznak, nem beszélve a genetikai ártalmak megelőzhetőségéről. De még azzal is hiába érveltem, hogy így ti majd sokkal jobban felkészített terhéseket kaptok.

A balhé annyira nem csitult, hogy Aczél elvtárs megint hívott. Megszoktam már addigra, hogy Magyarországon hihetetlenül nehéz úttörőnek, újítónak lenni, és hogy a legnagyobb ötleteknek is képesek reflexszerűen keresztbe tenni senki kis hivatalnokok, vagy éppen a hálapénzüket féltő kollégák. De azért furcsa volt, hogy megint nekem kell a szőnyeg szélére állnom, nekem, aki jót akar, aki haladni akar, és nem annak, aki továbbra is a langyos posványban akar dagonyázni.

„Milyen balhé van már megint magával?” Ezzel indított Aczél elvtárs. Elmagyaráztam neki, mi azt szeretnénk, hogy a magyar emberek tudatosan vállalják a gyermeket, ezt jelenti a családtervezés.

Ugye, régen gyermekáldásról beszéltek, Isten adta, ahogy adta, most pedig azt gondoljuk, hogy felelősséggel kell gyereket vállalni a minél egészségesebb születésük érdekében. Vagyis mi minőségi családtervezést szeretnénk Magyarországon megvalósítani. Végighallgatott, majd azt kérdezte: „Ezzel tényleg csökkenteni lehetne a beteg gyermekek számát?” A válaszom csak az lehetett: én azt gondolom, igen, sőt megmutattam neki a becsült számokat is. „Na, akkor csinálják!” És mondott még valamit: „Egyet kérek, Czeizel elvtárs, ne hívják minőségi családtervezésnek, mert ez a szocializmusban rosszul hangzik.” Hát így indult útjára az Optimális Családtervezési Modell.

Ha most azt gondolják, hogy ezzel minden akadály elhárult, akkor rosszul hiszik! A munkatársaim és én egyedül maradtunk a modell megvalósítására.

Valójában képesek is voltunk erre, mert akkor már a külföldi kutatások révén kapott anyagi támogatásnak köszönhetően 65 munkatárssal dolgoztam. A családtervezők tömeges jelentkezése azonban teljesen új helyzetet teremtett az Országos Közegészségügyi Intézetben végzett munkánkban. Az Optimális Családtervezési Modell a szívügyem volt ugyan, de csak, mondjuk úgy, másodállásban. A hivatalos munkám továbbra is az OKI-hoz kötött, ahol a közegészségügyi genetika és az ezzel kapcsolatos kutatások jelentették a feladatokat. Az OKI keretein belül 1973-ben létre hozott Genetikai Tanácsadó azonban klinikai tevékenységet jelentett, ami már akkor sem illett bele az intézet profiljába. Ám mivel hetente általában csak 10-12 párról volt szó, ez még nem okozott gondot, jóakarattal elfogadta a vezetőség. Az 1978-tól jelentkező tömegek esetében viszont ez már nem működhetett. Ezért mindenképpen új helyet kellett találnom az OKI humán genetikai és teratológiai osztály klinikai részlege számára, tehát az Optimális Családtervezési Modell és a genetikai tanácsadás részére.

Először befogadtak a Schöpf-Merei Kórházba. A mi családtervezési rendszerünk fontos végrehajtói a védőnők, mivel rájuk számítottam az alapszintű munkánál. Az orvosok ugyanis elég megbízhatatlanok, ha egy mintegy 30 perces vizsgálati protokollt pontosan végre kell hajtani, ráadásul hálapénz nélkül. Csak hát a Schöpf-Merei Kórházban a védőnőim egyfolytában siránkoztak, hogy nekünk adtak ugyan három rendelőt, de ha valamelyik orvosnak jöttek a magánbetegei, akkor azonnal kiteszik őket, és így nem lehet dolgozni. Ekkor határoztam el egy önálló intézmény megszerzését és megszervezését, amihez – nem szégyellem – felhasználtam akkor tetőző tévés ismertségemet. Bielek József főpolgármesternél kezdtem, akinek a felesége az OKI-ban dolgozott.

Bielek révén három hónapon belül megkaptunk a XIV. kerületi Bolgárkerék utcában egy kiürült óvodát. Ez ideális volt a Családtervezési és Genetikai

Tanácsadónknak. Szóval megoldódott a helyiségprobléma.

Már csak be kellett rendezni az új tanácsadónkat. Erre egy fillért sem adott senki. De ezt is sikerült megoldani.

Elmentem Czinege elvtárshoz, nem a honvédelmi miniszterhez, hanem az öccséhez, aki a kor legnagyobb bútorgyártójának, a Domusnak volt a vezérigazgatója, hogy bútorokat lejmoljak.

Elszánt voltam, de nem gondoltam, hogy ennyire jól sikerül. Mert ő, miután meghallgatott, azt mondta: „Tudja, én magára féltékeny vagyok, mert maga a feleségemnek az ideálja.” Zavartan kérdeztem, hogy most ez az ügy szempontjából előny vagy hátrány, ez most jó nekem vagy nem.

Mint kiderült, javamra volt. Czinege elvtárs ugyanis a következő ajánlatot tette: ha én tartok a Domus nődolgozóinak 5 előadást, akkor ő berendezi a tanácsadónkat.

Ilyen volt a szocializmus. Ezt az előnytelen, irracionális üzletet simán megkötötte velem egy állami vállalat vezetője, míg a korábban említett minisztériumi főosztályvezető zsigerből elutasí-

tott, holott minden észérv amellet szólt volna, hogy támogasson. Ráadásul az még törvényes is lett volna. De beletörődtem, hogy ez egy furcsa világ, elfogadtam a játékszabályokat, és folytattam a tarhálást.

A következőkben végigjártam a további szükséges berendezéseket gyártó cégeket, például világítótestekért, szőnyegekért, és így végül is összeszedtem mindent. Lett egy nagyon elegáns Családtervezési és Genetikai Tanácsadónk. Szerettem volna a magyar egészségügy ütött-kopott szegénységéből kitörni. Sikerült.

Kezdetben a két nagy váróban még szamovár is volt, tehát teát is lehetett inni, de a szamovárokat később ellopták.

Már akkor is nagyon szerettem a képzőművészetet, írtam is néhány jeles magyar képviselőjének, sőt írtam Victor Vasarelynek és Pierre Székelynek is Párizsba, hogy küldjenek egy-egy képet az intézményünknek. Victor Vasarely hármat küldött, a francia követségnek kellett átvennem. Pierre Székely is küldött egyet, személyesen nekem dedikálva, de az olyan szép, hogy otthon gyönyörködöm benne. A hazaiak közül is sokan adtak, Varga Imre, Reich Károly, Melocco Miklós küldött egy-egy alkotást. Sőt Macskássy Izolda lényegében az intézményünk összes falát feldíszítette a képeivel, szóval nagyon különleges tanácsadónk lett. Izolda alkotta meg az intézményünk logóját is, ezúton is szeretném kifejezni neki a köszönetemet.

Emellett a Családtervezési és Genetikai Tanácsadónkban szoborral emlékeztünk Szondi Lipótra, aki először sürgette a tudományosan megalapozott gyermekvállalást; Lenart Györgyre, aki létrehozta Magyarországon az első genetikai tanácsadót és Molnár Jenőre, a magyar spermátológia megteremtőjére.

De lehettem én akármekkora tudós és híres kutató szakmai körökben, ha nincsenek a tévé-

sorozataim, nincs ez a tanácsadó sem.

Később rá kellett jönnöm, hogy balfácán voltam, mert a biztonsággal nem törődtem. Hamarosan kiraboltak minket, elvitték a tévéket, a szamovárokat és sok minden mást. Szerencsére a képeket nem, de akkor annyira megijedtem, hogy például a Vasarely-képeket lemásoltattam, és csak a másolatok lógtak a falon.

Igen ám, de hamarosan megint elkezdtek fúrni, mondván, az OKI-nak mint közegészségügyi in-tézménynek nem lehet klinikai részlege. Győzött a bürokrácia, és mivel a XIV. kerületben van az Uzsoki Kórház is, beolvasztották ezt a klinikai részlegünket abba az intézménybe. A baj az volt, hogy az Uzsoki főigazgatója elkezdett irányítani. Az ő fennhatósága alá kerültünk, és ezért furcsa, de nem szokatlan módon úgy gondolta, hiába nem ért hozzá, dirigálhat. Tehát nem azt kérdezte, amit egy jó főnök kérdezne, miben segíthetek, hogy hatékonyan tudjatok dolgozni, hanem át akarta venni az irányítást. Természetesen összevesztem vele. De nagy mázlim volt, mert engem közben kineveztek az Egészségügyi Világszervezet Európai Együtműködési Központ igazgatójának. Anver Kulievék ezzel is segíteni akartak. Merthogy a mi családtervezési modellünk nagy feltűnést keltett, és a VRONY nemzetközi reputációja is akkor volt a csúcson. További szerencsém, hogy abban az évben Csehák Judit lett az egészségügyi miniszter. Az irányítási probléma ezzel megoldódott, mert attól kezdve tulajdonképpen független voltam. Az OKI-ban maradtam főállásban, de igazgatója lettem a Családtervezési és Genetikai Tanácsadónak, amit közvetlenül a minisztérium alá rendeltek.

A WHO új nevet is adott, Genetikai Ártalmak Társadalmi Megelőzése lett az intézmény neve 1984-től. Létrehoztunk egy alapítványt is, mert engem idegesített, hogy a különböző nemzetközi kutatásokért kapott elég sok pénzt az OKI mind lenyelte. Így lett önálló költségvetésünk is.

1984-ben tehát elindítottuk az Optimális Családtervezési Modellt. A tanácsadónkat Csehák Judit már miniszterként nyitotta meg. Nagyon jól ment minden, a munkatársak és a „családtervezők” is jól érezték magukat. És bejött, amit reméltünk. Öt év alatt a fejlődési rendellenességek száma 4

százalékról lement 2 százalékra, a koraszületés 9-ről csökkent 4,5 százalékra, a méhen kívüli terhességek aránya 1 százalékról 0,2 százalékra esett, az értelmi fogyatékoság gyakorisága pedig 3,6-ről 0,8 százalékra zuhant. 1989-ben Csehák Judit össze is hívott egy nemzetközi konferenciát a WHO közreműködésével. Úgy érezte, olyan sok ellensége van ennek a modellnek itt Magyarországon, hogy mindenképpen meg kell hallgatni a világ vezető szakembereinek a véleményét.

Eljött a WHO igazgatója is, és én mennybe mentem. Győztem!

Csehák Judit megszüntette a 18 éve agonizáló házasság előtti kötelező orvosi tanácsadást, és országos körlevélben kérte a megyei vezetőket az Optimális Családtervezési Szolgáltatás bevezetésére. Ekkor lett a modellből szolgáltatás. Harmincnégy ilyen központ alakult ki, startra kész volt minden, de akkor jött a

rendszerátalakítás, és egy számomra érthetetlen döntés. Az új parlament elfogadta a magzati élet védelméről szóló törvényt, de teljesen kihagyták az optimális családtervezést. Lettek helyette családvédelmi központok, amelyek lényegében csak abortusz-tanácsadással foglalkoztak.

Legyőztek. És ez már megint akkora pofon volt, amit azóta sem hevertem ki, hiszen Antall Józseffel baráti viszonyban voltam.

De jó, hogy jött, Csaba! Szinte mindig ezzel fogadott Erzsébet a Czeizel-ház kapujában. Endréhez jöttem, de mindig Erzsébet nyitott ajtót. A kemótól legyengült Czeizel professzornak megterhelő lett volna a lakásból a ház folyosóján és az előkerten át a kapuig vezető húszméteres út is, pláne oda-vissza.

„Meddig marad? Megint két órát?” Általában ezek voltak a következő kérdései, majd igenlő

válaszom után kijelentette: „Akkor én addig lelépek, ha lesz Csaba a bébiszitter.” Ezek után még bekészített a szénnyitható szék mellé egy kis narancslevet, a férjének pedig utasításba adta, hogy mindenképpen kortyolja el beszélgetés közben a gyógyteáját. „Csaba, figyeljen rá oda maga is, hogy tényleg megigya, mert képes elfelejteni. Maga nem fogja? Maga is férfi.” Megígértem, hogy igyekszem észben tartani, és Erzsébet ekkor elviharzott.

Czeizel professzor soha nem itta meg a teáját. Az elején még bele-belekortyolt, de aztán elmerültünk a beszélgetésben. És elfelejtette. Én is.

Egyszer, amikor a narancslevemből ittam, szememmel jeleztem Endrének, hogy neki is innia kellene. Ő is a teásbögre felé fordult, de rápillantva megrázkódott, és mélységes undor ült ki az arcára. Nem erőltettem többet. Csak még megkérdeztem, mi lesz, ha Erzsébet hazaér.

Mi lenne? Megiszom. Nőuralom van.

A beszélgetések közben soha nem kellett vigyáznom Endrére. Az agya úgy pörgött, hogy egyáltalán nem tűnt betegnek. De persze később Erzsébet megerősítette a gyanúmat, hogy a férje, ha nincs itt senki idegen, akkor sokkal rosszabbul van. Ha valaki jön, akkor összeszedi magát.

Ügyesen csinálja. Ha szerepelni kell, akkor kivirul.

A második kemoterápiás kezelése során, amikor végig azt hallottam, hogy nem mehetek be hozzá a fertőzésveszély miatt, nos, akkor is összekapta magát, és teljesen váratlanul megjelent egy sajtótájékoztatón. Nem nagyon értettem a helyzetet. Mi lehet annyira fontos, hogy kockáztatja miatta az életét?

„Jaj, ne tudja meg, Csaba, mennyit dolgoztunk rajta, hogy képes legyen végigcsinálni – mondta később Erzsébet. – Volt egy pillanat, amikor azt hittem, nem sikerül olyan formába hozni, hogy ki tudjon menni az újságírók és a kamerák elé. De azért nagy küzdelem árán megcsináltuk.”

Tény, a sajtótájékoztató kezdése legalább fél órát késett. Minden lap, rádió és tévé ott volt, sőt, be sem fértek a zöld szájmaszkban várakozó újságírók a terembe.

Mindenki látni akarta a súlyos beteg Czeizel Endrét, aki a meghívó szerint nagy jelentőségű bejelentésre készült.

„Attól félttem, ott fog meghalni – mesélte Erzsébet. – De nem lehetett lebeszélni. Tudja, milyen! Ha valamit a fejébe vesz, akkor azt meg is csinálja.”

Másnap az egyik nagy hírportál ezzel a címmel írt a sajtótájékoztatóról: Czeizel Endre utolsó erejével valamit reklámoz.

Nem éppen dicsérő cím. Aki viszont végigolvasta az írást, az megtudhatta, egy új magzatvédő

vitaminról beszélt, és kiderült az is, hogy ennek az új formulának mi a jelentősége, merthogy az újságíró pontosan és tárgyilagosan visszaadta az elhangzottakat. Csak hát azt nem értette, miért kellett ezt Czeizel professzornak még bevállalnia.

Már a folyosón várakozó kollégák között is ez volt a fő beszédtema: Miért csinálja ezt Czeizel?

Endre később elmesélte, már vagy tizenöt éve érlelődött benne egy elképzelés arról, hogy szemben a szokásos multivitaminokkal, amelyek piaci okokból és teljesen feleslegesen rengeteg komponensből állnak, mert a gyógyszergyártók szerint így jobban eladhatók, hiszen például egyaránt szedik a testépítők és a várandósok is, kellene egy olyan kevés komponensű, valóban magzatvédővitamin-kombinációt előállítani, amelyben minden összetevő haszna tudományosan bizonyított. Endre úgy gondolta, így nemcsak hatékonyabb, de olcsóbb is lehet ez a készítmény.

Az új formula nem volt a profitorientált gyártók ínyére, de 2013-ban két kecskeméti orvos fantáziát látott benne, és találtak olyan gyártót is, aki képes volt az új szemlélet szerint összeállított magzatvédő vitamin előállítására. Csak hát addigra már éppen élet és halál között lebegett.

„Muszáj volt vállalnom jelenlétem kockázatát – mondta Endre. – Ez ugyanis életművem nagyon fontos gyakorlati hasznosításának döntő pillanata volt. Az más kérdés, hogy ennek a sajtóértekezletnek a beharangozása olyan túlzásokkal volt teli, amiről nem tudtam, ezért nem is tehettem ellene.”

Antall Józseffel még jóval azelőtt baráti viszonyba kerültem, hogy miniszterelnök lett volna. Ennek az a magyarázata, hogy Benedek István, a közismert pszichiáter és író, minden hónap első keddjén rendezett egy olyan baráti-szakmai beszélgetést, amelyen döntően az orvostörténelemről volt szó.

Általában heten voltunk résztvevők. Benedek mint házigazda; Antall József; Kiszely István antropológus; Birtalan Győző orvos történész; Szállási Árpád körzeti orvos, aki orvos történészként is kiváló volt; Vekerdi László orvos és nagyszerű író, valamint én.

Szóba került egyszer a tévés szereplésem is. A tévében korábban Benedeknek is voltak előadásai, de nem sokáig, mert ő elég krakéler személyiségként olyan anyagi

követelésekkel állt elő, amit egy idő után a tévé nem tudott vállalni. Benedek szerint én voltam a legjobb magyar tanítványa. Én ezt boldogan vállaltam. E beszélgetéskor tudtam meg, hogy a rendezőm tízszer akkora honoráriumot kapott, mint én. De én az adásonkénti húszezer forinttal is meg voltam elégedve, tekintve, hogy ennyi volt akkor a havi fizetésem az OKI-ban.

A beszélgetések során Antall József megkedvelt engem. Valószínűleg érzekelte az elsőgenerációs kisebbségi komplexusomat, és teljesen váratlanul meglepett a családfámmal. Antall mint az orvosi könyvtár igazgatója, fölvette szlovák kollégáival a kapcsolatot, és megcsinálták a családfámat.

Mindig azt hittem, hogy én vagyok az első értelmiségi a családukban, de aztán kiderült, hogy volt egy főpap is, Czeizel Gábor losonci püspök. Ez nagyon szép gesztus volt Antalltól, aki nagyon okos, nagyon művelt és nagyon ironikus emberként az öt évig tartó kedd esti találkozásaink során teljesen lenyűgözött. Miután miniszterelnök lett, megváltozott. Más közegbe került, és valószínűleg meg kellett változnia.

Egyébként később kiderült, a társaságból Szállási és Kiszely ügynök volt. Hétfől kettő. Jól meg voltunk figyelve! Nyilván Antall miatt kellett ezek a dupla jelentések. Arról fogalmam sincs, tudtak-e egymásról, tehát mondjuk, Szállási tudta-e Kiszelyről, hogy ő is ügynök, vagy fordítva, vagy esetleg csak ez egyik tudta a másiktól, és akkor az egyik ügynök figyelte a másik ügynököt is, hogy jelente mindent, ami elhangzott. Rémisztő világ volt!

Antall már miniszterelnökként behívatott magához. Azt mondta, sokra tart engem, és szeretné, ha az egészségügyben fontos szerepet vállalnék. Nemet mondtam. Egyrészt azért, mert én egy ideig az állampárt tagja voltam, igaz, nem meggyőződésből léptem be az MSZMP-be, hanem csak azért, hogy akkor hátha kevésbé macerálnak, és könnyebben megvalósíthatom a szakmai terveimet. Másrészt nagyon szerettem a szakmámat, és mondtam is Antallnak, hogy szakmai körökben van egy olyan vélemény, miszerint egészségügyi miniszter csak az lesz, aki nem szeret orvos lenni. Elfogadta, de azért azt is mondta, hogy háttéremberként számít rám.

Később, amikor már beteg volt, telefonon hívott, hogy segítsen az abortusztörvény módosítását.

Megígértem; gyűlölöm az abortuszt, de tisztában voltam azzal, hogy nem lehet betiltani.

Kényszeralkalmazását viszont olyan tanácsadással kellene összekötni, ami csökkenti a megismétlődésének az esélyét. És akkor itt jött az említett nagyon nagy pofon. Két szakértőt jelöltek ki, az egyik én voltam, a másik Garamvölgyi doktor, a Schöpf-Merei Kórház igazgatója. Pusztai Erzsébet államtitkár kért fel minket a törvény szövegének előkészítésére. Nekem erre volt kész tervem. Mi a WHO-val azt gondoltuk, minden régióba kellene a védőnők munkájára alapozva Optimális

Családtervezési Szolgálat, mert ez jelentősen javítaná a gyermekek egészségét. A még Csehák idejében felállított 34 helyi szolgálat már működött, ezeknek lehetne egy úgymond pozitív és egy negatív alapfeladatuk. A pozitív az, hogyha valaki kisbabát akar, abban segítsenek. A negatív pedig az, ha valaki nem képes megtartani a terhességét, akkor azt is segítsék tanácsadással, felvilágosítással, már csak ezért is, hogy még egyszer ne forduljon elő.

A tervezetet elfogadták, és akkor én nagyon boldog voltam.

Aztán mégsem lett belőle semmi. Nyilvánvalóan a szülészlobbi léphetett közbe. Antall már nagyon beteg volt, rajta kívül nem tudtam máshoz fordulni, hogy én is lobbizzam. A magyar parlament által elfogadott „magzati élet védelme” törvény ugyanis a családtervezési feladatot lényegében negligálta. Pusztai Erzsébetet azóta kétszer láttam olyan rendezvényeken, amelyeken én is részt vettem, de nem kérdeztem meg, mi történt. Már úgyis csak eső után köpönyeg lett volna, és talán nem is emlékezett az egészre, neki ez csak egy ügy volt a sok közül. Nekem az életem.

A világ viszont számított a tudásomra. A fejlődési rendellenesség kutatása kapcsán szerzett szakértelmem és a magyar anyagok kivételes minősége miatt számos nemzetközi kutatásban vettünk részt, illetve kértek fel engem szakértőnek. A világ legjobb szakembereiből létrehozta egy nemzetközi csúcsszervet, amely a genetikai és rák okozó hatások megelőzését volt hivatott segíteni.

Az egyik bizottság a genetikai ártalmakkal foglalkozott, ide az egész világon hét embert hívtak meg, az egyik voltam én. Érdekes módon ez egy francia alapítvány keretében működött, amit Hollandia és az Egyesült Államok kormánya is finanszírozott. A holland kollégámmal azt a szupertitkos feladatot kaptuk, hogy a magyar adatok alapján számoljuk ki az esetleges harmadik, nukleáris világháború genetikai következményeit. Itt a földrajzi elhelyezkedést kellett figyelembe venni az egyes orszá-

goknál a várható különböző sugárterhelés mellett. A lényeg az volt, hogy mekkora az esélyük a túlélésre azoknak az országoknak, amelyeket közvetlen támadás ér, és azoknak, amelyeket nem ér közvetlen támadás. Négy éven keresztül dolgoztunk ezen a szupertitkos projekten, az összes fontos rendellenesség és genetikai betegség gyakoriságának és halálozásának becslése alapján. Most először beszélek erről, mivel arra kértek, hogy itthon még a vezetőimet se tájékoztassam róla. Természetesen a kutatásról itthon beszámoltam, csak nem említettem a titkos záradékot. Büszke voltam arra, hogy kizárólag a magyar adatok voltak alkalmasak ilyen számítások végzésre. Nem vagyok azonban feljogosítva e kutatás eredményeinek a közlésére.

2001-ben Irak diktátora, Szaddám Huszein azt állította az ENSZ-ben, hogy az első amerikai tá-

madás után, amikor urániummal dúsított fegyvereket is használtak, Irakban

drasztikusan megnőtt – egyebek között – a genetikai eredetű betegségek és rendellenességek aránya. Az ENSZ főtitkára egy öttagú szakbizottságot jelölt ki, ezen belül én voltam a rendellenesség-téma felelőse. Nem volt kön-nyű Bagdadba utazni az amerikaiak légi blokádja miatt. A jordán fővárosban, Ammánban kellett leszállnom éjszaka, onnan pedig a sivatagon át, páncélozott katonai kocsival vittek Bagdadba.

Felejthetetlen élmény volt a sivatagban a napfelkelte látványa, de annál is felejthetlenebb egy nagyon kellemetlen esemény. Egy idő után vizelnem kellett, szóltam a sofőrnek, aki mondta, hogy a következő oázisnál megállunk. Megálltunk, ahol az oázisban csak egy sátor volt. Érdeklődtem, hol a vécé. Kintre mutattak. És valóban ott volt egy pöcegödör, csaknem teli bélsárral. Nem volt mit tennem, hozzáfogtam. A vizelet hatására viszont onnan rengeteg légy szállt fel, és rám.

Borzasztó nehéz volt egyik kezemmel irányítani a vizelést, a másik karommal pedig valahogy el-hessegetni a szaros legyek tömeges támadását. Több megállást nem kértem.

Bagdadban ünnepélyesen fogadták a bizottságunkat, de amikor a bemutatott rendellenes gyermekek kapcsán elmondtam a szakvéleményemet, akkor nagyon ellenségesre fordult a hangulat.

Egyrészt a bemutatott genetikai kórképek számomra mind ismertek voltak, hiszen Magyarországon is előfordultak. Másrészt nem tudták megmondani, hogy a korábbi években hány ilyen újszülött jött a világra, ezért az általuk megadott és az amerikai támadás után született ilyen gyermekek számát nem lehetett értékelni. Így amikor kértem, hogy az egyik szabad délután meglátogathassam Babilont, azt mondták, nem lehet, mivel Bagdad elhagyásához külön katonai engedély kell. Akkor kijelentettem, hogy akadályoztatásom miatt nem fogom aláírni a hivatalos szakvéleményt. Elmehettem Babilonba.

Nem volt már ismeretlen számomra az arab világ. A WHO hivatalos szakértőjeként engem kértek fel, hogy segítsen az arab országok fejlődésirendellenesség-nyilvántartásainak a létrehozását. Ami azt jelentette, hogy 1994-től hét éven keresztül Abu-Dzabiban töltöttem először évente két hónapot, aztán egyet, majd két hetet. Az Egyesült Arab Emírségek lakóinak száma akkor 2,2 millió volt, ebből 1,1 a „patriot”, aki ott született. Ha valaki ott született, és megnősült, akkor 30 000 dollárt kapott, és lakást. Ezzel szemben a többiek rabszolgákhoz hasonló körülmények között éltek és dolgoztak. Az indiai, pakisztáni, afganisztáni és más nációk vendégmunkásai még az asszonyukat vagy a családjukat sem hozhatták magukkal.

Fantasztikusnak találtam az olajuknak tulajdonítható fejlődést, ezért óriási lelkesedéssel kezdtem el a munkát ebben a nagyon gazdag országban. Minden feltétel adott volt egy jó fejlődésirendellenesség-nyilvántartás létrehozásához. Sok gyermek született, mind kórházban.

Jók és megbízhatók voltak az orvosok, általában angolok vagy egyiptomiak. Nagyon jó a laboratóriumi műszerezettség is. Mellesleg ajánlottak nekem ott állást havi 8500 dollárért, ami már akkor sem volt kevés, mai árfolyamon több mint kétmillió forint.

Ráadásul nagyon érdekes élmény volt megismerni az arab világot. Nincs születéskorlátozás, beleértve az abortuszt is. Mohamed előírta, hogy a férfiaknak az unokatestvérüket kell feleségül venniük. Az Egyesült Arab Emírségekben a házasságok 54 százaléka unokatestvér-házasság! Az első pillanatban nem értettem ennek az értelmét. Aztán kiderült, hogy Mohamed miért írta ezt elő. Döntően a sivatagban élő beduin törzsekről volt szó. Hogyha a férfi behozott egy idegen asszonyt, és a férj meghalt – ami nem volt ritkaság –, akkor az idegen asszonyt kizavarták a sivatagba, és a sorsára hagyták. Ezzel szemben, ha unokatestvér volt az asszony, tehát saját vér, akkor nem zavarták ki, hanem élhetett tovább a nagycsaládban.

Különleges a házasságkötés gyakorlata is. A férfi megveszi a lányt a szüleitől elég nagy összegért, aztán ha kiderül a nászéjszakán, hogy szerinte nem volt szűz, akkor visszaküldi, és a fivérei kiviszik a sivatagba, hogy halálra kövezzék. Láttam a boncasztalon 18-20 éves lányokat szétvert fejjel. Megkérdeztem, hogy a férj minek alapján mondta, hogy nem szűz. A válasz szerint a lepedőn nem volt vérfolt. Minden nőgyógyász, sőt minden felvilágosult ember tudja, hogy a szűzhártya rugalmas, tehát elveszítheti egy nő a szüzességét vérzés nélkül is. Tehát voltak dolgok, amelyek elborzasztottak, ám összességében fantasztikus lehetőségként rajzolódott ki előttem az arab genetika megalapozása. Mert míg a zsidóság genetikája ragyogóan föl volt dolgozva, az arabokról szinte semmit sem tudtunk.

Nagyon megbecsültek ambiciózus terveim miatt, noha baklövéseket is elkövettem. Amikor megkaptam az emírségek állami kitüntetését az egészségügyi minisztertől, megkérdezte, mit in-nék. Mondtam, whiskyt. Hát az ünneplők nagyon elsápadtak. Náluk csak narancsital van, úgyhogy meg kellett tanulnom, hogyan viselkedjem.

De a nagy tervekből végül csak teljes pofára esés lett. Az első év ott töltött két hónapja alatt meghatároztuk a következő év munkarendjét. Aztán amikor tíz hónap múlva visszamentem, kiderült, hogy lényegében semmit nem csináltak. Dühöngtem, követeltem a választ a miértre. A válasz meglepett: Allah nem segítette őket.

Kuvaitban és Bahreinben is voltam hosszabb ideig, a többi öbölmenti országban csak napokig.

Rá kellett jönnöm, hogy az arabok furcsa emberek, mindent megígérnek, de nem csinálják meg, amiben megegyeztünk.

A hét év alatt azért legalább az Egyesült Arab Emírségek fejlődésirendellenesség-nyilvántartását sikerült létrehozni a magyar modell alapján. Ehhez hozzákezdünk Bahreinben is, de már a többi öbölmenti országban ez

elmaradt, és végül is nagyra törő terveimből néhány közleményen kívül nem lett semmi.

Az első két tévésorozatom nagy sikerétől, jellemző módon, a tévé vezetősége megijedt. Hat évig nem hívtak, és amikor ismét felkértek, már új módszert találtak ki. Én csak fölvezetem az adott adás témáját, és utána négy szakember megbeszéli az elmondottakat. Tehát ne Czeizel-show legyen. Ami nem volt buta dolog, mert az adásonként meghívott négy szakember jókat mondott. Mégis, a Jövők titkai már sokkal kevésbé volt sikeres.

Ezután cirka nyolc év szünet következett, majd az Élet él, és élni akar című sorozat, amely a legfőbb halálokokkal foglalkozott. Volt egy másik sorozatom is, a gyerekeknek, Ki viszi át a szerelmet? címmel. Aztán az izgatott, hogy Magyarországon miért nem érdekli az embereket a családfájuk, vagyis az őseik. Sosem felejttem el, Norvégiában voltam vendégségben az egyik genetikusprofesszornál, és bevitt a hálószobába is, ahol büszkén mutatta, hogy az ágyuk fölött ott vannak a szülők, a nagyszülők és a dédszülők fényképei, családfaszerűen kirakva. Nézd, mi onnan jövünk, majd az ágyra mutatott: és itt csináljuk a jövőt.

Régebben a vidéki Magyarországon is szokás volt az ágy fölé helyezett családi fénykép, de hol van az már! Pedig hasznos dolog tisztában lenni a családfával, egyebek között azért is, mert már az 1870-es években egy magyar orvos leírta, hogy az emberek kétharmada abban hal meg, amiben a szülei, és ha tudom, hogy nagyjából mi vár rám, tudok ellene tenni.

A rendszerváltozás után, amikor Hankiss Elemér volt az MTV elnöke, elkészítettük az Egészséget mindenkinek sorozatot. Most nemrégén pedig a Kilenc hónap címűt. De hát döbbenet érzékelni, hogy mennyivel kisebb az érdeklődés. Talán én nem romlottam el nagyon, vagyis az előadókésztségem még jó, csak nagyot változott a világ. Nem egy, hanem vagy százegy tévécsatorna nézhető, és amelyet sokan néznek, azt nem érdekli az olyasfajta műsor, amit én jónak tartok. Szerintem a kereskedelmi televíziók többsége az emberek legrosszabb igényét akarja kielégíteni. Megtanultam a média három klasszikus küldetését: adjon hírt, hogy mi történik a világban; szórakoztasson, és a harmadik: tanítson. Az utóbbinak nyoma sincs.

Tényleg döbbenetes volt tapasztalni, hogy mekkora hatalma van a médiának. Mindig azt gondoltam, hogy nekem ezzel nem szabad visszaélnem, én csak valódi minőséget adhatok tovább az embereknek. Az öröklődés titkai után az emberek már tudták, mi az, hogy gén, kromoszóma és a többi. A tévés sorozatokat ráadásul kiadták könyvben is, Az öröklődés titkait például 150 000

példányban. És fogyott. A Születésünk titkai négy kiadást élt meg, összesen 400 000 példányban.

Utána ráadásul szignifikánsan emelkedett a születésszám. Nem gondolom, hogy

csak ezért, de ez volt az egyik faktor. Én azóta hiszem, hogyha lenne nagyon átgondolt médiapolitikánk, akkor például a demográfiai helyzetet határozottan befolyásolni lehetne.

Amit a tévében a Születésünk titkai sorozatban elmondtam, azt orvosi protokollként is közzétettem, három lépcsőfokot kialakítva.

Az első lépcső a családtervezési alkalmassági vizsgálat, mert ha valaki gépkocsit akar vezetni, akkor megnézik, alkalmas-e rá. Gyereket viszont csinálhat, amennyit csak akar, mindenfajta alkalmassági szűrés nélkül. A mai napig úgy gondolom, kell egy családtervezési alkalmassági vizsgálat. De már akkor rögtön megtámadtak, hogy mi ki akarjuk zárni az emberek egy részét a gyermekvállalásból. Frászt.

Mi csak azt akartuk megnézni, hogy amikor eljön az idő, akkor éppen alkalmas-e egy pár a gyermekvállalásra, és ha nem alkalmas, akkor segítünk abban, hogy alkalmas legyen. Mondjuk, ha rossz a férfi ondója, akkor azt feljavítjuk.

Az első lépés a genetikai állapot felmérése, amelynek keretében a védőnők a családtervezők kikérdezése alapján megrajzolják a leendő szülők genetikai családfáját, és ha kiderül, hogy van genetikai probléma, akkor még a fogamzás előtt elküldik a párt genetikai tanácsadásra.

Feltárjuk azt is, vannak-e az anyának olyan betegségei, amelyek befolyásolhatják a várandósság kimenetelét, vagyis veszélyesek az anyára és/vagy a magzatra. Ilyen az epilepsziától a cukorbetegségig elég sok betegség. Ha kiderül, hogy ilyen fennáll, akkor a nőt a megfelelő szakorvoshoz küldi a védőnő.

Az is nagy vitát váltott ki, hogy mi a férfiakat erősen be akartuk vonni ebbe a rendszerbe. A tradícionális felfogás szerint a gyerekcsinálás az női dolog. A férfi az elején ügyeskedik, aztán kész, nincs több teendője. Én viszont azt gondolom, amikor a nőnek a társadalomban ugyanúgy kell dolgoznia, mint a férfinak, akkor a férfinak az apaságát sokkal komolyabban kell vennie. És hogy ez ne csak jelképes legyen, minden férfinak följánlottuk az ondója vizsgálatát. Ezért a saját kollégáim kiröhögtek, csak nem képzeled, hogy adnak ilyen vizsgálati anyagot! Én meg mondtam, hogy de, én képzelem, csak nem úgy csinálom, ahogy ti. Tudniillik úgy megy ma az egészségü-

gyben az ondóvizsgálat, hogy a szegény palinak a kezébe adnak egy poharat, hogy ott a mosdó, lő-

je bele a pohárba, és hozza az anyagot. Na most, sok magyar kórházi vécében még pisilni sincs kedve az embernek, nemhogy önkielégítést végezni. Mi ezért bevezettük az otthonról hozott ondó vizsgálatát. Ahogy Iréntől és Imrétől is kértem, nem részletezem újra. De a kollégák egyik vic-cesnek szánt ellenérve az volt, hogy mi van, ha a szomszédét hozza. Jól kiszúrnak magukkal – mondtam.

Magyarországon 1968-ban a férfiaknak egy milliliter spermában átlagosan 74 millió ondósejtjük volt. Az 1980-as években már csak 31 millió. Valami egészen

drasztikus dolog történt a férfiak nemzőképességével. Már csak ezért is akartam a korábbiaknál sokkal komolyabban venni az ondóvizsgálatot. A csökkenésnek azóta nagy szakirodalma lett.

Elsősorban a fogamzásgátló tablettákat tartják felelősnek. A nők az 1960-as évek elejétől kezdték szedni ezeket. A tabletták lebomlottak a szervezetükben, majd a vizelettel a vécén keresztül ezek a nőihormon-anyagcsere termékek bejutottak a felszíni vizekbe. A felszíni vizekből állítják elő az ivóvizet. Szűrik fertőző kórokozókra, szűrik mérgekre, de nem szűrik hormonokra. Ha egy édesanya fiúmagzatot hord, vagy fiúcsecsemőt szoptat, és közben női hormonokat tartalmazó ivóvizet fogyaszt, akkor azok bekerülnek a fiú szervezetébe is. És ha bekerültek, bele is szólnak a férfiasság alakulásába, elsősorban a herék működésére lehetnek ártalmasak. Erre vezethető vissza az is, hogy az elmúlt évtizedekben ötszörösére nőtt a hererák gyakorisága. Régen a hererák ritka, időskori betegség volt. Most a 20–30 éves férfiak leggyakoribb rákja a hererák. Megjegyzem, megnőtt a hermafrodita halak aránya is a felszíni vizekben.

Ez tehát az egyik magyarázat. Van másik is. Ez az én magyarázatom, amit egy amerikai kutatóval publikáltunk is.

1920 óta vannak jó statisztikai adataink. Akkor a termékeny házaspároknak még 5-7 gyermekük volt, viszont a terméketleneknek nem lett gyerekük. Ma meg a termékeny pároknak csak 1-2 gyermekük van, de a terméketlenekből is kicsikarunk mesterséges ondóbevitellel vagy lombikbimbimódszerrel ugyanennyit. De ők azért nem tudtak korábban gyermeket nemzeni, mert a jóisten, vagy a genetika azt akarta, hogy nekik ne legyen. Ők ugyanis terheltek genetikailag, ezért jobb lenne, ha nem örökítenék a problémájukat tovább, a „hulljon a férgese” elv miatt. De most már kitaláltuk, hogyan lehet gyermekük, és ezzel nekik nagyon jót tettünk, de egyáltalán nem biztos, hogy az emberiségnek is.

Visszatérve a családtervezési rendszerünkhöz: a nőnek nem szabad úgy nekimennie a várandósságnak, hogy hüvelyi fertőzése legyen, tehát ezt is vizsgálni kell. Tisztázni kell, hogy a nő

megkapta-e a rubeólaoltást, és ajánlatos a bárányhimlő elleni oltás is.

Végül rá kell kérdezni, hogy a szex rendben van-e. Tipikus hiba, hogy amikor eljön a gyermekvállalás ideje, akkor éjjel-nappal szeretkeznek. Ettől pedig a férfi időlegesen meddő lesz. A második numerában már egy szál ondósejt sincs. Tehát a többet ésszel, mint erővel elv itt is fontos.

Érdemes megállapítani, hogy a nőnek mikor van petesejtje, mert csak 24 óráig van. És akkor mindent bele!

A családtervezési szolgálatoknál ez az első találkozás protokollja, ami általában fél-háromnegyed órán át tart. Az orvos esetében elképzelhetetlen, hogy ennyi időt szánjon egy párra, de a főiskolai végzettségű védőnők boldogok, hogy teljesen önállóan ilyen jellegű munkát végezhetnek. És a hozzánk fordulóknak is, hogy ennyit

törődünk velük.

A második lépésben történik a felkészülés a fogantatásra. Az élet a fogantatással kezdődik, ekkor dől el, hogy fiú lesz vagy lány, egészséges vagy beteg, géniusz vagy értelmi fogyatékos. Tisztázni kell, hogyan védekeztek addig, hagyják abba a tablettát, vagy ki kell venni a méhből a hurkot. Nagyon nagy probléma a cigaretta, az alkohol, a drog. A cigaretta nemcsak a férfiak nemzőképességét rontja, de a magzatra is veszélyes. A szeszes italok terhesség alatti fogyasztása a magzatok fejlődését sok szempontból beárnyékolja. Főleg az értelmi fejlődésük marad vissza, de a nagyobb adagok vagy a gyakori italozások fejlődési rendellenességet is okoznak. Újabban jönnek hozzám olyan nők, akik heroin vagy kokain mellett lettek terhesek. A marihuánát már nem is említem. Ezekről leszokni nagyon nehéz, pedig veszélyeztetik a magzatot.

Fontos a nők hormonális állapotának ellenőrzése is. Ez az ébredési hőmérséklet mérésével történik, pont úgy, ahogyan Irénnek ajánlottam. Nem részletezem itt újra ezt a „házi feladatot”. El kell kezdeni a magzatvédő vitaminok szedését. Végül megbeszéljük az esetleges foglalkozási ártalmakat, javasolják a testmozgást és a helyes táplálkozást. Ezzel záródik a második felkészülési lépcsőfok, ami ugyancsak az első találkozás tárgya.

A következő találkozáson ellenőrzik a vizsgálati eredményeket és javasolják a fogamzás optimális körülmények közötti elérését.

A harmadik lépés a már bekövetkezett fogamzás után történik, ami általában a harmadik találkozással veszi kezdetét, és a kora terhesség, valamint az embrió fokozott védelmét szolgálja. A kimaradt havi vérzés után a terhességi próbát minél hamarabb el kell végezni. Ha ez pozitív, akkor ajánlásunk szerint a korai fázisban lévő várandósnak helyes megjelenie nálunk az úgynevezett nullás ultrahangvizsgálat miatt. Ennek során felismerhető a méhen kívüli terhesség, és a súlyos szövődmények ilyenkor még általában gyógyszeres kezeléssel megelőzhetőek. Az ikerterhességek is diagnosztizálhatók. A legfontosabb azonban a várandósság tényének a megerősítése, és az ilyenkor szükséges tanácsok meghallgatása. A várandósgondozóba általában csak a várandósság 7–10. het-

ében mennek el, amire az embrió kialakulása lényegében be is fejeződött. Nagyon fontos ezért az életünk legkritikusabb időszakának, a magzati fejlődés 3. és 10. hete közötti időszaknak a fokozott védelme. Ekkor lesz ugyanis a fogamzáskor létrejött genetikai tervrajz alapján a kis szederszerű

csomóból egy csodás kisember. Éppen ezért a várandósok tájékoztatást kapnak a gyógyszereszedésekről, az esetleges betegségek elkerüléséről, és a ritka munkahelyi ártalmak megelőzése érdekében akár a munkahelyi felmentésre is sor kerülhet. A magzatvédő vitaminokat is tovább kell szedni. A védőnők elmondják a várandósság alatti szűrővizsgálatok lehetőségét és értelmét. Ezek részleteire itt nem térek ki, inkább utalok megint azokra a számokra, amelyek azt bizonyítják, milyen

nagymértékben csökkenthető a sikertelen terhességek aránya. Tény, hogy ennek a javulásnak mintegy harmada a jelentkezők jobb szociális helyzetére és magasabb iskolázottságára vezethető vissza. A maradék kétharmad azonban az orvosi segítségnek köszönhető.

Itthon az említett politikai döntés miatt lényegében széthullott az Optimális Családtervezési Szolgáltatás rendszere. Külföldön azonban egyre több helyen van hasonló. Még az Egyesült Államokba is meghívtak, hogy propagáljam az alkalmazását. 2008-ban, Brüsszelben, az Európai Unió egészségü-

gyi szakembereinek konferenciáján számolhattam be a korábbi tapasztalatainkról. Nyugat-Európában most az egészségügyi programok fontos része az Optimális Családtervezési Szolgáltatásnak megfelelő Preconceptional Care, vagyis a fogamzásra felkészítés. Éppen azért kértek fel engem e beszámolóra, mivel tudják, mi voltunk az úttörők. Három évvel később Amszterdamban volt a következő konferencia, főként a védőnők felkészítésével kapcsolatban. 2014-ben mi rendeztük volna a harmadikat az 1984. évi kezdet 30. évfordulóján. Sajnos, ezt a betegségem megakadályozta.

Amikor kivettem a prosztátámat, akkor azt hittem, hogy okos vagyok, és a genetika segített megelőzni a várható bajomat. És azt is kiszámoltam, hogy édesanyám és édesapám élettartama alapján én olyan kilencven évet remélhetek, mert az úgynevezett Galton-formula alapján ez jött ki.

Teljesen váratlanul ért tehát a közlés, hogy a csontvelóm elrákosodott. Derült égből villámcsapásként hatott. Nagyon megrázott, természetesen. Főleg azért, mert orvosként tudtam, hogy a kemoterápia azért van, mert ki kell irtani a rákos sejteket, de azt is tudtam, hogy az összes többi sejtnek is árt.

Az Optimális Családtervezési Modell, majd szolgáltatás is hungarikum lett, amit az egész világ becsült, és becsül. Csak itthon nem becsülik. Ettől megint csak tisztelt ember lettem külföldön. Itthon viszont ezt a rendszert is teljesen tönkretették. Nem értem, hogy miért. Van erre magyarázat?

Magyarországon a gyermekek 50 százalékát nem tervezik. Csak úgy összejönnek. Majd beszélek még arról is, hogy miért vállaltam el a Nemzeti Egészségvédelmi Intézet főigazgatóságát 1996-ban. Egyebek között azért, mert akkor hozta a parlament azt a döntést, hogy az iskolának kell a gyermekeket felkészítenie a családi életre, beleértve a szexuális felvilágosítást is. Akkor azt gondoltam, az iskolásokat kellene megnyernünk magunknak, azaz a modern családtervezési szemléletnek. Elkészítettük a Felkészülés a családi életre című tankönyvet, amit 33 órás fakultatív tantárgy keretében lehetett megbeszélni, vagy vázlatosabban 16 órás osztályfőnöki foglalkozáson.

Ezzel szeretttük volna elérni, hogy a gyermekek úgy jöjjenek ki az iskolából, hogy tudják, miképpen kell védekezni, ha még nem akarnak gyermeket, és hogyan kell a szexuális úton terjedő fertőzések ellen védekezni vagy azokat kezelni. És

főleg, hogyha majd eljön az idő, és gyermeket szeretnének, mit kell tenni az egészséges megszületésük érdekében. Ez a program is szépen indult, aztán egy politikai döntés ezt is halálra ítélte.

A tévés szereplés nagyon sok pozitívumot hozott a számomra, de ugyanannyi negatívumot is. Végül is én úgy éreztem, a szerepléseimmal elvállaltam egy közfeladatot, nevezetesen a modern orvoslás vezéreszméjének propagálását, miszerint a megelőzés jobb, mint a gyógyítás. Amikor kiderült, hogy ezt nagyon sikeresen csinálom, az orvosi szakma jelentős része elkezdett cikizni. Addig sikeresen haladtam előre a pályán, de attól kezdve sokan, akiknek módjukban állt, inkább keresztbe tettek.

Spermahajdernek, tévébohócnak hívtak a hátam mögött, és azt hallottam, én tulajdonképpen lejáratom az orvosi szakmát, mert az egy komoly tudomány, és arról nem lehet ilyen vulgárisan beszélni, mint ahogy én teszem. A legdöbbenetesebb számomra az volt, amikor az egészségügyi miniszter egy téma megbeszélésére hívott, és a végén azt mondta, döntsem már el, hogy tévébe-mondó akarok lenni, vagy orvos! A válaszom csak az lehetett, hogy orvos, aki a szó erejével is szeretné védeni az emberek egészségét.

Megkeseredett ember vagyok. A nevelt lányom, aki szerint minden betegségnek lelki oka van, azt hiszi, ezért is lettem leukémiás. Én nem hiszem, de biztos ezek is közrejátszottak. Hollandiában már harminc-nyolc ilyen családtervezési központ van, de más országokban is számos. Nálunk lényegében kettő, amelyik a volt tanácsadónkban és a mi alapítványunk keretében működik, ahol a kemóm előtt és utána is dolgoztam. Nem tudom, mi lesz a miénkkel, ha meghalok. Nem tudom, hogy Magyarországon miért kellett a családtervezési rendszert tönkretenni. Nem tudom.

12. FEJEZET

Arról, hogy milyen nehézségek adódtak a genetikai tanácsadás során; mit tegyünk, ha a gyermeket tervezők lányt akarnak, és mit, ha fiút; van-e összefüggés a terhes nők székelési gyakorisága és a magzat neme között; továbbá komikus és tragikus, elgondolkodtató és elképesztő történetek egy genetikus praxisából.

1956-tól dolgoztam a János Kórház II. szülészeti osztályán külsősként, amit az 1970-es évek elején csak nehezen tudtam az OKI-ban végzett tevékenységemmel összeegyeztetni. Egyre kevesebbet voltam a műtőben, egyre ritkábban voltam a szülőszobán, és éreztem, hogy egyre inkább kijövök a gyakorlatból. Ahhoz, hogy valaki jó szülészorvos legyen, állandóan végezni kell rutinmunkát. Éppen ezért lassan a János Kórházban is elmentem a tanácsadás irányába.

Közben 1971-ben laboratóriumi vezetőnek neveztek ki az OKI-ban, így lehetőségem volt az anyaintézetemben genetikai tanácsadó létrehozására. Sokáig elmerültem a közegészségügyi genetikában, de egyre inkább hiányoztak a páciensek, pontosabban a gyermeket vállalni akaró párokkal való közvetlen találkozások. Egyrészt, mert orvosként mégis csak ez a legfontosabb, másrészt mert a kutatás során megszerzett tudást szerettem volna a gyakorlatban hasznosítani.

Magyarországon akkor már létezett két genetikai tanácsadó, az első éppen a János Kórházban, amit a gyermekgyógyász Lenart György professzor alapított. Azt hiszem, a másodikat Szemere György professzor működtette Szegeden. A miénk volt az országban a harmadik, viszont az egyetlen, amely komplett csapattal tudott dolgozni, amíg a többiek amolyan magányos cowboyok voltak. Plusz a tévé hatására engem ismertek. Nem volt okom panaszkodni a forgalomra.

A genetikai tanácsadásom gyakorlata az angolszász metodikát követte, így alapvetően különbözött az akkor szokásos hazai orvosi gyakorlattól. A magyar orvoslás akkoriban még porosz szemléletű volt.

Vagyis olyan diktatórikus rendszer, ahol sokáig a beosztott még a professzora szemébe sem nézhetett, tehát le kellett sütnie a szemét, amikor előtte állt. A betegekkel is úgy bántak, mint a katonaságnál. Nem nagyon tájékoztatták őket a szükséges vizsgálatokról és azok eredményéről, hanem annyit mondtak: ezt vagy azt a tablettát naponta háromszor, étkezés előtt vegye be, és kész. Bár azóta már vannak deklarált betegjogok, de azért ezek a gyökerek nehezen irtódnak ki.

Az angolszász orvoslásban kialakult tanácsadási gyakorlat alapvetően eltért ettől, és én ezt tanultam meg Dániában és Angliában. Az orvos már a tervezett vizsgálatokról, azok hasznáról és veszélyéről is részletesen tájékoztatta a hozzá fordulókat, majd az információk birtokában a pá-

ciens döntött. Ennek megfelelően felvilágosítottam a hozzám segítségért

fordulókat a szükséges vizsgálatokról, majd ezek eredményéről, sőt ha igényelték, tanácsot is adtam a helyes megoldás megtalálása érdekében. Mindezek ismeretében azonban a leendő szülőknek kellett dönteniük, akarják-e a felajánlott vizsgálatot, illetve hogy annak eredménye ismeretében hogyan döntenek.

Eljöttek hozzám például a leendő szülők, mert az anya epilepsziás vagy az apa cukorbeteg volt, esetleg azért, mert a korábban született gyermekük valamilyen rendellenességgel jött a világra. Én feltártam e bajok okait, elmondtam a terhességvállalás anyai és magzati kockázatát és azokat a lehetőségeket, amelyekkel ezt csökkenteni lehet, majd arra kértem őket, menjenek haza, gondolják végig mindezeket, és döntsenek. Mi pedig majd a döntésük ismeretében mindent megteszünk, hogy segítsünk a végrehajtásban. Tehát a leendő szülőknek kellett volna dönteniük, de sok esetben ez a tanácsadási módszer Magyarországon nem működött.

A páciensek többsége képtelen volt döntést hozni.

Hogy példát is mondjak: tatabányai bányász és a felesége keresett fel, mert az egyik fajta súlyos izombetegségben meghalt a gyermekük. Ez a betegség lappangva öröklődik, a családjukban még sohasem fordult elő, de az ismétlődési kockázata 25 százalék volt. Mindezt elmondtam nekik, és kértem, hogy ezek alapján döntsenek. Akkor a férfi akkorát csapott az asztalra, hogy még most is fülemben cseng. „Doktor úr, maga itt bűvészkedik velünk? – kiabálta. – Mi azért jöttünk magához, hogy mondja meg, mit csináljunk. Ne százalékoljon itt nekünk, hanem azt mondja meg, hogy egészséges lesz vagy beteg a következő gyermekünk, mert az egész hosszú szövegéből alig értettünk valamit.”

Be kellett vallanom, azt, hogy a következő magzatuk egészséges lesz-e vagy ő is ebben az izombetegségben szenved majd, nem tudom megmondani. Akkor, a 1970-es évek első felében a magzati diagnosztika még gyerekcipőben járt.

A lényeg az: sok ember megijedt, hogy a saját ügyében neki kell felelős döntést hoznia, és nem mondja meg neki senki, mit kell csinálnia. Nem ehhez voltak szokva.

Végül kompromisszumot kötöttem saját magammal. Láttam és érzékeltem, hogy a nyugati módszer nagyon nem működik, de semmiképpen nem akartam követni a megkövesedett hazai gyakorlatot. Amit kiötlöttem, azt a szakirodalomban ma úgy hívják, hogy magyar módszer vagy „információval irányított tanácsadás”. A lényege az, hogy én, a tanácsadó, elmondom: önöknek kell dönteniük, de azt is, hogy én az önök helyében mit tennék. Az egyik véglet: vállalnám a gyermeket, mert hiszen nincs komoly kockázat. A másik véglet: én az önök helyében egyelőre meggon-dolnám a gyermekvállalást, mert nagyon nagy az esélye súlyosan beteg gyerek születésének, az pedig neki is rossz lesz, és önöknek is. És ez már bevált.

Van egy idevágó ismert vicc a szocializmus időszakából. A termelőszövetkezet vezetői tanulmányútra mentek Angliába. Észlelték, hogy ott szebb a gyep. Elkérték a magot és a leírást, hogyan kell gon-dozni, hányszor kell öntözni stb. Két év múlva

az angolok viszonzták a látogatást. Megnézték a magyar gyepet, és nem szóltak semmit. A magyarok tudták, miért, ki is mondták: mi ugyanazt a módszert használtuk, amit maguk, de azért ez a gyep nem olyan szép, mint Angliában. Visszakérdeztek: Hányszor öntözik? Ahogy maguk javasolták, naponta kétszer. Mióta? Hát két éve, mióta hazajöttünk.

Ja, mi ötszáz éve!

Így van ez a demokráciával is. A nyugati emberek már megtanulták, hogy nekik kell vállalniuk a felelősséget a saját életükért és a gyermekük egészségéért, sőt az ezzel kapcsolatos döntésekért is.

A magyar emberek többsége ezt még nem érti. Ők jobban szeretik, ha Kádár János vagy Orbán Viktor megmondja, hogy nekik mit kell csinálniuk. Sőt, örülnek, hogy nem kell felelősséget vállalniuk.

Hát ez a szemlélet érvényesült a leendő szülőkben is a genetikai tanácsadással kapcsolatos elvárásaik során.

A magzati diagnosztika jelenleg már megkönnyíti a genetikai tanácsadást végző orvos dolgát. Ma már a tatabányai bányásznak is meg tudnám mondani, beteg lesz-e a magzata, vagy sem. Erre már több módszer is van.

Az egyik az úgynevezett amniocentézis. A várandósnak a 16. hét körül megszúrják a hasát, a túvel áthaladva a méhen és a magzatburkon, leszívják a magzatvizet. A magzat ugyanis ázik a magzatvízben, leválnak a bőrsejtjei, ezeket össze lehet gyűjteni centrifugálással, és akkor ezeknek a sejteknek megvizsgálhatók a kromoszómái, esetleg a génjei is.

A másik módszer az úgynevezett korionbiopszia, amikor a lepény bizonyos részét csípi ki. A lep-

ény sejtjeinek a génállománya ugyanis megegyezik a magzatéval. Ez a módszer már a 12. hét után használható, és először egy magyar orvos, dr. Kazy Zoltán alkalmazta a Szovjetunióban, amikor kandidátusi aspiránsként dolgozott ott.

Ezek a magzati vizsgálatok óriási előrelépést jelentettek, mivel konkretizálni lehetett a kockázatot.

Meg tudtuk mondani, hogy a magzat beteg vagy sem, és a várandós ennek megfelelően dön-thetett.

A magzati diagnosztika másik fő vonulata az ultrahangvizsgálat. Az elmúlt években az ultrahang felbontóképessége olyan fantasztikusan megnőtt, hogy ma a 18-20 hetes magzatnál meg tudják számolni, hány ujjperce van.

Ettől a fejlődéstől kezdetben én is boldog voltam.

Most azonban már nem vagyok olyan boldog. Három ok miatt.

Egyrészt a társadalmi változások miatt nagyon kevés gyereket akarnak, jelentősen felértékelődött a gyerek egészségessége, és már a legkisebb hiba esetén sem akarják a magzatot. Ultrahangvizsgálattal az ajakhasadék is felismerhető. Az

elmúlt 4 évben 4 ilyen esetem volt. Az ajakhasadék fő-

leg fiúkban fordul elő, és jelenleg már nagyon szépen meg lehet operálni, a kis heg szinte alig látszik, ráadásul a bajusszal el is fedhető. Mégis a 4 asszony közül 3 ragaszkodott a terhesség megszakításához. Mert nekik ilyen hibás gyermek nem kellett. Nekem megszakadt a szívem. Hát szabad ilyet tenni?

A legbizarrabb ilyen esetem az 1980-as évek elején fordult elő. Az egygyermekes szülők következő

várandósságában kiderült, hogy a magzatnak nincs hüvelykujja, ami ismert genetikai ártalom. És ez a magzat sem kellett a szülőknek! Pedig az összes érveimet bevettem annak érdekében, hogy megértsék: ebből a magzataból teljes értékű ember lesz. Még azt is megkérdeztem tőlük, ha a kertben az önök ötéves gyermekének a keze játék közben megsérülne, és a hüvelykujja úgy elroncsolódna, hogy le kell vágni, akkor a műtét után hazaviszik a kórházból és agyonütik? Mert nincs hüvelykujja? Még azt is elmondtam nekik, hogy ismerek olyan fiatalembert, akinek az egyik alkarja hiányzik, mégis egészen kiváló trombitás vált belőle. Külföldön is koncertezett, ahol „kis” Louis Armstrongként emlegették. Ez az érveim sem hatotta meg a várandóst és párját.

Ilyen esetekben szerintem nincs helye az egyébként általam is vallott „hulljon a férgese” elvnek.

Ezek olyan enyhe anomáliák, amelyek miatt nem lenne szabad egy életet eldobni.

Az egészségügyi törvény szerint, ha a magzatnak súlyos rendellenessége van, és azt a 20. hétig diagnosztizálják, akkor az anya dönt: megtartja, vagy nem tartja meg a terhességét. De hogy mi a súlyos, az nincs meghatározva. Mert ha a rendellenesség tényleg lehetetlenné teszi a teljes emberi életet, tehát fogyatékos lesz értelmileg és/vagy testileg, akkor azt mondom, a terhességmegszakítás kényszermegoldás, hogy a fogyatékos gyermek ne befolyásolja drasztikusan a saját és családja későbbi életét. De amikor tudom, hogy a magzataból teljes értékű ember lehet, akkor szá-

momra elfogadhatatlan ez a modern Taigetosz.

Károlyi Mihálynak, az első köztársasági elnöknek szájpadhasadéka volt. Fényképein nagyon fess embernek tűnt, de a rendellenessége miatt nehezen lehetett érteni, hogy mit beszél, ugyanis a műtėti technika akkor még kezdetleges volt. Byron dongalábbal született, Toulouse-Lautrec genetikai eredetű törpeséggel, és még számos példát mondhatnék arra, mennyivel szegényebb lenne az emberiség, a kultúrtörténelem, ha minden rendellenes magzatra a terhességmegszakítás várt volna.

Másrészt a megelőzés helyett is sokszor a modern Taigetoszt alkalmazzák. A nyitott gerinc 90 százaléka ma már a magzatvédő vitaminokkal megelőzhető. Természetesen ultrahanggal is felfedezhető, és utána a várandósok 98 százaléka kéri

a terhesség megszakítását. Magyarországon 100 nyitott gerinces magzat közül kilencvenet inkább megölnék, és csak tízet előznek meg. Ez szerintem gyalázat! A magzatvédő vitaminok sokkal olcsóbbak, mint a nyitott gerinces magzatot felismerni ultrahangvizsgálattal, és utána a terhességet megszakítani. Morálisan pedig összehasonlíthatatlan a két módszer.

Az egyikben az egészséges élet biztosításáról van szó, a másikban pedig a modern Taigetoszról. Az eutanázia speciális formájáról, a teratanáziáról.

Olaszországba is sokat hívtak a magzatvédő vitaminok kapcsán. Sose felejttem el, hogy Milánóban egy közös vacsora után – az olaszok szeretnek nagy dínomdánomokat rendezni – odajött hozzám az egyik nőgyógyász. Kicsit részeg volt, és azt mondta: „Barátom, hát nem érted? Mi a magzati diagnosztikát szeretjük. A magzatvédő vitaminokból nem élünk meg, a magzati diagnosztikából pedig nagyon jól.”

Remélem, hogy nálunk nem ez a magyarázat.

Végül a harmadik ok, hogy sokszor megfélemedkeznek az amniocentézis és a korionbiopszia magzatra gyakorolt veszélyeiről. Alkalmazásukat követően 1, illetve 2 százalékban spontán vetéléssel kell számolni. A 35. év után a várandósokban némileg emelkedik a számbeli kromoszómaaberrációk aránya, ezért korábban ajánlottuk ezeket a magzati vizsgálatokat felismerésük érdekében. Viszont elég paradox orvosi kihívás, hogy a 35 éves várandós magzatának Down-kórkockázata 0,3 százalék, ezzel szemben a kimutatásukat célzó beavatkozások miatt minden századik vagy ötvenedik magzatot elveszítjük. Kevés olyan orvosi beavatkozás van, ahol maga a beavatkozás veszélyesebb lehet, mint amiért csinálják. Ezért is olyan fontosak a várandósok szűrővizsgálatai, amelyek képesek a magasabb kockázatúakat felismerni, és akkor már csak náluk kell az említett magzati vizsgálatokat elvégezni.

A heti két alkalommal végzett genetikai tanácsadáson elképesztő esetekkel találkoztam. Humor-osakkal és tragikusakkal is.

Eljött hozzám olyan férfi, akinek a villamos vágta le a lábát, és azt kérdezte, a gyermeke végtag nélkül születik-e.

De eljött rengeteg impotens férfi is, mert azt hitték, rajtuk biztosan segíthet a genetikus. Valóban egyre több az impotens férfi. Nemrég napvilágot látott tanulmány szerint a huszonevesek 20, a harmincévesek 30, a negyvenévesek 40 százaléka, és így tovább, tehát a hetvenévesek 70 százaléka panaszkodott impotenciáról. Bizonyára több oka lehet ennek a jelenségnek. Az etológia (az állatok viselkedéstudománya) szerint, ha a párzás idején a nőtény túl agresszívan viselkedik a hímmel, akkor lelohad annak kansága. A női egyenjogúság kivívása azzal is együtt járt, hogy megváltozott a párok nemi viselkedése. Régen akkor szeretkeztek, amikor a férfi akart.

Mostanában nemritkán a nők igénylik a szeretkezést, és ettől esetleg a

férfiaknak, mint a hím állatoknak, inukba szállhat a libidójuk. Különben is, ha egy férfi elbizonytalanodik férfiúi képességében, ez a tettek mezején is gyakran megmutatkozik.

Találkoztam hat olyan családdal, amelyben többszörösen fogyatékos gyermekek voltak, és az inter-netről tudták meg, hogy az ilyen gyermekeket Kijevben, Moszkvában, Pekingben összejttel meggyó-

gyítják. A kiutazásukhoz kérték a segítségemet, nevezetesen a gyermek bajának részletes orvosi dokumentációját. Én olvasom a nemzetközi szakirodalmat, ezért tudtam, hogy semmi esélyük nincs a gyermekük meggyógyítására azzal az összejtkezeléssel, amit a keleti országokban végeznek.

Ott ugyanis csupán arról van szó, hogy például Pekingben megszül egy kínai asszony, leveszik a köldökzsínórvért, kiválasztják az összejteket, és befecskendezik a beteg gyerekekbe.

Hát ez így sarlatánság, hiszen a hatékony összejtkezelések során először az összejteket átalakítják speciális sejtekké, és azokat viszik be a sérült célszervbe, vagy olyan helyre kell beültetni az összejteket, ahol képesek a sérült sejtek pótlására.

Az európai orvosok állásfoglalása szerint az említett keleti kezelések teljesen hatástalanok, ráadá-

sul már több haláleset is ismert. Mégis nehéz helyzetben voltam, mivel mi nem tudunk rajtuk segíteni, és kérdés, akkor van-e jogom azt mondani, hogy amit akarnak, azt nem szabad megpróbálniuk. Éreztettem velük, hogy meg kellene várni, amíg a nyugati orvoslás képes lesz segíteni, mivel a kínai, és általában a keleti orvoslás nagyon más szemléletű. E családok közül né-

gy mégis kiment. Ketten, amikor visszajöttek, ismét elhozták a gyermeküket, és sajnos semmi javulást nem éreztem rajtuk. Az egyik gyermeknek a szülei eladták a házukat is, hogy fedezzék a kiutazás és a kezelés 4 milliós költségét, és azóta is albérletben élnek. Megrázó esetek.

Az igazsághoz tartozik, hogy a múlt évben a kínai egészségügyi hatóságok megtiltották az összejtek ilyen sarlatán módon történő alkalmazását.

Egyszer eljött hozzám a genetikai tanácsadásra egy pár, a nő és a férfi az elmeógyógyintézetben szeretett egymásba. Mindketten skizofréniában szenvedtek, de gyermeket akartak. Elmondtam, 40

százalék az esélye annak, hogy a gyermekük is az ő betegségükben fog szenvedni. Meglepetésemre az asszony felugrott, és arcon csókolt. Kiderült, hogy a pszichiáter orvosuk azt mondta, minden gyermekük egészen biztosan skizofrén lesz. Az asszony azt is szinte kiabálva közölte, hogy legalább 5

gyermekre vállalkoznak, hogy biztosan legyen köztük egészséges is. Megrémültem, próbáltam meggyőzni őket, nem is az örökletes hajlam a legfontosabb, hanem az, hogy ők hogyan fognak gondoskodni a gyermekeikről, amikor éppen kórházban vannak. Az orvosi dokumentációjuk szerint minden évben

többször sor került kórházi felvételükre. De már nem hallgattak rám.

A leszbikus nők gyerekvállalási problémájára is mindig nehéz volt jó választ, jó megoldást adnom. A leszbikus párok egyik tagja általában nagyon szeretne gyermeket szülni. Többen közülük elvárták volna, hogy ebben segítsék, mégpedig ondóbankból származó anyag beültetésével.

A lelkem mélyén egyetértettem velük, mert nagyon gyerekbarát vagyok. Azt gondoltam, miért ne lehetne nekik is gyerekük. Végül is hány olyan asszony van, aki egyedül neveli a gyermekét, annál talán még az is jobb, ha két anyja van. Ráadásul a leszbikus nők gyermekében nem gyakoribb a leszbikusság, mint a népességben általában, ami 2 százalék körül van.

Az akkori szabályozás szerint azonban leszbikus pároknál a mesterséges ondóbevitel, az úgynevezett inszemináció nem volt engedélyezett. Azt pedig nem mondhattam el nekik, hogy ez a szabályozás kijátszható. Nevezetesen úgy, hogy egyikük a baráti körükből kérjen meg egy férfit, nyilatkozzon élettársi kapcsolatukról, és arról, hogy nem jött össze a gyerek, mert akkor már alkalmazható az inszemináció.

A dilemma az említett párok esetében ugyanaz. Kinek az érdekét szolgáljam? Egyrészt, Hippokratész azt tanítja nekünk, hogy az orvosnak minden körülmények között segítenie kell a hozzá fordulóknak.

Másrészt, a modern orvoslásban a jogi szabályozás ezt némelykor nem engedi meg, és a törvények ránk is kötelezők.

A skizofrén pár esetében meg kellett volna tagadnom a korrekt felvilágosítást, mert tudom, hogy a gyermeküknek két elmebeteg szülő mellett valószínűleg pokol lesz az élete? A leszbikus párnak pedig vajon elmondhatom-e azt az egyetlen mondatot, amellyel a jogszabályok kijátszására buzdítom őket, viszont így teljesül életük álma?

A leszbikusok problémáját megoldotta az élet, változott a szabályozás, már egyedülálló nő is kérheti a mesterséges ondóbevitelt. A skizofrének problémája viszont számomra örök dilemma marad.

Sok homoszexuális férfi pár is jött már el hozzám, mivel a homoszexuális férfiak egy része is szeretne gyermeket. Többüknek eleve van is, mert életük korábbi szakaszában megnősültek, és gyermeket nemzettek. Tudták ugyan, hogy melegek, de meg akartak felelni a többségi társadalom elvárásainak, ezért megnősültek, családot alapítottak. Az idők változásával azonban többen úgy érezték, már szabad vállalniuk természetes hajlamukat. Ahhoz persze, hogy a homoszexuális férfi pároknak közös gyermekük legyen, szükség volt mindig egy nőre is. Ez pedig eléggé bizarr helyzeteket tudott produkálni.

Felkeresett például két férfi és egy nő. Kiderült, hogy a két férfi homoszexuális, és a nő, akinek volt már egy gyermeke, úgy összebarátkozott velük, hogy szülne nekik is egyet. Álélettársi viszonyra kívántak lépni, álra, mivel szexuális életre a

nővel nem érezték magukat képesnek. Azt kérték, keverjük össze az ondójukat, és azzal termékenyítsük meg az asszonyt, hogy mindkettőjüknek legyen gyermeke. Tájékoztattam őket, hogy ez orvosilag nem megengedhető, és amúgy is nagy valószínűséggel csak egyetlen hím ivarsejt fogja megtermékenyíteni a petét, vagy az egyiké vagy a másiké. Viszont lehetne két gyermekük, a megfelelő jogi előkészítés után először az A, aztán a B férfitől.

Sokszor a születendő gyermek neme is fontos volt a pároknak. A hozzám segítségért fordulók mintegy 10 százaléka ezért keresett fel, ez évente mintegy 120 pár volt. Doktor úr, mi fiút szeretnénk! Tud segíteni? Hányszor hallottam ezt! Vagy éppen a kívánt lánnyal kapcsolatban. Teljesen természetesnek tartom, hogy azok a párok, amelyeknek van már egy, két vagy több valamilyen nemű gyermekük, azok ellenkező neműt is szeretnének.

Amikor már volt két fiunk, Judittal mi is lányt szerettünk volna harmadiknak. És amikor sikerült, rájöttem, egészen más a lányos apaság. Az ember a fiaival birkózik, focizik, és ez nagyon jó, de annál nincs jobb, mint amikor a néhány esztendőes kislányom átöleli a nyakamat, és azt mondja: apuka, én téged nagyon szeretlek! Saját tapasztalataim szerint az apának a lányához más a viszonya, mint a fiai-hoz. Egyenértékű, de más dimenziójú. A lényeg szerintem az, hogy az apát a lányához érzelmesebb kapcsolat fűzi, mint a fiához. Éppen ezért azt gondolom, mindenkinek joga lenne megismerni mindkét viszonyt.

Csakhogy a természet nehezen befolyásolható.

Annak idején a királyoknak csak fiúk kellettek a trónöröklés miatt, a hozzám fordulók igénye viszont egyenlő volt a két nem iránt. Az igény, hogy befolyásolni tudjuk a születendő gyermek nemét, több évezredes, de tudományos ismeretek hiányában ezek megrekedtek a kuruzslás szintjén. A rómaiak például azt hitték, hogy a bal heréből származó ondósejtek nemzik a lányokat, míg a jobb heréből származók a fiúkat. Sok lányos apa ezért a bal heréjét leköttette, vagy kivetette, hogy neki fia is legyen. Sok-sok más téveszme is ismert az óra libegtetésétől kezdve a nők hasának a formáján át a szeretkezés alatti pozitúráig.

De azért létezik két tudományosabb módszer is. Mindkettő tudományos tényekből indul ki, de azért én ezeket is barkácsoló technikáknak nevezném.

A gyermek neme alapvetően csak az apától függ, vagyis hogy melyik típusú ondósejt termékenyíti meg a petesejtet. A petesejtben ugyanis csak egyfajta, X nemi kromoszóma van. Ezzel szemben az ondósejtek felében a közepesen nagy X nemi kromoszóma, a másik felében pedig a kis Y nemi kromoszóma található. A fogantatáskor dől el az ember neme, mégpedig attól függően, hogy melyik típusú ondósejt termékenyíti meg a petesejtet. Ha az X nemi kromoszómás, akkor lány lesz, ha az Y-os, akkor fiú.

Az egyik módszer Landrum B. Shettles amerikai kutató nevéhez fűződik, aki

abból indult ki, hogy az Y-os ondósejt gyorsabb és sérülékenyebb. Hogyha becsülni tudjuk a tüszőrepedés, vagyis az ovuláció napját, tehát amikor éppen megjelenik a petesejt, és azon a napon szeretkeznek, akkor nagyobb az esély a fiúra. A kis Y nemi kromoszómás ondósejtek ugyanis gyorsabbak, mint a nagyobb X nemi kromoszómások. Valószínűleg ez magyarázza azt, hogy 100 lányra cirka 120 fiú jut a fogantatáskor, mert eleve a tüszőrepedés napján van a legnagyobb esély (33 százalék) a fogamzásra. A fiú magzatok azonban gyakrabban vetélődnek el, így alakul ki a születéskori nemi arány, ami szerint 100 lányra 106 fiú jut.

Ha viszont lányt szeretnének, akkor a tüszőrepedést megelőző 72 óra körül kell szeretkezni.

Ilyenkor is az Y-os ondósejtek érnek előbb a petevezeték oldalsó szájadékához, tehát a megtermékenyítés helyéhez. Ekkor azonban még nincs petesejt, és a várakozás során az Y-os ondósejtek elgyengülnek. Ezzel szemben a lassabban becammogó X-es ondósejtek erősebbek, és nagyobb valószínűséggel ők találkoznak a hamarosan megjelenő petesejttel.

A másik metódust a szakirodalom olasz módszernek nevezi. A lényege a hüvely vegyhatásának befolyásolása. A hüvely vegyhatása eleve savas, savanyú. Ha ezt tovább savanyítják, akkor a nő

inkább az X-es ondósejtet engedi át a méh felé. Viszont ha enyhén meglúgosítják, akkor inkább az Y-os ondósejteknek kedvez. Ennek elérése viszonylag egyszerű. Ha fiút akarnak, akkor egy liter langyos vízbe egy evőkanál szóda-bikarbónát kell tenni, ha lányt, akkor egy evőkanál 10 százalékos konyhai ecetet, és jöhet a beöntés a hüvelybe. A célra kiválóan alkalmas az a készülék, amit különben a nagyon székrekedéses betegeknél alkalmaznak a végbélbe történő folyadékbevitelre.

Miután jól összerázták az oldatot, a nő beül az üres fürdőkádba, a készüléket viszont a fürdőkád peremére helyezi. Ezt követően jó mélyen bevezeti a beöntőkészülék bakelit végét a hüvelyébe, majd becsorgatja a folyadékot. Amikor úgy a felénél tart, akkor 5 percre összeszorítja a combját, hogy álljon az oldat a hüvelyben, és az felvegye a kívánt vegyhatást, majd még a maradékot is befolyatja.

A többi már a párján múlik, akinek 30 percen belül helyt kell állnia a hálószobában.

A leghatékonyabb a két módszer kombinálása. Az ébredési hőmérséklet mérésével meg lehet határozni, hogy mikor van a tüszőrepedés, és a nők könnyen megtaníthatók az említett hüvelyöblítésre. Ha tehát lányt akarnak, akkor 72 órával a tüszőrepedés előtt kell szeretkezni a hüvely vegyhatásának további savanyításával. Ha fiút szeretnének, akkor a tüszőrepedés napján helyes szeretkezni lúgos vegyhatású hüvely mellett.

1977-ben próbáltuk e módszerek és kombinációjuk hatásfokát értékelni a gyakorlatban. Úgy találtuk, a fiú iránti igény mintegy 75 százalékban, a lány iránti

igény 70 százalék körül teljesült. Ezekről a módszerekről beszéltem a televízióban is, a Születésünk titkai sorozatban. Nagyon sok köszönőlevelet kaptam, hogy segítettem a kívánt nemű gyermek elérésében. Többen a fiukat Endrének nevezték el, és még keresztapának is meghívtak. Aztán kaptam kisebb számú levelet, amiben azt kérdezték, miért nem azzal foglalkozom, amihez értek...

Emlékszem egy tragikomikus esetre is. Az engem felkereső házaspárnak három fia volt, lányt akartak. Nekik is elmondtam ezt a két módszert, hiszen mással nem tudtam segíteni a céljuk elérését.

Néhány hónappal később újra jelentkeztek, de a nőnek mankója volt. Kérdeztem: mi történt magá-

val, síelt? Nem, doktor úr, csak úgy rohantam a fürdőkádból a hálósobába, hogy átestem a küszöbön, és eltörtem a bokámat.

Azóta mindig elmondom azt is, hogy nem kell rohanni, van 30 percük.

A hüvely vegyhatásának befolyását az újszülött nemére egy vizsgálatunk megerősítette. Később beszélek a Fejlődési Rendellenességek Kóroki Monitorjáról, amelyet 1980-ban hoztunk létre. A 2000-ben kezdődő kutatásban Ács Nándorral és Bánhidy Ferencsel ellenőriztük minden anyai betegség hatását magára a várandósságra, és főleg a magzat fejlődésére. Sorra került a székrekedés is, ami a nőknél gyakori, különösen a terhesség alatt. A kutatási eredményeink szerint emiatt semmiféle rendellenesség nem alakult ki. De mindig vizsgáltuk a nem rendellenes, úgynevezett kontrollgy-ermekeket is. Őket két csoportra osztottuk, egyikbe azoknak a nőknek az újszülöttjeit soroltuk, akiknek szinte folyamatosan, tehát nem csak a terhességük alatt volt székrekedésük. A másik csoportba azok az újszülöttek kerültek, akiknek édesanyja csak a terhesség alatt szenvedett székrekedésben. Megnéztük a fiú-leány arányt is ebben a két csoportban.

Aki a terhesség alatt lett székrekedéses, azoknak a gyermekei között 51 százalékban voltak fiúk, ahogy a népességben is. Viszont azok között, akik eleve szorulásosak voltak, a fiúk aránya 65 százalék volt! Tehát döbbenetes fiútúlsúly alakult ki a krónikusan székrekedéses anyák gyermekei között. Miért?

Kezdetben fogalmunk sem volt, nem igazán tudtunk mit kezdeni ezzel az eredménnyel, amit nemzetközi szaklapban publikáltunk. A kutatásunk adatainak megjelenésétől kezdve a világ több szakembere is ezen gondolkodott. A legkülönbözőbb magyarázatok érkeztek, és végül konszen-zussal a következő valószínű magyarázatot fogadtuk el: ha a széklet sokáig pang a vastagbélben, ez befolyást gyakorolhat a közelében lévő hüvely vegyhatására. Azt pedig tudjuk, hogy a hüvely vegyhatása bizonyos fokig befolyásolja az ondósejtek átjutását a méhnyak felé. Ha ez inkább lúgos, akkor inkább az Y-os ondósejtet engedi be, és úgy látszik, a vastagbélben pangó székletnek ilyen következménye lehet a hüvely vegyhatására, és ez ésszerű elmélet lehet a fiútöbbletre.

A kutatás az elhivatott szakemberek kedvenc játéka, és ezek sokszor bizarr

eredményhez vezetnek.

A várandós nők székelési gyakorisága és a magzat neme közötti lehetséges összefüggés igazán ilyen.

Most eszembe jut első mesterem, Kiss Ferenc professzor, az Anatómiai Intézet vezetője. Neki volt egy mondása, amit a nyomdafesték nemigen tűr meg. Én mégis kimondom, mivel mostanában már az irodalmi művekben sem finomkodnak. Emellett ez betekintést enged az orvosok eszmevilágába. Kérem tehát, akik nem szeretik a csúnya szavakat, most ugorják át a következő

mondatot. Szóval Kiss Ferenc professzor mondata így szólt a medikusokhoz: „Amikor ott vannak a hüvelyben, azt hiszik, hogy a mennyországban vannak, pedig csak egyujjnyira vannak a szartól.”

Tehát nincs bombabiztos módszer a magzat nemének irányítására. Még az a modern technológián alapuló eljárás sem az, amelyről 2001-ben, Melbourne-ben hallottam. Joseph Schulmannek hívják azt az egyesült államokbeli orvost, aki szabadalmaztatta az eljárását, amellyel az X-es és Y-os ondósejtek szétválaszthatók. A lényeg az, hogy az ondófolyadékhoz hozzátett egy fluoreszkáló festéket, aminek következtében az Y-os kromoszóma világít, mint az Esthajnalcsillag, az X-es pedig sötét, mint az éjszaka. Így az ondót betéve a fotométerbe, a fény alapján külön tudja választani a fiút és a leányt produkáló ondósejteket. A festés nem árt az ondósejteknek, a fogamzások aránya nem csökkent, a rendellenességek hányada pedig nem növekedett. A lányok megszületése 93, a fiúk vilá-

gra jötte 75-80 százalékos hatékonysággal érhető el. 2002-ben, Kanadában meg is mutatták nekem a módszer kivitelezését. Lelkesen érkeztem haza, hiszen az engem felkereső párok mintegy tíz-tizenöt százaléka a gyermek neme miatt jön, gondoltam, megvan számukra a megoldás.

Ekkor a Medgyessy-kormány regnált, és javaslatomra összehívtak egy bizottságot. Reménykedve mentem el az ülésre, leforrázva távoztam. Ez volt életem talán legtragikomikusabb ülése.

A bizottság hat emberből állt, rajtam kívül egy másik orvos, aki meg sem szólalt, valamint két pap és két etikus. Ők először is elmondták nekem, hogy ilyen igény nincs Magyarországon. Mit mondhattam volna erre?

A következő érvük az volt, már csak azért sem szabad megengedni ezt a módszert, mert majd mindenki fiút akar. Elmagyaráztam, ez biztosan nem igaz, mert ezt minden évben ellenőrizzük. Akinek lánya volt, az fiút akart, akinek fia volt, az pedig lányt. Az arányuk minden évben csaknem azonos-nak bizonyult. Az volt az elképzelésem, hogy akiknél a természet eldöntötte az első gyermek nemét, azoknak a további gyermekvállalásakor segíthetnénk a kívánt nemű gyermek elérésében.

A legfrenetikusabb ostobaság – bocsánat, erre már nem tudok szelídebb jelzőt – az volt, hogy a katolikus pap megkérdezte tőlem, mit csinálnak az ondónak azzal a másik felével, amit nem használnak fel. Mondtam, semmit, kidobják. Elszörnyedt,

mert szerinte ez a természet és Isten elleni véték. Többet nem szóltam. Ezek szerint az a tizenéves srác, aki önkielégítést végez, és az a férj, aki egyszer megszakítja a szeretkezést fogamzásgátlás céljából, az tömeggyilkos. Majd köpni, orrot fújni sem lesz szabad, mert hát abban is testi sejtek vannak? És ondóvizsgálathoz mintát ad-ni? Ekkora álszentség és/vagy tudatlanság után csak ámulni tudtam. Nem voltak képesek megérteni, hogy e módszernél csupán ivarsejtekről, és nem emberi élet kioltásáról beszélünk. Az élet akkor kezdődik, miután a pete-és a hímivarsejt egyesül. Magát az ivarsejtet kidobni pont annyi, mint az elhalt bőrsejtjeinktől megszabadulni törülközés közben.

De ez ott mindegy volt. Így végül olyan álláspont diadalmaskodott, miszerint Magyarországon erre nincs igény, és ezt nem szabad alkalmazni.

Ameddig bírtam, vívtam tovább Don Quijote-i harcomat.

Az állam és sok szakember egyfolytában sír, hogy kevés gyerek születik. Én azt gondolom, hogy a tények ismeretében, miszerint az emberek 40 százalékának fontos lenne mindkét nemű gyermek, az államnak ennek elérésében segítenie kellene őket. Állítom, három éven belül körülbelül tízez-errel lehetne növelni a születésszámot. Ráadásul van egy jogi abszurditás is. A magyar törvény megengedi, hogy az asszonyok a terhesség 12. hetéig válsághelyzetükre hivatkozva megszabadul-hassanak a magzatuktól. És azok a házaspárok, hogy patetikus legyenek, amelyek már egy vagy több gyereket nemzettek a hazának, ők nem érdemelnek segítséget? Ha viszonylag biztosan tudnák, hogy ellenkező nemű lesz a következő, akkor vállalnának még egyet. Miért nem járunk a kedvükben? Így csökkenteni lehetne az orvosilag veszélyeztetett egykék arányát is.

Ilyenkor fölmerül bennem a kérdés, hogy én vagyok deviáns, vagyis én gondolkodom rosszul, vagy azok, akiknek kötelességük lenne jól gondolkodni, és jól dönteni.

Tapasztalatom szerint a gyermek neve különben is csak a születésig fontos. Ha megszületett, előfordulhat egy-két napig kisebb vagy nagyobb elégedetlenség az újra azonos nemű újszülött miatt, de mire hazaviszik, már annak örülnek, hogy egészséges.

Ha bizonyos esetekben modern módszerrel segítenénk a nem megválasztásában, az társadalmilag nem lenne veszélyes. Ugyanakkor a mostani helyzet még emberi tragédiákat is okoz. A genetikai betegségek egy része az X nemi kromoszóma génjeihez kötött. Ilyenkor az egészséges anya hordozza azt a hibás gént, amely a fiaiban súlyos betegséget okozhat. Ennek a vérzékenység mellett a legborzasztóbb megnyilvánulása a Duchenne-kór. Az ilyen fiúk egészségesen születnek, csak 3–5 éves korukban veszik észre, hogy ha lehajolnak, nemigen tudnak kiegyenesedni, majd egy idő után elvesztik járóképességüket ezen izombetegség miatt, és általában 15 éves korukig meg is halnak. Nincs borzasztóbb egy édesanya számára, mint végigasszisztálni fia életét a temetőig. Ritkán fordult elő velem, hogy megátkoztak.

Az egyik ilyen e témánkba vág. Egy anya, aki éppen eltemette e betegségben szenvedő fiát, megint gyermeket akart, ezért eljött hozzám. Az élet tud nagyon kegyetlen lenni: újra fia lett, és magzati diagnosztikával megállapíthatóan ő is betegen született volna. Meg kellett szakítatnia a terhességét a 20. héten, pedig már mozgott a magzat.

És akkor az asszony elmondta, olvasta azt az írásomat, ahol leírtam, hogy már lehetőség van a fogamzás előtt a nem megválasztására, és zokogva kérdezte, miért nem segítettem neki ennek elérésében. Megértem, bár nagyon rosszul esett, amit búcsúzóul mondott elkeseredettségében: „Kívánom a doktor úrnak, hogy élje át az én tragédiámat!” Nem tudtam mit mondani, de ezt az átkot továbbítom azoknak, akik ezt tényleg megakadályozták.

Az első kemoterápiám hat darab négyhetes kúrából állt volna. Ilyenkor az történik, hogy kiirtják teljesen a csontvelőt, és akkor azon kell izgulni, hogy visszajön-e. Végül nagyon meg voltak elégedve velem, mert visszajött a saját csontvelőm. A háromhetes kezeléseket után egy hétre hazaengedtek, aztán kezdődött minden előlről. A második kúra alatt éreztem, hogy nem is vagyok olyan rosszul. Muszáj volt csinálnom valamit. A semmittevésbe beleőrültem volna. A kórházban reggel hat órakor keltik az embert, akkor veszik le a vért a laborvizsgálatra. Ezt követően kiültem az asztalkámhoz, a laptopomhoz, és egész nap dolgoztam, mert így sokkal gyorsabban telt az idő. Az agyam járt, dolgoztam, mert bírtam. Írtam egy könyvet a zeneszerző géniuszokról. Erzsébet, aki szenvedélyes zenerajongó és nyugodtan mondhatom, szakértő, nagyon jó társ volt ebben, mert mindig hozta az alapanyagot, amit olvasnom kellett, értékeltem a családfákat, és megírtam a könyvet. A kezelés sikeresnek tűnt, annyira, hogy az ötödik után a professzorom azt mondta, hagyjuk el a hatodikot. Így karácsony helyett már novemberben ki tudtam jönni.

Életemnek öt nagyon szép hónapja következett, mert visszajött az erőm, visszamentem dolgozni, genetikai tanácsadást és előadásokat tartani. Ekkor írtam meg a Kertész Imréről szóló könyvet. A kisfiammal el tudtam menni kirándulni, sőt még sziklát is másztunk. Amikor az ember túl van egy ilyen nagyon súlyos betegségen, akkor érzi igazán, hogy milyen jó dolog is az egészség, a család és az élet.

De ez a harmónia 2014 májusában megszakadt. Újra azt éreztem, nem vagyok jól. Visszaestem.

Kiújult a rákom. Már megint 70 százalék körül volt a rákos sejtek aránya a csontvelőmben. Akkor a professzorom azt mondta, próbáljuk egy új gyógyszerrel megállítani ezt a folyamatot. Érdekes módon ez a gyógyszer annak a Contergannak volt egy némileg módosított változata, ami 1960 körül, az NSZK-ban olyan sok végtaghiányos rendellenességet okozott a magzatokban. A gyógyszert az OEP

segítségével beszereztük, de nem volt hatékony. Belekezdtek egy második kemoterápiába, amit nagyon nehezen viseltem, ráadásul nem jött vissza a

csontvelőm a várt 4. hétre. Kritikus volt a helyzetem.

Aztán az 5. héten mégis visszajött a saját csontvelőm, és elkezdett egészséges sejteket termelni. Meg kell mondanom, a második kemó után alig tudtam járni, mert a roppant nagy súlyvesztés elgyengített. De hazatérésem után a gyerekeim is nagyon sokat segítettek, jöttek mindennap, és sétáltunk-sétáltunk, előbb 5 métert az erkélyen, majd 500 métert a kertben, végül az utcára is kimerészkedtünk. Lassan visszanyertem az erőmet. Sőt, hamarosan újra dolgozhattam. 13. FEJEZET

A fejlődési rendellenességek és genetikai ártalmak kutatásának hasznáról, továbbá a csernobili atomreaktor-baleset következményeiről.

Nehéz szerénytelenül beszélnem a magyarországi Veleszületett Rendellenességek Országos Nyilvántartásáról, az úgynevezett VRONY-ról. A WHO hivatalos kiadványaiban gyakran olvasható, hogy a magyar volt a világ leghatékonyabb fejlődésirendellenesség-nyilvántartása. Sok olyan nemzetközi kutatásba is bekapcsolódtunk, aminek költségét mindig a másik fél fizette.

Az ICPERM, a genetikai ártalmak és a rák megelőzésével foglalkozó nemzetközi csúcsbizottság megbízott azzal, hogy próbálkozzunk meg az új genetikai ártalmak gyakoriságának mérésével. A VRONY erre is ideálisnak bizonyult. A fejlődési rendellenességek közül kiválasztottam azokat, amelyek biztosan genetikai eredetűek, és amelyek dominánsan öröklődnek. Ezeket sentinel, azaz őrszem-rendellenességnek nevezzük.

A legtipikusabb példa az ilyen rendellenességekre az akondroplázia. Az ebben érintettek azok a nagyfejű, rövid végtagú törpék, akiket az utcán is lehet látni. Ha ilyen embernek lesz gyermeke, 50

százalék az esély, hogy ő is ilyen törpének születik. Viszont ha egészséges szülőknek lesz ilyen gyermekük, az csak új genetikai mutáció következménye lehet. Összeállítottuk a sentinel rendellenességek nagyobb listáját, és így a világon először Magyarországon tudtuk mérni, hogy a generációk során hogyan alakul az őrszem-rendellenességek aránya. Vagyis minden évben értékelni tudtuk az új genetikai mutációk arányát. Ennek köszönhetően is nemzetközileg reflektorfénybe kerültünk, mivel igazoltuk, hogy a rendellenességek nyilvántartásával új utakat lehet nyitni a genetikában.

A csernobili baleset 1986. április 26-án történt. Elhallgatták egy ideig, ahogy az a Szovjetunióban szokás volt. Aztán amikor külföldön észlelték a sugárszennyeződést, akkor kezdték óvatosan adagolni a tényeket. Nálunk is óriási pánik tört ki, hiszen nem olyan messze volt tőlünk Csernobil.

De a hatalom reflexből hátrított mindent: már nincs is gond, már túl vagyunk rajta. Az emberek természetesen ezt nem hitték el, és ez valamelyest érthető is, akkor már nem sok hitele volt a pártnak.

Viszont a szakembereknek sem hittek. Az Országos Sugár-egészségügyi Intézet folyamatosan végezte a méréseket, és amikor Csehák Judit felhívott, hogy mekkora

veszélynek vannak kitéve a várandósok, illetve magzataik, akkor én is ezekre a mérésekre hivatkoztam.

Hirosima és Nagaszaki óta tudjuk, hogy 150 sugáregység az a legkisebb mennyiség, ami fejlődési rendellenességet okozhat a magzatokban. Magyarországot csak 3 extra sugáregység érte a csernobili atomreaktor-baleset miatt, a szokásos háttérsugárzáson túl. Az utóbbiért elsősorban a földből jövő radon-és az égből jövő kozmikus sugárzás felelős, továbbá az orvosi vizsgálatokkal kapcsolatos röntgen-és izotópvizsgálatok. A csernobili baleset után mázlink volt, mivel a szél elvitte a levegőszennyeződést északra. Az atomháború fenyegetettsége miatt azonban az emberekben már kialakult a radiofóbia, vagyis a sugárzástól való félelem. A pánik miatt sok várandós jelentkezett orvosánál, hogy megszakíttassa a terhességét. Én megnyugtattam Csehák Juditot, akinek a lánya éppen várandós volt, és a sajtón keresztül a várandósokat, hogy a mért adatok alapján nem lehet semmi baj.

Rengeteg támadás ért emiatt. A pánik közben nekem sem hitt mindenki, például volt, aki azt kérdezte, hogy mennyi pénzt kaptam a kormánytól ezért a hazugságért.

Nagyon alapos, nyomon követéses vizsgálatok után kijelenthetem, Csernobil után egyetlen szignifikáns változás történt: 9 hónappal később drasztikusan csökkent a születések száma. Az emberek úgy megijedtek, hogy még gyereket sem csináltak. A különböző fejlődési rendellenességek aránya nem változott. A Csernobil utáni 10 évben nem észleltük a sentinel rendellenességek gyakoriságának növekedését sem.

Ha jól emlékszem, a robbanás utáni első időszakban 12 ember halt meg Csernobilban, de ők mind a kaotikus mentés közben bekövetkezett balesetben. Később még 52 ember sugárbetegségben. De a sugárfertőzésnek van rák okozó hatása is, ami a testi rákoknál 10, a vérképzőszervi rákoknál, mint például a leukémia, 5 évvel később jelentkezik. Különböző becslések vannak arra, hogy ebből a szempontból mekkora volt Csernobil hatása, de mindenképpen tízezres nagyságrenddel kell szá-

molni. A rák okozó hatáskor nincs küszöbdózis.

De az itthoni rákok nem írhatók tömegesen Csernobil számlájára. A számítások szerint a csernobili extra sugárterhelés miatt Magyarországon az 1986-ot követő 20 évben csak nyolcvannal több rákos megbetegedéssel lehetett kalkulálni. Ehhez képest a cigaretta évente 30 000 magyar rákos halálát okozza.

Csernobil legnagyobb vesztesei a környékén élők voltak. Őket 30 kilométeres körzetből kitelepítették. 2001-ben WHO-szakértőként jártam ott. Még akkor is a palesztin menekülttáborokhoz hasonló körülmények között, sátrakban éltek. Munka nélkül. Rettenetesen megnőtt körükben a hallozás, mert halálra piálták és cigarettázták magukat, továbbá pusztítottak körükben a stressz okozta betegségek is. Több mint százezer ember halt meg emiatt. Az emberi felelőtlenség veszélyesebb, mint a sugárzás.

Teller Edével, amikor itthon járt, kétszer együtt vacsoráztunk. Hármasban, Marx

György barát-

tommal. Teller is és Marx is kifejezetten atomenergia-párti volt. Az egyik ilyen vacsorán merült föl, hogy érdemes lenne a paksi dolgozókat és a környéken lakókat genetikai szempontból is értékelni.

Megtettük.

Paks 30 kilométeres körzetében az összes 10 év alatti gyereket megvizsgáltuk. Értékeltek a fejlődési rendellenességeket és a sentinel rendellenességeket. Az derült ki, hogy a városban és körzetében élő gyermekeknek jobb az egészségük, mint a magyarországi átlag. A baj az, hogy az emberek mindig könnyebben fogadják el a rémhírt, mint a jó hírt.

Így járt a világ a Seduxennel is.

Valamikor az 1970-es évek közepén a finnek és az amerikaiak egy időben közölték a The Lancetben, hogy van egy gyógyszer, a Seduxen, ami, ha a terhesség alatt szedik, akkor megnöveli az esélyét annak, hogy ajak-és/vagy száypadhasadékkal szülessenek a gyermekek. Régen ezt nyúlajaknak vagy nyúlszájnak hívták, de egy 1978 óta érvényben lévő nemzetközi megállapodás szerint nem szabad állatneveket használni betegségek megnevezésére. Tehát nincs nyúlajak, hanem ajakhasadék van, nincs farkastorok sem, hanem száypadhasadék.

A lényeg: engem roppant módon izgatott ez a lehetséges összefüggés egy gyógyszer és egy fejlődési rendellenesség között, tehát a VRONY adatait felhasználva utánajártunk. Megkerestük a Magyarországon bizonyos években született összes ajak-és száypadhasadékos. A kontrollcsoportba kiválasztottunk ugyanabban az évben és hónapban, ugyanott született, azonos nemű, egészséges gyermekeket. Így össze tudtuk hasonlítani azt is, hogy az édesanyák a terhesség alatt milyen gyakran szedtek Seduxent. Semmi különbség nem volt a szedés gyakoriságában a két csoport között, vagyis megcáfoltuk a korábbi közléseket.

Én is elküldtem kutatásunk eredményét a The Lancetnek, amit sürgősséggel közöltek. Két hónappal később kaptam egy táviratot Bázélból, a Hoffman-La Roche gyártól, amely ezt a gyógyszert előállította. Mint utóbb kiderült, a Seduxen volt az egyik legnagyobb üzletük, amivel milliárdokat kerestek. A tudományos igazgató, John Ward szeretett volna eljönni hozzánk. Természetesen fogadtuk, és ő lényegében megköszönte a közleményünket, amellyel úgymond, megvédtük a gyógyszerüket. Közölte, szeretnének velünk együttműködni a tudományos kutatásban, és kérte, tegyék javaslatot, mi legyen a téma.

Engem izgatott a Seduxen agyra gyakorolt hatása, hiszen ott van a támadáspontja, és úgy gondoltam, a vizsgálatban részt vevő gyerekeket érdemes lenne iskoláskorukig nyomon követni. Wardnak tetszett az ötletem, mindjárt itt is hagyott egy 30 000 dollárról szóló csekket. Szombaton még együtt vacsoráztunk, vasárnap elutazott.

Hétfőn berohantam a minisztériumba, rettentő büszkén, hogy most itt van a

további kutatá-

sainkra 30 000 dollár. Hát éppen hogy csak nem csuktak börtönbe!

A főosztályvezető reakciója az volt, hogy akkor most hívja a rendőrséget, mert magyar állampolgár külfölditől nem fogadhat el valutacsekket. Szóval ebből is balhé lett. Szerencsémre a miniszter csak arra kötelezett, hogy küldjem vissza, és akkor el van intézve. Hát visszaküldtem, és nagyon hülyének tartottam magunkat. Dacból pedig megcsináltuk ezt a kutatást, ingyen.

A publikálás után kaptunk 3000 dollárt prémiumként. Csak hát vicces, hogy dolgoztunk rajta 5

évet, és közben harmincezerről lementünk háromezerre.

Hollandiából Sankaranarayanan professzor azzal érkezett hozzánk, hogy még senki nem számolta ki, hány életév veszteséget és hány fogyatékos életévet okoznak a rendellenességek. Addig csak a halálozási és betegséggyakorisággal számoltak, vagyis a mortalitással és a morbiditással. Pedig mekkora a különbség mondjuk az anenkefália (agy-és koponyahiány) és a spina bifida (nyitott gerinc) között! Az anenkefáliás magzat megszületik, és meghal. De ha egy nyitott gerincű gyermek a heroikus orvosi beavatkozások nyomán él 35 éves koráig, szinte végig szenvedve és kínok között, akkor az 35 évig jelent súlyos megpróbáltatásokat és költségeket a családnak és a társadalomnak.

Az összes rendellenesség esetében kiszámolható, hogy hány életévet veszít el miatta az egyén, illetve hány életévet él le hendikeppel, tehát fogyatékosággal. Nyolc éven keresztül dolgoztunk ezen a témán, és így a magyar adatok alapján váltak ismertté ezek a gazdasági-pénzügyi szempontból fontos tények.

Sokáig „felülről” azért kritizáltak, hogy csak „nyugati” szakemberekkel dolgozom együtt. Próbáltam kapcsolatot felvenni orosz genetikusokkal, hiszen tudtam, hogy íróik, muzsikusaik, de tudósaik is (például Pavlov) milyen nagyszerűek voltak. Leveleimre nem jött válasz, egészen az 1970-es évek végéig. Akkor Nyikolaj Bocskov lett a Szovjet Humángenetikai Intézet igazgatója Moszkvában. Jó szakembernek számított, és ő a kinevezése után hamarosan felvette velem a kapcsolatot. El is jött Budapestre, ahol megkötöttük az intézményeink közötti ötéves együttműködési szerződést. Ezt később megismételtük. Ennek keretében évente egy orosz szakember jött hozzánk, és az én munkatársaim közül is egy mehetett Moszkvába. Az oroszok nagyon szerettek ide jönni, az én munkatársaim nem lelkesedtek a kéthetes moszkvai tanulmányútért. Éppen ezért legtöbbször én mentem, sokszor a feleségemmel. Nyikolaj kiváló házigazda volt, ettünk nála vörös kaviárral töltött palacsintát, voltunk étteremben is, ahol az emberek sorban álltak bebocsátásra várva, Bocskov azonban minket a VIP-bejáraton vitt be, de fantasztikus operaés balettelőadásokban is gyönyörködhettünk.

Nyikolajnak két szokása okozott csak gondot. Az egyik a találkozásainkkor kapott hármás baráti arccsók. A másikat a tósztrjai jelentették, amelyek után fenékgig

kellett üríteni a vodkás-vagy pálinkáspoharat. Az első ittlétekor a vacsoránál 8 tósztot mondott, én pedig másnap képtelen voltam bemenni a munkahelyemre.

A rendszerváltás után 1994-ben a görög Szalonikiben találkoztunk először. Meglátott, de nem jött oda hozzám, mint régen. Én odamentem, és következett a három baráti arccsó. Már nehogy azt higgye, hogy a barátságunk rendszerfüggő. A magzatvédő vitaminok bevezetése kapcsán háromszor voltam Moszkvában. Mindig találkoztunk, ekkor már az Orosz Tudományos Akadémia alelnöke volt. Moszkva viszont nagyon megváltozott, a korábbi üres boltok most a legjobb minőségű

árakkal voltak tele, csak hát nagyon drágán. Nyikolaj két budapesti ittlétekor is találkoztunk, a barátságunk töretlen maradt.

Ma már minden fejlett országban létezik a VRONY-hoz hasonló, országos vagy regionális nyilvántartás. Ebben nekem is részem van. Egyrészt több országban segítettem a kialakításukban, másrészt 1973-ban létrehoztuk a fejlődési rendellenességek világhálózatát (International Clearinghouse for Birth Defects Monitoring System). Heten voltunk az alapítók, jelenleg már 38 országot ölel fel ez a rendszer, ami évente 4,5 millió születés értékelését teszi lehetővé, ami fantasztikus eredmény. Már utaltam rá, hogy ezek a nyilvántartások olyanok, mint a földrengésjelző készülékek. Rögtön észreveszik, ha valahol valami történik. Franciaország egyik régiójában például érzékelték, hogy az egyik epilepszia elleni gyógyszer, a Valproát (több gyógyszerári neve is van, mint Depakin vagy Convulex), növeli a nyitott gerinc gyakoriságát. Akkor éppen én voltam a Clearinghouse elnöke, ezért az összes többi országban megnéztük, igaz-e ez. Kiderült, igaz. Csak hát – hál' istennek – ritka az epilepszia, ritkán használják ezt a gyógyszert, ezért kisebb népegekben nehéz volt észrevenni ezt az összefüggést. Engem lenyűgözött, hogy Franciaországban egy doktornőben, Elisabeth Robertben felmerült ennek a kapcsolatnak a lehetősége, és 3 hónapon belül 7 országban, köztük Magyarországon, tudtuk igazolni ennek az igazságát.

Életművem elismerésének tartom azt is, hogy néhány külföldi barátommal olyan sokat tettünk a veleszületett rendellenességek reflektorfénybe állításáért, hogy a világ vezető egészségügyi sz-ervezetei 2015-től minden év március 3-át a veleszületett rendellenességek világnapjává nyilvání-

tották. Évente ugyanis 3,2 millió újszülöttben diagnosztizálnak fejlődési rendellenességet, és a becslések szerint 270 000 meg is hal az élete első hónapjában.

A Clearinghouse központja most Rómában van, a vezetője Pierpaolo Mastroiacovo. Nagyon rendes barát. Megtudva betegségemet, azt írta, a braziliai foci-világbajnokságra utalva: Andrew, a mi világkupánk a tiéd.

Jólesett.

Furcsa dolog a sors. Válogatott focista akartam lenni. Nem lettem. Szülészorvos akartam lenni, nem sikerült. Lettem genetikus, majd kromoszómakutató szerettem volna lenni. Nem jött be. És akkor megtaláltak azzal a kedvetlenül fogadott hivatali

feladattal, aminek köszönhetően megteremthettük a közegészségügyi genetikát. Sok éven át a VRONY volt a világ legjobbnak tartott rendellenesség-nyilvántartása, és nagyon sok hasznot húztunk ebből mind a gyakorlatban, mind a tudományos kutatásban. 14. FEJEZET

Egyebek között a csúcsról és a gyermekeiről, illetve az apaságról.

Szakmai életemben 1991-ben értem fel a csúcsra: Jól működött a Veleszületett Rendellenességek Országos Nyilvántartása, akkor lett a világ legnagyobb rendellenes-eset-és egészségéskontroll-

újszülöttek adatbázisává a Fejlődési Rendellenességek Kóroki Monitora. Már beszámoltam a várandósok öngyilkossági kísérleti modelljének első eredményeiről, publikáltuk a genetikai tanácsadó különleges eseteit, létrejött az Optimális Családtervezési Szolgáltatás országos rendszere, és befejeződött a magzatvédő vitaminok fejlődési rendellenességeket kivédő hatását igazoló kettős vakvizsgálat. Mindezeknek megvolt a nemzetközi hozadéka. 1991-ben volt a VIII. Humánogenetikai Világkongresszus Washingtonban, és ott én voltam az egyik alelnök. Ez azért volt nagy szó, mert a két világrendszer közötti korábbi megegyezés szerint mindig az egyik adta az elnököt, a másik az alelnököt, aztán cseréltek. Tehát az egyik amerikai, a másik szovjet volt. Először fordult elő, hogy az amerikai elnök, Victor McKusick mellett nem egy szovjet, hanem egy más nemzetből származó ember lehetett az alelnök. És ez éppen én voltam. Ez igen nagy megtiszteltetés volt számomra és a magyar tudományos közösségnek.

A kongresszust az egészségügyi miniszter, dr. Robinson nyitotta meg. A megnyitó után behívott a VIP-szobába, ott volt még három amerikai genetikus. A miniszter azt mondta: minket nagyon bosszant, hogy a Nobel-díjat mindenfajta lila tudományos eredményekre adják, de például Sabin és Salk nem kapott Nobel-díjat. Pedig oltásaiknak köszönhetően évente 400 000 gyerek menekült meg a járványos gyermekbénulástól, a poliótól. Kiszámoltuk, hogy a nyitott gerinc és az agykoponyahány évente a világon 800 000 magzatban fordul elő. Ha most ennek döntő részét ki lehet védeni a magzatvédő vitaminokkal, akkor az óriási dolog. (A két intervenciós kutatás szerint a magzatvédővitamin-kombinációval az ilyen idegcső-záródási esetek 90 százaléka, csak a folsavval egyedül 50–70 százaléka előzhető meg.) Ez akkora előrelépés az egészségvédelemben, mondta a miniszter, hogy ezért Nobel-díjat kellene kapni magának és Smithellsnek. A továbbiakban mi mindent megteszünk azért, hogy ez sikerüljön.

Meg voltam hatva. De ő azt is elmondta, hogy ez lobbizás kérdése, mert rengeteg fontos tudományos eredmény van, viszont csak kevesen kaphatnak Nobel-díjat. Arról is tájékoztattak a jelenlévő genetikusok, hogy első lépésként Smithells és én a náluk legnagyobb tudományos kitüntetésnek számító Kennedy-díjat fogjuk megkapni. Aztán a World Awardot, és azután majd meglátják, mire jutnak a lobbizással a Nobel-díjért.

A történet rám vonatkozó részét innentől kezdve ismerik, hiszen a 7. fejezetben olvasható. Semmi kedvem újra elmesélni.

Azért némi elégtételként élem meg, hogy Washingtonban van a tudományos kutatások világ múzeuma, ahova az orvostudományban az úgynevezett mérföldkövet jelentő kutatások teljes adattárai kerülhetnek be, hogy mindenki számára hozzáférhetők legyenek. A nemzetközi zsűri döntése alapján a kettős vak magzatvédővitamin-kutatásunk dokumentációja ott van. E kutatás mellett arra is büszke vagyok, hogy a közegészségügyi genetika és minőségi családtervezés módszertanának megteremtésében úttörő lehettem. Reményeim szerint ezek az eredmények az ércnél maradandóbbak lesznek a jövőben is.

Mégis, végiggondolva a sorsomat, legnagyobb tettnek és ajándéknak a gyermekeimet érzem.

A Judittal való szerelmi házasságunkból három gyermek született.

Az első szülött fiam a Gábor nevet kapta, ő 1961 októberében jött a világra. Életemben, úgy vélem, csak egyetlenegyszer fordult elő, hogy akadályoztam valakit a célja elérésében. És ez azért okoz nekem a mai napig is különösen erős lelkiismeret-furdalást, mert ez az ember a fiam, Gábor volt.

Azt szerettem volna, hogy orvos legyen, mint én. Még gimnazista volt, de a kapcsolataimat fölhasználva már készítettem neki a terepet Oxfordban. Meg is beszéltük, meg is ígérte, hogy ott fogja elvégezni az orvosegyetemet. De aztán a gimnázium utolsó évében karizmatikus irodalom-tanára, Eörsiné Hajdú Mariann, teljesen megszédítette az irodalom és főleg a színház világával. Ennek hatására Gábor már nem akart orvos lenni, a rendezői pályát választotta. Jelentkezett is a szín-művészetire. Elsőre nem vették fel. Amikor másodjára felvételizett, eljutott a harmadik rostáig.

Akkor felhívott Vámos László rendező, a főiskola tanára, akit nagyon sokra tartottam, és társaságból ismertük is egymást, hogy csak ötöt tudnak fölvenni, és Gábor a hatodik a pontszám szerint. De ha nagyon akarom...

És akkor azt mondtam, hogy nem. Ha egyszer a hatodik, akkor a hatodik. Most se tudom, mi lett volna, ha... Mert szép dolog tisztességesnek lenni ugyan, de azt érzem, illetve hát tudom is, azzal, hogy nincs meg a főiskolai diplomája, hátrányban van a szakmában, akármilyen tehetséges.

Később a JATE-n szerzett diplomát, de végig a színházi világ bűvöletében élt és él. Dolgozott Kaposváron, Szolnokon, Debrecenben, mostanában szabadúszó, nagyon jó előadásokat rendez a Spinozában, a Gózon Gyula Színházban és másutt, de nem tudott bekerülni a rendezői elitbe.

Ahogy Gábortól hallottam, azon öt fiatal közül, akiket felvettek, jelenleg csak ketten dolgoznak a színházi szakmában.

Balázs, a második gyerekem, 1962 decemberében született. A vizuális művészetekkel foglalkozik, és a sport is fontos szerepet töltött be az életében.

Először a foci, aztán a vitorlázás. Neki és válogatott-társainak nagy pechjük volt, mert a Los Angeles-i olimpiára politikai okokból nem mehet-tek ki a magyarok. Az olimpia helyett repülő hollandiban versenyezhetett a Szovjetunióban, Tallinnban, ahol jól is szerepelt. Még az idén is versenyzett Ausztráliában a világbajnokságon.

Balázs az Iparművészeti Főiskolát végezte el, fotográfiával és tipográfiával foglalkozik. Minden könyvem kiadását ő készítette elő, és büszke vagyok rá, mert Esterháznak, Nádasnak és másoknak a könyveit is ő tervezi. Tehát szakmailag jól áll. Most tanít is az egyik budapesti főiskolán.

Őnála is az a gond, hogy szakmája nem az a szakma, amellyel itthon annyi pénzt lehetne keresni, hogy a három gyermekével gond nélkül megélhessen belőle. Saját vállalkozása volt, valamikor heten is dolgoztak benne, most ő egyedül. A gazdasági válság őket is megviselte. Fotózik is, modern stílusban, nem mindig értem az alkotásait. Kiállításai is voltak, még külföldön is. A felesége Borus Judit irodalmi lektor, aki szőke, mint az első feleségem, azaz mint Balázs mamája.

Egyébként már a tizenéves Balázs szobájának falai is híres szőkék fotóival voltak tele.

Judittól és Balázstól tehát három unokám van: Benjámín, Jonatán és Jakab, akiket példás gondoskodással neveltek fel. Benjámín ritka okos gyerek, de érdekes módon nincs feneke a tanuláshoz.

Fölvették az orvosira, de nem sikerült az anatómiavizsgálója. Most Cardiffban jár egyetemre, genetikus szeretne lenni, aminek nagyon örülök. Lesz szakmai utódom is, a genetikai könyvtára-mat ráhagyhatom. Nagyon izgulok érte, mert kiugróan okos gyerek, és kreatív, csak hát azért kell valami papír is ennek bizonyítékeképpen. Jonatán a közgazdasági egyetemen tanul, nagyon rátermett gyerek. Már most pénzügyi tanácsadóként dolgozik, és anyagilag is megbecsülik. Jakab még a Rákóczi-gimnáziumba jár, és a képzőművészetre készül.

A harmadik gyermekem lány lett. Nagyon akartuk, hogy az legyen. Barbara 1965 februárjában született. Sportolónak indult, futóként komoly reménységnek tűnt. A Népstadionban lett országos ifjúsági bajnok 800 és 1500 méteren. Arról nem vagyok meggyőződve, hogy az edzője is olyan jó képességű volt, mint a lányom, mert arra hivatkozva, hogy a modern sport ezt megköveteli, napi 20

kilométert futtatott vele, tönkre is ment a térdizülete, abba kellett hagynia.

Barbara gyógypedagógus lett. Angliában és Hollandiában is tanult, onnan hozta haza a korai fejlesztés módszerét. Mi, orvosok, ha hoznak hozzánk fogyatékos gyereket, és a bajára nincs gyó-

gyszer vagy műtét, akkor semmit sem tudunk tenni. Barbara és a munkatársai bebizonyították, hogy többre képesek. Már két olyan Down-kóros gyereket is bemutatott, akik tudnak írni és olvas-Szándékosan Down-kórról beszélek, bár gyakorta Down-szindrómásként emlegetik ezeket a gyermekeket. A szindróma ismeretlen eredetű tünetegyüttest jelent, ha ismerjük a tünetegyüttes okát, akkor

orvosilag kórról helyes beszélni. A Down-kórért a 21-es kromoszóma többlete a felelős, ezt az osztódási rendellenességet pedig meghibásodott mitokondriális gének okozzák.

Barbaráék a korai fejlesztéssel ki tudják hozni a maximumot még a sérült gyermekekből is, és ami talán még fontosabb, segítik a családjukat e rendkívüli élethelyzetben. Ő most a szakmai csúcson van, sikerült országos hálózatot létrehozniuk a korai fejlesztésben. Nagyon becsülöm a munkásságukat.

Barbara második férje Fodor Gábor politikus. A lányom eleinte ugyanazt a női sorsot élte a férjével, mint az édesanyja mellettem. Amíg nagy szerelem volt, és amíg ő mindent alárendelt Fodor Gábor sikerének, addig minden rendben volt, ám amikor Barbara rájött arra, hogy saját küldetése is van, akkor ez már kezdett gondot okozni a kapcsolatukban. Egy idő után el is hidegültek egymástól, szét is mentek, de most újra együtt élnek. Barbara a betegségemben fontos támaszom lett, amúgy is meglévő szeretetünk egymás iránt felforrósodott. Barbaráék egy fiúval, Danival, aki most érettségizik, és egy kislánnyal, Julcsival, tehát két unokával ajándékoztak meg. Mindkettő

szép és okos. Ötszörös, büszke nagyapa vagyok.

Szinte az egész nagy Czeizel család egy házban él. Az épület legnagyobb lakása a harmadik szinten Barbara és családja felségterülete. Feleség, férj, két gyerek.

Egy szinttel lejjebb a kisebbik fiú, Balázs lakik a családjával. Férj, feleség, három gyerek.

Itt korábban még az elsőszülött Gábornak is jutott egy lakás, de ő már elköltözött.

Czeizel Endre és felesége, a mérnök Erzsébet, aki egymásra találásuk után a szociológiát is elvégezte, Barbaráék második gyermekének születése után a harmadik szintről leköltözött a legkisebb, földszinti lakásba. Hatvan négyzetméteren élnek két teljes élet minden összegyűjtött relikviájával, kincsével. Ne csillogó, hivalkodó kincsekre gondoljanak. Olyan kincsek vannak ott, amelyek a tulajdonosoknak jelentenek értéket, mert személyesek. Főleg könyvek, hanglemezek minden mennyiségben, és az elsőre áttekinthetetlennek tűnő káosz valójában olyan sajátos renddé áll össze, amely arról árulkodik, hogy az ott élőknek mindig is fontosabbak voltak a gondolatok, mint a tárgyak. Ennek megfelelően a lakás zsúfolt, lépni is alig lehet, de legalább egy szétnyitható vendégszéknek sikerült helyet szorítaniuk.

Gyermekeimmel kapcsolatban folyamatos a lelkiismeret-furdalásom. Korábban úgy éreztem, hogy nagyon jó apa vagyok. Amikor Koppenhágában ösztöndíjas voltam például, akkor tudtam, hogy a fiúknak egy-egy gokart volt minden vágyuk, és összekoplaltam nekik a rá valót. Illetve azért ettem, csak ingyen. Reggelit kaptam a panzióban, a többit pedig megoldottam a sörgyárakkal. A két híres sörgyárunknál, a Tuborgnál és a Carlsbergnél hetente két-két napon délutánonként ingyen adták a

sört, és mindig volt mellé másnapos szendvics is, amelyekből jól föltankoltam. Gyalog jártam mindenhova. Ezzel is spóroltam. Nagyon jó fejnek éreztem magamat, amikor hazaállítottam a gokartokkal.

Itthon minden csütörtökön moziba vittem a családomat, szombatonként múzeumba, vasár-naponként pedig kirándulni mentünk. Mostanában felhánytorgatták nekem, hogy akkor is moziba kellett menni, amikor Barbara lázas volt, azért hányta tele az egész nézőteret. Vagyis ők úgy fogták föl, hogy az apjuk kiagyalt egy rendszert, amelyhez mereven ragaszkodott, de emellett ők nem nagyon érezték a szeretetemet, ami rosszulesik, mert én nagyon szerettem őket. Gábor pedig azt mondta egyszer, azért nem akart orvos lenni, mert úgy látta, az én életem sivár. Reggel hatkor fölkelek, és este hatig vagy még tovább dolgozom, sőt a munka még a nyaralásainkat is meghatározta. Ő viszont azt gondolta, hogy az élet ennél sokkal színesebb. Tehát rossz példa voltam.

1970-ben találkoztam Mécs Erzsébettel, aki egy életre a társam lett. Ő akkor 26 éves volt, én 35.

Kapcsolatunkat már nem a lángoló szerelem, hanem a párkapcsolatokban tapasztalt két ember tudatos egymásra találása határozta meg a kölcsönös szeretet jegyében. Sokat segített nekem mind a munkámban, mind a munkán kívüli életemben. Sőt annak irányítását szinte átvette. Hogy többet segíthessen a kutatásaimban, még a szociológiát is elvégezte. Erzsébet elvált, és külön költözött a lányával, Andreával. Egy idő után én is csatlakoztam hozzájuk, rövid időre Barbara is. A feleségem halála után meg kellett oldanom félárva gyermekeim sorsát. Szerencsére ők nagyon támogatták egymást, akkor tudatosult bennem a testvéri szolidaritás fontossága. Erzsébetnek nagyon hálás voltam a gyermekeim vállalásáért. Nemcsak gondozta, de a különböző sportok felé is ő irányította őket. A közös vasárnapi ebédek emlékezetesek maradtak. Neki köszönhető az a családi társasház, amelyben lakunk.

Nekünk volt egy lakásunk a Tárogató úton, és a Dunakanyarban egy nyaralónk. Mindezeket eladtuk, hogy felépíthessük a közös családi házat. Nagy szerencsénk volt, mert apánk legjobb barátjá-

nak volt egy telke a Rózsadombon, ahol most vagyunk, amit ingyen nekünk adott, ha az ő kis faháza helyett kap egy földszinti részt. És akkor építettünk egy háromszintes házat, amelynek a megtervezésében és kivitelezésében Erzsébetnek kulcsszerepe volt. 1984-ben költöztünk be, kezdetben mind a három gyermekem és Andrea is velünk lakott. A külföldi vendégek ezen mindig csodálkoztak, náluk nem szokás a nagycsalád együtt lakása. Aztán Gábor kiszorult a házból, mivel vidéken dolgozott, és Balázséknak a három gyerekük miatt szükségük volt a ház egész második szintjére. Andrea is elment, boldog házasságban él orvos férjével.

Idővel Erzsébet föladta a mérnöki állását, és minden idejét a közös életünknek szentelte. Ennek érdekében még a gyermekvállalásról is lemondott. 1985-ben

házasodtunk össze. Segített érezni, érteni és értékelni az élet örömeit. Nagyon komolyan vette az egészségvédelmi prófeciáimat, vigyázott rám mind az étkezések során, mind a szabadidő-eltöltésben. Sohasem volt érzésem az anyagiak intézéséhez, ő nagyon precízen kezeli a pénzügyeket. Erzsébetben nagy a kíváncsiság a világ és a művészetek iránt. Örülök, hogy a külföldi meghívásaim kapcsán Európán kívüli orszá-

gokba is elvihettem őt. Nagy zeneértő, és velem is megszerettette a koncertételeket.

Fénykoromban egyfolytában jöttek hozzám a külföldiek, és ő kitűnő háziasszonyként egyszer 20

japán tudósok főzött székelykáposztát. A magzatvédő vitamin kapcsán létrejött nemzetközi tanácsadó testület tagjai nemcsak finom vacsorát, hanem még házi hangversenyt is kaptak Sebestyén Mártával és cigányprímásokkal. Szóval nagyon jó társ, aki sokat segített nekem, hogy minden időmet és energiámat a tudományomnak szentelhessem. Az örökbeadási perben is végig ápolta megkeseredett lelkemet, hiszen nehéz volt felfogni, hogy kik és miért akartak tönkretenni.

A betegségem bekövetkezte után ápolt, a nap nagy részét a kórházban töltötte velem. A második kemoterápiás kezelés alatt, amikor nagyon rosszul voltam, éjszaka is velem volt a kórteremben.

Nagyon sokat köszönhetek neki.

Amikor Barbaráéknál jött a második gyerek, úgy érezték, hogy a lakásukban nem férnek el. Két lehetőséget láttak, elcserélik valaki idegennel vagy velünk. Én meg úgy gondoltam, hogy mivel Andrea már elköltözött, nekünk minek egy 120 négyzetméteres lakás, így cseréltünk. A mi 60 né-

gyzetméteres lakásunk alatt volt még egy 60 négyzetméteres helyiség, ami az én munkahelyem lett. Erzsébetnek mindez azért esett rosszul, mert a fenti lakásunkat ő tervezte, és rendezte be. Az új helyen nagyon zsúfoltan élünk.

Mint említettem, Erzsébettel együtt kaptam még egy lányt is, Andreát. Őbelőle a pszichológiai tanulmányok után fejvadász és coach lett, nagyon sikeres, a tibeti gyógy módokban is elmélyült.

Engem a betegségem alatt folyamatosan kezelte, és nevelt lányomnak köszönhetően sokkal könnyebben viseltem és viselem el a betegségem következményeit. Boldog házasságban él Vogt Gá-

bor szemész főorvossal, aki a javaslatomra választotta PhD-ja témájául a szem fejlődési rendellenességeit.

Sohase gondoltam volna, hogy három – ma már nagyon is felnőtt – gyermekemen kívül lesz még gyermekem. Kettő is. Mint említettem, Andris születése óta hét közben Erzsébettel, a hét végén Dórival és a kisfiammal voltam. Erzsébet tudomásul vette, hogy Dóri a szerelmem, és szükségem van rá, Dóri tudta, hogy Erzsébet a társam, és szükségem van rá. Tehát mindketten tudták, hogy egyiküket sem akarom elhagyni a másik miatt. Köszönet érte, hogy ezt elfogadták.

Igen ám, de ahogy teltek az évek, Dóri egyre inkább szeretett volna még egy gyereket. Okos nő, jó érvei voltak. Én állandóan arról papoltam, hogy egykének lenni hátrányos helyzet, és én ne hozzam hátrányos helyzetbe Andrist. A másik érve: a külvilág azt gondolhatja Dóriról, hogy ő csak egy alkalmi kapcsolata volt a neves, idős professzornak, és hát besikerült egy gyerek. A valóság azonban más, és ha én igazán szeretem, akkor legyen még egy gyerekünk, mert két közös gyerek után mindenki számára egyértelművé válik igazi, mély és hosszú szerelmi kapcsolatunk. Két gyerek már nem lehet „baleset”, hanem tudatos vállalás.

Én ellenálltam. Már csak a korom miatt is felelőtlenségnek éreztem egy újabb gyermek vállalását.

De Dóri nem adta fel, és szünni nem akaró kérései egyre nagyobb konfliktus forrásaivá váltak.

Éreztem, hogy lépnem kell. Otthagyni Dórit és otthagyni Andrist képtelenségnek tűnt. Szerettem és szeretem őket. Romantikus szakmai énem kitalált egy kompromisszumos megoldást.

Lefagyasztattam a spermámat, és Dórral megbeszéltem, hogy ezt a halálom után felhasználhatja, ha még akkor is úgy gondolja majd. Ezt Dóri el is fogadta.

Az első hat hónapos kemoterápia után visszaállt a korábban kialakított életrendünk. A hétvégéket Dórral és Andrissal töltöttem, fontosnak tartottam, hogy a fiamnak maradjon emléke az apjáról.

Biztos voltam fogamzóképtelenségemben. Mégis, Dóri egyszer csak arról tájékoztattott, hogy várandós. A hír hallatán, hogy újra apa leszek, kiborultam, mert nagy felelőtlenségnek tartottam.

A gyermeknek apára is szüksége van. Később azt gondoltam, hogy az ilyen körülmények között fogant magzat úgysem marad meg. Megmaradt.

2014 augusztusában megszületett Fanni. Végül is meghatottan vettem a karomba, és rám mosolygott.

Dóriból sugárzik a boldogság, és fantasztikusan jó anya. A szülei mellette vannak szép házukban, és nagyon szeretik a két unokájukat. Én a hétvégéken velük vagyok, hogy legyenek emlékeik az apjukról. Dóri, ismerve az emberek rosszindulatát, apaságomat az Igazságügyi Intézet DNS-vizsgálatával is igazolta.

Így az életem végén, mint már említettem, legnagyobb ajándéknak az öt gyermekemet érzem.

József Attilának nem adatott meg a gyermekáldás, pedig nála szebben nem is lehet megfo-galmazni a fogantatás csodáját: „Mert mi teremtünk szép, okos lányt és bátor, értelmes fiút, ki őriz belőlünk egy foszlányt, /

mint nap fényéből a Tejút, -”

23 kromoszómám révén bennük ott van a foszlányom, bennük továbbélek.

15. FEJEZET

A magzatvédő vitaminokról és arról, hogy sikeres magyarnak lenni továbbra is nehéz, továbbá egy vágyról: a könnyű halálról.

Beszélnék egy kicsit a magzatvédő vitaminok megszületési körülményeiről és hatásairól is. Az egyik külföldi utamon ismertem meg az angol gyermekgyógyász professzort, Dick Smithellst. Fantasztikus ember volt, csodálatos előadásokat tartott, karizmája lenyűgözött mindenkit. Kutatónak is kiváló volt.

Arra kereste a magyarázatot az 1970-es években, hogy miért van a szegény, tanulatlan nők gyermekeiben több rendellenesség, mint a tanult, gazdag nőkéiben.

Sokfajta kutatást végzett, egyebek között a vérben vizsgálta a különböző mikroelemek szintjét.

Rájött, hogy kérdésére a válasz a táplálkozási hiányosságokban keresendő. Amikor a fogantatás után, a 3. és 8. hét között a kis szedercsíraszerű magzatkezdeményből egy csodás kis emberke lesz, ez az életnek olyan forradalmian gyors fejlődése, amihez elegendő mennyiség és minőség szükséges az éltető alapelemekből. Úgy gondolta, ezért a fogamzás körüli időszakban a tá-

plálkozást ki kellene egészíteni az élet alapelemeivel. Elméletét próbálta is tesztelni. Vizsgálatába olyan asszonyokat vont be, akiknek született már nyitott gerinces vagy agykoponya-hiányos gyermekük. Nekik multivitamint kellett szedniük legalább egy hónapig a fogamzás előtt, és legalább két hónapig a fogamzás után. Szüksége volt olyan kontrollterhesekre, akiknek ugyancsak született már ilyen rendellenességekben szenvedő gyermekük, de nem kapták ezt a multivitamint. Őket már terhesen a várandósgondozók anyagából választották ki.

Kutatásuk igazolta Smithells professzor elméletét: e rendellenességek ismétlődésének kockázata 90 százalékkal csökkent.

Ezt az eredményt azonban nem fogadta el a szakmai közösség bizonyos része. Egyrészt teljesen más ismétlődésű, mint az első előfordulású rendellenességek genetikai háttere. Az összes ilyen eset 95 százalékában eleve csak egyszer fordul elő, tehát az a rendellenesség-egység, amelyet idegcső-záródási rendellenességnek nevezünk, mindössze az esetek 5 százalékában ismétlődik. Az ismétlődés kockázatának csökkentését ezért nem tekintették nagy horderejű eredménynek.

Másrészt van egy alapvető orvosi tapasztalat: ha preventív programot indítunk, és megkérjük az asszonyokat, hogy vegyenek részt ebben, akkor elsősorban a tanult és okos nők jönnek el, a szegények, iskolázatlanok nem. Ugyanakkor az idegcső-záródási rendellenességek előfordulása jelentősen függ az iskolázottságtól és a szociális helyzettől. A kétkedő kollégák kiszámolták, hogy a kimutatott védőhatás az lehet egyszerűen a kiválasztási torzítás következménye, mivel a multivi-taminnal

kezelt csoportban szegények nemigen voltak, míg a kontrollcsoportban sokan.

Ezt követően Dicknek is beszéltem az Optimális Családtervezési Modellről. Arról, hogy hozzánk évente eljön 2000 pár, tehát lehetőség nyílhatna annak ellenőrzésére, hogy hasonló módszerrel e rendellenességek első előfordulása is kivédhető-e. Fantasztikus lehetőségnek tartotta. Hazajöttem, és elkezdtem az előkészítést.

Kellett keresnem egy megfelelő multivitamint. Akkor itthon két ilyen volt forgalomban, a Polyvitaplex 8 és a Polyvitaplex 10. A Seduxen-kutatások kapcsán napi kapcsolatban voltam a svájci Hoffmann-La Roche szakembereivel. Arra kértem őket, vizsgálják meg ezt a két magyar készítményt. Kiderült, hogy ami rájuk van írva dózisban, az nincs bennük. Meg is magyarázták, hogy ez nagyon nehéz technológia, mert zsírban és vízben oldódó vitaminokat és nyomelemeket kell összehozni a készítményekben.

Szerencsémre, a La Roche-nál éppen tervezték egy terhéseknek szánt új multivitamin gyártását, közölték, hogy adnak, de mire akarom használni. Mondtam, hogy Dick Smithells kimutatta egy ilyen vitaminkombináció idegcső-záródási rendellenességet kivédő hatását speciális körülmények között, én pedig ezt általánosítani szeretném. Sosem fogom elfelejteni a reakciójukat. Úgy mosolyogtak rám, ahogyan az örült emberek ötleteit hallva a magabiztos bölcsek szoktak. Elnézőn és lenézőn. De hát a Seduxen-kutatások miatt a vezérigazgató engem sokra tartott, és utasította a munkatársait az együttműködésre. A terveikben szereplő terhességi multivitamint végül részben az én elképzeléseim alapján rakták össze, ez lett a Czeizel-formula. Közben a WHO-t is be tudtam vonni ebbe a kutatásba, ha úgynevezett kettős vakvizsgálatra vállalkozunk. Ez elég csúnya módszer.

A kutatásban részt vevőket tájékoztattuk, hogy van egy olyan új elmélet, miszerint bizonyos vitaminkombinációval a nyitott gerinc kivédhető. Fontos volt, hogy ne gyógyszernek mondjuk, mert azoktól a terhések már akkor rettegetek. Azt is elmondtuk, hogy adnánk önöknek harminc tablettát egy dobozban, és napi egy tablettát kellene beszedniük. Legalább egy hónapig a fogamzás előtt, és három hónapig utána. Természetesen csak akkor, ha önként vesznek részt a vizsgálatban.

De azt is közöltük, hogy a tabletták felében benne van a hatóanyag, a másik felében lényegében nincs semmi, azaz placebo. (Az utóbbi csak részben igaz, mivel valódi placebo alkalmazásához az illetékes magyar etikai bizottság nem járult hozzá. Ezért a placebónak nevezett tablettában 3 olyan nyomelem volt, aminek biztosan nem volt szerepe az idegcső-záródási rendellenesség eredetében.) A nők többsége aláírta az önkéntes részvételt igazoló dokumentumot. Azt hiszem azonban, sokan nem nagyon fogták föl, miről van szó.

Egy kutatás akkor „vak”, ha a résztvevők nem tudják, melyik fajta tablettát szedik. És azért „kettős vak”, mert a vizsgálatot végző szakemberek, tehát mi sem tudtuk, hogy mi van a tablettában. Csak Genfben tudták, hogy melyik tablettában van

a hatóanyag, és melyikben nincs. Erre szükség volt, mert azért az orvosok szeretik a saját elméletüket, hogy úgy mondjam, kicsit átérőltetni. De egy kettős vakvizsgálattal ez a torzító hatás is kivédhető. 1984 februárjában indult el a kutatás.

1990. december 24-én, karácsony napján fölhívtak Genfből, hogy vége a vizsgálatnak. Mert volt egy olyan előzetes megállapodás, ha erősen szignifikáns eltérés adódik a két csoport között, akkor vége a vizsgálatnak.

A vizsgálat hat éve alatt ennek azért híre ment. Amikor Amerikában megtudták ezt a kettős vakvizsgálattal, akkor az Egyesült Államok Fejlődésirendellenesség-kutató Központja létrehozott egy nemzetközi tanácsadó bizottságot. A neve International Adviser Committee volt, és ebben hatan vettek részt, a téma olyan – világviszonylatban legjobb – szakértői, mint például Dick Smithells.

Ők minden évben eljöttek hozzánk, úgymond, segíteni a munkánkat. Én ezt megtiszteltetésnek vettem. Akkoriban már a svájciak is kezdték hinni, hogy van értelme ennek a kutatásnak, és már nem mosolyogtak.

Amikor másodszor voltak itt, a kérésemre Göncz Árpád köztársasági elnök fogadta őket. Korábban létrehoztunk egy alapítványt, amelynek elnöki tisztét a felesége, Göntér Mária Zsuzsanna vállalta el. Így, miután tájékoztatni tudtam Árpai bácsit, hogy mekkora megtiszteltetés a világ legnagyobb tudósainak idejövetele és a kutatásainkhoz nyújtott segítsége, fogadta őket. Sose felejttem el, a két amerikai, Dave Erickson és Louis Holmes viccesen szabadkozott: Andrew, ha legközelebb jössz Amerikába, mi akkor sem tudjuk elintézni neked, hogy Clinton elnök fogadjon.

Itthoni munkatársaim viszont egyfolytában azzal ugrattak, mikor fogom elintézni, hogy ők utazhas-sanak Amerikába az ottaniak munkáját ellenőrizni.

Amikor lezárult a vizsgálat, akkor 5502 nő terhességének a kimenetelét tudtuk értékelni. Abban a csoportban, ahol a placebót kapták, 6 nyitott gerincű vagy agykoponya-hiányos gyerek született, a másikban viszont egy sem. Ez 90 százalékos védelmet jelentett! A publikációt a New England Journal of Medicine-nek küldtük el, ez a mi szakmánkban a csúcslap.

Leközltek, és ráadásul még egy szerkesztőségi közleményt is megjelentettek, amelyben arról írtak, hogy a világon először most történt igazán jelentős áttörés a fejlődési rendellenességek megelőzésében. Idáig ebben csak reménykedni tudott a világ, de most a magyarok megoldották.

Egy héten belül itt volt nálam a CNN és a BBC.

Magyarországon senki sem vette észre.

A kutatásaink váratlan eredménye szerint a vitaminos csoportban a szívrendellenességek is 40

százalékkal ritkábbak voltak. Ez a védőhatás azért volt különösen fontos, mivel a szívrendellenességek a leggyakoribbak, minden 100. kisbaba ezzel jön a világra. Igaz, a védőhatás esetükben kisebb, mint az idegcső-záródási rendellenességekben.

Viszont a szívrendellenességek több mint háromszor gyakoribbak, ezért a kivédhető rendellenes magzatok abszolút száma sokkal nagyobb. Az elmúlt évtizedekben igen jelentős haladás történt a szívrendellenes újszülöttek életének megmentése érdekében, elsősorban a műtéti technikának köszönhetően. Mégis, ez a beteg a család és társadalom számára óriás lelki és anyagi terhet jelent. Ezért jobban reflektorfénybe kellene állítani a szívrendellenességek megelőzhetőségét is.

Ennek a kutatásunknak még számos mellékterméke volt. Az például, hogy ezek a vitaminok nem növelték a nők testsúlyát, de 40 százalékkal nagyobb volt az ikerszületések aránya. Az utóbbinak azonban nincs komolyabb orvosi jelentősége, mivel ezáltal az 1,0 százalékos ikerszületési gyakoriság 1,4 százalékra emelkedett. Ez a kettős vakvizsgálat nagyon kemény csapatmunkát igényelt, amiben döntő szerepük volt a védőnőknek.

Később az általunk tesztelt vitaminkombinációt a nevemhez kötötték mindenütt a világon, éppen ezért Czeizel-formulaként emlegették. Ezt a multivitamint a La Roche Gyógyszergyár azután Elevit Pronatal néven a világ számos országában forgalmazta, Magyarországon is. Ahol bevezették, oda mindig meghívtak engem is. Ennek kapcsán az európai országokon kívül Kínában négyszer, Brazíliában háromszor voltam, Törökországban, Ausztráliában és Mexikóban kétszer, Kolumbiában, Argentínában, Uruguayban, Dél-Koreában, Japánban, Indonéziában, Ománban, Katarban, Kuvaitban, Bahreinben, az Egyesült Arab Emírségekben egyszer. (Az utóbbi két országban és Japánban a fejlődési rendellenességek nyilvántartásának bevezetése kapcsán többször jártam.) Sokat tanul ilyenkor az ember. Kína például fantasztikus ország ilyen szempontból is, mert van házasság előtti kötelező orvosi tanácsadás, de állítólag nincs házasság előtti szex. Összeházasodnak, az állam adja nekik a magzatvédő vitamin legfontosabb komponensét, a folsavat, és azután nemzenek egy gyereket, többet úgysem lehet – tehát nagyon jól működik a megelőzés.

Nekem szokatlan érzés volt a repülőgépek első osztályán utazni mindenhova, és luxusszállodákban lakni, és jólesett az a gondoskodás és tisztelet is, ahogyan a vendéglátóim fogadtak mindenütt.

A tudomány furcsa fintora, hogy a Smithells által javasolt módszer hatékonyságát mi igazolni tudtuk, de közben a genetikai kutatások részben megcáfolták az elméletét. A hiányos táplálkozás másodrendű, az elsődleges okot több genetikai hiba jelenti. Amikor a szervezetünkben lebomlanak a fehérjék, aminosavak keletkeznek. Az egyik a metionin, ami nagyon fontos, de ebből kialakul a homocisztein, ami mérgező. A szervezetünk ezt tudja – mi viszont ezt még nem tudtuk, amikor 1984-ben elindítottuk kettős vakvizsgálatunkat – és négy génpár által irányított enzimek révén ezt a mérget gyorsan elbontja. Ezeknek az enzimeknek a munkáját a B11 (folát-folsav), a B6 (piridoxin), a B12 (kobalamin) és a B2 (riboflavin) segíti. A legfontosabb méregtelenítő génpárnak csak a rövidítését

érdemes megismerni: MTHFR (metiléntetrahidrofolát-reduktáz). A magyar emberek 11 százalékában ennek a génpárnak mindkét tagja, 45 százalékukban az egyik tagja hibás. Az ilyen homozigóták alig, a het-erozigóták pedig elégtelenül tudják csak a homociszteint méregteleníteni. A homocisztein-túltengés a lepényben és az embrióban lelassítja az ideglemezből kialakuló idegcsőzáródást, ezért az idegcső

két vége nem képes záródni, ezért alakul ki az agykoponyahiány és a nyitott gerinc. A géneket nem tudjuk megváltoztatni, de az említett vitaminok képesek működésre serkenteni az enzimeket, és ez által megszüntetik a homocisztein-túltengést, így kivédik az említett rendellenességeket. Ezeket a vitaminokat nevezzük magzatvédő vitaminoknak. A táplálkozási hiány a meglévő génhibákat csak felerősíti, és önmagában a táplálkozással nem lehet kivédeni. Ahhoz mindennap 15 tányér spenótot kellene megenni.

2003-ban, Genfben, a WHO székházában ünnepelték a magzatvédő vitaminok bevezetésének huszadik évfordulóját. Én tartottam az ünnepi beszédet. Utánam az Egészségügyi Világszervezet illetékese szólalt fel, egyebek között elmondta, hogy a különböző országokban milyen gyakran élnek ezzel a lehetőséggel a leendő várandósok. Hollandiában a nők 73 százaléka szed folsavat vagy folsavtartalmú multivitaminokat, Angliában 56 százalék, és szerintem ki fogják találni, melyik ország volt a sor végén... Igen, Magyarország, 6 százalékkal.

Hát lesült az arcomról a bőr, amikor mindenki rám nézett magyarázatot várva. Nem mondhattam mást, csak hogy én már csupán egy nyugdíjas vagyok...

Egyébként nem is értem: amikor elmentem nyugdíjba, akkor ez az arány még 12 százalékon állt, ami már akkor is a ciki kategóriába tartozott. De azóta még romlottunk is. Érdekes módon a kutatásainkat és a nevemet a legtöbb országban az Elevit Pronatal dobozán is feltüntetik. Magyarországon nem.

A Czeizel-formula felhasználási joga egyébként eléggé kalandos úton átkerült egy másik nagy gyógyszergyártóhoz, ahol 2014-ben megváltoztatták. Ezzel nem értettem egyet, de ezek után legalább nem okozott morális problémát az egyik régi tervem megvalósítása. Hadd mondjam el ennek is a történetét.

Amikor kiderült, hogy a rendellenességek kivédésében a legfontosabb a folsav és az említett másik három magzatvédő vitamin, feleslegesnek éreztem a Czeizel-formula másik 15 komponensét. A svájci gyógyszergyárat amerikaiak vették meg, az ő vezető szakembereiknek elmondtam, hogy elég lenne egy sokkal olcsóbb készítmény előállítását, ami csak az említett 4

magzatvédő vitamint tartalmazza. A tudományos tények ugyanis csak ezek fejlődési rendellenességeket kivédő hatását igazolják. Nekik nagyon tetszett az ötletem, és elhatározták az előállítását. Az éves szakmai rendezvényüket akkor éppen New Yorkban tartották, visszafelé a Swissair gépén jöttem. Ez a gép zuhant az Atlanti-óceánba...

A Roche vitaminrészlegét azután a Bayer Gyógyszergyár vásárolta meg, őket nem érdekelte az ötletem. De 2013 tavaszán megkeresett két kecskeméti nőgyógyász azzal, hogy ők megteremtenék az anyagi háttérrel egy magyar magzatvédővitamin-kombináció előállításához. Örömmel vállaltam, és szakértelmemmel segítettem a munkájukat, sőt még a nevemet is adtam a készítményekhez.

2014 szeptemberétől a gyógyszertárakban kapható étrend-kiegészítőként a Czeizel-féle magzatvédő multivitamin I. és II. Szerintem ugyanis nincs szükség rengeteg komponensre, csak a tudományosan bizonyítottakra, a többi marketingfogás. A magzatvédő multivitamin I. szedését a fogamzás előtt 1–3 hónappal helyes elkezdeni a fejlődési rendellenességek megelőzésére, a II.

pedig a terhességi mérgezés és a koraszülés csökkentésére a várandósság 12. hetétől a várandósság végéig ajánlott.

2000-ben, az Egyesült Államokban az elmúlt 25 év 5 legfontosabb közegészségügyi felfedezése egyikének tartották a magzatvédő vitaminokat. Főleg azért, mert ez alkalmas a fejlődési rendellenességek megelőzésére. Így végső soron a szedésével nagymértékben csökkenthető az orvosi javallat alapján, tehát a magzati rendellenességek miatt végzett terhességmegszakítások száma.

2004-ben 5000 nő megkérdezésével készítettünk egy felmérést. Ők nem egyszerű asszonyok voltak, hanem pedagógusok, védőnők, ápolónők, jogászok, tehát kvalifikáltak. Egy kérdőívet kellett kitölteniük. Arra voltunk kíváncsiak, ha ők most várandósok lennének, és kiderülne, hogy a magzat rendellenes, milyen esetekben tartaná meg, és felsoroltunk tíz lehetőséget.

Első helyen a magzat agykoponya-hiánya volt. Mindössze 1 százaléuk tartaná meg ezt az egyébként életképtelen magzatot. Ők nyilvánvalóan ortodox katolikusok lehettek, ha Isten így akarta, akkor így is elfogadják.

A második helyen a nyitott gerinc szerepelt. Két százalék tartaná meg az ilyen gyereket, 98 százalék nem. Ezt is még el tudom fogadni, mert az ilyen rendellenes gyermeket többször operálják, mégis gyakorta agykamratágulata („vízfeje”) lesz, és az alsó végtagja béna, a vizeletét, esetleg a székletét nem tudja tartani.

A harmadik helyen a Down-kór állt. Kilencvenhat százalék nem tartaná meg. Itt már egy kicsit vis-zolygok, mert hát olyan kedvesek a Down-kóros gyerekek. Ugyanakkor tudom, hogy nagyon sok gond van velük. De érdemes megemlíteni, hogy Angliában 20 százaléukat megtartják, sőt ott még örökbe is fogadnak Down-kórost.

Itt most csak az utolsó, 10. kérdésre térek még ki, mivel számomra az erre adott válaszok voltak a leghátborzongatóbbak. A kérdés így szólt: ha megtudná, hogy a méhében fejlődő fiúmagzat nagy valószínűséggel, homoszexuális hajlammal jön a világra, hogyan döntene? (Mert ugye tudjuk, hogy az X nemi kromoszómában már azonosították a homoszexuális hajlamért felelős fő gént.) A nők 91 százaléka nem tartaná meg a terhességét, ha tudná, hogy a fia „buzinak” születne. Csupán 9

százalék vállalna egy ilyen fiút. Ez igazán és nagyon megdöbbenett.

Ne értsék félre, van annyi empátiám, hogy értsem a döntésük indítékát. Minden édesanya a legjobb sorsot reméli és akarja a fiának. Ám a többség szerint még jelenleg sem jó „buzinak”

lenni Magyarországon. E sorstól akarják megkímélni magzatukat.

Mégis, én azt hittem, hogy ennél már előbbre tartunk a toleranciában. Mikor értjük meg végre, hogy a homoszexuális nem tehet arról, hogy a nemi orientációja eltér a többségétől?! Ráadásul már azt is tudjuk, hogy a társadalomra speciális betegség terjesztőiként sem veszélyesek, már sokkal gyakoribb az AIDS a heteroszexuálisokban, mint a homoszexuálisokban. Azt is tudjuk, hogy a férfiak között 4 százalék az arányuk, a művészek között pedig 10. Ezt sokáig nem értettük, de kiderült, hogy a homoszexuális férfiak két agyféltekéje között sokkal jobb az összeköttetés.

Harminchárom százalékkal több idegrostjuk van a bal és a jobb agyfélteke közötti kapcsolatot biztosító kérgestestben. Nekünk, heteroszexuális férfiaknak, a bal agyféltekénk dominál, azért is vagyunk annyira racionálisak, és sokszor agresszívak. Viszont a kreativitás központja a jobb agyféltekében van, tehát a homoszexuálisokban tulajdonképpen szárnyal a kreativitás. A művészi géniuszság legfontosabb kritériuma pedig éppen ez.

És akkor az ember értetlenül áll e kutatás eredménye előtt, hiszen Leonardo, Michelangelo, Shakespeare, Mednyánszky, Händel, Bernstein, Ferencsik János, Mensáros László, Melis György, és még hosszan sorolhatnám azokat a géniuszokat, akik meg sem születhettek volna, ha a huszonegyedik századi, értelmiségi magyar nőknön múlt volna az életük.

A magzati diagnosztika fejlődése óriási előrelépés volt, de új, addig nem ismert veszélyeket rejtett. Bele tudunk már avatkozni a magzatok életébe, mi dönthetjük el a természet helyett, hogy melyik szülessen meg, és melyik ne. Egyszerűen a tudomány isteni képességet adott a kezünkbe, de én úgy érzem, a tudomány kissé előreszaladt, mert sem az orvosok, sem a leendő szülők jelentős része nincs még fölkészülve a kapott lehetőségekre. Istent játszani veszélyes.

Pályám legelején a János Kórházban volt olyan nap, amikor 16 abortuszt végeztem, és roppant büszke voltam magamra. Aztán a szemléletem teljesen megfordult, a magzatok védelmére tettem fel az életemet. Több kollégáról pedig azóta sem tudom megállapítani, vajon kinek az érdekét szolgálja a ténykedésével. Gyakran erős a gyanúm, hogy csakis a sajátját.

Elmondok egy nemrég történt esetet. Eljött hozzám egy 40 éves várandós. Ebben a korban már az átlagnál nagyobb a veszélye, hogy Down-kóros lesz a magzat. Bár még így is csak egy százalék, de ezt a kockázatot is érdemes kizárni. Korábban ilyenkor az amniocentézist ajánlottuk a magzat kromoszómavizsgálata céljából. De mint korábban utaltam rá, ennek a vizsgálatnak is van kock-

ázata, nevezetesen egy százalékban spontán vetélést okoz. A nyugati országokban ezért kidolgozták az úgynevezett szűrőmódszereket. Mindezt elmondtam a 40 éves várandósnak is, aki ezek után az integrált tesztet választotta. Nagyon jó eredménye lett, 0,02 százalék volt a Down-kór kockázata. Azaz ötvenszer kisebb, mint az amniocentézisé.

A hölgy boldogan távozott, majd hamarosan sírva jött vissza. Elment a nőgyógyászához, aki szerint ezek a szűrővizsgálatok nem sokat érnek, ezért szerinte mégis muszáj elvégezni az amniocentézist. Fölhívtam a kollégát, és kérdőre vontam, miért ajánl egy ötvenszer kock-

ázatosabb vizsgálatot az asszonynak. Azt felelte: professzor úr, a magzat az nem számít, én pedig ekkora kockázatot sem vállalok, mert ennyiből is lehet per.

Ezt a szemléletet a terhességek orvosi javallat alapján történő megszakításakor is érzékelem. Leggyakrabban a gyógyszerek magzati ártalmassága, úgynevezett teratogenitása miatt történik orvosi javallat alapján a terhességmegszakítás.

Az orvosok tehát inkább szűrnak.

Sajnos nagyon benne van a magyar közgondolkodásban, hogy a magzat az nem számít. Sokak szerint ő még nem ember, pedig hát az életet a fogamzástól számítjuk.

A sorssal szembeszállni hiába is akarok, én sem tudok. Most, hogy egyre gyengébb vagyok, érzem igazán az erejét.

A fejemben állandóan az jár, egyre közelebb a végkifejlet, nincs mit tenni, jön.

És ha már jön, lehetőleg könnyű halál legyen. Ne szenvedjek.

Ez a bajom. Régen olyan egyszerű volt! Morfium. Morfiuminjekcióval segítettek az emberen, és boldog léghörben mehetett át a másvilágra. Csak hát ezt most nem engedik. Azt hiszem. Egész életemben a születéssel foglalkoztam, nem a halállal.

Az én betegséggemmel általában vérmérgezésben vagy agyvérzésben halnak meg, mert nincs elég trombocita, és az immunrendszer teljesen védtelen. Egyik sem kellemes vég. De mivel tudjuk, hogy ez a két végkimenetel lehetséges, miért ne lehetne ezeket elkerülni? Milyen szép lenne, ha egy orvos segítene abban, hogy emberhez méltóan távozzam.

Ez nagyon foglalkoztat.

16. FEJEZET

A kóroki monitorról és arról, hogy a legrosszabb a sikereid szétporladását végignézni, továbbá a második kemó utáni állapotról.

A VRONY mellett 1980-ban létrehoztam a Fejlődési Rendellenességek Kóroki Monitorát, a Magyarországon előforduló összes fejlődési rendellenesség okainak tudományos igényű tisztázása céljából. A fejlődési rendellenességben szenvedő „eseteket” a VRONY-ból vettük át. A KSH

népesség-nyilvántartásából választottuk ki a „kontollokat”, akik olyan újszülöttek voltak, akiknek nem volt rendellenességük, de a nemük, a születési idejük és az anyák lakóhelye megegyezett az esetekével. Minden esethez 2 ilyen kontrollt „illesztettünk”. A magyar egészségügy nagy értéke, hogy lényegében minden várandós részt vesz a várandósgondozáson, mivel anélkül elesnek a szüléssel kapcsolatos anyagi és munkahelyi kedvezményektől. Átlagosan hétszer jelentkeznek a várandósgondozóban, ahol a várandósgondozási könyvecskébe bejegyzik az anyai betegségeket, az ezzel kapcsolatos gyógyszerkezeléseket, és a várandósság minden más fontos adatát. Így az esetek és kontollok összehasonlítása lehetővé teszi a magzatra ártalmas hatások felismerését.

Sajnos a Contergan-tragédia óta szinte minden gyógyszert veszélyesnek tartanak. Európában mintegy 8200 gyógyszer van forgalomban, és jelenleg csak 41 képes fejlődési rendellenességet okozni. Ezt három okból tudom ilyen határozottan állítani. Egyfelől az Európai Unió létrehozta a Drug Use During Pregnancy Risk and Benefits, tehát a terhesség alatti gyógyszerelés kockázata és haszna elnevezésű szakmai bizottságot. E hétagú testületnek én is tagja lettem. Londonban minden évben kétszer találkoztunk, és az összes gyógyszer teratogén (vagyis fejlődési rendellenességet okozó) hatását ellenőriztük. Így derült ki, hogy csak 41 fejlődési rendellenességet okozó gyógyszer van. Ez a szám változik, mivel ebben nincs benne az a néhány gyógyszer (például a Syntestrin és Tetran), amelyeket korábban teratogénnek találtak, és ezért kivonták őket a forgalomból.

Másfelől már a rendszerváltás előtt is külföldi gyógyszergyárak megrendelésére számos gyó-

gyszer magzati ártalmasságát ellenőriztük a Fejlődési Rendellenességek Kóroki Monitora anyaga alapján. Amíg én voltam a kóroki monitor vezetője, 196 gyógyszer teratogenitását értékeltük. A legtöbb nem bizonyult ártalmasnak a magzatra. Sőt, például a Canesten kifejezetten védett a koraszületek ellen. Egy-egy kutatásért 5-10-20 ezer dollárt fizettek, amelynek a kétharmadát az OKI mindig lenyelte. Ez volt az egyik oka, hogy amint lehetett, létrehoztuk az alapítványunkat, mert így már mi is megkaphattuk a nyugati pénzeket, amelyekből a tanácsadásainkat

és a magzat védelmét szolgáló kutatásainkat finanszírozhattuk. Az ezredfordulón a dánokkal és a hollandokkal a Fejlődési Rendellenességek Kóroki Monitorának anyaga alapján nyertük el az egyik európai uniós kutatási pályázatot. Az összes antibiotikum magzati hatását megvizsgáltuk, és az eredményekből 26 közlemény született. Életemben akkor volt a legnagyobb a jövedelmem, mivel az EU pályázataiban meghatározták a kutatók tiszteletdíját. Ezt 5 évig kaptam, ami itthon kiugróan magasnak számított akkor, de Nyugat-Európában ez volt az általános.

Egyszer eljött hozzám az Egyesült Államok talán legnevesebb fejlődésirendellenesség-kutatója, James Rothman, és közölte, szívesen megvenné a Fejlődési Rendellenességek Kóroki Monitora adatbázisát. Olyan összeget mondott, hogy még a szavam is elakadt. Aztán persze azt mondtam neki, ne viccelj, egy nemzeti adatbázist nem lehet eladni!

Végül 2000-ben hozzáfogtunk Ács Nándor és Bánhidny Ferenc nőgyógyászokkal az összes anyai betegség terhesség alatti hatásának kutatásához. Ennek során kiderült, hogy a gyógyszerek indikációjául szolgáló anyai betegségek veszélyesebbek a magzatra, mint az emiatt adott gyógyszerek. Sokszor éppen a gyógyszerek védték ki az anyai betegségek magzati ártalmasságát, például a lázcsillapítók semlegesítették a magas láz teratogén hatását. A kutatásunk számunkra is meglepő eredménye szerint a szükséges gyógyszerek elhagyása tízszer több kárt okoz a magzatokban, mint az összes gyógyszer együttes teratogén hatása. Tehát tévhit, hogy várandósoknak nem szabad gyógyszert szednie. Sőt kell, ha szükséges, de orvosi előírásra és ellenőrzés mellett!

A gyógyszereszedéstől ennek ellenére minden terhes és a legtöbb őket kezelő orvos is retteg.

Rosszul informáltság miatt. A várandósok esetében ez megbocsátható. Az okok között az első az orvosi tájékozatlanság. Igaz, az egyetemen sem tanítják a gyógyszerek teratogenitását, mivel ezek a kutatási eredmények nem szerepelnek egyetlen tantárgy anyagában sem. De miért nem?

A második ok, hogy minden új gyógyszert 5 évig csak receptre lehet felírni. Egy idő óta a gyógyszergyárak – szerintem tisztességtelenül – kartellhatározatot hoztak, és lényegében minden új gyó-

gyszer használati utasítására rávezetik, hogy terhes nő ne szedje. Tudniillik előtte rengeteg perük volt. Miért is?

Ha született egy rendellenes gyerek, akkor az édesanya kétségbeesve kereste az okát. Orvosát is megkérdezte, de az orvosának általában fogalma sem volt az okról, ám ezt a világért sem vallotta volna be, inkább visszakérdezett: nem szedett valamilyen gyógyszert? Mivel 100 asszony közül 90 valószínűleg szedett valami gyógyszert a 9 hónap alatt, akkor azt mondta: na, ez lehetett az ok. A nyugati országokban, ahol szinte minden családnak van ügyvédje, és ők nagyon szeretnek pénzt keresni, sorra indították a pereket a gyógyszergyárak ellen. Három ilyen

perben magam is nemzetközi szakértő voltam, mindig a gyógyszergyár nyert.

Tudniillik nagyon egyszerű bebizonyítani, hogy minden gyógyszer, amely rendellenességet okoz, csak a várandósság meghatározott idején és speciális rendellenességet okoz. Az egyik epilepszia elleni gyógyszer, a Difedan, aminek phenytoin a hatóanyaga, a gyermekben például körömhíányt és ajakhasadékot idézhet elő. Tehát, ha valaki ezt szedte, és mondjuk, a gyermekének fülkagylóhiánya lett, akkor nem a Difedan volt az ok, hanem valami más. Ráadásul minden rendellenességnek, mint említettem, megvan az a kritikus ideje, amikor kialakulhat. A végtaghiány például csak a fogamzástól számított 35. és 45. nap között, a nyitott gerinc csak a 24. és 28. nap közötti ártalmas hatásra jöhet létre. Mindezek ismeretében könnyű volt kizárni a gyógyszerek feltételezett magzati ártalmasságát. A gyógyszergyárak vezetői viszont rájöttek arra, hogy sokba kerülnek nekik ezek a perek, továbbá az újságok is megírják, hogy micsoda balhé van már megint, és ez rontja a hírnevüket, viszont ha ráírják a használati utasításra, hogy terhéseknek nem ajánlatos szedniük, akkor mindezt kivédik. Hogy ez mekkora zavart és szorongást kelt a várandó-

sokban, amikor a számukra felírt gyógyszerek használati utasításában ezt olvassák, az őket nem érdekli. A magyar nyelv szépséget jelzi a várandósok korábbi megnevezése, hogy áldott állapotban voltak. Az engem mostanában felkereső várandósok inkább neurotikusnak tűnnek, a sok riasztó hír miatt.

A harmadik ok szerintem az, hogy az orvosok el akarják kerülni a rendszerváltás óta egyre gyakoribb műhibapereket, ezért inkább ők is azt a káros nézetet hangoztatják, hogy a várandósoknak nem szabad gyógyszert szedniük, illetve ha mégis szedtek, akkor a legegyszerűbb megszakítani a terhességet.

Feldolgoztuk az orvosi indikáció miatt történő terhességmegszakításokat. Ezek 80 százalékát gyógyszer miatt végezték, és ezeknek a 95 százaléka teljesen indokolatlan volt. Szóval ezrével ölik meg az egészséges magzatokat tájékozatlanság miatt. Pedig hát ismertek a nemzetközi eredmények, és ott vannak a Fejlődési Rendellenességek Kóroki Monitora precíz adatai. Illetve ez utóbbiak csak ott voltak.

Ráadásul a korszerű ultrahangvizsgálatok gyakorta segítenek a gyógyszerek teratogén kockázatának (tehát a számszerűen kifejezett valószínűségi értéknek) a konkretizálásában is. Ennek illusztrálására csupán egy példát mondok.

A legveszélyesebb teratogén, tehát magzati fejlődési rendellenességet okozó gyógyszer Magyarországon jelenleg a Roaccutan, amit pattanás miatt adnak. Ez 25 százalékban idéz elő rendellenességet, mégpedig fülkagylóhiányt, agykamratágulatot és szívrendellenességet. Ugyan rá van írva a dobozra is, hogy várandósság alatt nem szabad szedni, és ezért mellette fogamzásgátló tabletták használata kötelező, mégis az elmúlt 5 évben 10 olyan asszony jött el hozzánk, akik szedtek a várandósság alatt Roaccutant.

Egyikük a fogamzásgátló tablettát mellett lett terhes. Másiknak volt párja, de összevesztek, és gondolta, akkor minek szedjen fogamzásgátlót. De azután egy házibulin találkoztak, és újra szerették egymást, teherbe is esett. Hasonlóan magyarázták a többiek is a terhességüket. Mindegyikük úgy jött hozzám, hogy már kezében volt a beutaló az abortuszra.

Mint utaltam rá, a magyar törvények szerint ha 10 százaléknál nagyobb a magzati ártalom kock-

ázata, akkor a terhességet a 12. hétig meg lehet szakítani orvosi javallat alapján. A Roaccutánnál ez meg 25 százalék.

De én másképpen látom: 25 százalék ugyan a kockázat, hogy a magzat rendellenes lesz, de 75

százalék, hogy egészséges! Tehát 100 eset közül 75-ben egészséges magzatot pusztítunk el.

Megértettem a várandósok félelmét a rendellenességtől, de azt is tudtam, hogy ők akarták már ezt a babát, hiszen azért jöttek el hozzám, mert nem szerették volna elfogadni az abortuszt. Azt javasoltam nekik, hogy várjunk, amíg 18-20 hetes lesz a magzat, és akkor megnézzük ezeket a rendellenességeket ultrahanggal, mivel mind a fülkagylóhiány, mind az agykamratágulat kimutatható.

Ha ezeket észleljük, akkor még mindig dönthetnek úgy, hogy nem szülik meg a magzatot. A magyar törvények szerint, ha a magzat súlyos rendellenessége beigazolódik, a 20. hétig mód van a terhesség megszakítására. Elmondtam nekik, ez már nem abortusz, nem küret lenne, hanem a szülés megindítása, és ez egyrészt rosszabb, mert fáj, de másrészt jobb, mert nem sérti a méhet.

Tízbl ketten nem fogadták el az ajánlatomat, őket nem tudtam meggyőzni. A maradék nyolcból az egyikük elvetélt, egy másik eltűnt. Hat magzatban azonban az ultrahang nem észlelte az említett rendellenességeket, és később mindegyik várandós egészséges gyermeket szült! Nekem ez nagyon jó érzés, mivel megmentettük ezeknek a kis embereknek az életét. A hatból három édesanya minden karácsonyra küld fényképet is a gyerekről. Orvosilag ez csodálatos siker, ők pedig boldogok a már halálra ítélt, de mégis megszületett kisbabájukkal.

1996-ban a Nemzeti Egészségvédelmi Intézet főigazgatója lettem. Akkor a Fejlődési Rendellenességek Kóroki Monitorának adatbázisában 38 151 egészséges kontroll-és 22 843 rendellenes gyermek szerepelt. Ez a világon akkor a legnagyobb ilyen adatbázisnak számított. 2002-ig a volt munkatársaim folytatták a tevékenységet, de az újabb adatok ellenőrzését már nem végezték el.

2002-ben egy per miatt a munkát leállították, amelyet 2005-ben folytattak, majd 2006-tal a Fejlődési Rendellenességek Kóroki Monitora kimúlt.

Életművemnek egyik legfontosabb alkotása vált semmissé. Szakmailag és anyagilag is egy arany-bányát, egy hungarikumot veszített el az ország. Szomorú, de közhelynek számít már, mert annyiszor kellett elmondani: Magyarország – és

ebben sajnos egységesek a kormányok – rendkívül pazarlóan bányáznak az értékeivel.

Legalább valaki megmagyarázhatná nekem, hogy miért történt így!

Részben persze én is hibás vagyok. Az egyik ok ugyanis, hogy nem tudtam olyan tanítványokat kinevelni, akiket a Fejlődési Rendellenességek Kóroki Monitora nagyon érdekelne. Az igazsághoz tartozik, hogy a legjobb tanítványaim közül ketten elmentek Amerikába, ketten meghaltak, az én kortársaim pedig velem együtt ki is öregedtek. De ezt a kincset akkor sem lett volna szabad veszni hagyni.

Nézd meg a lábamat! Endre föl húzza a nadrágját, a lábszárát mutatja. A kemótól összezuhan izmokon ráncosan lötyög a bőr, telis-tele apró, égő, piros pöttyökkel. Purpura a neve, mondja. Mellékhatás. De legalább nem viszket, csak terjed. Már a karomon is megjelent.

Erzsébet érkezik a narancslével, én mutatom arcomon a maszkot: hogy fogom így meginni? Majd megoldja, mondja, addig én bevásárolok.

A kemoterápia után a fertőzésveszély miatt maszkban folytattuk a beszélgetéseket Endrével.

Érezni lehetett rajta, hogy sokkal hamarabb elfárad, nem is maradtam már két órát, mint korábban, csak egyet. Soha nem küldött el, csak burkolt testbeszéddel vagy egy ügyesen fűzött mondattal jelezte, ideje lelépnem.

Erzsébet is tudta, hamarabb kell visszajönnie. Az udvaron futottunk össze, ő jött, én mentem.

Mentem volna, de Erzsébetből kitört a fáradtság. „Jaj, nagyon nehéz ember! Betegen még inkább, mint előtte. Nehéz vele. Nem akarja elfogadni, hogy beteg, mindent bevállal még mindig, nem bír nyugton maradni, ha rászólok, akkor veszekszik, mert ő tudja, hogy mit csinál, de ha rosszul lesz, akkor viszont segítek. És tudja, Csaba, az a legborzasztóbb, hogy segítek én, de közben már majdnem összeroppanok.”

17. FEJEZET

Arról, hogy ki lehet donor az ondóbankban, és arról, hogy tényleg lehetetlen-e megváltozni.

Ha már a közhelyeknél tartunk, gyorsan elsütök még kettőt, jelezve persze, hogy a közhelyekben azért bőven van igazság! Tehát az egyik: a nők két dologért hajlandók még a pokolra is elmenni, az egyik, hogy legyen gyermekük, a másik, hogy ne legyen.

A másik közhely: ember tervez, Isten végez. Bár utóbbit úgy módosítanám: a szakember tervez, azután a gyakorlat dönt.

Sosem jutott eszembe, hogy nekem a meddőséggel is foglalkoznom kell. Amikor a genetikai tanácsadást elkezdtük, akkor azt vártam, hogy majd a genetikai betegséggel kapcsolatban jönnek el a gyermekvállalók. Kiderült, hogy az esetek harmada nem genetikai betegségek miatt keresett meg, hanem azért, mert hosszabb idő után sem következett be a várt terhesség. Vagyis, ahogy mondták: meddők voltak. Nem szeretem ezt a régi elnevezést, mert nagyon kegyetlen és pejoratív. Inkább a nehezített fogamzás a jó kifejezés, már csak azért is, mert e párok jelentős hányadának később orvosi segítséggel lett gyermeke. Az orvos genetikus is orvos, tehát nem utasíthattam el a tőlem segítséget kérőket. A genetikai tanácsadóhoz fordulókhöz később még hozzáadódtak az Optimális Családtervezési Modellben, majd szolgáltatásban megjelenők. Ők általában az első kisbabájukra készültek, és 20 százalékukról kiderült, hogy valamilyen okból a nők nem estek teherbe.

Verbuváltam ezért a Családtervezési és Genetikai Tanácsadónkba egy nehezített fogamzással foglalkozó szakembergárdát, amely a genetikusokon kívül andrológusból (férfigyógyász), ginekológusból (nőgyógyász) és pszichológusból állt.

A hozzánk fordulók között elég sok volt a reménytelennek tűnő eset, azaz például a férfi ondójában egyáltalán nem volt ondósejt. Szembe kellett néznünk ezzel a problémával is, hiszen ezek a párok is valamiféle segítséget vártak tőlünk. Az tűnt jó megoldásnak, hogy létrehozzuk Magyarország első ondóbankját. Ez megint jellemző rám, hogy mindenáron és azonnal meg akarom oldani a felmerülő problémát, noha ez a spermabank sem a mi feladatunk lett volna. A kollégáim morogtak is, hogy mindent föl vállalok, de én úgy gondoltam, ha haladni akarunk, nem várhatunk másokra.

Nekem akkor már volt jártasságom az ondó laboratóriumi vizsgálatában is, mert részt vettem a spermatológia hazai megteremtője, Molnár Jenő továbbképzési kurzusán. Vele később is együttműködtem. Nem csak tudományosan. Nem tudom, ilyeneket illik-e kibeszélni – vajon szegény Judit, az elhunyt feleségem, mit szólna

ehhez –, de ha már belekezdtem, befejezem. Molnár Jenő már akkoriban, az 1970-es évek elején végzett mesterséges ondóbevitelt, azaz inszeminációt. Ennek két formája van. Az egyik, amikor a férfi partner ondójával végzik, annak gyenge minősége miatt. A másik az idegen ondóval történő inszemináció, amikor a férfinak lényegében nincs ondósejtje. Ilyenkor idegen ondóra van szükség. Ennek beszerzési körülményei akkoriban még nem voltak szabályozva.

Szóval Jenő bátyám időnként szólt, hogy Bandi, kellene egy ondóminta. Ilyenkor Judittal félrevonultunk, és a tudomány haladása érdekében produkáltunk egyet. Kaptunk érte száz forintot, amiből nagyon jól tudtunk vacsorázni. Mostanában sokszor eszembe jut, hogy talán nemcsak öt gyermekem van...

Molnár Jenő később nagyon örült annak, hogy vállalkozunk az ondóbank létrehozására, ami elég nagy szervezési feladatot igényelt. Először is végig kellett gondolni, hogy kik legyenek a donorok.

Emlékszem, amikor 1969-ben Dániában voltam, ahol már akkor is működtek ondóbankok, az ottani kollégák azzal viccelődtek, hogy általában a részeg matrózok, akik elitták a pénzüket a koc-smában, tértek be gyorsan leadni az anyagot, és a spermáért kapott pénzből ihattak tovább. Hát, ez nem a legjobb kiválasztása a donoroknak! Később mindenütt általános szemponttá vált, hogy lehetőleg ne adjanak pénzt érte, legyen ez emberbaráti tevékenység.

ni. Egy másik, nagy port fölvert ötlet az egyik Nobel-díjas fizikustól származott. Szerinte az ilyen bankokba a Nobel-díjasok ondóját kellene eltenni, mert azért mégis ők a szellemi elit, és ezzel javítani lehetne a leendő gyermek értelmi adottságait. De azért azt egy fizikusnak is illene tudnia, hogy a Nobel-díjat általában 60–80 éves korban adják, és addigra a nagy koponyák ondója is eléggé elhasznált már.

Látszólag tehát nem volt egyszerű téma a donorok kiválasztása. De meg kell mondanom, hogy én ezt könnyedén megoldottam az orvostanhallgatók meghívásával. Száz orvostanhallgatónak szóltam, végül ötvennyolc adott ondót.

Nagyon gondosan szűrtük a megkapott mintákat. Végül 28 minősült kiválónak, és csak ezek kerültek be a bankba. Ahol a családban volt genetikai betegség vagy fertőzött volt az ondó, esetleg nem volt rendben a kromoszómájuk, azokat kizártuk. Ezeken túl három szempontot vettünk figyelembe: a testmagasságot, a hajszínt és a szemszínt. Minden donor anonim. Tehát aki kapja, az nem tudhatja, hogy kitől származik. De azért arra igyekeztünk odafigyelni, hogy a férjhez, aki nem volt képes gyereket produkálni, hasonlítson a donor.

A levett mintákat belehelyeztük egy szívószálba, mint amelyet a narancsitalhoz hoz a pincér, majd a lezárt szívószál folyékony nitrogénbe került, ahol mínusz 169 Celsius-fokon lehet tárolni, akár száz évig is egy nagy tartályban. Ma már az őssejteket is hasonlóan tárolják, ez már rutineljárás.

Csak hát a folyékony nitrogént állandóan cserélni kell, ami egyrészt pénzbe

kerül, másrészt nagyon macerás munka, mert mindig át kell helyezni a meglévő teljes állományt. A munkatársaim ezt utálták, ahogy nyugdíjba mentem, meg is szüntették az onodobankunkat. De amíg volt, kiválóan működött.

A páciensek természetesen mindig kérdezték, hogy ki a donor, de ők sem tudhattak meg többet, mint hogy egy orvostanhallgató, tehát feltételezhetően jó képességű férfi az illető. Magunk között szólva, egy ilyen mesterséges ondóbevitelkor az egészséges fogantatás esélye jobb, mint a természetes szeretkezésnél, hiszen a donorok egészségi szempontból csak a legjobbak lehetnek. A szokványos nemzékora a nők nem ellenőrzik, hogy a férfinak milyen a családfája, milyen az egészségi állapota stb. Mi ezt viszont megtettük helyettük.

A genetikai apa személyét tehát teljes titoktartás övezi, sokszor még a pár szülei sem tudják, hogy nem a férj a gyermek apja. Ez néha jó, néha nem. Volt egy híres amerikai eset, amikor az apáról kiderült, hogy Huntington-vitustánca van, ami a legborzasztóbb betegségek egyike. Harmincéves kor körül szokott jelentkezni, akarattól független mozgással, valamint teljes elbutulással jár, és az ebben szenvedők 5–10 éven belül meghalnak. Amikor a huntingtonos fia észrevette, hogy az apjá-

nak mi baja van, és tudta, hogy öröklődik, bár csak 50 százalékban, de ő ezt feltehetően nem tudta, öngyilkos lett. Mert nem akart úgy szenvedni, mint az apja. Pedig a törvényes apja nem volt a genetikai apja, mert ő idegen ondóval fogant. Ezen eset óta állandóan folyik a vita arról, hogy ezt meg kell-e mondani a gyermeknek, vagy nem kell megmondani. Szerintem ezt is a családra lehet bízni, nekik kell eldönteniük, hiszen ez az ő felelősségük.

Engem nagyon izgatott, hogy a párok kapcsolatára, illetve az így létrejövő családok életére az idegen ondó használata milyen befolyással van. 1992-ben, tehát 12 év után értük el a 100. gyereket, aki idegen ondóval jött a világra. Kiadtam az egyik munkatársamnak, hogy válasszon ki hozzájuk 100 olyan gyermeket, akik természetes úton, ugyanabban az évben fogantak. Ezt követően megnéztük, hogyan alakult a szülők kapcsolata. Az eredmény engem nagyon meglepett. Míg a 100 természetes fogantatású gyermek szülei közül ez idő alatt 21 külön vált, addig a vizsgált, idegen ondót felhasználó párok közül csak három! Én fordítva vártam az arányokat. Minden házasságban ugyanis előbb-utóbb vannak konfliktusok, és azt gondoltam, ilyenkor az idegen ondóval fogant gyermek szülei inkább búcsút mondanak egymásnak. Hát nem. Úgy látszik, ez a titok jobban összekovácsolta őket, szorosabbá vált általa az érzelmi kapcsolatuk, és valószínűleg eleve jobban kötődtek egymáshoz.

Az onodobankunk a rákos férfiak érdekeit is szolgálta. A rákos betegeket besugarazzák és kemoterápiázzák. Ezek a gyilkos sugarak és mérgek nemcsak a rákos sejteket pusztítják, hanem a gyorsan osztódó előondósejteket is, emiatt a férfiak 40 százaléka a kemo-vagy radioterápia után meddő lesz, végleg tönkremegy

a herében az ondósejtképződés. Ezért kell fölajánlani minden rákos férfinak, hogy a kemo-és a radioterápia előtt adja be ondóját az ondóbankba. Ezzel ez a probléma megoldódik, mert ha a férfiak túlélnek a betegségüket, akkor nem a besugarazott vagy kemoterápiá-

zott ondót, hanem ezt használhatják föl. A kollégáim helyett is szégyenkezve vallom be, hogy minden évben találkozom két-három olyan férfival, akinek nem ajánlották ezt föl. Emiatt nekik már nem is lehet gyermekük. Ez rendkívül súlyos orvosi hiba, mert gyermektelenségre kárhoztat olyan férfit, akinek egyébként még lehetett volna saját gyermeke. A nyugati országokban ezt a módszert már kiterjesztik a nőkre is. Laparoszkoós módszerrel kivesszik az egyik petefészket vagy annak felét, és lefagyaszttva elteszik a későbbi gyermekvállalás érdekében.

De ért pozitív meglepetés is. A kemo-és a radioterápia bizonyosan árt a testi sejteknek, hiszen növeli a daganat kockázatát. Mégis, az ilyen emberek gyermekeiben nem gyakoribbak a genetikai betegségek. Nem értettem, hogyan van az, hogy a testi sejtekben a genetikai károsodás megnyilvánul, az ivarsejtekben azonban nem. Az ember ezt az első pillanatban el sem hiszi. Aztán nekiáll, földolgozza a szakirodalmat, és kiderül, hogy Hirosimában és Nagaszakiban, ahol ledobták az atom-és neutronbombát, rengetegen meghaltak, és nagyon sokan sugárbeteg lettek. Náluk később megnőtt a leukémia és mindenféle daganatos betegség előfordulása. Kiderült azonban, hogy a genetikai ártalmak az ő gyerekeikben nem gyakoribbak. Hamarosan rájöttek, miért. Ez megint csak furcsa jelenség, a hívő emberek bizonyára a jóistent áldanak ezért.

Az ivarsejtek is károsodnak, de van egy nagyon intenzív, úgynevezett germinális szelekció. A férfiaknak, tételezzük fel, van 30 millió ondósejtjük milliliterenként. Egy szeretkezéskor általában 5

milliliter ondó lövell ki belőlük, tehát példánkban ez 150 millió ondósejtet jelent. Közülük pedig csak egy fogja megtermékenyíteni a petét, így látszólag 149 990 999 ivarsejtet „pocsékol el” egy magyar férfi a szeretkezéskor. Szabad ezt az értékes anyagot így elherdálni? És ilyenkor jön rá az ember, hogy ez azért van, mert miközben a hüvelyből a méhnyakon és petevezetéken keresztül eljut a petefészekhez, az ondósejt számos kiválogatódáson megy át. Ennek során kiválogatódnak a legjobbak, vagyis mindig a legjobb ondósejt termékenyíti meg a petesejtet. A sérült ondósejteknek erre nincs esélyük. Szóval ez megint a természet zsenialitása, mert az ember rájön, hogy erre a látszólagos pocsékolásra feltétlenül szükség van az emberiség fennmaradása érdekében. A természet, az élet, mindig jól elrendezi a dolgokat.

Az élet más értelemben is kiváló rendező, mert olyan eseteket tud produkálni, ami az embernek so-ha nem jutna eszébe.

Sosem fogom elfelejteni azt a 30 év körüli hölgyet, aki bizalmasan elmondta nekem, hogy Gábor Miklósba, a híres színészbe szerelmes. Meg is környékezte

Gábor Miklóst, hogy nem csinálna-e neki gyermeket, de ő visszautasította. Akkor a nő kigondolta, hogy elkéri a színész ondóját. A nő Gábor Miklós – a nő állítása szerint – némi habozás után ebbe belement, azaz elméletileg igent mondott. A hölgy azt kérdezte tőlem, hogy mikor hozhatja az anyagot. Ez az 1970-es évek elején történt, amikor egyedülálló nőnél nem volt szabad inszeminációt végezni. El kellett utasítanom a kérését, mivel állampolgárként be kell tartanom a szabályokat.

Egyszer fekete gyászruhába öltözött fiatal asszony keresett fel az apjával együtt. Kiderült, hogy a nő

egy éve ment férjhez, de a férfinál hamarosan prosztatatarákat diagnosztizáltak. Az ilyen nagyon korai prosztatatarák általában rosszindulatúbb a szokásosnál, el is vitte. De előtte az orvosai szoltak, hogy adjon le ondómintát. Az özvegy azt kérte, hogy az ondóbankban lévő ondót használjuk föl, vagyis végezzünk mesterséges ondóbevitelt. Ilyenre még nem volt példa, vagyis inszemináció a férj halála után. Az első gondolatom az volt, csodálom a nőt, aki annyira szereti a férjét, hogy még a halála után is tőle akar gyereket. A második gondolatom már racionálisabb volt. Asszonyom, maga fiatal nő, nem gondolja, hogy később könnyebb lenne új életet kezdeni gyermek nélkül? – kérdeztem. Az apja bólogatott, de hát ő ragaszkodott az elképzeléséhez. Eszembe jutott, hogy a Vietnamban harcoló amerikai katonáknak is fölajánlották ondójuk ondóbankba tételét, és tudtommal 8 olyan gyerek született, akinek az apja már korábban meghalt a háborúban.

Végül nem lehetett a fiatal asszony kérését teljesíteni. A jogászok szerint a férfi betette ugyan az ondóját az ondóbankba, de nem adott írásos nyilatkozatot ennek halála utáni fölhasználhatóságáról. Ezt az érvelést én nem fogadtam el, mert szerintem a férj biztosan adott volna ilyen papírt, ha tudja, hogy kell.

A genetikai tanácsadás tehát először nehezített fogamzással kapcsolatos tanácsadással és orvosi ellátással bővült, de hamarosan egy szexológust is föl kellett vennem, mert egyre többen kerestek meg ilyen jellegű problémával is. Elképzelésem szerint a jó orvosi intézményben nem közlekedési rendőrök vagyunk, hogy ide-oda irányítgassuk, küldözgessük a hozzánk segítségért fordulókat, hanem házon belül mindent megoldunk. A szexualitásra vonatkozó témát beépítettük az optimális családtervezésbe is, bár nem elsősorban a szexuális problémák kiszűrése és kezelése miatt. Ha egy pár eldöntötte a gyermekvállalást, akkor a szexuális gondok, például a férfi impotenciája vagy a nő

frigiditása, háttérbe szorulnak. Itt is az élet diktálta a teendőinket. Volt egy intézményen belül el-híresült esetünk.

Szlovákiai magyar házaspár jött hozzám, mivel 3 éve házasok voltak, de a várt gyerekük nem született meg. Minden szükséges vizsgálatot elvégeztünk náluk, mindent rendben találtunk. Ezen nem csodálkoztam, mert 100 nehezített fogantatású pár közül 90-nél tudjuk megmondani az okot, 10-nél nem, és ezt be is akartam vallani nekik. De akkor hirtelen ötlettől vezérelve megkérdeztem őket, milyen

gyakran szeretkeznek. Az asszony válaszolt, hogy háromszor.

Kérdeztem: naponta? Hetente? Nem, doktor úr, amióta összeházasodtunk. De hát maguk 3 éve házasodtak, ezek szerint évente egyszer? Igen, mondták. Akkor megértettem, miért nincs gyermekük. Tájékoztattam őket, hogy a gyermekért meg kell dolgozni.

Ezen eset óta kötelezően rákérdezőnk a szeretkezési gyakoriságra, vagyis hogy hetente hányszor.

Nagyon nagy kilengések vannak. Nemrég volt nálam egy fiatal házaspár, kiderült, kéthavonta egyszer szeretkeznek. Egyébként gyakoribb ennek az ellentéte, hogy amikor gyereket akarnak, éjjel-nappal csinálják. Ez megint hiba, mert ha egyszer a férfinak volt ejakulációja, akkor 3 nap kell ahhoz, hogy az ondósejtszám pótlódjon, vagyis az eredeti szám helyreálljon. Tehát a második ejakulációban már lényegében nincs ondósejt. Akik tehát éjjel-nappal szeretkeznek, azok funkcionálisan terméketlenné teszik a férfit. A többet ésszel, mint erővel elvet itt is érdemes figyelembe venni.

Egyik munkatársammal megnéztem, hogyan alakul azoknak a férfiaknak a szexuális aktivitásuk, akiknek nagyon rossz az ondósejttermelésük. Az eredmény az első pillanatban megint meglepett, bár utólag meg tudtam magyarázni a jelenséget.

Kiderült, hogy akiknek nagyon rossz az ondósejttermelésük, azoknak jobb a potenciájuk. Vagyis a heti szeretkezési arányuk számottevően magasabb. A herében kétfajta sejt van. Az egyikbe a hormontermelő Leydig-sejtek tartoznak, ezek termelik a férfi hormont, az androgént, amely eldönti a férfiasság mértékét. A sok androgéntől lesznek a férfiak „bikák” vagy „kakasok”. A másikba pedig az ondósejttermelés felett bábáskodó Sertoli-sejtek tartoznak. Úgy látszik, ha az egyik alulműködik, akkor a másik túlműködik.

Nehezített fogamzás esetén a nőkre több vizsgálat vár. Első a PTC, vagyis, hogy az ondósejt képes-e átmenni a méhnyaknyákon. Szeretkezés után néhány órával meg kell nézni, hogy az ondósejt tud-e mozogni a méhnyaknyákban. Ugyanis, ha egyszer vadabbul szeretkeztek, és a nőnek a hüvelyhámja megsérült, akkor ott az ondósejtek behatolhattak a nő szervezetébe. A nő immunrendszere felismeri ezeket mint idegeneket, és elkezd ellenük ellenanyagot termelni, ami a méhnyaknyákban gyűlik össze, és megbénítja az ondósejteket. Erre vezethető vissza a nehezített fogamzások 15 százaléka.

A következő vizsgálat célja annak tisztázása, hogy átjárható-e a petevezeték. Ez különböző

módszerekkel, röntgenkontrasztos HSG-vel (hysterosalpingographiával) vagy ultrahangvizsgálattal végezhető.

A harmadik vizsgálat arra irányul, hogy tud-e a nő petesejtet termelni, tehát, van-e a petefészekben ovuláció. Ezt korábban az ébredési hőmérséklet mérésével vagy a vér női nemi hormonjainak vizsgálatával lehetett tisztázni, jelenleg azonban

már az ultrahangvizsgálat is kimutatja az úgynevezett domináns tüszőt, amely hamarosan megreped.

A negyedik vizsgálat a progeszterontermeléssel kapcsolatos. Ha megtörténik a fogamzás, a magzatkezdemény elindul a petevezeték oldalsó szájadékától a méh felé. A méh azonban ekkor még nincs felkészülve a fogadására. A megrepedt tüsző ezért a petefészekben rögtön átalakul sárgatestté, ez termeli a progeszteront, amely fölkészíti a méhnyálkahártyát a magzatkezdemény befogadására. Progeszteron hiányában erre nem kerülhet sor.

A nőkre váró ötödik vizsgálat a beágyazódást befolyásoló három génre terjed ki, ha ezeket a szülők „rosszul” adják össze, akkor ez is gondot okozhat a beágyazódás során. A trombózisha-jlamért felelős két gén, a protrombin és a Leiden-mutáció a méhbe vértócsán át befurakodó magzatkezdemény számára amolyan pajzsot alkot, és az embrió nem tud gyökeret eresztetni a méhben. A homociszteint méregtelítő gén mutációja pedig a kialakuló lepény vérellátását ronthatja, és olyan lesz a méh, mint a szikes föld.

Végül a hatodik vizsgálat a nő egészségi állapotára vonatkozik, mivel a cukorbetegségtől az epilepsziáig sok minden beleszólhat a nő várandósságának sikerességébe.

A régi felfogás szerint a férfi a természet koronája, ezért ő a „meddőségért” sem lehet felelős. Ha nem lett gyerek, akkor azért az asszonyt hibáztatták. A nyugati országokban 1930-ig, Magyarországon 1950-ig, ha egy házaspárnak nem volt gyermeke, meg sem nézték a férfit, csak az asszonyt vizsgálták és kezelték. Ha nem találtak semmit, akkor a jobb módú asszonyokat elküldték fürdőkezelésre.

Karlovy Varyba (németül Karlsbadba), Badenbe, és hasonló fürdővárosokba. Ezt követően gyakran bekövetkezett a terhesség, mivel az úszómesterek közismerten ennek elősegítésére voltak fölkészítve. De most már megnézzük a férfit is. És ha a férfiban van a baj, akkor nem küld-jük el az asszonyt fürdőterápiára.

Régen úgy tartották, hogy a férfi a nehezített fogamzások 30 százalékáért felelős, ma szerintem 50-60 százalékáért. Beszéltem már korábban az ondósejtek számának csökkenéséről, a férfirom-lásról, hát ez nagyon beleszólt a számarányok alakulásába.

Ha hiszik, ha nem, itthon még mindig harcolni kell az előbbieik szerinti, mindenre kiterjedő vizsgálatok elvégzéséért. Szerintem pedig az a modern orvoslás egyik alapja, hogy igenis, az orvosnak a vizsgálatok és a kezelések minden előnyét és minden kockázatát el kell mondania a hozzá segítségért fordulóknak, hogy azután ők dönthessenek, mit vesznek igénybe és mit nem.

2012-ben kétnapos szakértői konferencián voltam Veronában. Az első nap a családtervezési mod-ellekről szólt, erre hívtak meg engem főelőadónak. A második nap témája a lombikbimbimódszer volt, végigültem tanulási szándékkal. Ott hallottam azt, hogy elvileg a lombikbimbimódszert csak akkor szabad alkalmazni, ha más

módszer biztosan nem jöhet szóba. Hippokratész második tanítása ugyanis a *nil nocere*. Tehát az első, hogy minden körülmények között segítened kell a hozzád segítségért fordulóknak, a második, hogy ne árts. A lombikbimbimódszer nem veszélytelen, Magyarországon is volt már halálozás. Emellett a nemzetközi szakértők értékelése szerint a magzatokban kétszer gyakoribb az elhalálozás (a szokásos 15 helyett 33 százalék), és az újszülöttekben 50 százalékkal több a fejlődési rendellenesség. Az adott pár esetében persze ez a 6 százalékos gyakoriság a várt 4 százalék helyett nem jelent súlyos kockázatnövekedést.

Meg kell mondanom, hogy én sokkal nagyobb fejlődésirendellenesség-kockázatot vártam. A férfinak ugyanis azért kell több százmillió ondósejtet kibocsátania a szeretkezéskor, hogy mindig a legjobb találkozhasson a petesejttel. Ráadásul a lombikbimbimódszert sokszor a különben nemzésre képtelen férfiak miatt kell alkalmazni, ami eleve genetikai terheltségükre utal. Ilyenkor az orvos nem válogathat, csak a hozzáférhető ondósejtet lőheti be a petesejtbe. A nők is 2 millió petesejttel indulnak, és a tüszőrepedéskor is érvényesül az úgynevezett germinális szelekció, vagyis hogy a legjobb petesejt várja az ondósejtet. A lombikbimbimódszer alkalmazása szükségessé teszi a stimulálást, vagyis hogy minél több petesejthez jussanak hozzá az altatásos laparoszkoos beavatkozás révén.

Vagyis hogy a magzatkezdemény sikertelen beültetésekor ne kelljen minden női ciklus során ezt megismételni. Ez a drasztikus hormon stimuláció megint csak lehetetlenné teszi a legjobb pete-sejtek természetes megjelenését.

Az említett dilemmámra azután a preimplantációs genetikai diagnosztika (PGD), magyarul a magzatkezdemény beágyazódás előtti genetikai vizsgálata adta meg a magyarázatot. A nemzetközi tapasztalat szerint tíz beültetendő magzatkezdemény közül átlagosan hétben eleve olyan súlyos, számbeli kromoszómaaberrációk vannak, hogy életképtelenek. Vagyis a „hulljon a férgese” elv ekkor érvényesül drasztikusan.

A PGD azonban fantasztikus előrelépést jelent a lombikbimbimódszer alkalmazásában. Így érthető

meg, hogy 2-3 magzatkezdemény beültetése után miért csak 20 százalék az esély a terhességre.

Mindezek ismeretében a nemzetközi szakirodalom alapján állítható, hogy ha a PGD-t alkalmaznák, akkor a terhesség bekövetkeztének az esélye 70 százalékra nőne, és ezáltal drasztikusan csökkenteni lehetne a beültetések arányát.

Nagyon várom, hogy a PGD-t ne csak a számbeli kromoszómaaberrációk (az úgynevezett aneu-ploidiák) kiszűrésére, hanem a súlyos betegséget okozó génhibák kivédésére is hasznosítsák. Eddig 3 olyan asszony keresett fel, akinek korai kezdetű emlőrákja volt, és a harminchét, harminckilenc, illetve negyvenkét éves nőkben igazolták a BRCA gént, amely felelős ezért a súlyos betegségért. Az egyik asszonynak az édesanyja 42 éves korában, anyai nagyanyja 39 éves korában halt

meg emlőrákban. Ráadásul 50 százalék az esély, hogy ők a lányaikba átörökítik ezt a gént, ami azután 85 százalékos kockázattal okoz emlőrákot. (Fiaikban a prosztaták kockázata nagyobb.) Tudtam arról, hogy az angol parlament 2001-ben engedélyezte ilyen esetekben a PGD-t, ez a három asszony anyagilag megengedhette magának, hogy kimenjen Angliába, és elvégeztesse ezt a vizsgálatot. Csak a BRCA génhibamentes magzatkezdeményeket ültették be nekik, és mindegyikük gyermeke mentesült ettől a családi átoktól. Nagyon remélem, hogy ez a módszer Magyarországon is hamarosan alkalmazható lesz. Jelenleg ugyanis az ilyen génhibákat csak a várandósság második trimeszterében tudjuk felismerni a magzatban, és pozitív esetben általában terhességmegszakításra kerül sor. Sokszor éreztem az ilyen várandósok kétségbeesését, amikor értesültek magzatuk súlyos rendellenességéről, pedig már beleérték magukat az anyaságba. Többen már a gyermekük nevét is kiválasztották, és akkor szembesülniük kell a kegyetlen valósággal, miszerint el kell veszíteniük magzatukat.

A Veronában tanácskozó szakértők szerint a lombikbimbimódszert csak akkor helyes alkalmazni, ha a nőnek kétoldali petevezeték-elzáródása van, vagy a férfinak ötmilliónál kevesebb az ondósejtje. Nekik természetes úton egészen biztosan nem lehet gyerekük.

De alkalmazzák máskor is. Veronában arról is beszéltek, hogy az említett szabályok megsértéséről árulkodnak azok az esetek, amikor valakinél 5 lombikbibi-beavatkozás nem sikerült, és utána lett természetes úton gyermeke. Hazajöttem, és másfél évre visszamenőleg átnéztem az anyagunkat, és nálam hét olyan pár járt, amelynél a lombikos beavatkozás nem sikerült, utána viszont lett gyerekük. Az említett protokoll szerinti kivizsgálás tisztázta a kórokat, és az ennek megfelelő kezelés sikeres volt. Azóta plusz két ilyen esettel találkoztam. Egy újságíró kérdéseire válaszolva elmondtam a Veronában hallottakat, és a hazai tapasztalataimat.

Emiatt följelentett a Magyar Orvosi Kamara etikai bizottságánál a Magyarországon legtöbb beültetést végző privát intézet képviselője azzal, hogy lejáratom a lombikbimbimódszert. Nem ez volt a szándékom. A lombikbimbimódszert olyan csúcstechnológiának tartom, amiért méltán adtak Robert Edwardsnak Nobel-díjat. De azt is gondoltam, ez ügyben sem árt megismerni a nyugati véleményeket, és talán nem minden párt vizsgáltak ki alaposan a lombikbimbimódszer alkalmazása előtt. Mert ha rendesen kivizsgálják őket, akkor nem nagyon fordulhatott volna elő, hogy a lombikbimbimódszer sikertelen alkalmazása után természetes úton legyen gyermekük.

Az első tárgyalásra egyedül, jogász nélkül mentem el, mert úgy éreztem, meg tudom védeni magamat. Fel is mentettek. A feljelentő nem nyugodott bele a döntésbe, és néhány hete kaptam meg a másodfokú, személyes meghallgatás nélküli eljárás döntését, ami szerint figyelmeztetésben részesítettek.

Ugyanakkor el kell mondanom, hogy csodálom és irigylem azt az orvost, akinek a nevét az in-tézethálózat viseli. Ő képes volt elérni, hogy Magyarországon 5 beültetést finanszírozzon az OEP, noha a magyar egészségügy romokban hever. Angliában és Franciaországban egynek a költségeit fizeti az állam. Németországban hármat áll az egészségbiztosító. Nem kis pénzekről van szó.

Ügyes ez a doktor, én viszont olyan ügyetlen vagyok. A magzatvédő vitaminok OEP-támogatását sem tudtam elérni, pedig ez például Olaszországban 100 százalékos, és a legtöbb országban kap biztosítási támogatást.

A dajkaterhesprogramomat is elbuktam.

Van olyan asszony, akinek nincs méhe, de petefészke van, petesejtje van, lehetne saját genetikai gyermeke, csak hát ehhez méh hiányában egy másik asszony segítsége szükséges. Hogy valakinek nincs méhe, annak lehet oka fejlődési rendellenesség, esetleg rákos betegség vagy abortusz során történt sérülés miatti méheltávolítás. Ilyenkor a lombikbimbimódszer alkalmazásával kiveszik a nő petesejtjét, a férje ondójával megtermékenyítik, majd beültetik a dajkaanyába, akit hormonálisan fölkészítenek, és aki azután nyílt örökbeadás formájában odaadja a gyermeket a genetikai szülőknek.

Jogilag persze ebből sok probléma adódhat. A dajkaterhes, ha úgy dönt, hogy végül nem adja oda a gyermeket, ahhoz joga van. Mert mégiscsak ő a szülőnő, ő hordja ki, még ha vér szerint, genetikailag nincs is semmi köze a gyerekhez.

Egy nemzetközi projekthez csatlakozva 1990-ben indítottuk be itthon a dajkaterhesprogramot. A médiában közzétettünk egy felhívást, miszerint dajkaterheseket keresünk, azaz olyan asszonyokat, akik hajlandók egy meddő pár magzatát kihordani, és ezáltal őket boldoggá tenni, hogy legyen saját gyermekük. Mit gondolnak, hányan jelentkeztek?

Százötvennégyen! Nagyon nagy szám. Őket aztán sok szempontból szűrték. Kiderült, hogy egy részük dilis volt, más részük pedig csak a pénzért akarta csinálni. (Éppen emiatt nem szeretem a „béranya” megnevezést. Nem a bér a fontos, ahogy régebben azokat a nőket sem nevezték bérda-jkáknak, akik a szülőnő anyatejhiánya miatt vállalták a csecsemő szoptatását.) Maradt egy harmincas csapat, kizárólag olyanok, akiknek már legalább két gyermekük volt.

Végül 16 dajkaanya 16 párnak 17 gyereket szült e program során, az egyikük ikreket. Mindegyikük odaadta a gyermeket a genetikai szülőknek. Egyetlenegy váratlan probléma adódott.

Az egyik dajkaterhes egy hatgyermekes anya volt, aki 16 éves korában kezdett el szülni. Ő is elmondta, hogy a terhesség alatt érezte meg igazán a nőiességének teljességét és boldogságát, ezért ő kihordaná más magzatát is. A genetikai szülők egy külföldről hazatérő magyar házaspár volt, a feleségnek rák miatt kivették a méhét. Itt is nagyon jól haladt minden, a genetikai apa például a dajkaanya minden ultrahangvizsgálatára eljött, hozott neki virágot és csokoládét. És akkor a dajkaanya

beleszeretett a férjbe.

A dajkaanya férje kisiparos volt, aki a nő 16 éves korától nemzette neki sorozatban a gyermekeket, és ő valószínűleg soha nem kényeztette. Talán még virágot sem vitt neki soha. A balhé akkor tört ki, amikor a nő nem volt hajlandó lefeküdni vele, mert elmondta, szerelmes lett a genetikai apába.

Na, akkor bejött a férj, és nagyot randalírozott. Arra kértem a genetikai apát, magyarázza meg, hogy részéről szó sincs szerelemről, csupán kedveskedni akart a dajkaterhesnek azért az áldozatért, amit értük tett. Rendeződött a helyzet. A váratlan helyzetek színesítik az életet.

2002-ben váratlanul betiltották a dajkaterhességet Magyarországon. Azóta sem értem teljesen, hogy miért. Jelenleg 39 pár áll sorban, a mi előjegyzésünkben. Föltették a kérdést, miért nem segítünk. Mert nem engedik – ez a válaszom.

Többen mentek ki Grúziába, Ukrajnába, Ciprusra és máshová, ahol gyermekáldáshoz segítették őket, nagy pénzért. Nem értem a politikát. Hogyha egyszer rendelkezésre áll egy sikeres módszer, és ezzel sok családnak nagy boldogságot lehetne szerezni, mert lehetne saját gyerekük, akkor a politikának miért kell ebbe beleszólnia. Az ilyen kérdéseket rá kellene bízni az emberekre, hiszen az emberek nem értelmi fogyatékosok.

Más kérdés, hogy miért kellett nekem ebbe belemásznom. Az én kutatási témám, amelyben orvosként jó vagyok, az a fejlődési rendellenességeket foglalja magában. Mégis számos olyan területtel is foglalkoztam, amely ettől távol áll. Erre jó példa a dajkaterhesség is. De hát erre mondtam az elején, hogy a szakember tervez, a gyakorlat végez. Az élet dönti el, mivel kell az embernek foglalkoznia, hogy éppen mi a feladata. Sok kollégánál érzékeltem, hogy inkább elzárkóznak a nem közvetlenül a szakterületükhöz tartozó problémáktól és betegektől. Én viszont miért hiszem azt, hogy nekem mindent meg kell oldanom?

De hát van az a mondás is: légy hű önmagadhoz! Fiatalkoromban minden eldőlt, akkor még esetleg lehetett volna néhány dolgot megfontolni, de most már késő. Egy idő után nincs már más út, csak az, ha az ember hű marad önmagához, és ha ilyen vagyok, hát ilyen vagyok.

18. FEJEZET

Amelyben felbukkan Horn Gyula, Gyurcsány Ferenc, illetve néhány miniszter, és amelyben Endre már nem szeretne mást, csak békében elmenni.

Antall József felkérése után az életemben volt még három olyan kihívás, amikor el akartak téríteni, legalábbis részben, az orvosi pályámtól. Az egyik 1994-ben, amikor Horn Gyula a második szabad választás előtt felkért, hogy az egyik megyében legyek az MSZP listavezetője, mert majd nagyon számítana rám az egészségügy modernizálásában. Meg kell mondanom, hogy egy pillanatra sem gondoltam a felkérés elfogadására. Elindulni a választáson? Nyakig merülni a politikába? Szó sem lehetett róla! Nemet mondtam, és a továbbiakban nem is foglalkoztatott a dolog.

A másik, a 2004-es, már komolyabban érintett. Éppen Milánóba mentünk egy kongresszusra, valahol Balatonföldvár tájékán jártam az autónkkal, amikor megszólalt a telefon, Gyurcsány Ferenc hívott. Nagyon meglepődtem... Elmondta, hogy van egy régi álma, amelyet most friss miniszterelnökként szeretne valóra váltani. Az álma szerint Czeizel Endrének kellene lennie az egészségügyi miniszternek.

Nekem sosem volt ez az álmom. De nehezen mondtam ki, hogy köszönöm, megtisztel az ajánlatával, de verje ki a fejből, én erre teljesen alkalmatlan vagyok. Arra kért, két napig gondo-lkodjam a kérésén. Nagyon kiszúrt velem, mert a következő 48 órában a zaklatott gondolatok pergőtüzében telt el. Legfeljebb az előadásom ideje alatt voltam képes másra koncentrálni.

Valóban bizonyos voltam abban, hogy alkalmatlan vagyok e feladatra, mert nincs diplomáciai érzékem, nem ismerem az egészségügy méhkasát, különben is a szakmámat szeretem, ráadásul a hazai politikáról rossz a véleményem. Korábban Fodor Gáborral, a vejemmel, sokat beszélgettünk erről, én úgy láttam, előbb-utóbb minden politikus sáros lesz. Szerintem a politikusok mindig kerülnek olyan helyzetekbe, amikor két rossz között kell dönteniük, és csak később lehet tudni, hogy a kisebbik rosszat választották-e. Kényszerpályán vannak, a döntéseiket nem csak a racionalitás befolyásolja. Fodor Gábor ezzel nem értett egyet, de nem győzött meg.

Milánóban ott volt velem Erzsébet, és egy baráti házaspár. Ők hárman végigasszisztálták a vívódásomat. Már akkor úgy éreztem, hogy életem nagy tervei, sőt eredményei is füstbe mentek, ezért voltak olyan percek, amikor azt gondoltam, elvállalom a felkérést, hogy miniszteri működésem egy-két éve alatt elvetélt reményeimet, terveimet megvalósítsam, mert egészen bizonyosan az egész ország hasznára válnának. Igen, egy-két évet gondoltam, mert szerintem egészségügyi

miniszterként csak megbukni lehet a jelenlegi Magyarországon.

Az alatt az egy-két év alatt viszont helyreállítottam volna azt a családtervezési rendszert, amit Magyarországon szétverték a rendszerváltozás után. Elintéztem volna, hogy a lisztbe, mint az Egyesült Államokban, keverjék bele a magzatvédő vitaminokat. Náluk 1998 januárja óta kötelező a liszt dúsítása a legfontosabb magzatvédő vitaminnal, a folsavval. Nemcsak az idegcső-záródási rendellenességek aránya csökkent 38 százalékkal, hanem 20 százalékkal még az agyvérzés is.

Kanadában is 1998 szeptembere óta kötelező a liszt folsavas dúsítása, ott még jobb eredmények születtek. Visszahoztam volna a Felkészülés a családi életre című tantárgyat a középiskolákba, ami egyszer már szintén létezett és működött, de a fundamentalista kereszténydemokrata politikusok tönkretették. Így lehetne hatékonyan küzdeni az abortusz ellen, és sokat tenni azért, hogy egészséges gyermekek szülessenek.

Szóval úgy láttam, számos olyan elképzelésem, sőt megvalósított programom volt, amelyek ennek a nemzetnek jót tettek, és jót tehettek volna hosszabb távon is, és mondom, voltak olyan percek, amikor úgy láttam, ezek miatt érdemes miniszternek lenni, ezekért érdemes vállalni még a bukást, a „hősi halált” is.

De azért a megadott 48 óra után volt annyi eszem, hogy belássam, a politikai malom csak felőrölt volna, mert ott mindig az aktuális feladatok és érdekek szerint kell döntenie, álmok megvalósításának pedig, legyenek akár milyen szépek is, sajnos nincs helye. Fölhívtam Gyurcsány Ferencet, és megerősítettem neki, hogy nem érzem magamat alkalmasnak a megtisztelő felkérésre.

Elfogadta az érveimet. Azt is közöltem vele, hogy lennének fontos elképzeléseim. Ezek érdekelték őt, ezért később kétszer bent voltam nála, a Parlamentben.

Szeretek nyíltan beszélni. Én azóta azért vagyok Gyurcsány-hívó, mert ő végighallgatta azt a hat tervemet, amit én miniszterként szerettem volna megvalósítani. Jó kérdéseket tett fel a megvalósíthatóságukat illetően, ebből látszott, hogy nem csak kamubeszélgetésről volt szó.

Megértette a lényegét, amit azután röviden írásban is össze kellett foglalnom neki, mert úgy látta, a javaslataimnak fontos helyet kell elfoglalniuk az egészségügy megreformálásában.

De hát azóta tudjuk, mi lett. Lényegében semmi.

A második találkozásunk végén Gyurcsány a jelenlétemben felhívta az akkor már kinevezett egészségügyi minisztert, Rácz Jenőt, és azt mondta neki, Czeizel doktor most átmegy, és nagyon kérem, tegyenek meg mindent a javaslatai megvalósítása érdekében. Átmentem. Ketten vártak.

Rácz és Kökény Mihály, aki korábban kétszer is volt miniszter. Mihály a magyar és a nemzetközi egészségügy egyik legjobb ismerője. De óvatos duhaj, ismerte a kádári politikai rezsim egyik fontos szabályát: nem kell nagyon merész dolgokat

csinálni, mert ez a hosszú politikusi pálya egyik feltétele. Már akkor éreztem, hogy a javaslataimból nem lesz semmi. Nem is lett.

Sajnáltam nagyon Gyurcsány Ferencet. El kellett szenvednie a Fidesz-vezérkar átgondolt és sikeres karaktergyilkosságát, ahogy ők büszkén vallották is, „ellenségük” erkölcsi hullává züllesztését. Viszont saját pártjának több vezető politikusa is úgy tett neki keresztbe, ahogy csak tudott.

Gyurcsány Ferencel azóta is baráti viszonyban vagyok. Kitűnő szónoknak tartom. Mindig meghív az évértékelő beszédeire, amelyekre, ha tudok, elmegyek. Megtisztelőnek tartottam, hogy gyermekvállalási terveikben segíthettem a feleségének. Amikor kórházban voltam kemoterápián, felhívott, érdeklődött az állapotom felől.

Én nem tudom, és nem is akarom Gyurcsány Ferencet mint politikust minősíteni. De az az érzésem, hogy túl korán lett miniszterelnök, és túl kreatív volt. Szinte minden héten volt valamilyen újabb ötlete, és ebben lelki rokonságot érzek vele. De ez egy miniszterelnöknél nem feltétlenül érdem. Így gondolhatta a mögötte álló párt is, mert folyamatosan akadályozták. De ugyanakkor éreztem, hogy okos ember, aki jobb irányba akarta vinni az országot.

Hat javaslatom közül egy úgy, ahogy volt, megvalósult. A terveim között szerepelt az úgynevezett abortusztabletta bevezetése. Az említett beszélgetéseinken elmondtam neki, mekkora disznóság, hogy Magyarországon a terhességmegszakítást még mindig az idejétmúlt, primitív és mind az anyára, mind a későbbi gyermekeire veszélyes sebészi módszerrel végzik. Az 1980-as évek óta a nyugati országokban a nők többségénél ez tablettával történik. Az abortusztabletta valójában két tableta. Az egyiket, a mifepristont, ha a 9. hétig beveszi az asszony, akkor megakadályozhatja a beágyazódást. A másik, a misoprostol méhösszehúzódnást vált ki, ezért a maradék, a spontán vetélésekhez hasonlóan, kilöködik a nő szervezetéből. Ezzel az esetek 97 százalékában úgy oldható meg a terhesség megszakítása, hogy be se kell menni a műtőbe. Három százalékban nem sikeres, és akkor mégis a régi sebészi módszerrel kell kiüríteni a méhet.

A Magyarországon alkalmazott sebészi módszer egyrészt méhnyaktágítást jelent. A méh körte alakú szerv, és a vékony nyaki részben olyan záróizomzat van, amely megakadályozza a magzat méhből való kicsúszását. Profán hasonlatom szerint, ugyanaz a szerepe, mint a végbél záróizomzatának a széklet visszatartásában. Magyarországon a méhnyak tágítását egyre nagyobb kerületű úgynevezett Hegar-féle fémpálcikákkal végzik, és akkor a záróizomzat gyakran megsérül.

Itthon ezért is olyan magas a koraszületések aránya, 9 százalék körüli. Azokban az országokban, amelyekben a tablettát használják, ott ennek a fele. Most arról ne is beszéljünk, hogy minden 850.

esetben kilyukasztják a méhet, amiről az orvos nem tehet, ez a beavatkozás

velejáró kockázata.

Tehát van egy veszélyes módszer, és van egy sokkal kevésbé veszélyes módszer. Mégis, Magyarországon nem engedték a tableta használatát. Gyurcsány érdeme, hogy ő ezt személyesen fogadtatta el a parlamenttel. Az már más kérdés, hogy mégsem alkalmazták, mert a magyar nőgyógyász-társadalom ragaszkodott a régi módszerhez. Gondolom, ebben volt gyakorlata, és félt az újtól. Más okra nem akarok gondolni.

2013-ban már az Európai Unió illetékesei szóltak rá Magyarországra, hogy ezt az atrocitást korigálják. Addigra már a nőgyógyász-közösségek is a tableta használata mellett foglaltak állást.

Szócska államtitkár azonban ezt, nyilvánvalóan a fundamentalista kereszténydemokraták ösztönzésére, nem engedte meg. Szerintem ezért ő felelősséggel tartozik a nagyszámú koraszülött csecsemő haláláért. Magyarországon ugyanis a koraszületések mintegy harmada a korábbi sebési módszerrel végzett terhességmegszakításokra vezethető vissza.

Szócskákék legfőbb érve az volt, hogy a nem kívánt terhességet megelőzni kell, és nem megszakítani. A nyugati országokban a tabletták alkalmazása után csökkent a terhességmegszakítások aránya, amiben a párhuzamos felvilágosítási programoknak is szerepük lehetett. Ez lenne nálunk is a cél. Sok kereszténydemokrata politikus szeretné elérni az abortusz teljes tiltását is. Mélységesen abortuszellenes vagyok, de betiltani nem szabad, mert akkor jön a romániai katasztrófa. A Ceaușescu-kori Romániában a teljes abortusztilalom bevezetése után az illegális beavatkozások miatt százával haltak meg asszonyok, és tízezrek váltak meddővé, nem beszélve az állami gondozásba került gyermekek nagy számáról. Őket egy idő után etetni sem tudták, ezért a lesóványodott gyermekeket a fel nem használt vérkészítményekkel kezelték. Ezek pedig az AIDS vírusával voltak fertőzöttek, később rengeteg gyermek halálát okozva. Ez világbotrány volt. Ha a magyar parlament megengedi, hogy az asszonyok a 12. hétig döntsenek a terhesség megszakításáról válsághelyzetükre hivatkozva, akkor ennek kivitelezési módszerét az orvosokra kellene bízni.

A harmadik megkísértcésemnek nem tudtam ellenállni. Nagyon komolyan gondolom, hogy a Nemzeti Egészségvédelmi Intézet főigazgatói posztjának elvállalása áldozat volt a részemről. Én ezt nem valamilyen győztes küzdelem eredményének tekintem, mint a politikusok, hanem valóban az ügyért hozott személyes áldozatnak.

1995-ben Szabó György volt az egészségügyi miniszter, mégpedig közgazdász végzettséggel. Ő kért fel. Az első reakcióm itt is a nem volt, hiszen szerettem a munkámat, és nemzetközi megbecsülésem talán akkor volt a legnagyobb. De a miniszternek volt egy csalija, nevezetesen, hogy meg-tarthatnám a régi állásomat is, tehát folytathatnám, amit szeretek, de a magyar egészségügynek is szüksége van

rám irányítóként. Azért, hogy végre a modern orvoslás vezéreszméjét, miszerint a megelőzés jobb, mint a gyógyítás, valóra váltsuk. Ehhez pedig olyan széles látókörű, nemzetközileg elismert ember kellene, mint én. Ki tud ellenállni ilyen szövegnek? Ráharaptam erre a csalira.

Szerintem ő közgazdászként nem érzékelte az én nagyon megosztott megítélésemet az orvosi szakmában. Elsősorban a tévészerepléseim miatt engem sokan nem kedveltek, vagy nem tekintettek valódi tudósna, hanem afféle képernyőbohócnak. Ám nyilvánvalóan Szabó miniszter a televízióban látott programok alapján gondolta, hogy én alkalmas és hiteles lennék a feladatra.

Végül belementem egy olyan megoldásba, hogy mellékállásban tovább vezethetem a korábbi in-tézményemet, amely a WHO együttműködési központjaként amúgy is hasonló célok, tehát a hatékony prevenció megvalósításán dolgozott, csak szűkebb területen.

Főigazgatóként három célkitűzésem volt.

Az első egy iskolai felvilágosító program volt. Akkor fogadta el a magyar parlament a Nemzeti alaptantervet, és az alaptantervben benne volt, hogy az iskola feladata a tizenévesek felkészítése a családi életre, beleértve a szexuális felvilágosítást is. Én ezt azért éreztem nagyon fontosnak, mert a munkám során állandóan beleütköztem a szexualitással, a gyermekvállalással kapcsolatos tudatlanságba. És tudtam a nemzetközi szakirodalomból, hogy Angliában és Hollandiában, ahol az 1980-as évektől kezdve volt ilyen tantárgy a középiskolákban, milyen sikereket értek el.

A második a genetikailag orientált betegségek megelőzési programja volt. A harmadik pedig a nemzetközi kapcsolatok kiépítése, és bekapcsolódás a nagy nemzetközi kutatásokba. A családi életre való felkészítést tantervszerűen az 1995–96-os tanévben indítottuk el. Ezt megelőzően 36 középiskolába mentem el tapasztalatokat gyűjteni. Elmondtam az általam fontosnak tartott ismereteket, és meghallgattam a kérdéseiket, sőt többen még a véleményüket is elmondták.

Miskolc nevezetes iskolájában ennek során nagyon zavarba jöttem. Előadásom kapcsán beszéltem a tizenéves kor nagy próbatételeiről, köztük azokról a testi változásokról, amit a pubertás jelent. A fiúk fütykösének reggeli merevedéséről például, és ennek a „kezeléséről”. Nagy tetszést keltett körükben az a kiszólásom, hogy álló fütykössel nemigen lehet megoldani matematikapéldát... Arról is tájékoztattam őket, hogy orvosi szempontból ilyenkor megengedhetőnek, sőt előnyösnek tartjuk az önkielégítést, mivel ezzel levezethető a belső nemi feszültségük. Ekkor az első sorban ülő fiúk közül az egyik föltette e kezét. Kérdeztem, mit óhajt. Azt mondta: „Nagyon jó, hogy a doktor bácsi ilyenekről is beszél nekünk, de tessék megmutatni hogyan kell.” Hát valóban zavarba jöttem, mondván, ezt előbb-utóbb mindenki megtanulja magától.

Az is zavart, hogy a program indításakor a vejem, Fodor Gábor volt az oktatási

miniszter. Az ilyen családi összefonódások mindig veszélyesek. Őt azonban hamarosan Magyar Bálint váltotta, aki szintén megértette ennek a tantárgynak a fontosságát, és az igazgatói értekezleteken ezt hangsú-

lyozta is. Ő is elmondta, hogy a jövő generációjának egészsége és harmonikus magánélete szempontjából mennyire fontosak az ilyen ismeretek. És hát akkor az iskolaigazgatóknak is fontos lett. Az első évben 304 iskola csatlakozott a programhoz a 930 közül. A lényeg az, hogy mi is beléptünk abba a nyugati rendszerbe, ahol megértik, nemcsak a Püthagorasz-tételt kell megtanítani a gyerekeknek, hanem a sikeres magánélet alapfeltételeit is. Komolyan hiszem, hogy az emberek boldogsága nem a Püthagorasz-tétel tudásán vagy nem tudásán múlik, de még csak azon sem, hogy éppen ki a miniszterelnök, hanem azon, rendben van-e a magánéletük. És az erre való képesség kialakítása a mi feladatunk.

Az első évben 24, a másodikban 8 millió forintot kaptunk ennek a programnak a megoldására.

Ezeregyszáz pedagógust készítettünk fel erre a feladatra egyhetes elméleti és gyakorlati oktatással. Elkészítettük a tizenöt éves tanulók részére szóló tankönyvet és a pedagógusi segédkönyvet.

A tantárgy lényegében 33 órából vagy 16 órás osztályfőnöki foglalkozásból állt, és öt főtémát ölelt fel: A serdülés; Felkészülés a szerelemre és párkapcsolatokra; A fogamzásgátlás; A szexuálisan terjedő

betegségek és a Családtervezés.

A második évben átléptük az ötszázas iskolaszámot. És akkor azt hittem, hogy győztünk.

De jött a csőd.

A Horn–Kuncze-kormányt az Orbán–Torgyán követte. Az oktatási miniszter Pokorni Zoltán lett.

Hozzá is elmentem, tájékoztattam mindenről. Bólogatott, mindennel egyetértett, és a támogatásáról biztosított. Később kiderült, hogy ez a terület a szociális ügyek miniszteréhez került. Elmentem Harrach Péterhez is, neki is vittem tankönyvet ajándékba. Elkezdtem mondani a szöveg-emet, de ő belenézve a könyvbe kiabálni kezdett velem, hogy mi megrontjuk a fiatalságot. Hát mit képzelünk, hogy szexről, óvszerről, AIDS-ről szabad beszélni tizenéveseknek?! Szerintem nemhogy szabad, de egyenesen kötelező, ám akkor már éreztem, nem nagyon érdemes itt érvelni. Itt kezdődött a csőd. Mert Harrach miniszter, Magyar Bálinttal ellentétben, az igazgatóknak azt sug-allta, hogy ezzel a bűnös tantárggyal megrontják a fiatalokat. Az egész rendszer összeomlott.

Nem számított az 1100 pedagógus képzése, és az arra fordított 32 millió forint.

Azóta is eljön hozzám néhány pedagógus, hogy hol lehetne ezt a könyvet megkapni, mert ők ezt tanítani akarják. Egy-egy fecske azonban nem csinál nyarat.

Azóta lényegében minden új kormány minden új oktatási miniszterénél

próbálkoztam, hátha megértik a téma fontosságát. Hoffmann Rózsa államtitkárt is felkerestem. Őt jól ismertem, mert még a Németh László Gimnázium igazgatójaként kétszer meghívott az iskolájába előadást tartani. Tájékoztattam a Felkészülés a családi életre tantárgy sorsáról. Nagyon őszinte volt. Szerinte is fontos ez a téma, de ő a kereszténydemokrata párt támogatásával a háta mögött nem tud kiállni mellette, mert a párt úgy döntött, az etika és a hittan a fontos.

Nem állítom, hogy azok nem fontosak. De nem lehetne egyszer együtt, egymás mellett a kettő?

Pártideológiától függetlenül, csakis a fiatalok érdekeit nézve?

A második tervembe, a genetikailag orientált új egészségügy létrehozásába is belebuktam. Az is csak szép álmom maradt. Amikor elfogadtam a megbízatást a Nemzeti Egészségvédelmi Intézet főigazgatói posztjára, azt gondoltam, hogy a magyar egészségügy egy régóta süllyedő hajóhoz hasonlít, de nem baj, ha teljesen elmerül. Ott volt a példa a háború utáni Németország, vagy Japán, ahol minden romokban hevert, de azután korszerű alapokon új, modern rendszert tudtak elindítani.

Azt reméltem, hogy a magyar egészségügyet – a genetika forradalmának köszönhetően – egy genetikailag orientált rendszerrel sikerülhet megújítani. Voltak e téren tapasztalataim, korábban már szerveztem tömegszűréseket a szív-és érrendszeri betegségek megelőzése érdekében.

1991-ben Mannheimbe hívtak egy nemzetközi konferenciára, ahol a fejlődési rendellenességek megelőzéséről tartottam előadást. A szünetben láttam azt a koleszterinvizsgáló készüléket, amely az ujj megbökése után kapott vércseppből 3 perc alatt megmutatta az értéket. Nagyon tetszett, és akkor a Boehringer cég igazgatója ajánlatot tett nekem, hogy ingyen adnák a gépeket, csupán a tesztpapírért kellene 300 forintot fizetni. Sőt, bizonyos számú vizsgálat után a gépeket nekünk is adják. A tévébeli ismertségemre és WHO-s elkötelezettségemre alapozva elfogadtam az ajánlatot, és megpróbáltuk utcai program keretében népszerűsíteni a koleszterinszűrést. A főváros három területén: a Deák téren, a Keleti pályaudvarnál és Kőbánya-Kispesten sátrakat vertünk fel, és ingyen végeztük ezt a nagyon gyors szűrést, kiegészítve az életmódra vonatkozó tanácsadással.

Nem volt könnyű szponzorokat szerezni ehhez az akcióhoz, de végül sokan segítettek (például a Budapesti Rendőr-főkapitányság ingyen gondoskodott a sátrak éjszakai őrzéséről). Több mint huszonháromezren vettek részt a koleszterinszűrésben, ami nagy sikernek számított. A nyugati országokban – a Boehringer gyár képviselője szerint – háromezernél soha nem voltak többen.

Nagy médianyilvánosságot is kapott a program, amely ilyen formában – utcán, sátrakban – első

volt az országban.

Így amikor 1992-ben megismételtük a szűrést, sok szponzor már önként

jelentkezett, ekkor több mint 30 000 volt a résztvevők száma. Az emberek hosszú sorokban várták ki, míg ők következtek. Végül 1993-ban csaknem 27 000 ember vett részt ebben a szűrésben. Budapesten mintegy 80 000 ember ismerhette meg a koleszterinértékét és ennek jelentőségét a szívinfarktus kórereditében. Később több vidéki városba is meghívtak bennünket.

A családi koleszterintúltengésben szenvedő férfiak 90 százaléka nagy valószínűség szerint 55

éves korig infarktust kapna. A nőknél 60 éves korig. A feltételes mód használata azonban in-dokolt, mert ha valaki tudja, hogy hajlamos e betegségre, akkor életmód-változtatással és gyógyszerekkel kivédhető a korai halálozás. Ez jól érzékelteti a genetikailag orientált prevenciós programok hasznát.

A siker láttán ajánlatot tettem a magyar parlament elnökének, hogy szívesen elmegyünk hozzájuk, és az ország házában leszűrnénk a parlamenti képviselőket is. Elfogadta a javaslatunkat, és a képviselők mintegy 80 százaléka élt is e lehetőséggel. Az ő értékeik rosszabbak voltak a lakossági szűréskor találtaknál... Reményeim szerint az ilyen akciók talán tudatosíthatják a politikusokban az egészségvédelem fontosságát. Erről az akciónkról még az Egyesült Államokban is hírt adtak, és az eredmények amerikai szaklapban is megjelentek. Sőt, ennek ismeretében Roger Williams, a szívbetegségek megelőzését világméretben, a WHO keretében koordináló egyesült államokbeli professzor bennünket, magyarokat is integrálni kívánt e programba. Ez ügyben Kalina Ákossal, aki munkatársaim közül ezt a témát vezette, kiutaztunk Genf-be a részletek megbeszélésére. Akkor derült ki, hogy Roger Williams is rajta volt azon a Swissair-gépen, amely az óceánba zuhant. Kalina Ákos ezt követően is folytatta a kutatásait e témakörben.

Végül harmadik célkitűzésemként, nemzetközi tekintélyemnek köszönhetően, be akartam vinni a Nemzeti Egészségvédelmi Intézetet azokba a nagy nemzetközi projektekbe, amelyekben különben genetikusként részt vettem. Az ilyen nemzetközi programok hiánya miatt egy halom pénztől estünk el. Ráadásul, ha az ember ott van a nemzetközi boszorkánykonyhákban, és a legjobb szakemberekkel dolgozhat együtt, akkor rengeteget tanulhat, és sokkal produktívabb lehet. Ha viszont nincs ott, akkor nem.

Kétéves főigazgatásom alatt kiadtam angol nyelvű éves beszámolót a tevékenységünkről, és ezt megküldtem a fontosabb országok hasonló feladatú intézményeinek. Jöttek a visszajelzések.

Norvégiából például megkerestek, hogy mivel a magzatvédő vitaminokkal kapcsolatos kettős vakvizsgálat a nevemhez kötődik, és most felelős pozícióban vagyok, mit szólnék az együttműködéshez.

Arról volt szó, hogy a folsav, amely a magzatvédő vitaminok legfontosabb eleme, képes a szervezetben keletkező mérget, a homociszteint semlegesíteni. Időközben kiderült, hogy a homocisztein a szív-és érrendszeri betegségek

kórereditében is fontos tényező, így talán ezeknek a betegségeknek a kivédésére is használható lenne. És ha a magzatvédő vitaminok esetében tudtam Magyarországon kettős vakutatást szervezni, nem tudnám-e ezt a felnőtt lakosság körében is produkálni egy amerikai–norvég–magyar közös projekt keretében.

Elkezdtem gondolkodni, és arra a feltételezésre jutottam, hogy a honvédség hivatásos állománya erre alkalmas lenne. Sokan vannak, egészségileg ellenőrzik őket minden évben, vannak róluk korábbi adatok, és az is köztudott, hogy a tiszti állomány nem a legegészségesebben él, tehát egy kis folsav nem árthat nekik. Akkor Keleti György volt a honvédelmi miniszter, vele beszéltem er-ről. Ez még a NATO-csatlakozás előtt történt, neki jutott eszébe, hogy ez a kutatás segíthetné a csatlakozásunkat is. Tehát szabad utat nyitott az előkészületekhez. Mint utólag kiderült, súlyos hibát követtem el, hogy csak a miniszterrel beszéltem.

Tájékoztattam a norvégokat, hogy a miniszter a beleegyezését adta a kutatás előkészületeihez. Ők gőzerővel kezdték kidolgozni a részleteket, és megteremteni az anyagi háttérrel. A norvégok és az amerikaiak négy millió dollárt adtak volna évente erre a kutatásra, és ők biztosították volna a tablettákat. A pénz fele a laboratóriumi vizsgálatok költségét fedezte volna, amit a norvégok végeznének, a másik fele, kétmillió dollár pedig a magyar felet illette volna meg.

Akkor úgy éreztem, ezzel is bekerülünk a világ tudományos főáramlatába. Ezt követően idejött egy nagy csapat, tizenkét magas rangú külföldi kutató. Keleti miniszter fogadott minket, és utána átadott a vezérkarnak. Ők is meghallgatták a külföldiek lefordított szövegeit, és bólogattak. A vendégek elégedetten mentek el azzal, hogy minden rendben van. Majd két hét múlva a honvédség egészségügyi főcsoportfőnökétől, ha jól emlékszem Svéd nevű tábornoktól, kaptam egy levelet, hogy szervezetileg nem tudják megoldani ezt a kutatást. Ennyi. Azóta sem tudom e dön-tés háttérét.

Ez is nagy pofára esés volt nekem, mert a külföldiek Czeizelhez kötötték az ügyet. De hát mindenkinek jó lett volna ez a kutatás. A hivatásos tiszti állománynak az egészségvédelmük szempontjából, az országnak pedig a dicsőség és a pénz miatt.

De ezt is elbuktam.

Elbuktuk.

Nem vagyok babonás, de rossz jelnek tekintettem, hogy amikor a Nemzeti Egészségvédelmi Intézet főigazgatójaként első alkalommal mentem be a munkahelyemre, akkor a szűk kapubejáróban meghúztam a kocsim oldalát. A második nap, amikor éppen a beiktatásom volt, föl hívtak a Népszabadságtól, hogy mi van az amerikai örökbeadási ügygel. És ez rögtön rányomta a bélyegét az egész működésemmre. Amikor az újságok elkezdtek híresztelni az én szerepemet az örökbeadási ügyben, azonnal felajánlottam a lemondásomat a miniszternek. Szabó György beszélt a rendőrség főparancsnokával, akit Pintér Sándornak hívtak. Ő úgy tájékoztatta Szabót, hogy ez nem komoly ügy, ezért a miniszter arra kért, folytassam

a munkámat a Nemzeti Egészségvédelmi Intézetben. De attól kezdve, nem kell mondanom, ismerik az újságírókat, bárhol arról szerettem volna beszélni, milyen nagy célokat kell megvalósítanunk, őket csak az amerikai örökbeadási ügy érdekelte. Nagyon megkeserítették az életemet. Így, amikor Szabó Györgyöt Kökény Mihály váltotta, neki is fölajánlottam a lemondásomat, és rajta éreztem, ő ezzel egyetértene. Így 1998-ban elmentem nyugdíjba.

Nagyon rossz szájjal, mert nagyon hibás döntést hoztam, amikor elfogadtam a Nemzeti Egészségvédelmi Intézet főigazgatói posztjára történő felkérést. Nem az én helyem, nem az én vilá-
gom.

Meghoztam magamban egy nagyon nehéz döntést, aztán megbeszéltem a családommal. Ha az orvosom fölvetne esetleg egy újabb, harmadik kemót vagy valami hasonlót, én azt már nem bírnám el. Tehát inkább elfogadom azt, hogy kemó nélkül várjuk meg a végkimenetelt.

Állandóan csak az jár a fejemben, hogy hogyan lehetne... Azt hiszem, ezt úgy szokás mondani, hogy engedjenek el, mert végül is nyolcvanéves leszek. Úgy érzem, hogy a tudományos művem kész. Többre már nem viszem. A családtagoknak viszont óriási teher vagyok. Erzsébetnek például a második kemó alatt éjszaka is bent kellett maradnia a kórházban, mert úgy legyengültem, hogy sokszor a végéig sem tudtam egyedül elmenni. Volt, hogy elestem. Többször is. Érzem, hogy óriási teher vagyok, és tudom a természet rendjét: születünk, élünk, elmegyünk. Csak hát az a baj, hogy hogyan lehet elmenni...

Megbeszéltem az orvosommal is, hogy nem kérek több kezelést. Ő azt mondta, elfogadja, persze, hát ez az én döntésem, csak azért látom, hogy ő ezt nagyon nehezen akarja elfogadni... Nehéz erről beszélnem, pedig csak az foglalkoztat, hogy hadd menjek el békében. 19. FEJEZET

A legnagyobbakról, szokatlan személyiségükről és a kortársak róluk alkotott véleményéről.

Mennyivel szórakoztatóbb, üdítőbb, felemelőbb volt nyugdíjasként a génuszokkal foglalkoznom, mint aktív időmben hivatalosan politikai és szakmai csatákat vívnom értetlen és/vagy rosszindulatú emberekkel. A génuszok sorsa, élete ugyanis pont abban erősített meg, amit mindig is vallottam: semmi sem lehetetlen, csak akarni kell.

Valóban elképesztő élete volt a legtöbbjüknek, tele nehézséggel, de végül is kivételes tehetségüket nemcsak kivételes talentummá váltották, hanem még génuszok is lettek.

A zenéhez és a zeneszerzőkhöz Erzsébet vitt közel. A kedvenceimről, elsősorban a magyar kedvenceimről beszélnék most egy kicsit.

A külföldiek közül csak a Wagner család életére térek ki.

Liszt lánya, Cosima, fantasztikus zenei tehetség volt, zongoraművésznak készült,

de aztán hozzá-

ment apja legkedvesebb tanítványához, Hans von Bülow karmesterhez. Két lányuk született. 1863-ban feltűnt Cosima életében a nős Wagner, és egymásba szerettek. Szerelmük akkoriban óriási botrányt kavart.

Wagner felesége 1866-ban meghalt, és Cosima, vallásos katolikusként úgy szült Wagnernek két lányt (Isoldét 1865-ben és Evát 1867-ben), hogy még Bülow felesége volt. Majd amikor összeköltözött Wagnerrel, 1869-ben megszületett a fiuk, Siegfried. 1870 júliusában sikerült elválnia Bülowtól, áttért a protestáns hitre, mert a katolikusok nem adták volna össze őt Wagnerrel.

1870. augusztus 18-án esküdtek meg.

Siegfried karmesterként és zeneszerzőként lett ismert, de az is kiderült, hogy homoszexuális.

Cosimának viszont kellett a fiú utódok, ezért a Wagner-klán kutatásba kezdett, hol található egy olyan arisztokrata nőt, aki hajlandó hozzámenni Siegfriedhez, és szül neki gyerekeket, annak ellenére, hogy tud a melegségéről. Angliában akadtak rá Winifred Klindworthre, aki nem is egy, hanem négy gyermeket szült. Később a két fiú, Wieland és Wolfgang vitte tovább a Bayreuthi Ünnepi Játékokat.

Cosima és Wagner kisebbik lányát, Evát, Chamberlain vette feleségül (Houston Stewart Chamberlain, és nem a későbbi angol miniszterelnök, Neville Chamberlain). Wagner vejét tekinthetjük a fajelmélet szellemi atyjának. Hitlernek az ideológiája elméleti megalapozásához rettentő fontosak voltak Chamberlain nézetei. Az 1920-as évek elején Hitler ezért be akart férközni a Wagner családba. Összebarátkozott Winifreddel, tehát a homoszexuális Siegfried Wagner feleségével, aki halálosan bele is szeretett a szerinte nagyon vonzó, karizmatikus, különleges, kék szemű férfibá.

Úgyhogy, amikor 1923-ban a müncheni puccs után Hitler börtönbe került, akkor ő vitt neki ceruzát és gyümölcsöt, miközben Hitler a Mein Kampfot diktálta.

Döbbenetesen a fényképek, amelyeken a családban Wolf bácsinak becézett Hitler Wagner unokáival látható. Merthogy Wolf bácsi rendszeresen mesélt a gyerekeknek este az ágynál, sőt, amelyiket kellett, még tisztába is tette. Amikor Siegfried 61 éves korában meghalt infarktusban, Winifred azt kérte Hitlertől, hogy vegye feleségül. Hitler azonban nemet mondott, mert ő a birodalmat kívánta feleségül venni.

Egyébként hobbikutatásaim során minden kedvencemnek sikerült valamilyen meglepő személyiségvonását felfedeznem.

Erkel Ferenc családja a Németalföldről, Eindhoven vidékéről származott, onnan kerültek Pozsonyba. Ősei is mind muzsikusként voltak, dédapja a pozsonyi templom karnagya volt, és a nagyapja is, akit aztán Wenckheim gróf meghívott házi muzsikusként, Gyulára. Az ő fia, ifjabb Erkel József már ott született. József felesége, Ruttkay Klára 10 gyermeket szült, második gyerekként Erkel Ferenc látta meg a napvilágot. Ő már nagyon fiatalon különleges zenei tehetség volt, 11 éves

korában önálló hangversenyt adott.

Nagyon érdekes a magánélete. Egyik öccse, Nepomuki János, Pesten tanult jogot, közben súlyos beteg lett. Akkor a főbérlóje lánya, Adler Adél ápolta, akinek János ezért jegyességet ajánlott, de aztán meggyógyult, és később lelépett. Az öreg Adler párbajt követelt ezért, de az eltűnt öcskös helyett Erkel Ferenc inkább feleségül vette Adélt, akit egyébként kiváló zongoraművésznek tartottak. Adler Adél 10 terhességből 11 gyermeket szült, mert az egyik ikerterhesség volt. A kilenc fiúból nyolc muzikus lett, mégpedig 6 kiváló: Gyula, Elek, László, Sándor, Lajos és István. Sokak szerint például Erkel Sándor korának talán legnagyobb karmestere volt. Létrehozták az Erkel-műhelyt, ahol Erkel Ferenc fiai nem a saját műveiket alkották meg, hanem be kellett dolgozniuk az apai életműbe.

Jellemző, hogy amikor Erkel Ferenc meghalt, azt írták a gyászjelentésbe: feledhetetlen jó férj. Hát ez nem volt igaz. Adler Adél 21 évi házasság után elhagyta, a kisebb gyerekekkel visszament Gyulára. Erkel Ferenc ugyanis otthon azt hitte, hogy ő egy kényúr, és azt csinál a családjával, amit akar.

Liszt Ferencet szokás szívtipró papnak nevezni. Joggal. A Burgenlandból származó Liszt Sebestyén katonaként Rajkán telepedett le. Egyik fiából, Liszt Györgyből iskolamester lett. Liszt György három felesége összesen 25 gyereket szült. Liszt György egyébként nagyon jól énekelt és orgonált a templomban és a temetőben, de a fiainak már komolyabb zenei képzést biztosított. Egyikük, Ádám – Liszt Ferenc édesapja – már Pozsonyba járt zeneiskolába, és Esterházy herceg zenekarának volt a tagja. Liszt Ádám osztrák felesége csak egy kisfiút volt képes szülni, a kis Franz Lisztet, aki sosem tanult meg magyarul. Zeneértő apja korán észrevette fia fantasztikus zenei tehetségét, és mindent megtett csodagyermeké sikeréért. A kisfiút erősen vallásos szellemben nevelték, így érthető volt vonzódása a papi pályához.

Az ötödik osztály elvégzése után Párizsba utaztak, ahol a papa hamarosan meghalt, és ahol fia szupersztárrá vált. A zongoraművész Liszt teljesen új előadási formát vezetett be. Arra, hogy egy zongoraművész egyedül adjon hangversenyt, korábban nem volt példa. Ő a legnagyobb színháztermeket is képes volt megtölteni rajongóival. Élvezte. Nagyon jóképű fiatalember volt, remek színészi és rendezői képességekkel, minden hangversenyének programját gondosan megszervezte. Az közismert, hogy a nők megőrültek érte. Ha valamelyikük megkaparinthatta a zsebkendőjét, a csikkét, a hajtincsét, akkor azt óriási értéknek tekintette. Liszt Ferenc is nagyon szerette a nőket. Hogy bűneit levezelje, idős korában mégis pap lett, a szubdiakónusi szintig jutott, éppen ezért reverendát öltött.

Amikor meghalt, akkor közzétették Liszt Ferenc szeretőinek portréját. Huszonhatan szerepeltek benne, de állítólag nagyon sokan jelentkeztek, hogy ők hol vannak, miért maradtak ki. Liszt naplójából ismert, hogy egyszer egy fiatalember kereste fel, mondván: a mama szerint te vagy a papám. Liszt Ferenc később levelet

írt neki, hogy kedves fiatalember, az édesanyját csak levelezés útján ismertem, és levelezés útján azért az ön fogantatása lehetetlen volt. Az egyik szerelme, egy francia grófnő három gyermeket – Blandine, Cosima és Daniel – szült Lisztnek. Szakításuk után a zeneszerző egy orosz–ukrán hercegnővel élt.

Dohnányi Ernő felmenői Szászországból származtak. De apja, Frigyes, már magyar gimnáziumi tanár és kiváló csellista volt Pozsonyban, a szlovák mama is jól csellózott. Dohnányi Ernőt is csodagy-ereknek tartották, tizenévesen Londontól New Yorkig mindenhol óriási sikert aratott zongoraművészként. Amikor Bécs és Budapest között kellett választania, hogy hol, melyik zeneakadémián tanuljon, akkor végül is a budapestit választotta, és ezzel a budapesti Zeneakadémia bekerült a világ zenei körforgásába. A két világháború között ő lett a zenei élet „királya”, mint a rádiózenekar, a Filharmónia, az operaház és a Zeneakadémia vezetője. Jól kijött Kodály Zoltánnal és Bartók Bélával, e szerint a nagy emberek tudják egymást becsülni.

Dohnányi nagyon ellene volt a zsidótörvényeknek, le is mondott a Zeneakadémia igazgatóságáról, mert onnan kizárták a zsidókat, emellett rengeteg zsidó életét is megmentette. Tragédiájára, rábeszéltek, hogy menjen el arra a kulturális rendezvényre, amelyre Szálasi meghívta a vezető

művészeket. Itt lefényképezték Szálásival.

Ez a fotó tönkretette az életét. A második világháború után a kép alapján háborús bűnösnek nyilvánították. Ausztriába, majd Argentínába ment, végül Észak-Amerikába. Soha nem tért vissza szülőhazájába, ahol még a nevét is elhallgatták a rendszerváltásig.

De életének volt egy másik tragikus története is. Az első felesége, Elisabeth Kunwald, aki zsidó volt, szült neki két gyereket, Jánost/Hanst és Gretét. A mama, miután elváltak, elvitte gyermekeit Németországba. Hansból érdekes módon nem zenész lett, hanem mérnök. Behívták katonának, és ott rájöttek kivételes okosságára. Ezt Wilhelm Canaris, a náci kémiszolgálat vezetője is hasznosí-

totta. Félig zsidóként a náci elitegység tagja lett.

Később kiderült, hogy az összes Hitler elleni merényletet ő tervezte. Az első, a Hitler repülőjén elhelyezett bomba nem robbant fel. A második bombát 1944. július 20-án, a főhadiszálláson robbantották, Hitler hihetetlen szerencséivel megúszta. Utána rájöttek Hans értelmi szerzőségére, és kivégezték. Mivel tudták, ki az apja, hegedűhúrral fojtották meg. Az ő gyereke, Christoph von Dohnányi, a világ egyik legnagyobb karmestere.

Bartókról a következő történetet Klein György, a Svédországban élő kiváló rákkutató mesélte el. Klein György túlélte a holokausztot, és 1946-ban elment Stockholmba. Elvégezte az egyetemet, ösztöndíjjal kikerült Amerikába, és ott hallotta, hogy Szent-Györgyi Albert nyári partikat rendez tengerparti birtokán. Valahogy kibulizta, hogy őt is meghívják. Megérkezett, Szent-Györgyi fogadta, és a

bemutkozást követően Klein azt mondta: „Mester, óriási megtiszteltetés, hogy itt lehetek, mert nekem két ideálom van. Az egyik ön, a másik Bartók Béla.” Bartók neve hallatán Szent-Györgyinek görcsbe rándult az arca. Hát ez jól elrontotta Klein estéjét. Megvárta, amíg mindenki távozott, és a végén újra odament Szent-Györgyihez bocsánatot kérni. „Láttam, hogy megbántottam önt, amikor Bartók Bélát említettem. Miért?” Szent-Györgyi először nem akart válaszolni, annyit mondott, hogy ááá, semmi, semmi... De ő győzködte, és akkor Szent-Györgyi elmesélte, hogy rendszeresen járt föl Budapestre, nagy zeneszerető volt. Ha tehetett, elment a Zeneakadémia hangversenyeire, és egyszer észrevette, hogy Bartók Béla is ott ül a közönség körében, éppen az egyik tanítványának volt a hangversenye. A szünetben odament Bartók Bélához, bemutatkozott, hogy Szent-Györgyi Albert vagyok, a mester nagy tisztelője, és úgy érzem, nekünk ismernünk kellene egymást. Bartók elég hosszan nézett rá, majd félretolta, és otthagyta. A Nobel-díjas Szent-Györgyiben egy életre szóló lelki sebet okozott, hogy Bartók még csak szóba sem állt vele.

A magyarázat talán Bartók életében lelhető meg.

Bartók soknemzetiségű származásából eredő (apja magyar és bunyevác, a mama lengyel, szlovák és német gyökerű) beilleszkedési zavara talán figyelmen kívül hagyható. Nem úgy a kétéves korától fennálló súlyos bőrbetegsége. Szégyellte a küllemét, ezért visszahúzódó lett, félt az emberek-től. Apja 33 éves korában meghalt, attól kezdve az anyja és a nagynénje, tehát csak nők nevelték.

Félt a nőktől is. Nem véletlen, hogy 28 évesen a 16 éves Ziegler Mártába szeretett bele, és vette feleségül. Bartók különben is vonzódott a fiatal nőkhöz. Autisztikus vonásokat mutatott, így csak nehezen tudott emberi kapcsolatokat létesíteni. Még Szent-Györgyi sem érdekelte.

Bartók egyébként 13 évi házasság után arra kérte Mártát, váljanak el, mert beleszeretett egy másik tanítványába, a húszéves Pásztory Editbe, akit Dittaként emlegetnek. Ziegler Márta csendben fél-reállt, de továbbra is tisztelte Bartók Bélát.

Bartók Béla szerint Kodály Zoltán volt a legmagyarabb zeneszerző. Ezzel szemben apja a német Kodály Frigyes, anyja pedig a lengyel Jalovetzky Paula volt. Tehát nem voltak magyar ősai.

Amikor kiderült, hogy Kodály zenei tehetség, és muzsikus akar lenni, akkor a vasutas apja ezt nem engedte meg, mert a muzsikuskok bohémek és szegények. Kodály ekkor a papa kedvéért beiratkozott az ELTE-re, és magyar–német szakon doktorált. De emellett elvégezte a Zeneakadémiát is. Ott olyan jól felvételizett, hogy kihagyhatta volna az első évet, de nem fogadta el ezt a csábító ajánlatot, úgy érezte, neki szüksége van arra is. Aztán ott is kitüntetéssel végezte el a tanulmányait, de még rátett egy extra évet.

1923-ban megírta a Psalmus Hungaricust, és ezzel betört a világ zenei életébe. Művét Toscanini adta elő a milánói Scalában. A lába előtt hevert a világ, mégis

átment zenei népnevelőbe.

Fontosabbnak érezte, hogy megtanítsa a magyar embereket énekelni és a zene szeretetére.

A legbizarrabb az, hogy beleszeretett az egyik tanítványába, Gruber Henriknébe, a zsidó Schlesinger Emmába, aki 19 évvel volt idősebb nála, és hát nem illene ilyet mondanom, de a kortársak véleménye szerint nem is volt szép. Sokak szerint viszont fantasztikus agya és szemé-

lyisége volt. „Emma néni” nagyon jó és hosszú házasság után halt meg.

Felesége halála után Kodály nagyon depressziós lett, és akkor egy korábbi ismeretség alapján 77

évesen elvette a mindössze 19 éves, nagyon szép, énekesnek készülő Péczely Saroltát. A rossznyelvek szerint a lánykérés így hangzott: megkérem, hogy legyen az özvegyem! De ez is jó házasság volt. Sarolta most Budapesten lakik, találkoztam vele.

Kodály legendásan bátor és tisztességes volt. Állítólag Rákosi kulturális főideológusa, Révai József kérte fel, hogy írjon új Himnusz, olyat, amely jobban illeszkedik az új rend új szellemiségéhez, és nem Isten nevével kezdődik. De Kodály csak annyit felelt: „Minek? Jó a régi.” Kodály 1955-ben megírta a Zrínyi szózatát, benne olyan szöveggel – ne bántsát a magyart. Mindenki tudta, hogy ez nem a törökökre, hanem a szovjetekre vonatkozik, úgyhogy be is tiltották. Rákosi emiatt Kodály születésnapján odaszólt neki, hogy „Mester, mostanában sok rosszat hallok magáról.” A válasz sem maradt el: „Én is magáról.”

Az 5 bemutatott magyar zeneszerző-géniusz sorsának kutatása egy meglepő, nagyon fontos tanulsággal is járt. Átlagos élettartamuk 78 év volt, ez 20 évvel haladta meg a korosztályos magyar férfiak élettartamát. Ezt követően a külföldi zeneszerző-géniuszokat is vizsgáltam, és rájuk is jellemző

volt a hosszabb élettartam. Sibelius 92, Sztravinszkij 89, Richard Strauss 85 évig élt. Kivételeknek azok számítottak, akik valamilyen fertőző betegségben korán meghaltak, mint Schubert, Bellini vagy Chopin. Furcsa kimondani, de lehetséges, hogy a zenélés a lelki egészség javára válhat, és ezáltal hozzájárul az egészség védelméhez. Magam is emlékszem olyan hangversenyekre, amelyekre elég zaklatott idegállapotban ültem be, és a végére mintha kicseréltek volna, megnyugodva, belső harmóniámban helyreállva jöttem el.

Főltűnt, hogy a nagy zeneszerzők kivétel nélkül férfiak. Lehet, hogy a szimfóniák több tételének vagy az operák szólamainak komponálásához az agyban bizonyos térérzékelés is kell, és ebben az erősebb nem a jobb. A férfiak ugyanis évezredek óta keresztül harcoltak, vadásztak, és aki nem vette észre a feléje dobott dárdát, vagy közel ment a vadállatokhoz, az meghalt, nem lett gyermeke. Így a jobb térérzékelők válogatódtak ki generációk hosszú során. Korábban a karmesterek is férfiak voltak. Sokak szerint azért, mert a karmesterség olyan, mint a diktátorság. A

zenei tehetségen kívül ehhez férfiagresszivitás is kell a zenekar összetartása érdekében. Ismert erről egy vicc is, nevezetesen: mi a különbség Isten és a karmester között? Isten tudja, hogy ő nem karmester, a karmester viszont azt hiszi, hogy ő az Isten. Érdekes módon viszont az éneklésben a nők a tehetségesebbek.

Sokak szerint ez a „jó” édesanyasággal lehet kapcsolatban, mivel ők többet törődtek csecsemőjükkel, például rendszeresen altatódalokat énekeltek neki. Az ő gyermekeik inkább életben maradtak a korábbi évezredekben, a rettenetesen magas gyermekhalálozás ellenére is. E tekintetben is folyt tehát a jobb énekhang szelekciója. Hát nem tudom, ezt olvastam...

Az a korábbi feltételezés, hogy a zenei géniuszságra is születni kell, vizsgálatom tükrében is helytállóan látszik. Egyrészt a korai megnyilvánulás, másrészt a családokban a kivételes zenei talentumok halmozódása alapján. A zeneszerzői géniuszságot az úgynevezett piramismodellel próbálnám jellemezni, ami a sokgénes hajlam és a külső, családi, iskolai, kortársi és társadalmi hatások interakciójának eredője. Ilyenkor a nagyapa már kitűnt szép hangjával vagy muzsikálásával, a fiát már zenei képzésben részesítette, ezért általában muzsikusként lettek, majd az unokában ért fel ez a családi tehetség a csúcsra, ahogy az itt bemutatott géniuszoknál is. A géniuszok gyermekei is gyakorta muzsikusként lettek, de a képességeik már kezdtek visszatérni a népesség átlagához, megrajzolva a piramis másik, lejtős oldalát.

A piramismodellhez képest a vizsgált magyar költők sorsa nem a piramis, hanem a gejzírmodellt rajzolta ki. A költők családfaelemzésének fő tanulsága az volt, hogy a semmiből jöttek, talentumuk az egekbe tört, majd gyermekeikben, ha voltak, ez általában újra elenyészett. Ezt neveztem el gejzír-modellnek.

Nézzük például Petőfit! Szlovák szüleinek fogalmuk sem volt a költészetéről. Apja, Petrovics István mészáros, édesanyja, Hrúz Mária csaknem analfabéta cselédlány. Vagy itt van József Attila, akinek apja, Jozefi Áron teljesen román volt, „ide tántorgott”, és elvette Pöcze Borbálát, a kun cselédlányt, és lett egy József Attilájuk. A kérdés: hogyan? Van erre genetikai magyarázat?

Van. Amint már a filozofizmusomról szóló részben elmeséltem, esetükben is a szülői gének lehetséges négyfajta találkozásából az optimális valósult meg. Vagyis a szülők azonos kromoszómahelyén lappangó kivételes költői adottságért felelős gének találkoztak össze Petőfi Sándorban, József Attilában és a többi költőgéniuszban. Megrendítő volt érzékelni önpusztításukat, ahogy a bennük lobogó tüzet alkohollal és más ártalmas hatásokkal próbálták oltani. Mert az ihletettség lázas, mániás fázisában úgy érezték, megváltják a világot. De emiatt olyan mértékben kiszipolyozták az agyukat, hogy jött az alkotói válság, amit mi, orvosok jelenleg depresszióknak nevezünk. Ez a szélsőséges kedély a nagy költőknek szinte amolyan foglalkozási betegsége. Emiatt kell szembenézni azzal a döbbenetes ténnyel, hogy az általam vizsgált 16 magyar költőgéniusz átlagos élettartama,

Balassi Bálinttól Nagy Lászlóig még az 50 évet sem érte el.

Gondolkodtam magamon is. Apám szobafestő-tapétázó kisiparos volt, anyám varrónő. Miért lettem én mégis genetikus és a szakmában világszerte elismert ember? Ez felveti a kérdést, hogy van-e orvosi tehetség. Erről egyszer Korányi Sándor, a kiváló belgyógyászprofesszor is nyilatkozott. Szerinte a középiskolában kiderül, ki jó a matematikában vagy a fizikában, belőlük matematikusok, fizikusok, mérnökök lesznek. Arra is fény derül, kinek van nyelvi tehetsége, ők jó nyelvészek, irodalmárok, pedagógusok lehetnek. Szerinte, aki semmiben sem tűnik ki, de értelmileg nem visszamaradott, azokból lehetnek az orvosok. Hát én ennél azért több képességet képzelek magunkról...

Vizsgáltam a Nobel-díjas és a nem Nobel-díjas, de kiemelkedő tudósokat is. Esetükben nem lehetett, vagy nem tudtam semmilyen törvényszerűséget, szabályt vagy modellt felállítani. Nyilvánvaló, nagyon okosnak kell lenniük, emellett kreatívnak is. És nyilvánvalóan kell lennie valami meghatározó belső motivációnak, töretlen akaratnak, hogy ne törődjenek bele abba, amibe mások beletörődnek.

Azt hiszem, ez jellemzett engem is. Ami másnak elég volt, nekem nem. Ami másnak elfogadható volt, nekem nem.

De honnan hozzuk, honnan kapjuk ezt a belső töltetet? Azt hiszem, ezt is a szülőktől, a családtól, az ősöktől. De ez már nem csak genetika. Minden ős minden megtört akaratának keserűsége, minden ős meg nem valósult álmának nyugtalansága egyszer csak egyetlen utódban koncentrálódik, különleges erőt, különleges képességet adva a kiugró teljesítményhez.

Talán.

Semmelweis például nem nyugodott bele abba, amit mások teljesen természetesnek vettek, nevezetesen, hogy a szülők közül sokan meghalnak. És nyugtalansága az anyák megmentőjévé tette.

Hetvenedik születésnapomra Bitó László azt írta, én vagyok korunk Semmelweise. Én, teszem hozzá, valóban sokat tettem a fejlődési rendellenességek megelőzéséért, de a végső ítéletet a jövő mondja ki.

A magzatvédő vitaminokról szakmai körökben is többen leírták, például a WHO és az Egyesült Államok Veleszületettrendellenesség-központjának szakemberei, hogy Semmelweis felfedezéséhez mérhető, mert évente több százezer rendellenes gyermek életét menti meg. Szá-

momra természetesen hízelgő ez az összehasonlítás. És látok még egy hasonlóságot. A külvilág szemében Semmelweis felfedezése pofonegyszerű volt: vizsgálat előtt, mielőtt belenyúlunk egy nőbe, klóros vízzel kezdet kell mosni. Igen, ma már egyszerű. De előtte erre rá kellett jönni, és bizonyítani kellett az állítás igazát. Innen nézve a magzatvédő vitaminok is túl egyszerűek: a vitaminokról

tudjuk, hogy jót tesznek az embereknek, hát egy várandósnak persze hogy szednie kell.

Igen, csak arra rá kellett jönni, hogy itt nem általános vitaminhatásról van szó, hanem specifikus génhiba semlegesítéséről. Azért olyan fontos a magzatvédő vitaminok összetétele és szedési időtartama.

Nehezen értem meg és nehezen fogadom el, hogy a világ fejlett országai közül pont Magyarországon szedik a legkevesebben a magzatvédő vitaminokat vagy legfontosabb komponensüket, a folsavat a fogamzás előtt. Csak abban bízhatom, hogy később ez megváltozik, itthon is belátják ennek fontosságát, és egyszer majd lehetek próféta a saját hazámban is.

Elgondolkodtak már azon, miért nincs egyetlen olyan Nobel-díjasunk sem, aki itthon halt meg?

Olyan szép a Szózatban, hogy itt „élned, halnod kell”, de mondjuk ki, hogy ez már idejétmúlt elvárás. Ha ők tartják magukat a Szózat üzenetéhez, akkor soha nem kaptak volna Nobel-díjat.

Nem hagy nyugodni a meg nem értettség kérdése. Fölfoghatatlan, hogy a középszer miért nem néz föl a kimagasló talentumokra, miért fitymálja le inkább, sőt elúzi vagy őrültnek nyilvánítja őket, vagyis ellehetetleníti a magyar géniuszokat, „messiásokat” a szülőhazájukban.

Festőgéniuszokkal is foglalkoztam. Jó példa előbbi háborgásomra Csontváry Kosztka Tivadar.

Furcsa módon Csontváry az édesanyjáról alig ejtett szót önéletrajzaiban, csupán arra tért ki, hogy a szigorú apai feddéses-verések előtt a fivéréivel „az anyai szárnyak alá menekültek”. Csontváry ismerői szerint nagyon mély érzelmek fűzték az édesanyjához, és valószínűleg az ő 1910-ben bekövetkezett halála vezetett a festőművész lelki egészségének megromlásához, és művészi karri-erjének végéhez.

Csontváry Kosztka Tivadar nem alapított családot. Szokatlan volt a viszonya a másik nemhez.

Egyrészt tisztelte a nőket: „Asszonyok, ti vagytok az én szememben a termőföld” – írta a hagyatékában fennmaradt egyik szövegében. A Zarándoklás a cédrusokhoz Libanonban című képének elemzői megállapították, hogy az ikerfa négy vezérággá bomló bal oldali része a női nemet jelképezi. Másrészt Csontváry rendkívül szemérmesen hallgatott a nőekkel kapcsolatos személyes viszonyáról. A lángész... című könyvecskéjében olvasható: „Ki lehet Zseni? Zseni lehet, aki [...]

telivér-szerellemmel jött a világra, aki szerelmes volt a dajkájába, [...] aki első szerelmét Plátóilag nézte – közelebből a csalódás kísérte.” Majd másutt azt állítja, hogy szerinte nem lehet zseni, „aki a szerelemnek ellenállni nem képes, aki nem ismeri a szerelmet, aki nem érzi a szerelemben rejlő

energiát”. Köztudottan a zseni képét önmagáról alkotta meg, de e mondataival sokra nem megyünk. Valószínűsíthetően a dajkája iránt érzett forró szerelmet,

és/vagy fiatalkori szerelme (amire vannak képi utalásai) csalódással végződött, aminek nála életre szóló következményei lehettek, ezért valódi férfi-nő kapcsolata nem volt.

Amikor Csontváry az 1910-es években amolyan zsenikitenyészítő telepen gondolkodott, az e célra létrehozott kolostorból kizárta volna a nőket, mivel csak a szerzetesi életet tartotta alkalmasnak a férfiak művészi kiteljesedésére. E gondolatai egybecsengenek Szilárd Leóéival és Székely Bertalanéival, akik szerint az igazi tudós és művész nem fecsérelni el az idejét szexre és/vagy a csalá-

dra. Csontváry középtermetű, szikár-sovány (orvosi szaknyelven aszténiás) testalkatú volt. Testsúlya csupán 50 kilogramm körül mozgott, sőt a halála előtt 45 kilóra fogyott le. Külső megjelenése jól ismert Önarcképéről, szakállal övezett arcát szenvedélyes sugárzású kék szeme uralta. Nagyon egészségesen élt. Nem cigarettázott, szeszes italt nem fogyasztott. Sőt ezeket a szenvedélyeket az emberi egészség legfőbb ellenségeinek tartotta, és ádáz harcot vívott ellenük. Erre neveltetése (édesapja sem dohányzott és italozott) és korán jelentkező légúti betegsége szolgálhat magyarázatul. Táplálkozásában a zöldségek és a gyümölcsök domináltak, amit egyaránt magyarázhatott a tudatosan vállalt aszketikus életmódja és az élete végén megtapasztalt szegénysége.

Kortársai bolondnak tartották, és ezt a véleményt erősítette meg a pszichiáter Pertorini Rezső, aki utólag skizofrénnak diagnosztizálta Csontváryt, amit azután a művészettörténészek már tényként kezeltek. Az elmebetegeket, így a skizofréniában, magyarul tudathasadásban szenvedőket ön-és/

vagy társadalmi veszélyességük miatt ki kell vonni az emberi közösségekből, és kórházi kezelést igényelnek. Éppen ezért szokás azt mondani a mi szakmánkban, hogy az az elmebeteg, aki „átlépte” az elmeógyógyintézet küszöbét. Nagyon fontos azonban hangsúlyozni, hogy van az embereknek egy olyan csoportjuk, amelynek tagjai viselkedésükben hasonlítanak a skizofrén betegekhez, de tüneteik nem érik el a betegségküszöböt. Őket szokás skizoid személyiségeknek nevezni, gyakoriságuk jóval nagyobb a skizofrénekénél.

Csontváry soha nem volt elmeógyógyintézetben, de még „ambuláns” elmeorvosi kezeléséről sem maradt fenn adat. Skizofrénia diagnózisában a döntő momentum az Iglón, 27 éves korában történt hallucinációi voltak, amelyekről ő maga számolt be második önéletrajzában. Az 1908-ban írt első, „kis önéletrajzában” csak a következők olvashatók: „A gyógyszerészertár elé állott fával megrakott ökrösszekér; az ökrök bubiskoltak s én a vénypapírra ezt a jelenetet felrajzoltam.”

Minderről az 1913-ban papírra vetett és hagyatékában megtalált második, „nagy önéletrajzában”

már a következőképpen számolt be: „Hajnalban nap-nap után a lángoló Kárpátokat figyelem, s egy délután csendesen bubiskoló tinós szekeren megakadt a szemem. Egy kifejezhetetlen mozdulat kezembe adja a rajzont, s egy vénypapírra

kezdem rajzolni a motívumot. A principálisom neszte-lenül hátul sompolyog, a rajz elkészültével a vállamra ütött. »Mit csinál: hisz maga festőnek született.«” Csontváryt boldoggá tette a főnöke megjegyzése, de érdeemes újra őt magát idézni: „...kiléptem az utcára, a rajzot elővettem tanulmányozásra: s ahogy a rajzban gyönyörködöm [...] fejem fölött hátulról hallom: »Te leszel a világ legnagyobb napút festője, nagyobb Raffaelnél.« A legnagyobb szó után a következő szót nem értettem meg, kértem az ismétlését, de ez nem is-méltődött meg.” (A második nagy önéletrajzban a „legnagyobb” szó után Csontváry üres helyet hagyott, és utólag írta be a „napút” szót.)

Minden életrajz önigazolásnak számít. Nagyon fontos Csontváry e két szövegének az összevetése.

Az elsőben nincs szó égi hangról, vagyis hallucinációról, és isteni elrendeltetésről. Különbözik is, ha égi hang diktálta volna az általa idézett szöveget, akkor nem kellett volna kihagynia a kéziratban a „napút” szót, mivel amikor kitalálta, nyilvánvalóan nem jutott eszébe a francia plain air magyar megfelelője. A második írásakor Csontváry már túl volt festőművészi alkotóperiódusán, hiszen 1909-ben Nápolyban festette utolsó olajfestményét. Tisztában volt azzal, hogy festőtársai bolondnak titulálják a háta mögött, és hogy a festményeit nem tartják sokra. Az 1910-es évektől kezdve fő-

leg saját próféta küldetésének hangsúlyozására fordította minden energiáját, ebbe festőművész géniusságának igazolása is beletartozott. Próbálta magát és művészetét elfogadtatni, akár egy ilyen kitalált történettel is. Sőt akkor kezdték úgy vélni, hogy a zsenik és az örültek sok hasonlóságot mutatnak, csak egy hajszál választja el őket egymástól. Viselkedésének változásában az 1910-es években elhatalmasodó skizoid személyisége is szerepet játszhatott. De azt is tudjuk, Csontváry a hétköznapi gyakorlati életben nagyon jól helytállt. 1891-ig gyógyszerészként dolgozott, minden hiba nélkül! Az elmebetegség egy gyógyszerész esetében könnyen kiderül, hiszen súlyos következményei lehetnek, ha más gyógyszereket ad ki, illetve a dózist összekeveri. Ebbe emberek halhatnak bele, vagy legalábbis betegedhetnek meg. Semmi ilyen nem történt.

Csontváry tehát bizonyosan nem volt elmebeteg. A kortársai szemében egzaltáltak tűnő

személyisége és viselkedése legfeljebb a skizoid kategóriába sorolható. Számos olyan személyt ismerünk, például Einsteint vagy Joyce-t, akik egész életükben „szokatlanul” viselkedtek, és nehezen felfogható műveket alkottak, éppen ezért skizoid lelki alkatúaknak tartották őket. De mégiscsak előrébb vitték a világot.

Ahogy nem volt elmebeteg Semmelweis Ignác és József Attila sem. Furcsa érzékelni, hogy a géniuszokat milyen könnyen nyilvánítják örültnek az emberek. A kreativitásuk, vagyis másképpen gondolkodásuk és meghökkenítő cselekedeteik persze valóban szokatlanok a „szürke hegedősök”

zenekarában.

Most, amikor elolvastam e fejezet korrektúráját, úgy érzem, túlságosan bulvárízűre sikeredtek ezek a hosszas kutatásokból kiragadott részletek. Jobb lenne inkább a zeneszerző-, költő-és festőművész-géniuszokról, valamint a nagy matematikusokról, továbbá a Nobel-díjasokról és nagy magyar tudósokról írt könyveimet elolvasni.

A géniuszokkal kapcsolatos kutatásaim fontos tanulsága, hogy Isten vagy a DNS-ük adta kivételes tehetségük valóra váltása életükben általában súlyos nehézségekkel járt, vagyis az egészen kivételes tehetség az sokszor nem áldás, inkább átok. Legalábbis a géniuszok számára. A többi ember számára viszont az életművük ajándék. 20. FEJEZET

Arról, hogy várat építeni nehéz, lerombolni könnyű.

Karrier. A mi hazai farizeus társadalmunkban még mindig kétértelmű ez a szó. Azt gondolom, hogy minden jobb képességű ember föl akarja építeni az életét, magához vagy akár a világhoz mérten is nagy dolgokat akar művelni, haladni akar, eljutni valahonnan valahova. Tudja, hogy ezért mit kell megtennie, és meg is teszi, mert így lesz elégedett és hasznos önmaga, családjá és jó esetben, a társadalom számára is. Ez volna az, amit úgy hívunk, karrier. Nem tagadom, én is mindig nagy dolgokat szerettem volna csinálni, ezt azonban Magyarországon nem illett bevallani, inkább szégyellni kellett. Nálunk a karrier pejoratív tartalmú szó. Valóban vannak ugyan törtető karrieristák, akiket nem a teljesítmény, hanem a hatalom és pénz érdekel, de azért látnunk kellene, hogy valamilyen karrierre, fejlődésre mindenkinek szüksége lenne.

Sokszor eszembe jutnak Arany János sorai: „Az életet, ím, megjártam; / Nem azt adott, amit vártam: / Néha többet, / Kérve, kellve, kevesebbet.”

Tudományos karrierem jól indult. A korábbi szocialista rendszerben a kandidátusi szint volt az első, aztán az akadémiai doktori szint a második, és végül, a betetőzés, az akadémiai tagság. Az ambiciózus embernek ezeket végig kellett járnia.

Harmincéves koromban be tudtam nyújtani kandidátusi disszertációm, ami akkor azért elég ritkán fordult elő. Tehát nagyon jól indultam, ahogy egyik opponensem írta: szinte robbanásszerű

volt a fejlődésem. Sokakban ez visszatetszést is keltett, mert Magyarországon nem dicséretet, hanem inkább kritikát szokás kapni, ha valaki túl ambiciózus.

Az akadémiai doktorátust 1978-ban, tehát tizenhárom évvel később szereztem meg. Az már kiemelt tudományos szint, külön anyagi elismeréssel. Az akadémiai doktorátusnak már az a feltétele, hogy képes-e a jelölt iskolát teremteni. Akkor már 50-nél több munkatársam volt, továbbá sokan, magyarok és nem magyarok, a vezetésemmel érték el tudományos fokozatukat.

A tudományos életben a siker egyik mérőegysége a tudományos közlemények

száma, hiszen a kutatási eredményeket szaklapokban közzé kell tenni. Ebben, azt kell hogy mondjam, túl jó voltam. Mostanában, érezve a közeli véget, rákényszerültem tudományos munkám mennyiségi részének a felmérésére, ezért Dóri az összes közleményemet listászerűn legépelte. Százhetvenhat oldalt tett ki az anyag. El kell különíteni persze az úgynevezett eredeti közleményeket és az összefoglalókat, mivel igazi tudományos munkának csak az eredeti közlemények számítanak. Természetesen az ismeretterjesztő cikkek és könyvek is fontosak, de ezek nem tekinthetők a tudományos teljesítmény részének. Emellett az is fontos, hogy magyar vagy idegen nyelvű kö-

zleményről van szó. Sajnos ki kell mondani: a magyar közleményekről külföldön általában nem vesznek tudomást. Végül szokás az első szerzős (ő a témavezető) és utolsó szerzős (mint a kutatás irányítója vagy mentora) közleményeket is elkülöníteni. Arról nem is beszélve, hogy a könyveket és könyvfejezeteket is helyes külön értékelni. Nekem 668 eredeti angol közleményem jelent meg eddig. Ez sok. Illetve hihetetlenül sok. Ráadásul több közleményem még megjelenés alatt van. Nem tagadom, grafomán vagyok. A sportból hoztam a versenyszellemet, hogy győzni akarok, és meg akarom mutatni, mire vagyok képes.

Általában úgy születnek a publikációk, hogy van valakinek egy elmélete, és ennek igazolására hosszas előkészítés után kutatást végez. Ezzel szemben, miután én létrehoztam a Veleszületett Rendellenességek Országos Nyilvántartását, majd a Fejlődési Rendellenességek Kóroki Monitorát, sokáig a világ két legnagyobb adatbázisát, ha szabad így mondanom, előnyben voltam a kollégákhoz képest, mert emiatt dőltek hozzánk a kutatási megrendelések, és én azokból mindből írhattam közleményt. Tehát a témák adottak voltak. Sok PhD-s tanítványom is volt, az ő fokozatuk elérése is publikációkat követelt meg, ezekben általában utolsó szerző voltam. Hálás vagyok Bálint Eszternek, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára munkatársának, hogy publikációs listámat segítette megfeleltetni az akadémiai kívánalmaknak.

Az más kérdés, hogy lehet, a kevesebb több lett volna. De amikor a kritikusaimra nézek és tudom, hogy publikációink a szakma nemzetközileg legelismertebb újságjaiban jelentek meg, miután a világszinten legjobb két-három lektor elemezte és hagyta jóvá őket, akkor nem aggódom. Eszembe jut, Petőfi Sándort is állandóan kritizálták, hogy nem lehet annyi verset írni, mint amennyit ő alkotott. Olyanok, akik sohase tudtak még egyetlen olyan verset sem írni, mint egy közepes Petőfi-mű. De volt olyan, akitől elfogadtam a kritikát. A német Lenz professzor, akivel a végtaghiányos-kutatásban dolgoztunk együtt, például azt írta nekem egy saját készítésű, szépen dekorált plakáton: „Andrew, please, work less, think more!” (Endre, kérlek, dolgozz kevesebbet, gondolkozz többet!) Kitettem az irodám falára.

A tudományos publikációk minőségi értékelésével már külön tudományág

foglalkozik. Meglehetősen bonyolult rendszer, nem akarok a részletek bemutatásával untatni senkit, elég annyi, hogy az egyik a megjelenés helyét értékeli, mivel a szakfolyóiratoknak eltérő a rangjuk (ez az impakt faktor), a másik, hogy hányan hivatkoztak később a megjelent munkára (ez a citációs index). A minőséget kifejező számok tekintetében kifejezetten jól álltam 1997-ben. Tudtommal ezeket a számokat csak egyszer, akkor tették közzé hivatalosan, és az impakt faktort tekintve első voltam (215,5), Freund Tamás (178,8) és Palkovits Miklós (123,0) előtt, míg az idézetek számát tekintve má-

sodik (137) Freund Tamás (191) mögött és Gulyás Attila (104) előtt. Úgy hallottam, később betiltották az ilyen listák közzétételét, pedig ezek évenkénti publikálása más országokban kötelező.

Mégsem lettem a Magyar Tudományos Akadémia tagja. Itthon az akadémiai tagság a szakma csúc-sa. A tagsághoz többek között két akadémikus ajánlása szükséges. Erre életemben kétszer került sor. Egyik alkalommal Eckhardt Sándor professzor, az Onkológiai Intézet főigazgatója és Pásztor Emil, az Agysebészeti Intézet főigazgatója ajánlott. A második alkalommal Marx György, világhírű

fizikus és Kondorosi Ádám, világhírű biológus-genetikus tartott méltónak az akadémikusságra. Ők az ajánlásuk után fölvetették, hogy el kell mennem szakterületünk összes akadémikusához, be kell mutatkoznom, és meg kell szerezni a szavazatukat. Én úgy gondoltam, hogy nekem erre nincs időm, és megalázónak is éreztem a szükséges gázsulálást a támogatásuk megnyerése érdekében.

Más kérdés, hogy régen az akadémikussághoz a párt jóváhagyása is kellett. Ismert a régi mondás, hogyha valakinek Isten vagy a párt már katedrát adott, előbb-utóbb észt is ad neki. Sokan naivan úgy véltük, az a helyes, ha előbb megvan a teljesítmény, és utána jöjjön a katedra. A szocialista rendszer igazi karrieristái azonban tudták, hogy először a hatalmat kell megszerezni, és ha a hatalom megvan, akkor már mindent el tudnak intézni. Bár ez, azt hiszem, végül is rendszerfüggetlen. Éppen ezért a teljesítmény nemzetközileg elfogadott mérési metódusa alapján a magyar akadémikusok ritkán voltak benne a világ tudományos elitjében. Ezért is háborodtak fel közülük sokan, amikor 1997-ben közzétették az említett értéklistát, és azonnal be is tiltatták itthon. Ezek után tulajdonképpen nem is csodálkoztam, hogy nem választottak meg akadémikus-nak, noha a nemzetközi listákon mindig az első tíz között voltam.

Professzorságom története is elég érdekes. Ádám György, a Semmelweis Orvostudományi Egyetem (SOTE) etikaprofesszora kétszer is fölterjesztett egyetemi tanárnak a SOTE-n. Noha az OKI dolgozója voltam, de külsősként részt vettem az etika és a gyermekgyógyászat oktatásában. A kar azonban nem fogadta el a javaslatát. Akkor vettem a fáradságot, és kiszámoltam a két kari döntőbizottság tagjainak nemzetközileg mért tudományos teljesítményét. Összeadva az elbírálók

adatait, az első bizottság a 9,9, a másik bizottság pedig a 13,3 százalékát érte el együttesen az én tudományos teljesítményemnek.

Végül nem a SOTE-n, ahol orvosi diplomát szereztem, hanem az ELTE-n lettem címzetes egyetemi tanár az 1990-es évek elején. Akkor változott meg az addig szovjet típusú tudományos rendszer, és a kandidátusságból PhD lett. Az egyetemeknek nagyon fontos volt a PhD-hallgatók száma, mert utánuk fejenként kapták a juttatást. Vida Gábor genetikusprofesszor felfogta, hogy Magyarországon én voltam „a genetikus”, és meghívott a humán genetikai szekció doktori iskola vezetőjének. Jól is jártak velem, mert 5 PhD-st tudtam ott kikupálni. Marx Györgynek orosz lánrésze volt a címzetes professzori címem elnyerésében. Ezt ritkán szoktam használni, mert amikor például ilyen könyvről van szó, akkor nem az számít, hogy én címzetes egyetemi tanár, vagyis professzor vagyok, hanem be tudom-e mutatni az életművem, képes vagyok-e meggyőzni az olvasókat, hogy amit tettem, az nem volt hiábavaló. Magyarán, hitelesnek tekintenek-e.

Szakszervezeti vezető is voltam. Még 1963-ban felkértek az OKI szakszervezeti titkári tisztségére.

Közismert vicc volt akkoriban, hogy a szakszervezet az pont annyira fölösleges, mint a férfiak emlőbimbója. Szerintem különben ez a hasonlat sántított, mert az emlőbimbó sok férfinál a legérzékenyebb erotikus zóna. A szakszervezet pedig minden volt, csak erotikus nem. Én akkor jellemzően úgy gondoltam, a szokásos semmittevés helyett a szakszervezeti életet is fel lehet virágoztatni.

Az OKI-nak cirka 650 munkatársa volt. Előttem a szakszervezeti gyűlések egy kis szobában zajlottak, aktivitásomnak köszönhetően azonban később át kellett vinni a nagy előadóterembe, ahová 300 ember fért be, és még a lépcsőn is ültek. Igaz, nem arról beszélgettünk, mint korábban, hogy a munkatársak fehér vagy zöld köpenyt hordjanak-e. Szerintem a szakszervezetnek a nyugati munkamódszerek megismertetése lehetett volna az egyik legfontosabb feladata, továbbá segítség a kutatási eredmények objektív értékelésében. Szóval az OKI-ban élénk szakszervezeti élet indult be, de a főigazgatóval emiatt megromlott a viszonyom.

Jó hírünk viszont országos szintű lett. Be is akartak választani az országos szakszervezeti tanács-ba, de nem vállaltam. Titkár 15 évig voltam, aztán lemondtam. Akkor beválasztottak a SZOT

elnökségébe. Egyszer vagy kétszer elmentem az ülésekre, de azután lekoptam, fontosabb dolgaim voltak.

Sikeres szakszervezeti titkárságom miatt az országos vezetés részéről kitartóan kapacitáltak, hogy lépjek be a pártba. Kezdetben kitértem ez elől. Végül a többször elnyert nyugati ösztöndíjaim során külföldön fogalmazódott meg bennem, hogy ha engem ennyire futtatnak és támogatnak, akkor tulajdonképpen ezt meg kellene hálálni. Döntésemben benne volt, nem szégyellem, a karri-erizmus is. Tudtam, hogy a legmagasabb vezetői pozícióba csak párttagként lehet kerülni. Így, azt hiszem,

1973-ban beléptem az MSZMP-be. Ami nagyon rossz döntés volt, semmi előnyöm nem származott belőle, ráadásul újabb konfrontációknak tettem ki magamat, mert ott is állandóan mondtam a magamét. Rengeteg bajom lett, sokszor a fejemre olvasták, hogy áskálódom a rendszer ellen. Az 1980-as években azután már nem jártam el a taggyűlésekre, ezért megszűnt a tagságom, kizártak.

Az OKI Évkönyvek szerint messze én voltam az intézet tudományosan legproduktívabb embere, de 1998-ban jött a KDNP-nek egy felkészületlen pártkádere, akiből országos tiszti főorvost kreáltak. Az első dolga volt, hogy egy püspökkel megszenteltette az irodáját, második lépésként megszüntette az állásomat az OKI-ban. De akkor nekem az már csak a másodállásom volt, mert főállásban a Nemzeti Egészségvédelmi Intézet főigazgatója voltam.

Pályám során ezen kívül is voltak nagy bukásaim. Azt hiszem, 1971-ben Kornidesz Mihály elvtárs, aki a Központi Bizottság titkára volt, behívott engem és Schuler Dezsőt. Schuler Dezső kiváló gyerekgyógyász volt, aki emellett genetikával is foglalkozott. Tehát behívtak minket, hogy most már létre kellene hozni Magyarországon a humángenetikai társaságot. Hruscsov megengedte a genetika művelését, és az elvtársak is rájöttek, mennyire fontos irány ez a tudományban. Kornidesz azt ajánlotta, hogy mivel én vagyok az aktívabb és a fiatalabb, ezért legyek én a Magyar Humángenetikai Társaság titkára, és Schuler Dezső, aki klinikus és professzor, legyen az elnöke. Köztudott ugye, hogy az elnök általában amolyan díszpinty, és a titkár szokott dolgozni. Természetesen vállaltam a felkérést.

Kitűztük az alakuló ülést, mondjuk péntekre. Csütörtökön fölhívott Schuler Dezső, hogy ő sokat gondolkodott azon, hogy a nagy öregek ki lettek hagyva a vezetőségéből. Mit szólnék ahhoz, ha Kiszely professzort ajánlanánk elnöknek és ő, tehát Schuler lenne a titkár, én pedig a helyettese, de hát úgyis mindent én fogok csinálni, tehát tulajdonképpen semmi nem változik. Kiszely Györgyöt nagyon szerettem és tiszteltem, ő volt az, akinél az első évben nem tudtam biológiából a tí-

fuszt, de amikor elmondtam neki az angol válogatott összeállítását, akkor ötöst kaptam. Mondtam tehát Schulernek, rendben. Másnap megtörtént a választás. Kiszely professzor lett az elnök, Schuler a titkár, én a helyettese. Majd két nappal később Schuler fölhívott, hogy ha 100 tag alatt van a létszám, akkor a jogszabályok szerint nincs titkárhelyettesi poszt.

És akkor eszembe jutottak Mikszáth Kálmán úri huncutságokról írt novellái. Itt is mindenki volt találva előre, és az nem számított, hogy a Magyar Humángenetikai Társaság vezetőségéből kigolyózták az ország akkor egyetlen főállású orvos genetikusát.

Naiiv voltam. De nem tanultam az esetből.

Miután már ismert lettem a televíziós előadások kapcsán, 1977-ben ismét behívtak a Központi Bizottságba. Akkor Pál Lénárd, neves fizikus volt a titkár.

Elmondta, hogy az Országos Humángenetikai Intézet létrehozása mellett döntöttek, és engem tartanak alkalmas vezetőnek erre az új feladatra. Nem kell mondanom, mit éreztem. Egy 42 éves, ambiciózus ember ennél többet nemigen remélhet.

Németországban volt már vagy 30 humángenetikai intézet, Hollandiában tucatnyi, Magyarországon egy sem. Három hónapot nagyon intenzíven dolgoztam az intézet struktúrájának kialakításán. Megbeszéltem azokkal a magyar szakemberekkel is, akiket a legjobbnak tartottam, és akik hajlandók voltak csatlakozni. Természetesen költségvetési tervezetet is készítettem, amiben azért bevételek is voltak, a különböző gyógyszergyáraknak végzett szolgáltatásaink révén.

Végül úgy éreztem, átgondolt és kivitelezhető tervezetet adtam be Pál Lénárdnak. Ő továbbította a Magyar Tudományos Akadémiának véleményezésre. Jó egy évvel később tudtam meg a döntést, miszerint a pályázat kitűnő, az intézet nagyon fontos, de azért vannak ennél fontosabb dolgok is a magyar egészségügyben. Az Országos Traumatológiai Intézet például éppen akkor vált használ-hatatlanná. A kevés pénzt koncentrálni kell a legfontosabbakra. Az intézetből nem lett semmi.

Nagyon csalódott voltam. De most, utólag azt mondom – és ez az életem egyik fontos tanulsága –, hogy akik az embernek ártanak, talán azok teszik vele a legjobbat. Mert ha akkor az Országos Humángenetikai Intézet főigazgatója leszek, akkor belefulladás volna a bürokratikus feladatokba. És mi minden maradt volna ki az életemből?! Az egész nemzetközi karrierem. Az egyetlen dolog, amellyel elégedett lehetek. Különösen igaz lenne ez, ha az Alfa Szövetségből valaki nem hívja fel hazugságaival a Kennedy családot.

Az 1990-es években új területre is léptem. 1992-ben felkértek, hogy legyek a Magyar Tehetség-gondozó Társaság elnöke, és ezt a tisztemet 2002-ig láttam el. Azóta örökös tiszteletbeli elnök vagyok. 1995-ben a Debreceni Egyetemen, Balogh László vezetésével beindult az a pedagógiai szakképzés, amely őket a kivételesen tehetséges gyermekek gondozására készíti fel. Az ugyan nagyon jó, hogy mintegy 150 éve van speciális képzés az értelmi fogyatékosoknak, viszont a másik véglettel, a kivételesen tehetséges gyermekekkel nemigen foglalkoztak. Pedig ők ugyanúgy nehezen illesz-thetők be az átlagosoknak készített iskolai tantervbe. Felkértek a genetika oktatására a kétéves szakképzéseken, és a PhD-sok felkészítésére. Ekkor fogalmazódott meg bennem az a terv, hogy ne csak azt mondjam el hallgatóimnak, amit a szakirodalomból tudok, hanem legyenek saját kutatásaim is.

Mindig is izgatott a géniuszok eredete, hiszen ők azok a természeti és társadalmi jelenségek, akiknek legtöbbet köszönhet az emberiség. Így minden szabadidőmet az előző fejezetben említett magyar géniuszok genetikailag orientált, elsősorban a családfájuk elemzésére alapozott kutatásra fordítottam. Életem során a szülőházamban öt nagy teljesítményre voltam képes.

1. Létrehoztam a közegészségügyi genetikát, tehát a Veleszületett Rendellenességek Országos Nyilvántartását. A VRONY megvan, a nyugdíjazásomat követő hanyatlás után helyreállt, most jól működik.

2. Kidolgoztam egy olyan rendszert, amelyben a várandósokat érő külső, elsősorban gyógyszer-hatásokat gyorsan lehet értékelni. Ez megint egyedülálló volt világviszonylatban. Ez volt a Fejlődési Rendellenességek Kóroki Monitora. Megszűnt. Emellett kidolgoztam a terhesség alatt öngyilkossági kísérletet elkövetők modelljét, ami a gyógyszerek teratogenitásának egyedülálló vizsgálati rendszere. Megszűnt.

3. Bevezettük Magyarországon a genetikai tanácsadást, és annak magyar módszerét, de nem érzékelem, hogy ezt itthon mások is hasznosítanák. A hozzám forduló különleges eseteknek köszönhetően sokszor szerepelek a McKusick-katalógusban, a genetikusok amolyan bibliájában, amelyben az összes genetikai betegség leírása szerepel. Többet mi észleltünk elsőként.

4. A világon először hoztuk létre a családtervezési szolgáltatások országos rendszerét, kidolgozva annak módszertanát. Már nincs meg.

5. Ennek kapcsán tudtuk igazolni a kis adagú folsav és a többi magzatvédő vitamin fejlődési rendellenességeket kivédő hatását. Ez a kutatásunk bekerült a washingtoni tudománytörténeti múzeumba, ahol csak az orvostudományban mérföldkövet jelentő kutatások találhatók meg.

Jelenleg azonban Európában Magyarországon alkalmazzák legritkábban a magzatvédő vitaminokat.

Jelképesen azt szoktam mondani, öt várat építettem fel életemben, és ezek lényegében romokban hevernek. Szokták kérdezni, hogy miért vagyok keserű. Hát ezek miatt. Létrehoztunk nemzetközileg elismert, a magyarság és a magyar nemzet szempontjából fontos dolgokat, aztán végül is hagyták ezeket elpusztulni. Biztosan tudom, hogy jönnek majd új emberek, akik folytatják, illetve újra felépítik ezeket, mert a fejlődésnek elkerülhetetlen részei. De lehattunk volna elsők, győztesek és büszkék rájuk, én pedig most úgy megyek el, hogy az életművem jó része romokban hever.

Életemet alapvetően befolyásolta a televíziós szereplés. Addig úgy éreztem, hogy az orvosi szakma vezetői segítették a tudományos fejlődésemet. De miután „televíziós személyiséggé”, úgymond sztárrá váltam, inkább csak az ellenszenvükkel szembesültem, ezért – tulajdonképpen szerencsésen – kiszorultam a nemzetközi porondra. Engem, mint utaltam rá, a tévés népszerűség roppantul idegesített. Nagyon mellékes munka volt az életemben a médiaszereplés, noha a tévében szerzett ismertségem lehetővé tette, hogy sokkal több emberen segítsek, és szélesebb körben tudtam őket tanítani, nem középiskolás fokon. Mégis, Magyarországon az emberek többsége csak ezt a tevékenységemet ismeri, és ennek alapján ítél meg. Bízom benne, hogy aki idáig elért e könyv olvasásakor, az már

érti, látja, tudja, hogy van egy rangsor az életben. A legbüszkébb a Czeizel-formulára, a magzatvédő vitaminra vagyok.

A végső következtetés elérésében sokat segített Karinthy Frigyes géniusza. Nem tudom, ismerik-e szenzációs novelláját, amelynek a címe A cirkusz. Arról szól, hogy van egy fiatalember, aki hegedűművész, és szeretné eljátszani azt a csodálatos melódiát, amit csak egyedül ő tud a világon, de hát senkit nem érdekel az ő játéka. És akkor kiképzzi magát akrobatának, és amikor eljön az előadás estéje, kimegy a porondra, a reflektorok fényében felmászik a trapézra, közben hajmeresztő

mutatványokat is végez, majd amikor eléri a trapéz csúcsát, előveszi a hegedűjét, és eljátssza a dal-lamot.

A nézők így már lélegzet-visszafojtva hallgatják.

A családom elfogadta, hogy szeretném már befejezni az életemet. Elfogadták, mert látták, hogy a má-

sodik kúra alatt már nagyon szenvedtem.

Én azt gondolom, érkeztem egy választóvonalhoz. Ez az emberhez méltó élet és a már csak vegetatív lét között van. Sajnos nem kérdés, merre indulhatok tovább. Nem lehet már visszafordulnom. Addig, amíg képes vagyok az emberhez méltó életre, addig van értelme harcolni. De van egy pont, ami után már nincs. Amikor a 24 órából már csak percek elviselhetők, akkor már nem érdemes. Lassan és megállíthatatlanul legyőz a betegségem. Megtöri a büszkeségemet. Elveszi az erőmet. Azt tesz velem, amit akar. A tehetetlen játékszere vagyok.

A családom elfogadta a döntésemet. De azért mindent megtesznek az életem meghosszabbításáért. A feleségem is, a szerelmem is, a gyermekeim is. Miattuk talán mégis érdemes lenne a következő vissza-esés alatt is harcolni az életért.

Egy orvos másképpen viszonyul a halálhoz. Mindaddig, amíg mások haláláról van szó. De abban a pillanatban, ahogy ő lesz az érintett, ugyanolyan emberré válik, mint bárki más.

Kegyetlen érzés. Próbálok elképzelni, hogy milyen lesz. Nem tudom elképzelni. Nem én döntök.

Az ember föl tud készülni mindenre. Végiggondolja, mi vár rá másnap, hogy hány páciense lesz a rendelésén, mit fog mondani a tanítványainak, hol találkozik a barátaival, és egyebek.

De hát mit lehet kezdeni azzal a gondolattal, hogy holnap a halál vár rá? Föl lehet erre készülni?

Igyekszem... De azt hiszem, nem lehet felkészülni... Teljesen, semmiképpen sem. Ez elképzelhetetlen.

Barbara felajánlotta, költözzem fel az ő lakásukba, a mi régi otthonunkba, de nem tudom, okos dolog-e ott meghalnom. Valóban méltatlan körülmények között élünk a túlszűfolt lakásunkban, de ez volt az ára, hogy egy házban élhessen a majdnem egész család. Számomra nem kérdés, hogy megérte-e. Azt hiszem, talán

úgy volna jó, ha nem itthon halnék meg. Az csak újabb teher lenne a családnak.

Az egyik kórházban van egy legendás orvos. Jóformán minden ismert ember nála halt meg. Azt hiszem, bemegyek majd hozzá... bevisznek majd hozzá... erre fogom kérni a családomat. Amit ez a kolléga nyújt, az orvosi segítség... Hogy ne fájjon... és az ember szépen, békében eltávozzhat.

Vettem le magamból DNS-t. Szakszerűen el van téve. Odaadtam az öcsémnek. Ő majd a hamvaim mellé teszi az urnámba. Szerintem a huszonegyedik században már rég nem a hagyományos módon kellene temetkezni. Miért a hamvakat rakják el? Vagy miért a tetemet, amiből csak csontok maradnak meg? Elég volna mindenkiből egy icipici DNS-t eltemetni, hiszen ez fejezi ki leginkább a lényegünket.

Ha eljön az idő, ez elégséges a feltámadáshoz. Újjá lehet belőle születni. 21. FEJEZET

A második életéről.

Újjá lehet belőle születni. Ez lett volna a végszó. Eredetileg itt volt vége a könyvnek. Endre még elolvasta, bele-belejavíthatott, majd jóváhagyta. Örült, hogy megérte a végét, de úgy érezte, a kiadást már nem fogja. El is búcsúztunk. Úgy tűnt, hogy Czeizel Endre hamarosan meghal. Ő maga is ezt hitte. Én mindennap úgy hallgattam a híreket a rádióban, úgy olvastam a netes hírportálokat, vagy ültem a tévé elé, hogy bármikor szembesülnöm kell a halálhírével. Ha csörgött a telefonom, gyakran gondoltam azt, Erzsébet hív, vagy Barbara, hogy Endre nincs többé. Már elmúlt a 2014-es karácsony, és mindannyian, akik aggódtunk érte, azon gondolkodtunk, megéri-e az új évet. És erre, tessék, mi történt?! Czeizel Endre újjászületett! Illik hozzá. Váratlant húzott megint.

Az új év elején felhívtam. Arról beszélt, ajándékként élte meg, hogy még egyszer együtt tölthette a karácsonyt a családjával, nagyon jól érzi magát a bőrében. Váratlanul annyira jól van, hogy már újra tart genetikai tanácsadást is, sokan vártak rá, külföldi szaklapok felkérésének tesz eleget, sőt hamarosan előadásokat is vállal. A könyvvel kapcsolatban abban maradtunk, néhányszor leülünk újra beszélgetni, és természetesen tovább írjuk az élete történetét. Az elsőt befejeztük, kezdjük bele másodikba.

Kétszer a Czeizel-házban, majd egyszer Dóri házában találkoztunk. Utóbbinál Endre ismét az Apuka feliratú pólót viselte, Andris ott sündörgött körülötte. Nagyon jó, hogy meggygyult apu, mondta a kislány. De tudom, hogy azért nemsokára meg fog halni. Igen, sajnós így van, mondta neki Endre. De jobb lenne, ha nem halna meg, felelte Andris. Jobb lenne, igazad van, felelte az apja. De az sajnós nem lehetséges.

Dóri a fél éves Fannival a karján már korábban bevonult egy másik szobába. Behívta magához Andrist is. Nekem pedig eszembe jutottak Endre első szavai az életéről, a könyv elejéről: „Annak ellenére születtem meg, hogy senki sem akarta a megszületésemet. Anyám egyszer elmesélte, hormoninjekciót adott be magának,

hogy a terhessége megszakadjon. Hogy én ne legyek. De lettem...” Hát, az élete vége is nagyon sajátságosan alakult.

A kezelőorvosom, Masszi professzor, aki minden kedden ellenőrzi az állapotomat, mostanában nagyon meg van elégedve velem. Kedvesen viccelődve legutóbb azt mondta: „Endre, ne haragudj, nem illene, hogy ennyire jól legyél!” Valóban, én is sokszor úgy érzem, nem illene. De hát ez van – hála istennek! Ilyenkor a professzorom szép asszisztense, Olga veszi a véretem, és tartja karban a lelkemet.

Tény, csodámra járnak a kollégák is. Nincs magyarázatuk. Hetvennyolc kilóval jöttem ki a kórházból, most pedig kilencvenöt vagyok. Az étvágyam és a kedvem kiváló. Az erőnlétemmel sincs különösebb gond. Minden reggel tornázom, és sokat sétálok. Az agyam is mintha a régi lenne. Fájdalmaim nincsenek. Aki egészséges, az nem tudja, micsoda élvezet egészségesnek lenni. Most már én tudom.

Az orvosaim arra számítottak, az utolsó kezelés maximum ahhoz lesz elegendő, hogy ideiglenesen jobban legyek, és kissé kitolják a halálom időpontját. Ehhez képest az utolsó biopszia egyetlen rákos sejtet sem tudott kimutatni a csontvelőmben. Nem értik, mi történt. Most mit mondjak?

Sorra kapom a leveleket barátoktól, ismerősöktől, páciensektől, ezekben leírják, milyen sokat gondolnak rám, és mennyire örülnek, hogy jól vagyok, hogy meggyógyultam. Nekem pedig nagyon jólesik a felém áradó szeretet. De félreértették a helyzetet. Én nem gyógyultam meg. Ebből a kórból nem lehet kigyógyulni. Egyszerűen csak az van, hogy most a betegségem második „remissziójában”, javulásában vagyok a szakszerű orvosi ellátásnak köszönhetően. Mindig eszembe jut, hogy Bartók Bélának is ugyanez a betegsége volt. Ő is a halál torkából tért vissza, és lett még néhány jó hónapja. A Concertót az alatt komponálta. Nagy dolgot tenni én már nem leszek képes.

Nincs válaszom a történetekre. Illetve van, de csak félve mondom ki: csoda.

Csoda, ami velem történt. Természettudósként tudom, nincsenek csodák, csak olyan különös események, amelyeknek még nem tudjuk az okát.

Tény viszont, hogy én csodaként élem meg, ami velem történt.

A saját praxisomban azért sokszor láttam ilyesmit, hogy lemondunk valakiről, és aztán mégis életben maradt. Szóval történnek csodák. Tényleg létezhet a Mindenható? Ha van, nem értem, miért pont egy „hitetlennel” foglalkozik, de nem tudok másra gondolni, mint hogy valamilyen rejtélyes oknál fogva úgy döntött, ad nekem még néhány jó hónapot. Örülök, és élvezem.

Amikor este lefekszem, akkor végiggondolom, milyen szép napom is volt, milyen hasznos dolgokat csináltam. Hétfőn és szerdán például ismét végzem a genetikai tanácsadást, általában tizenkét-tizenkét párnak tudunk segíteni Rácz Kátival, hűséges asszisztensemmel. Érzem a hozzám segítségért fordulóknak szeretetét és elismerését. Megírtam az Ausztráliából, Amerikából és Kanadából érkező

meghívásos tanulmányokat, készülök a szokásos bécsi egyetemi előadás-sorozatra. Már több előadást tartottam itthon, és akkor is éreztem a közönség tapsán túl a szeretetüket is. Segítem a rám szoruló PhD-sok tudományos munkáját, folytatom a Debreceni Egyetemen a hallgatóim oktatását, és megpróbálom még kibővíteni a számukra készült és elfogyott Sors és Tehetség című tankönyvet. Sőt a géniuszkutatásról, Gábor fiam közreműködésével, két előadást is tartottam a Spinoza Színházban, nagyon jólesett a közönség felém áradó elismerése, sőt szeretete. A Kertész Imréről írt könyvünk bemutatón is sokan voltak Budapesten, Szegeden, Békéscsabán és Sopronban. Nagyon örülök tehát a második életemnek, most érzem, milyen jó élni.

Bánt viszont, hogy betegségem és annak alakulása újsághírré vált, mégpedig túl gyakran. Bizonyára ebben az én exhibicionista személyiségem is hibás, de a bulvársajtó szenzációéhsége is.

Többször előfordult, hogy az interjúkérést visszautasítottam, mégis megjelent a cikk, a korábbi írásokból összetákoltak valamit. Nem értem. Olyan kiváló barátaim előztek meg a halálban, mint Buda Béla és Hankiss Elemér, és az ő betegségeikről nem számoltak be az újságok.

Sokáig úgy gondoltam, a boldogság csak üres közhely. Vannak persze pillanatok, amelyek jobb érzéssel töltenek el a többinél, de ezek csak pillanatok. Aztán elszállnak, kidurrannak, mint a luft-ballon. Az ember szerencsés esetben persze hosszú távra is megtalálhatja azt az elégedettséget és jó érzést, amit nevezhetünk belső harmóniának. Hm. Végül nevezhetjük ezt boldogságnak is.

Az is jó érzés, hogy ezt most kimondtam. Boldog vagyok, mert kaptam ajándékba nem tudom hány hónapot. Soha nem tudtam ennyire élvezni az életet, mint most, mert korábban természetesnek tűnt minden, ellenben most adományak érzem.

Mostanában voltunk hangversenyeken a Müpában. Itt voltak a Berliini Filharmonikusok, aztán a Bécsi Filharmonikusok. Megint éreztem, hogy a zene milyen csodás élményt jelenthet. Az egyik koncert után odajött hozzám egy idős hölgy, hogy nagyon tetszett neki a hangverseny, de még nagyobb öröm, hogy velem együtt lehetett itt. Még a szeme is könnyes volt. Ilyenkor az ember zavarban van, és nem tud mit mondani. Nem vagyok szemérmes, és azt hiszem, szerénytelen sem, és az ilyen szeretetnyilvánítások jólesnek, mégis zavarban vagyok, és nem tudom, megérdemeltem-e.

Hasonló problémát jelent a számomra, hogy szinte hetente kapok leveleket, amelyekben olyan gyógymódokat ajánlgatnak, amelyektől egészen biztosan meggyógyulhatok. Jólesik az aggódásuk és a segíteni akarásuk, de ilyenkor ezeket megbeszélem a kezelőorvosommal. Aki általában azt mondja, nem ismeri vagy nincsenek tudományos bizonyítékai e módszereknek, és jobb lenne a nemzetközileg elfogadott kezelési protokollhoz tartanunk magunkat. Professzorom is állandóan

azon töri a fejét, hogyan lehetne a mostani jó állapotomat minél inkább megnyújtani.

Amikor karácsonykor a nagy gyerekeimmel megint szóba jött, hogy miért nem mentünk el Amerikába, akkor én végiggondoltam, miért jó, hogy itt maradtam. Bár rengeteg balhém volt itthon, plusz a rendőrségi és bírósági meghurcoltatásom, és az Újvilágban bizonyosan több pénzem, hangzatosabb beosztásom, nagyobb íróasztalom lett volna. Nem beszélve arról, hogy amerikaivá válva még nagyobb szakmai sikereket érhettem volna el, hiszen a tudományos világ nagyon is Amerika-központú. Az Egyesült Államokban élő rengeteg zseniális szakember szinte felosztja egymás között a tudomány világát, és a saját szakterületén mindenki lehet kiváló, de csak egy nagyon szűk területen mozoghat. Na, ez nem az én világom. Nehezen viselem a korlátokat.

Amerikában nem lehettem volna az, ami itthon. Ott nem szerettek volna ennyire az emberek. Ott nem jött volna oda hozzám a koncert után senki. Feltehetően M. Kiss Csaba sem keresett volna meg, hogy megírja az életrajzomat. Amerikában egy lettem volna a sok jó szakember közül. Itthon viszont én lettem „A Czeizel”.

De persze látom, hogy a gyermekeim nem annyira érzik jól magukat most itthon. Érzékelem, hogy Balázs fiamék elég nehéz anyagi helyzetben vannak a három gyerekkel, különösen mostanában, hogy Benjámint unokám Cardiffban tanul.

Gábor fiam nem túl felkapott színházi rendezőként szintén a periférián él.

Még Barbara van a legjobb pozícióban. Ő a fogyatékkal élő csecsemők és kisdetek korai fejlesztésének magyarországi fő irányítója, de azt is látom, hogy mekkora erőfeszítésébe kerül az ehhez szükséges pénz előteremtése. Rengeteg energiája megy el a bürokratikus harcokra, állandóan újabb és újabb nem szakmai nehézségekkel kell szembesülnie. Nagyon lelkiismeretes.

Félek, hogy belegebed.

Látom tehát a rossz oldalát is a magyarországi életnek. És itt most nem is arra gondolok, hogy ugyan sokan szeretnek, de bizonyosan azok sincsenek kevesen, akik nem szeretnek, sőt utálnak.

Most inkább a magyar értelmiség anyagi megbecsüléséről elmélkednék. A múltkoriban egy taxis, amikor egy tévés szereplésre vitt, panaszkodott, hogy az embereknek nincs elég pénzüik, ezért ne-ki se megy jól a bolt. Én ezt megerősítettem, mondván, nekem is meg kell gondolnom, hogy tax-ival megyünk-e színházba vagy társaságba, mert akkor megengedhető ugyan egy-egy pohár bor vagy pezsgő, de a költségek miatt erről bizony néha le kell mondanunk. A taxis azt felelte: na, ne vicceljen már, doktor úr! Nem akarta elhinni, hogy 56 éves orvosi pályafutásom után 175 000

forint körül van a nyugdíjam.

Azt nem tettem hozzá, hogy akadémiai doktorként is kapok 75 000 forintot, és amíg egészséges voltam, a genetikai tanácsadás révén és az előadásaim

tiszteletdíjából is volt pluszjövedelemem.

Na, csak azért beszélek erről, mert el akartam mondani, hogy nekem a genetikai tanácsadás egyrészt élvezet, másrészt nélkülözhetetlen nyugdíj-kiegészítés. És hát, amikor kórházba kerültem, nemhogy dolgozni, mozdulni is alig bírtam, ez a bevételi forrás megszűnt. Erzsébet a napi látogatásain nemegyszer bevallotta, hogy a lányától kapott pénzt, mert... Szóval szégyenteljes gond ez.

Nyugati professzortársaim ragyogóan megélnék a nyugdíjukból. A nyári időszakot otthon, a télit pedig például Miami-ban töltik, és közben a hobbijukkal foglalkoznak. Igaz, gyermekkori álmom, a történésszkekedés, időskoromban némileg megvalósult a géniuszkutatásaimmal. Csak hát ahhoz, hogy megéljünk, nekem továbbra is dolgoznom kellett! Az más dolog, hogy annyira szeretem a munkámat, hogy ez nekem nem teher. De ha már nem akarnék vagy nem tudnék dolgozni, nem is tudom, mi lenne. Szóval nem hagyhatom abba. De hát sosem voltam jó üzletember. Az alapítványunk is nullszaldóra volt belőve. Tízezer forint volt az első találkozás, és ötezer forint volt minden további. Ebben a tízezerben benne volt az egyszeri nőgyógyászati vizsgálat – mert én kiadtam egy nőgyógyásznak ingyen a rendelőhelyiséget azzal, hogy az én betegeimet mindig ingyen kell megvizsgálnia –, és benne volt egy ondóvizsgálat, és benne volt az ultrahangvizsgálat is. Amikor beteg lettem, a helyettesem rögtön emelt az árakon. Tizenötezer lett az első találkozás, és minden további alkalom tízezer. Most már az ondóért is, a nőgyógyászatért és az ultrahangért is külön-külön kell fizetni. Én ezt rossznak tartom, mert nagyon gyakran előfordul az, hogy a genetikai vizsgálat kapcsán fölmerül, hogy meg kellene nézni ezt a gént vagy azt a gént, és ezekért ma mind fizetni kell, és nagyjából minden ötödik potenciális páciens nem tudta megfizetni a munkánkat. Ez nem jó. Szóval az, hogy valakinek az egészsége, a gyermekei egészsége és a jövője azon múljon, hogy van-e pénze, az elég borzasztó dolog. De nem volt ritka az ellentéte sem, és ettől még inkább frászt kaptam. Nem kevés újgazdag állított be, hogy a DNS-térképét akarja megismerni.

Hát, mondtam, az hatszázezer forint. Nem számít, doktor úr! A feleségemét is kérem.

2014-ben a Merhala Zoltán vezetésével működő Magzati Diagnosztikai Központ áttelepült a VI.

kerületbe, a Benczúr utca 15. szám alá. A Genetikai és Családtervezési Tanácsadónk is vele ment.

2015 márciusában az I. kerületi Bérc utca 23. szám alá költöztünk. Most ott dolgozom én is.

Sajnos, az alapítványunk bevételi forrásának elmaradása miatt a kromoszóma-és ondóvizsgáló asszisztens bérét sem lehetett kigazdálkodni, nyugdíjba ment, és már csak egynapos munkáját tudjuk kifizetni.

Masszi professzor, a kezelőorvosom és most már a barátom, mindent megtesz

az életem meghosszabbítása érdekében. Az első kemosorozat után kaptam azt a gyógyszert, ami a korábban emlegetett teratogén gyógyszer, a Contergan származékaként bizonyos daganatos betegségekben bevált. Ehhez a nagyon drága gyógyszerhez az OEP támogatásával jutottam hozzá. Nem volt igazán hatásos, hiszen 2014

májusában kiújult a betegségem. A második, nehezen viselt kemó után Masszi professzor ajánlott két újdonságot, tablettás kezelés formájában. Az egyik háromnapos volt, a másik egyhetes. Szemben a kórházi kemoterápiás kezeléssel, az otthoni tablettás kezeléseknak nem volt mellékhatásuk.

Mindig is szkeptikusan beszéltem és gondolkodtam a vallásról. Ez most megváltozott. Vallásos családból származom. A ciszterek gimnáziumában, ahova jártam, viszont kényszerként éltem meg a minden reggeli imát, a kötelező gyónásokat és áldozásokat. Ez a kötelező gyakorlat erősen bántotta tizenéves, egyre nagyobb szabadságot igénylő lelkemet. Utána jött az orvosegyetem, amely hangsú-

lyosan materialista szemléletet sugallt és oltott belém. De azért az első házasságunkat 1960-ban, templomban kötöttük Judittal. Aztán jöttek az orvosként megélt csalódások, például az, hogy az egyik teljesen egészséges párnak három beteg (spinalis muscularis atrophias) gyermeke született egymás után, pedig erre csak huszonöt százalék esélyük volt, és mind a három meghalt hároméves kora előtt. Akkor elkeseredésemben megfogalmaztam, kizárt, hogy van Isten. Mert ha volna, ekkora tragédia nem történhetett volna meg. Ateista lettem, és ezt vallottam akkor is, amikor a rendszerváltás után már illett újra vallásosnak lenni.

Viszont a betegségem kapcsán már az első kemosorozat okozta szenvedések közben eszembe jutott, hogy hátha mégis van Isten. És hát fohászkoztam hozzá, hogy segítsen. Ez a hitem különösen a második kemó alatt, amikor már tulajdonképpen elbúcsúztam az élettől, erősödött fel, hiszen orvosilag felfogtam, hogy mesterségesen tartanak életben. Akkor minden este elmondtam a Miatyánkot, és beszélgettem a Mindenhatóval. Nem tudom, hogy hallotta-e, hogy én úgy gondolom, igyekeztem rendes ember lenni, ezért most jó lelkiismerettel megyek el.

Gondolkodtam, hogy föl kellene venni az utolsó kenetet. És akkor egyszer csak visszajött a csontvelőm – ideiglenesen helyreálltam. Azóta ezt tényleg csodának tartom. És köszönöm a Mindenhatónak. Nem annak a szakállasnak, akit Michelangelo a Sixtus-kápolnában megfestett, hanem a Mindenhatónak. A Mindenhatóról gondolkodom, és a Mindenhatóval beszélgetek, aki e bonyolult világ felett létezik, és a sorsunkat uralja, irányítja. És most minden este megköszönöm neki a napot, hogy még megvolt. Hogy még ezt is megélhettem. És hát kérem, hogyha lehet, akkor engedjen még egy kicsit élni.

Nemrég megkeresett a volt gimnáziumi osztálytársam, Leszkovszky Gyuri, aki mellettem ült, és akiről gyakran másoltam le a házi feladatokat. Az orvosi végzettsége mellett pap is lett. Hallotta a megtérésemet, és mondta, szeretné, ha

minden vasárnap templomba járnék, gyónnék és áldoznék.

Én ezt – legalábbis még – nem szeretném. Jobb nekem a Mindenhatóval kettesben lennem.

Magamat is megleptem ezzel a nagy változással. Még az is eszembe jutott, mennyire gyenge jellem vagyok, hogy ez megtörténhetett. Noha szokták mondani, hogy a halálos ágyán minden ember hívő lesz. A legmegátalkodottabb ateista is. Hát én ezt a mondást most igazolom.

A családom kicsit furcsán néz rám, de elfogadták ezt a változást. Ellenben kapok sok dicsérő levelet, de kritikát is, hogy ez az egész, miszerint én hívő lettem, csak egy öregkori megbolondulás.

Félreértene. Mert tényleg megváltoztam ugyan, most tényleg hívő vagyok, de nem a vallási dogmákban hiszek, hanem csakis abban, hogy van valami felsőbb erő, amely irányítani képes az én életemet is. És most úgy érzem, nagy segítséget kaptam a Mindenhatótól. Az is lehet persze, hogy ez az egész a szakszerű orvosi ellátáson, a szüleimtől örökölt családi géneken és a sz-ervezetem jó állapotán múlott. Lehet, hogy nincs is itt semmi csoda. Ám én ezt csodaként élem meg, és hálás vagyok, hogy élhetek.

A születés és a halál az élet természetes része. A születésről, azt hiszem, mindent, de legalábbis elég sokat tudok. A halálról semmit. Senki sem tud a halálról semmit. De mindenki fog tudni mindent. A magam részéről, ha már kaptam még egy esélyt, igyekszem mindent elkövetni, hogy minél tovább éljek. Hogy minél tovább tartson ez a csoda.

Azt is csodának tartom, hogy nekem, 79 évesen, nagybetegen lányom született. Ez is maga a csoda, vagyis az, hogy Fanni egyáltalán megfogant. Most, amikor Fannit fogom a kezemben, vagy sétálva tolom a gyermekkocsit, arra gondolok, talán ő az, aki képes lesz meghaladni majd az apját. Talán egy Maria Skłodowska válhat belőle.

A halál kapcsán szokás a végrendeletről és az örökségről is beszélni. Nekem legfeljebb szellemi örökségem lesz, és azon nem lehet összeveszni. Anyagi javaimat (ház, lakás) már odaadtam a gyerekeimnek. Nekem annyi maradt, amennyi nélkülözhetetlen a viszonylag normális életvitelhez.

Az anyagi problémák, mint említettem, nyomasztóvá váltak a betegségem alatt. Erzsébet nyugdíja ötvenezer forint körül van, a két nyugdíjból nem tudunk kijönni. Ezért is vállaltam el még két reklámot. Az ügy támogatása miatt, és a pénzért. Az egyik svájci cég két nőgyógyászati termékét ajánlom. Már megy az egyik reklám. Láttam magamat a tévében. Szégyelltem is nagyon. De végül is nem tudom, miért. Bűn lenne az, hogy valaki így igyekszik a korábbi életszínvonalát fenntartani? Ráadásul, mindkettőt támogatásra méltónak tartom.

Az egyik eszköz újfajta fogamzásgátló spirál. Szinte teljesen veszélytelen és biztonságos. Eszembe jut, hogy 1969-ben voltam először Amerikában, akkor ott

találkoztam Jack Lippessel. Ő

találta fel a spirált, ezt a méhbe helyezhető műanyag, kígyószerű eszközt. Amikor hazajöttem, egy hónapon belül küldött nekem ezer darabot. Azt hiszem, én voltam Magyarországon az első, aki ezt elkezdte alkalmazni. Akkor még a János Kórházban is dolgoztam. Szerettem ezt az eszközt, ez a legkevésbé veszélyes hatékony fogamzásgátló.

Egy orvos életében mindig vannak sebek, amelyek nehezen gyógyulnak. Vagy soha... Az egyik legjobb barátom akkoriban megkért, írjak fel fogamzásgátló tablettát fiatal feleségének, ne kelljen már ezért újra elmennie a nőgyógyászához. Természetesen felírtam. A felesége pedig meghalt a tableta okozta trombózisban. Nem az én hibám, de nehezen gyógyuló sebem. Fantasztikus hatékonyságúak a fogamzásgátló tabletták, de azért kis kockázattal számolni kell, különösen igaz volt ez a korábbi nagy adag hormont tartalmazó készítményekre.

A másik általam reklámozott injekciós készítmény szabályozza a hüvely savanyú vegyhatását. A „hüvelyflóra” baktériuma felelős a hüvely savanyú vegyhatásáért, mivel a hám keményítőjéből tejsavat produkál. Mondhatni, ez a korábban Döderlein-bacilusnak nevezett candidaszármazék a hüvely őrangyala. A savanyú vegyhatás elvesztésekor a hüvely védtelenné válik a külső fertőzésekkel szemben. Ez a készítmény egyébként magyar találmány. Megalkotója Újhelyi Károly, ő

is az Országos Közegészségügyi Intézetben dolgozott. Ő volt az intézet egyetlen Kossuth-díjasa.

Csakhogy a Kossuth-díjat azért kapta, mert a második világháború idején hazavitte a tífus-zoltóanyagot, és otthon a jégszekrényében tárolta. És amikor Budapest elfoglalása után kitört a tí-

fuszió, előszedte, és sikerült megfékezni a vészt. Ez azért érdekes, nem? Mert ezért lehetett volna valamilyen nagy állami kitüntetést kapnia, de talán nem Kossuth-díjat.

Nagyon kedveltem Károlyt, és ez a találmánya tényleg hasznos. Magyarországon már használták, de hát „magyar” módra. Aki gyártotta, az belebukott. A licencet viszont megvette egy svájci cég, és most majd ők viszik sikerre.

Az új Czeizel-formulának, tehát az új magzatvédővitamin-kombinációnak is nemcsak azért örülök, mert valóban jobbnak, praktikusabbnak tartom, mint az előzőt, hanem azért is, mert ez talán anyagi segítséget jelent majd két kisgyermekemnek a halálom után.

Erzsébet minden gondot levesz a vállamról, óv, félt és véd. Munkámat segíti a szükséges könyvek beszerzésével és a szövegeim kritikus elolvasásával. Nagyon hálás vagyok neki, hogy az életünk szokatlan alakulása ellenére kitart mellettem, és odaadóan szeret.

Sokkal fontosabb minden pénznél, hogy a „második” életemben, újjászületésem

után mennyivel jobb lett a viszonyom a gyermekeimmel! Sokkal koncentráltabb lett a kapcsolatunk, mint a betegségem előtt, és még soha nem éreztem ennyire az áradó szeretetüket, mint most. Remélem, tudom viszonzni. A betegség előtt, ki kell mondanom, voltak olyan hónapok, hogy nem is tudtam, mi van velük. Egyszerűen lekötöttek a saját dolgaik, saját magammal voltam elfoglalva.

Ha mégis eszembe jutottak, azzal nyugtatgattam magamat: hát végül is felnőtt emberek! De ezt megbántam. Jobb így, ahogy most van. Gábor minden este felhív. Balázssal együtt nézzük a tévében a nemzetközi meccseket. Barbarával érzelmileg és szakmailag is sokkal közelebb kerültünk egymáshoz. Cardiffban tanuló Benjámint rendszeresen kommunikálunk a modern technikának köszönhetően. A többi unokámmal is gyakran beszélünk.

Az viszont szokatlan, és az is marad, hogy most, 2015 februárjában, közel a nyolcvanadik születésnapomhoz, van egy hamarosan kilencéves kisfiam és féléves kislányom a fiatal sz-erelmemtől. Andriss képes a legtöbb szeretetet kicsiholni belőlem. Pedig az ember érzelmei az idősődéssel kérgesednek. De amikor találkozom Andrissal, és a nyakamba ugorva azt mondja, hogy apuka, imádlak, akkor könnyekig meg vagyok hatódva. Nem látható könnyekről beszélek. És megint csak azt tudom mondani, hogy micsoda ajándék az élettől a gyermek! Mostanában a hétvégéken Andriss házi feladatokat és dolgozatot írat velem. Általában ötöst kapok.

Fannit még szoknom kell. Be kell vallanom, ugyanaz a problémám vele, mint a többivel volt. Kön-nyű a nőknek, mert ők a kilenc hónap alatt teljesen ráhangolódnak a gyerekekre. Nekünk, férfiaknak, de legalábbis nekem, meg egyszer csak érkezik egy síró-becsináló emberke, és az anyja elvárja, hogy azonnal szeressem. De nekem az igazi apai érzéseim kialakulásához idő kell. De haladok, beszélek hozzá, sétálunk, és ő kedvesen mosolyog rám. Fanni – ellentétben Andrissal, aki éjszaka állandóan sírt, és ebbe Dóri majdnem belegebedt – ragyogó csecsemő. Végigalszik minden éjszakát, és nagyon jó kedélyű. Jó, hogy van. Szóval élvezem a második életemet.

Dóri nagyon boldog a két gyermekünkkel, teljesen kitöltik az életét. Csodálatosan jó anya.

Mindig is fontosnak éreztem jól informáltságot a politikában. Most is megnézek minden híradót.

2015 januárjának első napjaiban voltam tüntetni is, Orbán és kormánya ellen. Nekem a szívem jelképesen is a baloldalon dobog, noha, amíg ők voltak hatalmon – néhány kivételtől eltekintve – rengeteget ártottak a programjaimnak. Orbán Viktort pedig géniusznak tartom. Kivételes talentumú embernek, aki képes volt szinte a semmiből jöve az országot teljesen a hatalmába keríteni. De a hatalom, mint sok más politikust, megrészegeti, és nem érzékeli a határait. Nagyon sajnálom ezt, a kétharmaddal valóban felemelhette volna a magyarságot.

Valójában szívesebben foglalom el magamat a többi kortárs géniusszal.

Lenyűgözőnek tartom például Lovász László matematikus teljesítményét, akinek esetében még a politika is felülemelkedett a szokásos vazallus szelekción, és ő lett a Magyar Tudományos Akadémia új el-nöke. Csodálom Csányi Vilmost is, aki a magyar etológia megteremtője. Vagy itt vannak a muzsikusaink, akiket mindig szívesen hallgatunk Erzsébettel. Schiff, Ránki, Kocsis, a két Fischer, Vásáry, mind-mind géniusz. Ahogy az általam ismert írók is, mint Kertész Imre, Nádas Péter, Esterházy Péter, Spiró György.

Magamat néha a géniuszok közé sorolom, és sokszor nem. Mindenesetre öt olyan programot valósítottam meg életemben, amit elismert és megbecsült a világ. A nemzetközi. Nem annyira a hazai, bár a Semmelweis-díj után ezt sem mondhatom. Abban azért biztos vagyok, hogy nekem egyszer szobrot fognak állítani.

Nem az lettem, ami szerettem volna. Nem lettem focista, történész, szülésznőgyógyász, kromoszó-

makutató, Nobel-díjas... Mégis a sorsnak, a Mindenhatónak köszönhetően sok mindent elértem, olyasmiket is, amiket nem is reméltem.

Csak legalább egy gól, válogatott mezben, azért összejöhetett volna. Az életemben már túl vagyok a 90. percen. A hosszabbításban járok... És bírom! Élvezem is, és azt akarom, sokáig tartson. De tudom, hogy a Mindenható hamarosan lefújja a meccset.

Vége a játéknak.

E könyv utolsó kéziratának készítésekor 2015 februárját írjuk. Az orvosom szerint legalább májusig még élni fogok. Jobb lenne tovább. Meglátjuk. Áprilisban leszek 80 éves. Az élet szép!